

AKADEMIA NAUK STOSOWANYCH W KONINIE
АКАДЕМІЯ ПРИКЛАДНИХ НАУК У КОНІНІ
UNIWERSYTET NARODOWY W UŻHORODZIE
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
POŁUDNIOWO-WSCHODNI INSTYTUT NAUKOWY W PRZEMYŚLU
ПІВДЕННО-СХІДНИЙ НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ У ПЕРЕМІШЛІ
NARODOWY UNIWERSYTET BUDOWNICTWA OKRĘTOWEGO IM. ADMIRAŁA
МАКАРОВА
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ ІМЕНІ АДМІРАЛА
МАКАРОВА

**ROZWÓJ NOWOCZESNEJ EDUKACJI I NAUKI –
STAN, PROBLEMY, PERSPEKTYWY.**

***TOM 12: WYZWANIA I MOŻLIWOŚCI NAUKI I EDUKACJI W
KONTEKŚCIE AKTUALNYCH TRENDÓW***

**Pod redakcją naukową:
Jan Grzesiak, Ivan Zymomrya, Vasyl Ilnytskyj**

**РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ОСВІТИ І НАУКИ:
РЕЗУЛЬТАТИ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ.**

***TOM 12: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ НАУКИ ТА ОСВІТИ У КОН-
ТЕКСТІ СУЧАСНИХ ТРЕНДІВ***

**За науковою редакцією:
Ян Гжесяк, Іван Зимомря, Василь Ільницький**

Konin – Użhorod – Przemyśl – Mikołajów
2024

Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв
2024

УДК 371.1:001(08)
ББК 74.04я43
Р 64

Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том 12: Виклики та можливості науки та освіти у контексті сучасних трендів [колективна монографія] / [Наукова редакція: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2024. 204 с.

Rozwój nowoczesnej edukacji i nauki – stan, problemy, perspektywy. Tom 12: Wyzwania i możliwości nauki i edukacji w kontekście aktualnych trendów [monografia zbiorowa] / [Redakcja naukowa: J. Grzesiak, I. Zymomrya, V. Ilnytskyj]. Konin – Użhorod – Przemyśl – Mikołajów: Poswit, 2024. 204 s.

ISBN 978-617-8487-34-8

Редакційна колегія:

д-р габ, проф. **Я.Гжесяк**; д-р габ, проф. **В.Гоголек**; д-р філол. н., проф. **І.Зимомря**; д-р іст. н., проф. **В.Ільницький**; д-р габ, проф. **Р.Каліновскі**; д-р пед. н., проф. **Ю.Кузьменко**; д-р філол. н., проф. **О.Добровольська**; д-р пед. н., проф. **Т.Мішеніна**; д-р габ, проф. **К.Новаковська**; д-р пед. н., проф. **О.Невмержицька**; д-р габ, проф. **Р.Паженці**; д-р філол. н., проф. **А.Печарський**; канд. тех. н., доц. **С.Слободян** (відповідальний редактор); д-р пед. н., проф. **Т.Степанова**; д-р габ., проф. **К.Жухелковська**; канд. філол. н., доц. **Р.Жовтані**; канд. пед. н., доц. **М. Зимомря**, канд. філол. н., доц. **О.Зимомря**.

Kolegium redakcyjne:

dr hab., prof. **J.Grzesiak**; dr hab. **W.Gogolek**, prof. dr hab., prof. **I.Zymomrya**; dr hab., prof. **W.Ilnytskyj**; dr hab., zw. prof. **R.Kalinowski**; dr hab., prof. **J.Kuzmenko**; dr hab., prof. **O.Dobrowolska**; dr hab., prof. **T.Mishenina**; dr hab., prof. **K.Nowakowska**; dr hab., prof. **O.Newmerżycka**; dr hab., prof. **R.Parzęcki**; dr hab., prof. **A.Peczarskyj**; dr dr **S.Slobodian** (redaktor odpowiedzialny); dr hab., prof. **T.Stepanova**; dr hab., prof. **K.Żuchelkowska**; dr **R.Żowtani**; dr **M. Zymomrya**, dr **O.Zymomrya**.

Рецензенти:

д-р габ., проф. Катяжина Новаковска
д-р педагогічних наук, проф. Ігор Добрянський

Recenzenci:

dr hab., prof. Katarzyna Nowakowska
dr hab., prof. Ihor Dobriański

ISBN 978-617-8487-34-8

© Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький, 2024
© Посвіт, 2024

ЗМІСТ

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

Алексеева Г. Інтеграція Telegram-ботів у професійну підготовку як шлях до інтерактивного та індивідуалізованого навчання.....	5
Барановська О. Розвиток дидактичної системи профільної середньої освіти України: модель сучасного випускника.....	14
Горбачик О. Позиція Китаю щодо палестинської проблеми: історичний контекст та сучасні виклики.....	26
Grzesiak J., Zymomrya I., Zymomrya M. Terytorium twórczości Tadeusza Karabowicza.....	37
Зимомря М., Зимомря І. Індивідуальний дослідницький простір Олександра Галича.....	44
Ільницький В., Галів М. Колективізація на Львівщині та Дрогобиччині (1949 р.): нові документальні свідчення.....	51
Калініченко Т. Дослідження написання лексикографічних форм корпусу спеціальної мови.....	92
Корольова Т., Александрова О. Стилзація соціолекту молоді у кінодіалозі.....	105
Новікова О. Особливості перекладу спортивної термінології з англійської мови українською.....	115
Федоренко Я., Кришталь А. Розвиток гендерних відносин в Україні: історичний аспект.....	129

СУСПІЛЬНІ НАУКИ. ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

Михальченко Н. Складові рівнів розвитку патріотичної рефлексії особистості.....	144
Павловська Т., Драницький Д. Внутрішньорічний розподіл водного стоку р. Турія (гідропост Ковель) та тенденції його змін упродовж 2001–2020 рр.	156
Павловська Т., Коць М., Матящук Ю. Автошколи Волинської області: історико-географічний, психологічний та соціологічний аспекти функціонування.....	175
Ткаченко В., Хоменко І., Фоменко В. Якою буде українська журналістика після війни? (Правда Фрідріха Великого проти фантазій Макіавеллі).....	186
Відомості про авторів.....	201

CONTENTS

HUMANITIES

Alekseyeva H. Integration of Telegram Bots in Professional Training as a Path to Interactive and Individualized Learning.....	5
Baranovska O. Development of the Didactic System of Specialized Secondary Education in Ukraine: A Model of the Modern Graduate.....	14
Horbachyk O. China's position on the Palestinian problem: historical context and current challenges.....	26
Grzesiak J., Zymomrya I., Zymomrya M. The Creative Territory of Tadeusz Karabowicz.....	37
Zymomrya M., Zymomrya I. The Individual Research Space of Oleksandr Halych.....	44
Ilnytskyj V., Haliv M. Collectivization in Lviv and Drohobych Regions (1949): New Documentary Evidence.....	51
Kalinichenko T. Exploration de la rédaction des fiches lexicographiques du corpus de la langue de spécialité.....	92
Korolova T., Alexandrova O. Stylization of youth sociolect in film dialogues.....	105
Novikova O. Peculiarity of sports terminology translation from English into Ukrainian.....	115
Fedorenko Ya., Kryshthal A. The development of gender relations in Ukraine: historical aspect.....	129

SOCIAL SCIENCES. NATURAL SCIENCES

Mykhalchenko N. Component levels of development patriotic reflexivity of personality.....	144
Pavlovska T., Dranytskyi D. Interannual distribution of water flow of the Turia river (hydropost Kovel) and its changes throughout 2001–2020.....	156
Pavlovska T., Kots M., Matiashchuk Yu. Driving schools of the Volyn region: historical-geographical, psychological and sociological aspects of functioning.....	175
Tkachenko V., Khomenko I., Fomenko V. What will Ukrainian journalism be like in the post-war period? (Frederick the Great's truth versus Machiavelli's fantasies).....	186
Information about the authors.....	201

**WYZWANIA I MOŻLIWOŚCI NAUKI I EDUKACJI W KONTEKŚCIE
AKTUALNYCH TRENDÓW
ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ НАУКИ ТА ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
СУЧАСНИХ ТРЕНДІВ**

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

Ганна АЛЕКСЄЄВА, Лариса ГОРБАТЮК
(Бердянськ, Україна)

**ІНТЕГРАЦІЯ TELEGRAM-БОТІВ У ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ
ЯК ШЛЯХ ДО ІНТЕРАКТИВНОГО ТА ІНДИВІДУАЛІЗОВАНОГО
НАВЧАННЯ**

The study examines the potential of bots in the Telegram messenger as tools for optimizing the educational process. The authors focus on the development and analysis of ways in which bots can facilitate the creation of individualized and interactive learning materials. The exploration of different methods of educational content creation by bots, such as test questions and exercises, and their ability to adapt learning materials to individual student needs is considered. The analysis of the effectiveness of interactive lessons, quizzes, and tasks aimed at engaging students and increasing their active participation in the educational process is described. The functional capabilities of bots in the field of IT professional training have been analyzed, and examples of using bots in Telegram to enhance the effectiveness of the educational process during professional training of higher education applicants are provided, using the Berdyansk State Pedagogical University as a case study. The research results highlight the significance of using technological innovations in education and propose prospects for further development of individualized and effective learning.

Актуальність цього дослідження підкреслюється не лише зростаючим інтересом до використання месенджерів, як Telegram в освітніх цілях, але й необхідністю адаптації професійної освіти в Україні до сучасних вимог та викликів. У контексті активного розвитку цифровізації та переходу на дистанційні форми навчання, важливість забезпечення якісної, доступної та індивідуалізованої освіти стає все більш вагомим. Telegram, завдяки своїй популярності та функціональності, відкриває нові горизонти для створення ефективних навчальних платформ, які можуть сприяти гнучкому навчанню та мотивації до ефективного вивчення професійно-орієнтованих предметів.

У світлі останніх подій, пов'язаних з пандемією COVID-19, значення дистанційної освіти в Україні та по всьому світу значно зросло, змусивши навчальні заклади шукати нові підходи та інструменти для забезпечення

неперервності освітнього процесу. Використання ботів у Telegram як інноваційного засобу для підтримки навчального процесу відповідає потребам сучасної професійної освіти, оскільки пропонує альтернативу традиційним освітнім методикам, сприяючи більшій індивідуалізації та інтерактивності навчання. Таким чином, дослідження використання ботів в Telegram у контексті професійної освіти в Україні відкриває перспективи для покращення якості та доступності освіти, а також для залучення студентів до активного та ефективного навчального процесу в онлайн-середовищі [4].

Головною **метою** дослідження є аналіз потенціалу використання ботів у Telegram для підвищення ефективності навчального процесу в процесі професійної підготовки здобувачів вищої освіти на прикладі Бердянського державного педагогічного університету.

Аналіз літератури. Досліджені різноманітні аспекти впровадження чат-ботів у освітній процес вищих навчальних закладів розглядають як технологічні та педагогічні виміри використання чат-ботів у освіті.

У сфері освіти науковці М. Шерман, Г. Стеценко, О. Співаковський, Н. Кушнір, Н. Валько, та М. Вінник вказують на те, що інтернет-технології сприяють творчому розвитку студентів, активізуючи їх допитливість та стимулюючи нестандартне мислення, що призводить до підвищення мотивації та гнучкості в навчанні [16, 17]. Н. He, Q. Zheng, D. Di, та B. Dong підкреслюють важливість онлайн-служб підтримки в освіті, демонструючи, що активне використання цих ресурсів може покращити залученість студентів та слугувати показником їх навчального прогресу [10].

Ефективність використання чат-ботів у навчальному процесі ілюструють Н. Essel, D. Vlachopoulos та Tachie-Menson, які розглядають взаємодію студентів з чат-ботами, що сприяла кращим академічним результатам порівняно з традиційними методами викладання [8]. Я. Самчинська, М. Шерман та М. Сікелінда звертають увагу на значущість інтеграції тем, пов'язаних з інтеграцією чат-ботів в навчальні програми, враховуючи їх важливість у сучасному бізнес-середовищі та потенціал для оптимізації витрат [3, 16]. Також наголошується на необхідності оснащення майбутніх фахівців з інженерно-технічних спеціальностей відповідними компетенціями, що є вкрай затребуваними в сучасних реаліях.

У науковій галузі, що досліджує інтеграцію чат-ботів в освітній процес, робота W. Villegas-Ch, A. Arias-Navarrete та X. Palacios-Pacheco зосереджується на тому, як технології та штучний інтелект можуть трансформувати навчання, активізуючи процес та забезпечуючи адаптацію освіти до індивідуальних потреб студентів через детальний аналіз даних та імітацію людського мислення [19].

Lu C. Н. Та інші розробили інтелектуальну систему чат-бота для підтримки онлайн-навчання англійської мови, втілюючи в ній інструменти обробки природної мови (NLP) та штучного інтелекту мови (AIML), що дозволяє педагогам оцінювати прогрес студентів за допомогою аналізу бесід [15].

Вивчаючи довготривалі ефекти використання чат-ботів у навчальному процесі, Jingyun Wang, Gwo-Haur Hwang, та Ching-Yi Chang з'ясували, що інтерес студентів до завдань та курсів може знижуватися при взаємодії з «чат-ботом», в той час як людське партнерство відіграє важливу роль у розвитку та підтримці зацікавленості студентів. Ці результати вказують на те, що успіх інтеграції технологій у навчання вимагає балансу між новітніми технологіями та людським фактором для забезпечення сталої мотивації та залученості [11, 14].

Огляд літератури виявляє тенденції і визначає прогалини у вивченні ролі чат-ботів в освіті, акцентуючи на значенні цього напрямку для подальшого розвитку та оптимізації освітнього процесу; наголошують на значному потенціалі чат-ботів у трансформації освітньої системи в Україні, перетворюючи їх у необхідний інструмент для адаптації навчання до викликів сьогодення. Чат-боти перевищують свою роль як простих засобів комунікації, стаючи ключовими у забезпеченні доступу до якісної освіти під час конфліктів та криз [4, 2]. Інтеграція цих інтелектуальних систем з різноманітними цифровими платформами розширює можливості навчання, роблячи його більш гнучким та персоналізованим. Застосування чат-ботів, здатних до машинного навчання та аналізу, веде до розвитку освітніх інструментів, здатних виявляти та реагувати на унікальні освітні потреби кожного студента, враховуючи складні обставини. Існує очевидна потреба в додаткових дослідженнях впливу чат-ботів на освіту, зважаючи на зміни, що швидко відбуваються в Україні та у світі, що може зміцнити освітні стратегії. Залучення чат-ботів в освітній процес відкриває двері до більш інклюзивної та ефективної освіти для студентів незалежно від їх реальних обставин.

Сутність дослідження полягає в аналізі та розкритті можливостей використання ботів в Telegram для навчання в процесі професійної підготовки здобувачів вищої освіти. Зокрема, дослідження охоплює такі ключові аспекти [1, 12]: створення ботів для проведення тестів та вправ: Однією з важливих можливостей є можливість створювати ботів, які можуть автоматично проводити тести та вправи для студентів (дозволяє студентам перевіряти свої знання та отримувати негайний зворотний зв'язок, що сприяє покращенню їхньої академічної успішності; адаптація навчального матеріалу та завдань (боти в Telegram можуть бути використані для індивідуалізації навчання, адаптації навчальних матеріалів та завдань до конкретних потреб та рівня знань кожного студента. Це дозволяє забезпечити більш ефективне та персоналізоване навчання); створення інтерактивних уроків та завдань (дослідження також охоплює можливість розробки інтерактивних уроків, вікторин та завдань через ботів, що може стимулювати активну участь здобувачів освіти, покращити їхнє розуміння навчального матеріалу та підвищити мотивацію до навчання) [5].

Розглянемо більш детально можливості створення ботів для навчання студентів вищих навчальних закладів.

Telegram-боти можуть виконувати різноманітні освітні функції, від створення питань для тестування по різних предметам та дисциплінам до оцінки знань студентів, підготовки до іспитів або оцінювання навчальних досягнень [6]. Наприклад, можливо розробити бота для вивчення історії, який надає студентам серію питань з різних епох та подій, дозволяючи їм відповісти на питання, а потім надаючи результати та оцінки. Крім того, боти можуть надавати студентам різноманітні навчальні вправи та завдання для розвитку навичок, включно з практичними вправами, завданнями на розв'язування проблем, лабораторними роботами та іншими. Для прикладу, можна створити бота для навчання програмування, який видає завдання на написання коду для різних алгоритмів і перевіряє правильність коду, надаючи поради щодо покращення рішень.

Окрім того, боти здатні автоматично оцінювати відповіді студентів на питання та завдання, що дозволяє значно заощадити час викладачів і забезпечує студентам негайний зворотний зв'язок [9]. Як приклад можна навести бота для вивчення математики, який надає математичні завдання та перевіряє правильність обчислень у реальному часі, надаючи оцінку. Боти також можуть сприяти як пасивній, так і активній навчальній взаємодії, надаючи статичні питання та завдання або ж спонукаючи до активного обговорення та спільних проєктів. Наприклад, можна створити бота для вивчення літератури, який запитує студентів про їхнє розуміння літературних творів та веде з ними обговорення тем і аналізу літературних текстів.

Завдяки цим можливостям Telegram-боти можуть надавати різноманітні завдання та питання для навчання, створюючи інтерактивний і ефективний навчальний процес для студентів на різних етапах навчання [7, 13].

Розглянемо більш детально, як боти можуть забезпечити індивідуалізацію навчання.

У сфері підготовки фахівців з ІТ значну роль відіграють інноваційні методи навчання, серед яких особливе місце займають розробки, що базуються на використанні інтелектуальних ботів. Такі боти здатні адаптувати навчальний процес до індивідуальних особливостей кожного студента. Наприклад, аналізуючи історію відповідей та виконання завдань студента, бот може визначити його поточний рівень знань і відповідно до цього підбирати персоналізовані завдання. Це дозволяє студенту працювати з матеріалом, який найкраще відповідає його потребам і рівню підготовки.

Автоматичне оцінювання відповідей на тестові завдання та вправи є ще однією важливою функцією, яка підтримує індивідуальний підхід у навчанні. На основі отриманих оцінок, бот може пропонувати додаткові матеріали або завдання, спрямовані на підвищення рівня знань студента [12].

Інтерактивні рекомендації студентам, засновані на їх індивідуальних потребах, є ще одним прикладом використання ботів у навчанні. Якщо студент зіткнувся з труднощами при розв'язуванні математичних задач, бот може

запропонувати спеціалізовані навчальні відео або посилання на відповідні ресурси.

Створення задач з різним рівнем складності дозволяє залучити до навчального процесу студентів з різним рівнем підготовки. Для математичних завдань, наприклад, бот може пропонувати від простих до складних задач, дозволяючи кожному працювати в оптимальному для себе режимі.

Моніторинг прогресу кожного студента з використанням статистики по вирішенню завданням, витраченому на навчання часу та оцінках за виконані завдання є важливим елементом сучасної освітньої системи. Це дозволяє як студентам, так і викладачам слідкувати за динамікою навчального процесу і визначати сфери, що потребують додаткової уваги. [13]

Для візуалізації зазначеної інформації наведемо таблицю відповідностей функціональних можливостей бота в сфері підготовки фахівців з ІТ та прикладів їх застосування. Такий підхід дозволить чітко відобразити, як конкретні можливості бота можуть бути використані в навчальному процесі (табл. 1.).

Таблиця 1.

Відповідність функціональних можливостей бота в сфері підготовки фахівців з ІТ та прикладів їх застосування

Функціональна можливість бота	Приклад застосування
Аналіз історії відповідей і завдань студента	Бот визначає рівень знань студента та надає завдання, що відповідають його поточному рівню
Автоматичне оцінювання відповідей	Бот оцінює відповіді на тестові завдання та рекомендує матеріали для покращення знань
Інтерактивні рекомендації на основі індивідуальних потреб	Бот пропонує навчальні відео або ресурси для студентів, що мають проблеми з певними темами
Створення задач з різним рівнем складності	Бот адаптує завдання під рівень підготовки студента, від простих до складних
Моніторинг прогресу студента	Бот веде статистику прогресу, дозволяючи студентам і викладачам слідкувати за динамікою навчання

Таблиця демонструє, як боти можуть бути інтегровані у навчальний процес для підвищення ефективності навчання та забезпечення індивідуального підходу до кожного студента.

Завдяки цим можливостям боти можуть створювати індивідуальну навчальну траєкторію для кожного студента, адаптуючи навчальний процес та матеріали до їхніх поточних потреб і рівня знань.

Наведемо можливості інтерактивного навчання засобами ботів [18].

Боти в освітньому процесі можуть використовуватись для надання інтерактивних уроків та організації вікторин, забезпечуючи студентам можливість навчання через різноманітні формати, включаючи текст, аудіо та відео. Такі уроки можуть містити питання, вправи та практичні завдання, які студенти виконують в режимі реального часу, спілкуючись з ботом. Наприклад, бот, призначений для вивчення історії, може розповідати про певні історичні події або епохи та задавати запитання після кожного розділу, надаючи зворотний зв'язок та виправлення помилок на основі відповідей студентів. Аналогічно, бот для вивчення географії може проводити вікторини з географічними питаннями, показуючи карти та дозволяючи студентам визначати місцезнаходження різних об'єктів, сприяючи таким чином більш активному залученню та інтерактивності у навчальному процесі.

Боти в освітньому процесі можуть вносити значний вклад у активізацію навчання, пропонуючи студентам завдання, що спонукають до активної участі, включаючи розв'язання проблем, реалізацію креативних проєктів, а також участь у інтерактивних симуляціях.

Представимо згенероване сучасне середовище в аудиторії, де студенти працюють із цифровим вмістом на своїх пристроях, яким сприяють дружні боти, зосереджені на покращенні досвіду навчання (рис.1.).

Рис. 1. Згенерована ілюстрація, яка представляє інтеграцію ботів Telegram у навчальний процес

Так, наприклад, можливо створення бота для вивчення фізики, що дозволить студентам самостійно проводити фізичні експерименти в умовах віртуального чату, встановлюючи параметри експериментів і аналізуючи їх результати. Крім того, застосування системи заохочення та винагород, яка може включати надання балів або віртуальних нагород за активність та успішність у навчанні, сприяє мотивації студентів. Боти можуть видавати бали за правильні відповіді на питання, тим самим спонукаючи студентів до змагання між собою в рамках навчального процесу та підвищення їхнього інтересу та вкладу в освіту.

Отже, Telegram-боти, оснащені цими інтерактивними функціями, стають потужним інструментом у сфері ІТ-освіти, перетворюючи навчальний процес на захоплюючу подорож знаннями. Вони не лише роблять навчання більш залучаючим і інтерактивним, але й адаптують освітній матеріал до індивідуальних потреб кожного студента. Завдяки можливостям проведення віртуальних експериментів, вікторин та інтерактивних завдань, студенти можуть глибше занурюватися в матеріал, що сприяє кращому засвоєнню інформації. Система винагород мотивує студентів до активної участі та здорової конкуренції, підвищуючи їхню зацікавленість і відданість навчанню. Врешті-решт, використання Telegram-ботів у навчанні відкриває нові горизонти для розвитку освітніх методик у сфері ІТ, роблячи процес набуття знань не тільки ефективнішим, але й більш захопливим.

Висновки. Під час дослідження було розроблено та розглянуто актуальність використання бота у навчанні, що охоплює розробку ботів, здатних створювати тестові питання та навчальні вправи, досліджує, як ці цифрові помічники можуть сприяти індивідуалізації навчання шляхом адаптації освітнього контенту та завдань до конкретних потреб кожного студента. Також аналізується їх здатність забезпечити інтерактивність у навчанні, включно з організацією інтерактивних уроків, вікторин та завдань, які спонукають студентів до активної участі і сприяють глибшому засвоєнню матеріалу.

Використання ботів в Telegram для навчання має великий потенціал для поліпшення доступності та ефективності навчання. Боти можуть бути важливим інструментом для створення індивідуалізованого навчання, адаптації матеріалів та стимулювання мотивації студентів. Інтерактивні уроки та завдання через ботів можуть покращити залученість студентів та їхнє розуміння навчального матеріалу. Загалом, використання телеграм-ботів, особливо у сучасних комплексних та складних системах, дозволяє значно пришвидшити виконання певних процесів, або й повністю автоматизувати їх.

Недоліками телеграм-ботів можна вважати обмежений інтерфейс, залежність від мережі та незручність для складних операцій. До переваг можна віднести такі аспекти як: швидкість обробки задач; скорочення витрат; особистий підхід до кожного користувача, що базується на його історії взаємодії з ботом; інтеграція з іншими програмами та службами для розширення їх функціональності; цілодобова доступність.

Головною перевагою телеграм-ботів перед звичайними застосунками є розширений інструментарій доступний для розробників, зрозуміла документація і легкість розробки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева Г.М., Бабич П.М. Використання платформи Arduino для професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів. *Фізико-*

математична освіта. 2018. №. 4 (18). С. 12–17. URL: <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2018-018-4-002>. (дата звернення: 04.04.2924)

2. Овсянніков О., Алексєєва Г. Комп'ютерне середовище науково-дослідної роботи студентів інженерно-педагогічних спеціальностей комп'ютерного профілю як об'єкт проектування. *Молодь і ринок*, 2019, 9 (176). doi: <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-14-2-39>

3. Самчинська Я.Б., Шерман М.І., Сікелінда М.О. Імплементация теми з розробки чат-ботів в університетський курс «Офісні комп'ютерні технології». *Open educational e-environment of modern University*, № 9 (2020), 212–233.

4. Трофименко О.Г., Трофименко О.Г., Трофименко Е.Г. Сфери застосування чат-ботів: дис. Одеса, 2022.

5. Ушакова І. О. Підходи до створення інтелектуальних чат-ботів. *Системи обробки інформації*, 2 (157), 2019, 76–83.

6. Чаплінська Ю. С. Можливості використання чат-ботів в освітній сфері. URL: http://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2020/07/CHaplinska_YUS_Vykorystannya_chat-botiv_v_osviti.pdf. (дата звернення: 04.04.2924)

7. Comendador, Benilda Eleonor V., et al. Pharmabot: a pediatric generic medicine consultant chatbot. *Journal of Automation and Control Engineering*. 3.2 (2015).

8. Essel, H.B., Vlachopoulos, D., Tachie-Menson, A. et al. The impact of a virtual teaching assistant (chatbot) on students' learning in Ghanaian higher education. *Int J Educ Technol High Educ*, 57 (2022). <https://doi.org/10.1186/s41239-022-00362-6>

9. Fryer, L.K., Ainley, M., Thompson, A., Gibson, A., & Sherlock, Z. (2017). Stimulating and sustaining interest in a language course: An experimental comparison of Chatbot and Human task partners. *Computers in Human Behavior*, 75, 461–468.

10. He, H., Zheng, Q., Di, D., & Dong, B. (2019). How learner support services affect student engagement in online learning environments. *IEEE Access*, 7, 49961–49973.

11. Jingyun Wang, Gwo-Haur Hwang, Ching-Yi Chang, Directions of the 100 most cited chatbot-related human behavior research: A review of academic publications, *Computers and Education: Artificial Intelligence*, Volume 2, 2021, 100023, <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2021.100023>.

12. Johnson, M. (2019). Using Telegram for Interactive Learning: A Case Study of a Bot-Enabled Course. *Journal of Online Education*, 30(4), 345–358.

13. King, Michael R. The future of AI in medicine: a perspective from a Chatbot. *Annals of Biomedical Engineering*. 51.2 (2023): 291–295.

14. Kravchenko N.V., Alyeksyeyeva H.M., Gorbatyuk L.V. (2018). Curriculum Optimization by the Criteria of Maximizing Professional Value and the Connection Coefficient of Educational Elements, Using Software Tools:

(ICTERI 2018: 14th International conference on ict in education, research, and industrial applications) [Електронний ресурс] (Kyiv, Ukraine, May 14-17, 2018). *CEUR Workshop Proceedings*, Vol.1, pp. 365–378.

15. Lu C. H. et al. Using instant messaging to provide an intelligent learning environment //Intelligent Tutoring Systems: 8th International Conference, ITS 2006, Jhongli, Taiwan, June 26–30, 2006. *Proceedings 8. Springer Berlin Heidelberg*, 2006. С. 575–583.

16. Sherman M., Samchynska Y., Kuzhelyuk N. Web resource for studying the ARDUINO platform for software engineers in higher education of Ukraine. Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету, 2019. №7. Рр. 69–77. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2019.7.7>

17. Spivakovskiy, O., Kushnir, N., Valko, N. & Vinnyk, M. ICT Advanced Training of University Teachers. *CEUR Workshop Proceedings*, 2017, №1844. Рз. 176–190.

18. Telegram для навчання: створюємо канали та ботів. URL: <https://naurok.com.ua/post/telegram-dlya-navchannya-stvoryuemo-kanali-ta-botiv> (дата звернення: 04.04.2024)

19. Villegas-Ch W, Arias-Navarrete A, Palacios-Pacheco X. Proposal of an Architecture for the Integration of a Chatbot with Artificial Intelligence in a Smart Campus for the Improvement of Learning. *Sustainability*. 2020; 12(4):1500. <https://doi.org/10.3390/su12041500>

РОЗВИТОК ДИДАКТИЧНОЇ СИСТЕМИ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: МОДЕЛЬ СУЧАСНОГО ВИПУСКНИКА

Pedagogical systems of learning in a democratic world are constantly changing in accordance with the demands of society and the labor market. This determines the relevance of the introduction of profile training in senior classes of schools and lyceums as an important basis for the development of key competencies of pupils and their preparation for a conscious choice of a future profession. The key aspects of profile education in developed countries are the gradual selection of specialized subjects, the possibility of entering a university, emphasis on professionally oriented programs, variability within the profiles thanks to elective courses, as well as voluntariness in the choice of directions. These elements provide pupils with a flexible, individualized approach to learning, contribute to the development of specialized skills and competencies, preparing them for an informed choice of their future profession. For Ukraine, which seeks to integrate into the European educational space, the implementation of these aspects in profile training is extremely important. They will help to adapt the educational system to modern requirements of the labor market, make it more flexible and oriented to the needs of each pupil, as well as improve the quality of training of graduates for admission to higher educational institutions and professional life. The chapter presents a model of a modern graduate, in which the main goal is to form him as a future active member of society and a transforming life force.

Педагогічні системи навчання в демократичному світі постійно змінюються відповідно до вимог суспільства та ринку праці. Це зумовлює актуальність впровадження профільного навчання в старших класах шкіл та ліцеїв як важливої основи для розвитку ключових компетентностей учнів і підготовки їх до свідомого вибору майбутньої професії. Ключовими аспектами профільної освіти в розвинених країнах є поступовий вибір профільних предметів, можливість вступу до університету, акцент на професійно орієнтованих програмах, варіативність усередині профілів завдяки курсам за вибором, а також добровільність у виборі напрямків. Ці елементи забезпечують учням гнучкий індивідуалізований підхід до навчання, сприяють розвитку спеціалізованих навичок і компетентностей, готуючи їх до усвідомленого вибору майбутньої професії. Для України, яка прагне інтегруватися в європейський освітній простір, впровадження цих аспектів у профільне навчання є надзвичайно важливим. Вони допоможуть адаптувати освітню систему до сучасних вимог ринку праці, зробити її більш гнучкою та орієнтованою на потреби кожного учня, а також підвищити якість підготовки

випускників до вступу у вищі навчальні заклади та до професійного життя. В розділі представлено модель сучасного випускника, в якій головною метою є формування його як майбутнього активного члена соціуму та перетворювальної життєвої сили.

Протягом останніх десятиліть, з розумінням важливості гнучких та адаптивних навчальних систем, профільна освіта в старшій школі стала об'єктом активних досліджень і експериментів. У 1990–2000-х роках проводилися експерименти з різними формами організації навчального процесу, щоб найкращим чином задовольнити потреби індивідуального розвитку учнів. Багато шкіл та освітніх установ адаптували свої структури і програми, щоб відповідати зростаючим потребам учнів та вимогам суспільства в цілому. Тоді ж активно напрацьовувалася нормативна та наукова база профільного навчання: Положення про міжшкільний навчально-виробничий комбінат (Затв. наказом М-ва освіти України від 30.11.1993 р.); Положення про навчальний та навчально-науково-виробничий комплекси (Затв. наказом М-ва освіти України від 19.01.1994 р.); Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається (Затв. наказом М-ва освіти України, М-ва праці України, М-ва у справах молоді і спорту від 02.06.1995 р.); Положення про спеціалізовану школу (школу-інтернат) системи М-ва культури і мистецтв України (Затв. наказом М-ва культури і мистецтв України від 27.01.2004); Про типові навчальні плани для організації профільного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах (Наказ М-ва освіти і науки України від 20.05.2003 р.); Рекомендації Міністерства освіти і науки України 28.11.02 № 1/9 щодо забезпечення профільного навчання учнів старшої школи; Концепція державної системи професійної орієнтації населення (1994 р.); Концепція профільного навчання в старшій школі (2003) тощо [1]. Профільне навчання в період його становлення як ідеї української освіти визначалося як «...вид диференціації й індивідуалізації навчання, що дає змогу за рахунок змін у структурі, змісті й організації освітнього процесу повніше враховувати інтереси, нахили і здібності учнів, їх можливості, створювати умови для навчання старшокласників відповідно до їхніх освітніх і професійних інтересів і намірів щодо соціального і професійного самовизначення...» [2]. Профільне навчання в старшій школі від початку його впровадження було націлене на виконання основного завдання: формування індивідуального навчального маршруту кожного учня, дозволяючи йому спрямовувати зусилля на розвиток професійних уподобань, здібностей, інтересів та знань. Планувалося, що це допоможе старшокласникам сконцентруватися на розвитку своїх професійних інтересів, здібностей та знань, сформувані майбутні кар'єрні та життєві цілі. Тобто профільне навчання розглядалося як вид диференційованого навчання старшокласників відповідно до їхніх освітніх потреб, зумовлених орієнтацією на майбутню професію [3].

Проблему диференціації навчання як основи організації профільного навчання в ті роки активно досліджували українські науковці: Г. Балл (психо-

лого-педагогічні засади організації профільної допрофесійної підготовки школярів); О. Барановська (впровадження сучасних форм організації навчального процесу в умовах профільного навчання); Н. Бібік (профільна школа: як стратегія рівного доступу до якісної освіти); О. Бугайов (диференціація навчання учнів у загальноосвітній школі); В. Володько (індивідуалізація й диференціація навчання: понятійно-категорійний аналіз); Ю. Гільбух (диференціація освіти й навчання як передумова формування готовності до професійної праці); С. Генкал (самореалізація та самовизначення учнів профільних класів на основі індивідуальних освітніх проєктів); В. Грицак (рівнева й профільна диференціація при відборі в проліцейні та ліцейні класи); О. Губачов (допрофесійний компонент змісту навчання в основній школі); В. Кизенко (основні підходи до формування змісту профільного навчання); О. Корсакова (про технологію диференційованого навчання); Л. Липова (сучасні тенденції диференціації змісту освіти); І. Малафік (стратегія диференційованого навчання); О. Овчарук (профільне навчання в старшій школі); В. Рибалка (особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників); В. Романчук (організаційно-педагогічні умови підготовки старшокласників до вибору професії у навчально-трудовій діяльності); А. Самодрин (організація діяльності профільно-диференційованої середньої загальноосвітньої школи); П. Сікорський (теорія і методика диференційованого навчання в середніх загальноосвітніх і професійних навчальних закладах); С. Трубачева (дидактичні особливості інтеграції змісту освіти в умовах профільного навчання); А. Фурман (психодіагностика інтелекту в системі диференціації навчання); Б. Чижевський (організаційно-педагогічні умови становлення ліцеїв в Україні); Н. Шиян («М'яка» диференціація як основа моделювання профільного навчання) та ін. [4–8]. У ті роки було закладено основу для впровадження профільного навчання в старшій школі, але не всі закладені ідеї були повністю реалізовані. Система профільного навчання потребувала значної адаптації до нових суспільних потреб, більшої гнучкості та орієнтації на індивідуальні можливості та запити учнів. За більш ніж тридцять років було сформовано теоретичну, правову та практичну базу для організації профільного навчання в старшій школі. Це, а також поява в Україні нових типів навчальних закладів, призвело до усвідомлення необхідності створення сучасної гнучкої системи освіти, яка дозволяє учням поєднувати свої індивідуальні інтереси та можливості з потребами суспільства.

Важливим стимулом модернізації старшої школи України став досвід зарубіжних країн та прагнення до інтеграції в європейську спільноту. Вивчення систем профільного навчання в розвинених країнах показує, що головний акцент ставиться на індивідуалізацію навчання та адаптацію змісту освіти до потреб економіки. На форумі *«Реформування старшої профільної середньої освіти (академічні ліцеї)»*, який відбувся за підтримки Швейцарсько-українського проєкту DECIDE, були визначені основні напрямки розвитку профільної освіти. Спікери представили свої погляди на

реформу профільного навчання та поділилися досвідом своїх країн, продемонструвавши різні підходи до профільної освіти. Педагоги з країн ЄС обговорили досвід персоналізації навчальних траєкторій учнів; організацію кар'єрного консультування та співпрацю між школами і університетами; можливість зміни профілю навчання протягом першого року навчання в старшій школі; важливість моніторингу результатів вибору випускників; концепцію особистих проєктів. Цікавою була теза про те, що не всі випускники вищих навчальних закладів стають успішнішими або продуктивнішими за тих, хто не має вищої освіти. Спільним підходом усіх країн є розвиток наукового мислення, емпатії, свободи вибору, мотивації та навичок, необхідних для постійного саморозвитку протягом життя [9]. На сучасному етапі основні позиції щодо понять «система освіти» та «профільне навчання» викладено в документах про освіту та дослідженнях провідних українських науковців. Закон «Про освіту» визначає поняття «система освіти» як «...сукупність складників освіти, рівнів і ступенів освіти, кваліфікацій, освітніх програм, стандартів освіти, ліцензійних умов, закладів освіти та інших суб'єктів освітньої діяльності, учасників освітнього процесу, органів управління у сфері освіти, а також нормативно-правових актів, що регулюють відносини між ними...», а поняття «профільне навчання» – як «...спеціалізовану освітню програму, яка спрямована на глибше вивчення певних предметів та підготовку учнів до вибору майбутньої професії або галузі вищої освіти...» [10]. Здобуття профільної середньої освіти передбачає два спрямування: академічне (профільне навчання на основі поєднання змісту освіти, визначеного стандартом профільної середньої освіти, і поглибленого вивчення окремих предметів з урахуванням здібностей та освітніх потреб здобувачів освіти з орієнтацією на продовження навчання на вищих рівнях освіти) та професійне (орієнтоване на ринок праці профільне навчання на основі поєднання змісту освіти, визначеного стандартом профільної середньої освіти, та професійно орієнтованого підходу до навчання з урахуванням здібностей і потреб учнів) [11].

Проблеми педагогічних систем профільного навчання, профільної освіти, професійної орієнтації, кар'єрного консультування, індивідуалізації та диференціації навчання на сучасному етапі досліджували зарубіжні та українські науковці, зокрема за такими напрямками: диференціація та індивідуалізація навчання, адаптація навчальних програм до інтересів і здібностей учнів (Т. Tomlinson, D. Leat); вплив профільного навчання на підготовку до університету, зокрема, оцінка впливу профільного навчання на академічні досягнення учнів та їхню готовність до подальшого навчання у вищих навчальних закладах (J. Hattie, С. Kyriacou); професійна орієнтація та кар'єрне спрямування, зокрема, свідомий вибір учнями майбутньої професії та розвиток професійних навичок (А. Savickas, V. Skorikov, А. Schleicher); варіативність і вибір у навчальних програмах, зокрема, розвиток гнучкості мислення та адаптивності учнів (L. Darling-Hammond, P. Roberts); педагогічні

системи профільного навчання (С. Алексєєва, Н. Арістова, О. Барановська, В. Кизенко, В. Кремень, О. Малихін, І. Ліпчевська, Н. Ничкало, О. Топузов, Л. Шелестова); педагогічні умови впровадження профільного навчання (О. Барановська, Г. Васьківська, Л. Вовк, С. Гончаренко, В. Кизенко, С. Косянчук, Л. Липова, А. Самодрин, С. Трубачева, А. Фурман, О. Черноус); теоретико-методологічні питання диференціації та індивідуалізації навчання, умови реалізації індивідуального та особистісно орієнтованого підходу в основній та старшій школі (С. Алексєєва, Н. Арістова, О. Барановська, Г. Васьківська, О. Губачов, В. Кизенко, О. Корсакова, Л. Липова, А. Самодрин, П. Сікорський, С. Трубачева, Д. Тхоржевський, А. Фурман, О. Ярошенко); формування ключових компетентностей учнів старшої школи (С. Алексєєва, Н. Арістова, О. Барановська, Н. Богданець-Білокаленко, М. Бурда, Г. Васьківська, Н. Волошина, В. Кизенко, Л. Курач, О. Пометун, О. Топузов, С. Трубачева, Г. Шелехова, Т. Яценко); інтеграція профільного навчання з ринком праці (Г. Зелінська, Л. Даниленко); моделі профільного навчання в умовах реформування освіти (І. Зязюн, В. Кремень, О. Топузов) тощо.

Ряд українських дослідників проблеми диференціації навчання в старшій школі вважали, що саме вона є умова функціонування освітніх систем профільного навчання різних типів. *О. Барановська* акцентувала на тому, що ефективна реалізація форм організації навчально-виховного процесу в профільній школі можлива за умов реалізації особистісно-орієнтованого та компетентнісного підходів до навчання в умовах профільної школи, врахування індивідуальних потреб старшокласників та їхнього вибору профілю навчання, використання активних форм навчання, розширення існуючих форм організації навчально-виховного процесу за рахунок зовнішньої диференціації. Було з'ясовано, що вибір форм організації навчально-виховного процесу в профільній школі залежить від обраного профілю навчання, зв'язків школи з ВНЗ, існування міжшкільних комбінатів та інших зв'язків, обраної мети заняття, особливостей обраних спецкурсів та курсів за вибором, існуючих традицій у навчальному закладі, можливостей навчального закладу (умови регіону, матеріально-технічна база навчального закладу тощо) [12; 13]. *Г. Васьківська* вважала, що диференціація навчання – умова функціонування освітніх систем, диференційоване навчання – характерна ознака навчального процесу, а диференційований підхід – підхід до організації навчання. *О. Губачов*, розглядаючи ключові питання *допрофільної підготовки учнів 9-х класів* як важливого етапу переходу до профільного навчання акцентував на тому, що *диференціація навчання зумовлює інтенсифікацію допрофільної підготовки* і передбачає: організацію навчально-виховного процесу на принципах пізнання і самопізнання індивідуальних ознак особистості учня; формування в учнів потреби розвитку особистості й необхідності соціального та психологічного супроводу; потребу в професійному самовизначенні; формування знань про зміст профільної та професійної діяльності; запровадження різноманітних форм організації

навчання. Дослідник виділив дидактичні умови індивідуалізації допрофільної підготовки учнів основної школи: діагностика індивідуальних ознак особистості учнів та забезпечення психолого-педагогічного супроводу її розвитку; формування бази варіативного компонента змісту навчання; курси за індивідуальним вибором; самостійний індивідуальний вибір учнем змісту навчальної діяльності; формування і поетапний розвиток особистісних профільно орієнтованих інтересів учнів; організація навчального процесу як цілісного педагогічного простору для забезпечення максимально повної реалізації індивідуальних рис особистості [15]. *В. Кизенко* обґрунтував, що *перехід на профільне навчання можна розглядати як форму радикальної диференціації навчання*, а саме: з психолого-педагогічних позицій – створення оптимальних умов для виявлення задатків, розвиток інтересів і здібностей кожного здобувача освіти; із соціальних позицій – найбільш повне розкриття й раціональне використання можливостей кожного члена суспільства; з педагогічних позицій – створення нової дидактико-мотиваційно-організаційної системи індивідуалізованого навчання здобувачів освіти [3; 16]. *Вал. Паламарчук* акцентувала на тому, що диференціація та індивідуалізація навчання забезпечують творчий розвиток учня, враховуючи його інтелектуальну, емоційно-вольову та дійово-практичну сфери, фізичний і психічний стан. Науковець вважала, що створення альтернативних програм та підручників різної складності, зменшення наповнюваності класів і поділ їх на групи, розгалуженість соціально-психологічної служби в школі, вивчення специфіки обдарованості дітей сприятиме формуванню зони вільного розвитку дитини [17]. *П. Сікорський* розглянув диференціацію навчання як «...множинність та варіативність індивідуальних та колективних підходів до суспільно узгоджених цілей освіти, що створює сприятливі умови для індивідуалізації навчання, професійної орієнтації учня та вибору ним життєвого шляху...» [18]. *О. Топузов, О. Малихін, С. Алексєєва, Н. Арістова* висвітлили теоретичні засади організації освітнього процесу в профільній старшій школі в умовах змішаного навчання, обґрунтували структурно-функційну модель освітнього процесу в профільній старшій школі на засадах індивідуалізації в умовах змішаного навчання, проаналізували сучасні технології навчання, серед яких виділяється формат smart-навчання, що передбачає інтерактивний освітній простір з використанням світового контенту у вільному доступі [19]. *С. Трубачева* розглядає модель проектової особистості як системне охоплення соціальних та особистісно значущих складових життєвого досвіду, головних сфер духовно-психічного життя дитини, потреб та інтересів; серед функцій освіти виокремлює людяностворюючу (гуманістичну) функцію, яка передбачає збереження й відтворення екології людини, її тілесного й духовного здоров'я, особистої свободи, сенсу життя, створення умов для саморозвитку та самореалізації [20; 21].

На сучасному етапі *принципами*, які лежать в основі профільного навчання в старшій школі виокремлюються наступні: *доступність* (забезпе-

чення рівних можливостей для отримання якісної освіти всіма учнями, незалежно від їхнього соціального, економічного чи іншого статусу); *гнучкість* (варіативність у виборі напрямку навчання відповідно до своїх інтересів, здібностей та майбутніх кар'єрних планів); *якість* (забезпечення високого рівня освіти у профільних класах та курсах з метою отримання глибоких знань, розвитку критичного мислення та наскрізних умінь); *індивідуалізація* (врахування індивідуальних потреб, інтересів та здібностей учнів з метою максимальної реалізації потенціалу); *диференціація* (виділення груп учнів, яке забезпечить урахування їхніх потреб, інтересів та навчальних здібностей, оптимальне навчання та розвиток); *компетентнісна спрямованість* (формування компетентностей учнів, які є необхідними для успішного функціонування в сучасному світі та професійному середовищі); *професійна спрямованість* (орієнтація профільного навчання на підготовку учнів до майбутньої професійної діяльності або вступу до вищих навчальних закладів); *збалансованість* (створення навчальних програм, які поєднують загальні освітні цілі з професійною спрямованістю та розвитком ключових компетенцій); *участь та залучення (імерсивність)* (активна участь учнів у процесі формування власної навчальної і розвивальної траєкторії, виборі профільних курсів та напрямків, залучення до прийняття рішень); *підтримка кар'єрного розвитку* (надання можливостей для професійної орієнтації, підготовки до вступу до вищих навчальних закладів, взаємодію старшої школи з вищими навчальними закладами з метою підготовки учнів до подальшого навчання у вищій школі або до вступу на ринок праці, занурення у професійне середовище, кар'єрне консультування, менторство); *стимулювання інтересу, мотивація* (створення зацікавленості учня в здобутті знань та розвитку своїх компетенцій); *адаптація до потреб суспільства* (орієнтація на формування тих навичок та компетенцій, які потрібні для успішної адаптації до вимог ринку праці та суспільства); *інноваційність* (застосування сучасних технологій, активного навчання, проектної роботи, методів роботи в групах та інших інноваційних підходів до навчання, які стимулюють зацікавленість учнів та сприяють їхньому активному залученню до процесу навчання).

Розглядаючи ключові можливості закладів освіти, які функціонують в рамках системи освіти України в реалізації профільного навчання, можна виокремити відмінності та можливості кожної з них (табл. 1).

Таблиця 1

Особливості	Загальноосвітня школа	Гімназія	Спеціалізована школа	Ліцей
Гнучкість програми	профільно-адаптаційний та профільний цикли: широкий спектр предметів, загальний підхід до навчання	Зазвичай обмежена можливість вибору предметів та профільних напрямків	Ширший вибір профільних предметів та можливість глибше вивчати конкретні галузі знань	Значний акцент на обраній спеціалізації з обмеженим вибором додаткових предметів
Додаткові можливості	Можливість вибору предметів в рамках стандарту	Спеціалізовані курси, семінари та проекти, покликані поглибити знання в обраній сфері	Можливість вибору інших предметів або участі у додаткових <u>активностях</u>	Інтенсивне вивчення предметів, що відповідають спеціалізації, можливість участі у спеціалізованих конференціях чи змаганнях

Виходячи з аналізу систем профільного навчання в розвинених країнах та її розвитку в Україні, можна представити *модель сучасного випускника*, в якій головною метою буде *формування його як майбутнього активного члена соціуму та перетворювальної життєвої сили: компетентний читач; грамотний користувач в інформаційному просторі; ефективний командний комунікатор; свідомий громадянин України.*

1. *Компетентний читач:* читання має стати щоденною практикою, невід'ємною складовою освіти впродовж життя, одним з ключових чинників розвитку й реалізації людського потенціалу, а формування читацької компетентності (грамотності) – підґрунтям для здобуття якісної освіти, розвитку критичного мислення, самореалізації. Читацька компетентність, сформована в учня на високому рівні, забезпечує здатність до самоосвіти, критичного сприймання інформації та розвитку усього комплексу «soft skills», а процес читання фактично розглядається як засіб для подальшої освіти та досягнення життєвих цілей [22; 23].

2. *Грамотний користувач в інформаційному просторі:* сформована на високому рівні інформаційна та цифрова компетентність випускника має забезпечити вміння здобувати, передавати та перетворювати інформацію в різних галузях людської діяльності для якісного виконання освітніх та професійних функцій, його духовну безпеку, змогу протистояти ворожій пропаганді, розуміння сутності конфлікту цінностей тоталітарного та демократичного спрямування [24–26].

3. *Ефективний командний комунікатор:* для успішного функціонування в суспільстві, ефективного навчання й роботи в колективі вкрай необхідна сформована соціальна компетентність, зокрема, розвинені уміння й навички колективної взаємодії з іншими особами письмово та в режимі реального

часу: співпрацювати для досягнення результату навчальної та виробничої діяльності (визначати мету спільної роботи; планувати послідовність дій групи для виконання завдання; погоджуватися на роль, яку здатний виконати найкраще); взаємодіяти з іншими особами через мистецтво (брати участь у колективних творчих проєктах, виконувати різні дії/ролі у творчому процесі; обговорювати з іншими особами враження від сприйняття мистецтва та творчої діяльності, поважаючи вибір інших осіб); співпрацювати в команді для створення інформаційного продукту (керувати своїми діями та визначати власний внесок у спільний результат роботи команди, розуміти успішні та невдалі кроки у процесі роботи); взаємодіяти в режимі реального часу (створювати дописи для захищених ресурсів, зокрема веб-сайту закладу загальної середньої освіти, навчатися онлайн) [27].

4. *Свідомий громадянин України*: формування національно-культурної ідентичності, громадянської компетентності має базуватися на національному світогляді, культурі, мові, ідеї (створення унікального мовно-літературного простору, в тому числі засобами підручника; формування в учнів відповідального ставлення до рідної мови та усвідомленого її використання; формування українського менталітету та ідентичності через розуміння мови як ключа до національної пам'яті; виховання духовної, емоційно багатой, естетично розвиненої та інтелектуальної особистості; залучення до вивчення національної історії та культури) [28].

Перераховані вище напрямки формування особистості сучасного випускника засобами підручника як майбутнього активного члена соціуму та перетворювальної життєвої сили допомагають йому поступово оволодіти *технологією життєтворчості*, яка вміщує досить популярні зараз *технології досягнення успіху* (І. Єрмаков, Д. Пузіков та ін.). Автори, розглядаючи особистість як творця, проєктувальника власного життя, суб'єкта соціальної творчості, акцентували на тому, що процес життєтворчості передбачає осмислення людиною свого призначення, вироблення життєвої концепції й життєвого кредо, свідомий вибір життєвих цілей і оформлення їх в життєву програму, наявність необхідних умов для самореалізації, рівень соціальної і психологічної зрілості, відповідальне ставлення до свого життя і до самого себе [29].

В умовах війни профільне навчання може стати дієвим інструментом підготовки учнів до сучасних викликів. Школярам слід надавати можливість обирати профіль, враховуючи їхні інтереси, здібності та потреби суспільства. Профільні програми можуть охоплювати стратегічно важливі галузі для розвитку країни, такі як ІТ, інженерія, медицина, соціальна реабілітація та психологічна підтримка. Старшокласникам важливо усвідомити суспільні потреби та виявити свої можливості та інтереси в ключових сферах, що матимуть перспективу в майбутньому. Важливим також є інтеграція молоді в європейський освітній простір та підготовка до сучасного ринку праці [30].

Отже, сучасна система освіти для старшокласників пропонує широкі можливості для індивідуалізації та глибокого опанування обраних дисциплін, що сприяє кращій підготовці до майбутніх викликів. Водночас, освіта має бути гнучкою, орієнтованою на майбутнє, враховуючи індивідуальні потреби учнів та стрімкі зміни в суспільстві. Постійні інновації та модернізація освітньої системи є ключовими для підготовки молоді до успішної професійної та особистої самореалізації в умовах глобальних перетворень. Навчальний процес повинен сприяти безперервному розвитку випускників, допомагаючи їм адаптуватися до сучасної реальності та будувати власну життєву траєкторію. Одним із важливих аспектів цього розвитку є формування у старшокласників високого рівня читацької грамотності, яка стає основою для свідомого вибору в житті. Читання має трансформуватися на життєву стратегію, а його популяризація, як важливої складової особистісного та професійного зростання, має стати пріоритетом. Переходячи від суто навчальної до дозвіллевої та комунікативної практики, читання має зайняти центральне місце в системі профільної освіти, забезпечуючи високу підготовку випускників до викликів майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Профільне навчання в старшій школі: шляхи розвитку: Наук.-доп. бібліогр. показч. Вип.1. [АПН України. ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського; Уклад.: Л.О. Пономаренко, Л.І. Ніколюк, Л.І. Самчук, І.М. Каневська; Наук. консультант і автор вступ. ст. В.І. Кизенко, канд. пед. наук; Наук. ред. і відп. за вип. Т.Ф. Букушина; Бібліогр. ред. Є.К. Бабич; Рецензент Н.М. Бібік, д-р пед. наук]. К., 2004. 163 с.
2. Про затвердження Концепції профільного навчання у старшій школі. Наказ МОН № 1456 від 21.10.13 Взято з: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/37784/
3. Дидактичні засади диференціації навчання в основній школі: монографія. [авт. кол.: В.І. Кизенко, Г.О. Васьківська, С.П. Бондар й ін.]; за наук. ред. В. І. Кизенка. Педагогічна думка, 2012. 216 с.
4. Барановська О.В. Варіативність форм диференційованого навчання. *Біологія і хімія в школі*. 2011. № 4 (86). С. 26–29.
5. Барановська О.В. Модернізація змісту профільного навчання в світлі міжпредметної інтеграції. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2015. № 4–5. С. 94–99.
6. Барановська О.В. Проблема міжпредметної інтеграції в профільній школі. *Перспективні напрямки світової науки: Збірник статей учасників Тридцять третьої міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційний потенціал світової науки – XXI сторіччя»* (20-27 трав. 2015 р.). Т. 1. Науки гуманітарного циклу. Запоріжжя: Вид-во ПГА, 2015. С. 24–26.
7. Кизенко В.І. Профільне навчання: проблеми впровадження. *Біологія і хімія в школі*. 2008. № 3. С. 42–44.

8. Baranovska O. The didactic system of profile studies in senior school: the path to self-determination of the individual. *Perspectives of contemporary science: theory and practice. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. SPC «Sci-conf.com.ua»*. Lviv, Ukraine. 2024. Pp. 419–425.

9. Reformuvannia starshoi profilnoi serednoi osvity (akademichni litsei) (2024). Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=8MrxvuT22us&-list=LL&index=33>

10. Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380). Взято з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#TextФ>

11. Проект стандарту профільної середньої освіти. Проект. с. 2. Взято з: https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2023/10/30/HO-proyekt.Derzhstandartu.profilnoyi.serednoyi.osvity-30.10.2023.pdf?_cf_chl_tk=JBL7174V_d_K4Qjr7rpGVBpnj2bMwPwUwPGwo_uHGGrds-1707755205-0-4240

12. Профільне навчання: теорія і практика. Інститут педагогіки АПН України; Гімназія № 290 м. Києва [наук. ред. Л.А. Липова]. К.: ВВП «Компас», 2007. 192 с.

13. Барановська О.В. Впровадження сучасних форм організації навчального процесу в умовах профільного навчання. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2008. № 5. С. 44–47.

14. Васківська Г.О. Генеза диференційованого навчання: дидактичний аспект. *Диференціація в шкільній освіті: історичний досвід і сучасні технології*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції 16 травня 2018 р., м. Київ. К.: Інститут педагогіки, 2018. 224 с.

15. Губачов О.І. Дидактичні умови індивідуалізації допрофільної підготовки учнів основної школи. *Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.09 – теорія навчання*. Інститут педагогіки АПН України, Київ, 2009.

16. Кизенко В.І. Теоретико-методологічні засади проєктування змісту варіативного навчання у закладах загальної середньої освіти: *дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.09*. Київ, 2021. 588 с.

17. Паламарчук В.Ф. Першооснови педагогічної інноватики. К.: Знання України, 2005. Т. 1. 420 с.

18. Сікорський П.І. Теорія і методика диференційованого навчання. Львів. Сполох, 2000. 421 с.

19. Топузов О.М., Малихін О.В., Алексєєва С.В., Арістова Н.О. Індивідуалізація навчання в умовах змішаної форми організації освітнього процесу у профільній старшій школі: *методичний посібник*. [Електронне видання]. – Київ: Видавничий дім «Освіта», 2024. 99 с.

20. Трубачева С., Замаскіна П. Проєктування освітнього середовища гімназії з урахуванням особливостей дистанційного навчання. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2020. (47). С. 195–198.

21. Трубачева С., Корсакова О. Диференціація та індивідуалізація навчання: Теоретичні відомості. *Освіта і управління*. 1999. № 3. С. 80–85.
22. Почупайло О.В. Формування читацьких умінь в учнів І–ІV класів. *Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – історія і теорія навчання*. Нац. пед. Ун-т ім. О. Горького, Київ, 1994. 179 с.
23. Барановська О.В. Програма формування читацьких умінь учнів початкових класів як підґрунтя для роботи вчителя в умовах освітніх розривів. *Світ дидактики: дидактики в сучасному світі: зб. матеріалів III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 07-08 листопада 2023 р.* / за наук. ред. доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена (академіка) НАПН України О. Топузова, доктора педагогічних наук, професора О. Малихіна. Київ: Видавництво «Людмила». 2024. С. 112–114.
24. Барановська О.В. Інформаційна компетенція: дидактичні підходи, технологія формування, передовий досвід. *Практико-орієнтований посібник*. Запоріжжя: Хортиця, 2008. 141 с.
25. Барановська О.В. Інформаційна компетенція – ключова компетенція випускника профільної школи // ЦППО. [Електронний ресурс]. 18 грудня 2006. Взято з: <http://www.cippe.edu.ua/forum/viewtopic.php?t=120&highlight=&sid=783d986e99a9c663498106...>
26. Барановська О. Формування інформаційної культури учня. *Шлях освіти*. 2000. №3. С. 31–34.
27. Барановська О.В. Розвиток соціальної взаємодії учнів початкової школи засобами підручника. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XII: Якісні дослідження для покращення життя людини* / [Ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін–Ужгород–Перемишль: Посвіт. 2022. С. 38–40.
28. Барановська О.В. Формування громадянської компетентності старшокласників: основні пріоритети в умовах воєнного часу. *Конструювання компетентнісно орієнтованого змісту повної загальної середньої освіти: збірник матеріалів науково-методичних семінарів і науково-практичної конференції, організованих і проведених у 2023/2024 н. р. за участі відділу інновацій та стратегій розвитку освіти Інституту педагогіки НАПН України* [Електронне видання] / відп. ред. Д.О. Пузіков. Київ: Педагогічна думка, 2024. С. 36–45.
29. Єрмаков І., Пузіков Д. Життєвий проект особистості: від теорії до практики: *Практико-орієнтований посібник*. Дніпропетровськ, 2007. 211 с.
30. Барановська О.В. Дидактична система профільного навчання в нестабільному соціальному середовищі: інноваційні підходи. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XVI: Місце й роль когнітивістики в розвитку науки та освіти* [Ред.: Я. Гжесяк І., Зимомря І., Ільницький В.]. Конін–Ужгород–Перемишль–Херсон: Посвіт, 2024. С. 60–62.

ПОЗИЦІЯ КИТАЮ ЩОДО ПАЛЕСТИНСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

The study examines the position of the People's Republic of China (PRC) on the Palestinian issue in the historical and contemporary context. It analyses the evolution of Chinese foreign policy since the founding of China in 1949 to the present day, including support for the Palestinian movement aimed at building an independent state of Palestine, participation in international organisations, especially the United Nations (UN), and response to the Israeli-Palestinian conflict. The author analyses how historical factors, ideological principles and pragmatic interests of China influence its attitude towards the Palestinian issue. The article also highlights the current challenges facing Chinese diplomacy, including the balance between strategic relations with Israel and the desire to maintain mutually beneficial ties with Arab countries. It is concluded that China is seeking to play a more active role in conflict resolution and promote a multilateral approach to achieve stability in the Middle East, but these efforts are not yielding the desired practical results for both opposing sides.

Китай відіграє дедалі впливовішу роль на світовій арені, і його позиція стосовно конфліктів на Близькому Сході, включно з палестинською проблемою, стає все більш значущою. З огляду на зростання впливу Китаю в Організації Об'єднаних Націй (ООН), групи 20, або G20 та інших міжнародних форумах, вивчення його ставлення щодо палестинського питання є важливим для розуміння загальної геополітичної динаміки. Відносини Китаю з Палестиною та його ставлення до арабо-ізраїльського конфлікту мають тривалий історичний розвиток, який почався із часу завершення Другої світової війни. Вивчення цієї історичної еволюції допомагає зрозуміти сучасні політичні пріоритети та виклики.

З моменту свого заснування в 1949 році Китайська Народна Республіка (КНР) бере відповідну участь у підтриманні миру на кількох рівнях: миротворчі сили Організації Об'єднаних Націй (ООН), гуманітарна допомога, посередництво у врегулюванні конфліктів, інвестиції та розвиток [9]. Щодо конфлікту між палестинськими арабами та євреями Китай не завжди дотримувався однакових поглядів і змінював їх в залежності від несталої ситуації, чи то з ідеологічних міркувань, чи то з міркувань власних інтересів [5].

Історія відносин між Ізраїлем і Китаєм здебільшого складалася з дружніх жестів з ізраїльського боку і сприйнятливої, але без ентузіазму, реакції з китайської сторони. У 1947 році, ще до створення КНР, Китайська Республіка під керівництвом Чан Кайші утрималася під час голосування в ООН за резолюцію Генеральної Асамблеї № 181 [11], не підтримавши і не відкину-

вши цю пропозицію щодо поділу Палестини на єврейську та арабську держави. Після того, як євреї Палестини проголосили державність і успішно захистили її від кількох арабських армій, Китайська Республіка в березні 1949 року визнала Ізраїль і підтримала його вступ до ООН [17].

Після перемоги комуністів у Китаї в 1949 році позиція Пекіну стосовно палестинського питання, виходячи з наявної ситуації в близькосхідному регіоні, була нечіткою. З одного боку більшість арабських режимів на Близькому Сході перебували під впливом Заходу, а головні члени Ліги арабських держав – Єгипет, Сирія, Ірак і Ліван – вирішили визнати Тайвань законним урядом Китаю. З іншого боку, 6 січня 1950 року Ізраїль став першим близькосхідним урядом, який оголосив про офіційне визнання Пекіну. На той час позаблоковість все ще була офіційною політикою Ізраїлю, а США певний час вагалися між визнанням Пекіна і спробами повалити його новий комуністичний режим. У свою чергу новий китайський уряд особливо не відреагував на ізраїльську підтримку. До того ж, Сполучені Штати, які в 1948 році разом з Радянським Союзом були співниками Ізраїлю, досить швидко ставали його головним союзником, у той час як радянський диктатор Сталін вже відвертався від своєї попередньої підтримки єврейської держави. Коли почалася війна в Кореї у 1950 році, Ізраїль приєднався до Сполучених Штатів [6].

У грудні того ж року міністр закордонних справ Ізраїлю Моше Шарретт зустрівся з китайським дипломатом в ООН. Під час наступних зустрічей ізраїльські дипломати запропонували план активнішого залучення Китаю до роботи в Організації Об'єднаних Націй. Китай, зі свого боку, виявляв задоволення цим планом. Ізраїльська підтримка Китаю в ООН, здавалося, налагодила їхні стосунки, довівши, що союз Ізраїлю зі Сполученими Штатами в Кореїській війні не зменшив і тим більше не припинив відкритість Китаю до Ізраїлю [17].

Позиція китайського керівництва у цей період відображала як глобальне середовище, так і внутрішню політику. На глобальному рівні Китайська Народна Республіка виступала проти американського та радянського «імперіалізму». На регіональному рівні Ізраїль і його арабські суперники сприймалися як ставленики США і СРСР відповідно. Альянси Москви з арабськими державами в цьому відношенні залишали мало простору для Пекіну, спонукаючи його шукати союзників в іншому регіоні [3]. Зміни у відносинах між Китаєм і палестинськими лідерами та в антиізраїльській кампанії Пекіна у 50-х – 60-х роках були чітко пов'язані з перипетіями у відносинах Пекіна з Москвою і Вашингтоном.

Впродовж кількох років після Суецької кризи (1956) Китай не використовував арабо-ізраїльський конфлікт у політичних цілях, і прем'єр-міністр Чжоу Еньлай не виявляв антисемітських настроїв. У квітні 1963 року посол Об'єднаної Арабської Республіки (ОАР) у Пекіні Закарія Емам повідомив Чжоу про те, що він радий і гордий бути в Китаї, оскільки він не знайшов

там «жодної діяльності ізраїльтян, яка завжди є надзвичайно небезпечною». Проте Чжоу Еньлай негайно відповів, що було би несправедливо обмовляти народ, який породив Карла Маркса та Альберта Ейнштейна, у такий спосіб, і що, хоча деякі євреї пригнічували інші народи, чимало євреїв були об'єктами жорстокого насильства, найдраматичнішого під час нацистського Голокосту. Чжоу прямо запропонував, щоби замість того, щоб зосереджуватися на антиізраїльській пропаганді, араби повинні приділяти більше уваги своїй «власній єдності та пробудженню менш розвинених територій» [8].

З кінця 50-х – 60-х років китайсько-ізраїльські відносини змінилися від близького контакту до відчуження, а політика Китаю була проарабською та антиізраїльською [5]. Особливо під час радикальної фази Культурної революції в 1960-х роках китайські лідери ототожнювали себе з національно-визвольними рухами, зокрема, з такими як Організація визволення Палестини (ОВП), якій вони надавали зброю у боротьбі проти Ізраїлю [3].

Усунення М. Хрущова від влади в жовтні 1964 року породило в Пекіні надію, хоча би короточасну, на те, що відносини з Москвою можуть бути повністю відновлені. Однак досвід спілкування китайського прем'єр-міністра Ч. Еньлая з наступниками Хрущова під час візиту до Москви на початку 1965 року виявився ще більш непродуктивним, ніж за Хрущова, і 1 березня 1965 року він заявив в'єтнамському лідеру Хо Ши Міну про те, що нові радянські лідери здійснюють «хрущовщину без Хрущова» і що їх «практично неможливо змінити». Тиждень потому понад 3500 американських морських піхотинців висадилися в Данангу, ставши першими американськими бойовими підрозділами, що прибули до В'єтнаму. Лідери Комуністичної партії Китаю (КПК) сприйняли це розгортання як надзвичайно серйозну ескалацію війни. На цьому тлі Мао і Чжоу вирішили влаштувати прийом на високому рівні для ОВП, коли вона вперше відправила делегацію до Китаю в березні 1965 року. 18 березня лідер ОВП Ахмад аш-Шукаїрі та його колеги були тепло прийняті Чжоу у Великій народній залі, або Дому народних зборів у столиці. [8]. На зустрічі з палестинською делегацією Мао Цзедун заявив: «Імперіалізм боїться Китаю і арабів. Ізраїль і Формоза – це бази імперіалізму в Азії. Ви – ворота великого континенту, а ми – тил. Вони створили Ізраїль для вас, а Формозу для нас. Їх мета однакова» [7]. Тоді ж відбулося дипломатичне визнання ОВП [8].

Китай став першою неарабською державою, яка визнала ОВП, але більш обережно поставився до прохання Шукаїрі надати їй матеріальну підтримку. Китайський прем'єр був стурбований відсутністю у ОВП території, де вона могла б отримувати матеріали і проходити навчання [4].

Того ж 1965 року Організація визволення Палестини відкрила представництво в Китаї, яке в 1974 році було перетворено на посольство. У ці роки палестинських лідерів, особливо Ясіра Арафата, досить часто приймали в КНР, і під час візитів Китай неодноразово чітко заявляв, що підтримує боротьбу Палестини. У руслі такої політики, між 1960 і 1970 роками, в той

час, коли Китай сам потерпав від масового зубожіння, він надав Організації визволення Палестини допомогу в розмірі 5 мільйонів доларів, включаючи військову підтримку [14].

Також для ОВП і Фатху (палестинської воєнізованої організації) були створені військові тренувальні бази на території Китаю (наприклад, у військовій академії в Нанкіні) та надано легке озброєння й медичне обладнання. Проте ця матеріальна допомога була обмеженою частково через логістичні проблеми з транспортуванням вантажів до місця призначення. Фактично, Китай залежав від дозволів арабських держав, через які мала проходити допомога, оскільки ці держави перебували під потужним впливом Радянського Союзу [15].

16 жовтня 1970 року Голова ОВП Я. Арафат в одному з інтерв'ю китайському інформаційному журналу Peking Review, заявляв про те, що Китайська Народна Республіка має «найбільший вплив на підтримку нашої революції і зміцнення її наполегливості» [7]. А його політична організація «Фатх» на шпальтах того ж журналу від 27 березня 1970 року офіційно висловилася про те, що «підтримка китайським народом революційної справи Палестини... є важливою опорою палестинської революції» [7]. Більш радикальні палестинські організації, такі як Народний фронт визволення Палестини (НФВП), були ще більш відвертими. Зокрема, лідер НФВП Джордж Хаббаш у тому ж році заявив про, те що «наш найкращий друг – Китай. Китай хоче, щоб Ізраїль був стертий з мапи, тому що доки Ізраїль існує, він залишатиметься агресивним імперіалістичним форпостом на арабській землі» [7].

У другій половині 70-х років Китай зменшив підтримку Організації визволення Палестини, а також критику на адресу Ізраїлю [5]. Після смерті Мао в 1976 році китайська політика стала менш ідеологізованою і більш прагматичною, оскільки вона шукала ресурси для задоволення потреб розвитку. Менш конфронтаційна позиція дозволила Пекіну розвивати нові контакти і зв'язки, зокрема з Ізраїлем як постачальником зброї після 1979 року. Пекін потребував модернізації своїх озброєнь, значна частина яких була радянського походження. Ізраїль ідеально підходив для цього, оскільки захопив радянське обладнання у арабських ворогів під час війни 1967 року. Менш конфронтаційна політика Пекіна також знайшла відображення в його реакції на конфлікт [3].

Китай під керівництвом Ден Сяопіна став державою, яка на той час більше переймалася економічним розвитком і реконструкцією, і менше – революційними змінami та ідеалами. Китайсько-американське зближення і поліпшення відносин з Ізраїлем вплинули на рівень співпраці Китаю з ОВП. Наприкінці 1970-х років і після війни з В'єтнамом Китай почав усвідомлювати важливість Ізраїлю і його потенціал для свого економічного, академічного, військового і наукового успіху. Ізраїль потенційно міг зробити великий внесок у сільське господарство, високі технології, промисловість, інформаційні технології та багато інших передових галузей КНР. На відміну від Ізраїлю арабські держави,

а особливо палестинці, не могли запропонувати чогось подібного. [15]. Врешті у 1979–1989 роках Китай визнав «право Ізраїлю на незалежність і виживання» і переконав обидві сторони провести переговори і укласти мир [5].

І хоча Китай послідовно намагався підтримувати палестинське національне визволення, все ж революційний компонент з часом послабнув. Натомість Китай спрямував свої зусилля на досягнення міжнародного консенсусу щодо мирного процесу, підтримку палестинської державності (державу Палестина він визнав у 1988 році) та міжнародних інституцій [1].

У 1987 році Ден Сяопін, верховний лідер Китаю, чітко висловився з цього приводу: «Нас турбує ситуація на Близькому Сході, тому що вона пов'язана з питаннями миру і війни, з перспективами Третьої світової війни. З точки зору глобальної стратегії, ми стурбовані ситуацією і майбутнім цього регіону» [10].

Ще у 1984 році Пекін запропонував провести міжнародну конференцію для врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту, і регулярно закликав до проведення відповідних самітів у наступні роки. У 1988 році він підтримав прагнення ОВП прийняти рішення про дві держави. У 1991 році, після війни в Перській затоці, Ізраїль та його арабські суперники врешті сіли за стіл переговорів на Мадридській конференції. Хоча Мадрид не вирішив розбіжностей між ними, проте він посилив переговори під міжнародною підтримкою як засіб припинення конфлікту. Це послужило каталізатором для таких країн, як Китай, які встановили повноцінні дипломатичні відносини з Ізраїлем у січні 1992 року, щоби мати можливість брати участь у будь-яких майбутніх переговорах [3].

Наслідком китайської політики, починаючи з 1980-х років і з моменту укладення угоди в Осло в 1993 році, стало те, що відносини з Ізраїлем і палестинцями були значною мірою відокремлені від конфлікту. Коли у 2000 році Друга інтифада (повстання палестинських арабів), здавалося, стала передвісником краху Осло, Пекін відреагував на це, схваливши Дорожню карту Ліги арабських держав у 2002 році і призначивши Ван Шицзе своїм першим спеціальним посланником на Близькому Сході. Однак ефект від обох цих заходів був «здебільшого символічним», оскільки вони не призвели до активного втручання Китаю в конфлікт [3].

Власне на рубежі ХХ – початку ХХІ століття підхід Китаю до близько-східної зовнішньої політики базувався на трьох основних принципах. По-перше, це не втручання у внутрішні справи близькосхідних країн. По-друге, це докладання зусиль для налагодження зв'язків з усіма країнами регіону, незалежно від форми правління. На відміну від Сполучених Штатів, Китай уникав формування формальних альянсів зі значними регіональними державами, такими як Саудівська Аравія, Ізраїль та Іран, віддаючи пріоритет підтримці міцних відносин з ними. Нарешті, Пекін уникав прямої участі в регіональних суперечках, віддаючи перевагу вирішенню конфліктів через міжнародні механізми. Впродовж 1990-х років Китай підтримував теплі стосунки з країнами Близького Сходу, серед яких були як американські

союзники, так і супротивники. Ці відносини здебільшого були мотивовані економічними зв'язками. Однак, на початку 2000-х років, Китай зробив спроби зміцнити культурні зв'язки з державами регіону. Для цього Китай організував культурні заходи в регіоні та заснував Китайсько-арабську асоціацію дружби у 2001 році. У 2004 році в результаті співпраці між Китаєм та Лігою арабських держав з метою зміцнення співпраці між Китаєм та арабськими країнами був створений Китайсько-арабський форум співробітництва [2].

На політичному рівні в цей період у відносинах Китаю з палестинцями домінували обміни з керівництвом ОВП/ФАТХ і насамперед з Ясіром Арафатом і Махмудом Аббасом, які одночасно очолювали Палестинську адміністрацію (ПА). Ця співпраця була ненадовго поставлена під сумнів, коли ісламістська партія ХАМАС відмовилася від своєї опозиції до ПА і перемогла на виборах 2006 року, сформувавши уряд. Хоча китайське керівництво мало застереження щодо політичного ісламу і прийняло жорстку і репресивну реакцію щодо мусульман всередині країни, в тому числі серед переважно уйгурського населення в районі Сіньцзяну, воно намагалося відокремити ці застереження від своїх регіональних відносин на Близькому Сході [4].

На відміну від західних країн, які заборонили ХАМАС і наклали бойкот на підконтрольну йому Палестинську автономію, Пекін стверджував, що ХАМАС має мандат і громадську підтримку, і тому приймав нового міністра закордонних справ ХАМАСу Махмуда Захара на китайсько-арабському форумі співпраці того ж року. Ізраїль, однак, висловив протест проти цього кроку; посла Китаю викликали до Міністерства закордонних справ, де йому пояснили, що цей крок загрожує надати ХАМАСу легітимності і зашкодити відносинам Китаю з Ізраїлем та його позиції як «відповідального гравця» на Близькому Сході. Сила ізраїльського докору була достатньою для того, щоби Китай відійшов від будь-якої подальшої співпраці з ХАМАСом, повернувшись до свого попереднього пріоритету щодо керівництва ФАТХу. Це значною мірою збереглося навіть тоді, коли окупована територія була розділена бойовими діями між ФАТХом і ХАМАСом, що призвело до того, що у 2007 році ФАТХ отримав контроль над Західним берегом річки Йордан, а ХАМАС – над Сектором Гази [4].

Водночас, незважаючи на існуючі протиріччя, Китай і надалі неодноразово пропонував провести мирні переговори щодо вирішення проблеми палестинського врегулювання і навіть запропонував механізм тристороннього діалогу за участю Китаю, палестинців та ізраїльтян. Щоби стимулювати ці зусилля, китайський лідер Сі Цзіньпін, починаючи з 2013 року і востаннє в листопаді 2023 року, представив щонайменше три окремі мирні плани. [1]. Зокрема, у травні 2013 року після того як палестинський лідер Махмуд Аббас, і прем'єр-міністр Ізраїлю Біньямін Нетаньяху (окремо) відвідали Китай, Сі Цзіньпін оприлюднив мирний план з чотирьох пунктів для врегулювання ізраїльсько-палестинського конфлікту. [16]. Цей план було

оновлено й обнародовано представником Пекіну в ООН в липні 2017 року. Він передбачав наступні пункти: 1) просування рішення про дві держави на основі кордонів 1967 року зі Східним Єрусалимом, як столицею нової палестинської держави; 2) відстоював «концепцію спільної, всеосяжної та стійкої безпеки»; 3) вимагав негайного припинення будівництва ізраїльських поселень та проведення негайних заходів для запобігання насильству проти цивільного населення й закликав до якнайшвидшого відновлення мирних переговорів; закликав до координації міжнародних зусиль з метою якнайшвидшого висування «заходів зі сприяння миру, які передбачають спільну участь»; 4) вітав сприяння миру через розвиток і співпрацю між палестинцями та Ізраїлем [18].

Затим Сі запропонував провести семінар, щоби зібрати разом ізраїльтян і палестинців для пошуку шляхів просування мирного процесу. Дводенний «мирний симпозиум» між ізраїльською та палестинською делегаціями відбувся в грудні 2017 року в Пекіні [4]. Захід очолили міністр закордонних справ Китаю, його заступник і посол Китаю на Близькому Сході; ізраїльську сторону представляв депутат Єхієль Бар від Партії праці Ізраїлю (віцепікер Кнесету і голова ізраїльсько-китайського лобі); палестинську сторону представляв Набіль Шаат, радник з питань закордонних справ Палестинської адміністрації. У підсумковому документі симпозиуму містився заклик до обох сторін відновити переговори, заявити про свою прихильність до рішення про дві держави і зберегти статус-кво в Єрусалимі. [12]. Однак китайці не змогли змусити обидві сторони взяти на себе зобов'язання щодо чогось більшого, ніж необов'язкова до виконання резолюція, яка повторювала чимало основних положень попередніх домовленостей [4].

В останні роки КНР активізувала свою дипломатичну діяльність у близькосхідному регіоні і в питанні Палестини зокрема. У вступній промові на саміті арабських держав і Китаю, що відбувся в Саудівській Аравії в грудні 2022 року, президент Китаю Сі Цзіньпін зробив чергову заяву на підтримку Палестини. У своїй промові Сі заявив, що Китай підтримує незалежну палестинську державу зі столицею у Східному Єрусалимі. На знак подальшої китайської підтримки у червні 2023 року до Пекіну було запрошено прем'єр-міністра Палестини М. Аббаса, який став першим арабським лідером, що відвідав Китай того року. Під час візиту було оголошено про встановлення стратегічного партнерства між Китаєм і Палестиною [14].

Незважаючи на таку політику, Пекін ретельно уникає прямої конфронтації з Ізраїлем. Ізраїль – одна з країн на Близькому Сході, куди Китай зробив серйозні інвестиції. Багато з цих інвестицій пов'язані з ініціативою «Один пояс, один шлях», або «Пояс і шлях», яка була прийнята китайським урядом ще в 2013 році. Серед них – угоди про покращення центрів обробки даних з енергетичними та телекомунікаційними провайдерами, наприклад, угода між Huawei та ізраїльською компанією Zing Energy. Крім того, чимало угод на мільйони доларів, як-от угода на 300 мільйонів доларів між ізраїль-

ською компанією Color Chip та китайськими компаніями, визначають взаємну залежність двох країн [14].

Майже в кожному конфлікті між палестинцями та ізраїльтянами послання Китаю слідували традиційній схемі, яка включала заклики до всіх сторони щодо стриманості, підтвердження важливості рішення про дві держави й обіцянки підтримки мирних переговорів, як правило, шляхом проведення міжнародних конференцій тощо. Історично склалося так, що Пекін намагається збалансувати свої економічні відносини з Ізраїлем з бажанням виглядати захисником палестинців на світовій арені. Тому, навіть коли в його заявах містився прямий заклик до Ізраїлю, він, як правило, робився в контексті прагнення до більш широкої деескалації [13].

Однак позиція Китаю дещо змінилася в період після нападу ХАМАСу на ізраїльських цивільних в кібуці Беєрі на півдні Ізраїлю 7 жовтня 2023 року. Китай засудив атаку, але, на превеликий жаль Ізраїлю, не звинуватив ХАМАС в тому, що він є терористичною організацією. Це різко контрастує з позицією Сполучених Штатів та їхніх союзників, які конкретно засудили ХАМАС за теракт і запропонували повну підтримку Ізраїлю. У заяві, зробленій відразу після нападів ХАМАС, Китай закликав сторони до якнайшвидшого зниження напруженості і повторив пропозицію про створення незалежної палестинської держави і вирішення проблеми за принципом двох держав. Ні Сі Цзіньпін, ні міністр закордонних справ Китаю Ван Ї не відвідали Близький Схід у період після терактів 7 жовтня. Китай, який на першому етапі конфлікту займав збалансовану позицію порівняно зі США, продовжив свою пропалестинську позицію і в наступні дні, коли почалося вторгнення Ізраїлю в Газу. 19 жовтня Сі відверто висловив свою підтримку незалежній Палестині. На зустрічі з прем'єр-міністром Єгипту він заявив, що «фундаментальним виходом з палестино-ізраїльських конфліктів, що повторюються, є реалізація рішення про дві держави, створення незалежної держави Палестина і досягнення мирного співіснування між Палестиною та Ізраїлем». За кілька днів до цього, 15 жовтня, на зустрічі зі своїми російськими та іранськими колегами міністр закордонних справ Китаю наголосив, що: «Ми будемо підтримувати боротьбу палестинського народу за свої національні права» [14].

Окрім звичних закликів до припинення вогню, повернення до переговорів і реалізації рішення про дві держави, Пекін став більш прямолінійно критикувати відповідь Ізраїлю на атаку ХАМАСу 7 жовтня – наприклад, у телефонній розмові зі своїм саудівським колегою 15 жовтня міністр закордонних справ Ван Ї розкритикував дії Ізраїлю в Газі як такі, що «виходять за рамки самооборони», назвавши їх колективним покаранням. Пекін також розкритикував голосування США на користь Ізраїлю в Організації Об'єднаних Націй, а офіційні державні ЗМІ посилили критику Ізраїлю та антисемітські висловлювання. У відповідь ізраїльські офіційні особи висловили «глибоке розчарування» позицією Китаю [13].

Разом з тим, Пекін не запропонував посередництва у вирішенні конфлікту або конкретної війни. У наступні тижні міністр закордонних справ Ван Ї телефонував міністрам закордонних справ Ізраїлю Елі Коену і Палестини Ріяду Малікі, й під час телефонних перемовин наголошував на необхідності «негайного припинення вогню» і закликав до «більш авторитетної, широкої і ефективної міжнародної мирної конференції якнайшвидше, щоби реалізувати відновлення мирних переговорів між Палестиною та Ізраїлем, й сформулювати конкретний графік і дорожню карту для досягнення цієї мети» [9]. Наприкінці листопада 2023 року значення міжнародної мирної конференції стало більш очевидним, коли Китай опублікував позиційний документ щодо врегулювання конфлікту, в якому підкреслювалася важливість ООН для посередництва у врегулюванні конфлікту відповідно до міжнародного права. Ця позиція загострювалася в міру того, як війна продовжувалася. Така китайська дипломатична активність демонструє постійне прагнення впливати на конфлікт і допомагати міжнародним інституціям у його врегулюванні. Вочевидь, війна не змінила мотивацію Китаю стати центральним посередником у палестино-ізраїльському конфлікті [9].

Проте, незважаючи на дипломатичні коментарі та пропозиції щодо палестинської проблеми, можна стверджувати, що зусилля Китаю з посередництва в ізраїльсько-палестинському конфлікті не принесли жодних помітних практичних результатів [2].

Отже, позиція Китаю щодо палестинської проблеми пройшла декілька етапів трансформації, починаючи з кінця 40-х років XX століття, коли КНР підтримувала національно-визвольні рухи, включно з палестинським. У перші роки після свого проголошення Китайська Народна Республіка активно вітала палестинські зусилля в рамках «боротьби з імперіалізмом і колоніалізмом». В 1960–1970-х роках Китай надавав моральну, політичну та частково матеріальну допомогу ОВП і визнавав право палестинського народу на самовизначення. З кінця 1970-х й на початку 1990-х років, КНР почала переглядати свою політику на Близькому Сході, прагнучи дотримання рівноваги між економічними інтересами в регіоні та традиційною підтримкою палестинських арабів. Після встановлення дипломатичних відносин з Ізраїлем у 1992 році Китай намагається зберегти нейтральну позицію, підтримуючи принцип «двох держав», закликаючи до зупинення насильства та сприяючи міжнародним починанням щодо миротворчого процесу. Однак, на загал зусилля Китаю з посередництва в ізраїльсько-палестинському конфлікті не принесли відчутного прогресу у його вирішенні. Попри те, на сучасному етапі в умовах глобалізації та зміни геополітичних балансів Китай загалом старається дотримуватися принципів нейтралітету та прагматизму, водночас пропонує мирні ініціативи й економічне співробітництво з усіма зацікавленими сторонами.

ЖІТЕПАТҮПА

1. Adel Abdel Ghafar, Hana El Shehaby & Omar H. Rahman. China's Approach to Palestine and Israel: Towards a Greater Role? URL: https://www.palquest.org/en/highlight/35368/china-and-palestine-question?__cf_chl_tk=avNRIm_lvqjnvXKL6rlqvRYE8qD65U6RBLjgtJo6tU-1725872864-0.0.1.1-7657
2. Babalo Ntloko. (2023). China's evolving diplomatic posture in conflict mediation in the Middle East. URL: https://www.researchgate.net/publication/382296-304_CHINA'S_EVOLVING_DIPLOMATIC_POSTURE_IN_CONFLICT_MEDIATION_IN_THE_MIDDLE_EAST
3. Burton, Guy (2018). China, Jerusalem and the Israeli-Palestinian Conflict. 2018. URL: https://www.academia.edu/38702350/China_Jerusalem_and_the_Israeli_Palestinian_Conflict
4. Burton, Guy. (2022). China and the Palestine Question. From Revolutionary Solidarity to Rhetorical Support. URL: <https://www.palquest.org/en/highlight/35368/china-and-palestine-question>
5. Chen, Yang. (2017). China's position on the Palestine-Israel Issue: a historical perspective. URL: <https://search.emarefa.net/en/detail/BIM-1097282-china%E2%80%99s-position-on-the-palestine-israel-issue-a-historical>
6. Cooley, John K.. China and the Palestinians. Journal of Palestine Studies Vol.1 No. 2-(Winter) 1972. Pp. 19–34. URL: <https://www.palestine-studies.org/en/node/38166>
7. Craig Harris, Lillian. (1977). China's Relations with the PLO. Journal of Palestine Studies 7, no.11 (1977). Pp. 123–54. URL: https://www.palquest.org/sites/default/files/Chinas_Relations_with_the_PLO.pdf
8. Gangzheng She. (2020). The Cold War and Chinese Policy toward the Arab-Israeli Conflict, 1963–1975. Journal of Cold War Studies Vol. 22, No. 1, Winter 2020. Pp. 125–174. URL: https://www.researchgate.net/publication/339358454_The_Cold_War_and_Chinese_Policy_toward_the_Arab-Israeli_Conflict_1963-1975
9. Ido Gadi Raz. China's new mediating role and the Palestinian-Israeli conflict. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13537121.2024.23-94320?src=>
10. Niu Xinchun. (2021). China's Middle East Strategy: Myth and Truth. URL: <https://manaramagazine.org/2021/03/chinas-middle-east-strategy/>
11. Palestine question at the UN (1947-1975)/CEIRPP Historical background (A/AC.183/L.3). <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-186560/>
12. Roie Yellinek. Chinese-Palestinian Relations: What's Really Going On? // BESA Center Perspectives Paper, No. 733, 2018. URL: <https://besacenter.org/chinese-palestinian-relations/>

13. Rumley, Grant & Redlich, Rebecca. (2024). Tracking Chinese Statements on the Hamas-Israel Conflict. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/tracking-chinese-statements-hamas-israel-conflict>
14. Sercan Çalışkan. (2023). Understanding China's Position on the Israel-Palestine Conflict. URL: <https://thediplomat.com/2023/12/understanding-chinas-position-on-the-israel-palestine-conflict/>
15. Shai, Aron. (2019). China and Israel: Chinese, Jews; Beijing, Jerusalem (1890-2018). Boston, Academic Studies Press/ 259 p.
16. Sharone Tobias: Why Did China Release an Israeli-Palestinian Peace Plan? URL: <https://www.cfr.org/blog/sharone-tobias-why-did-china-release-israeli-palestinian-peace-plan>
17. Tianqi Feng. China and Israel and the 'Period of Silence,' 1955–1978. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, volume 497. URL: <https://www.atlantis-press.com/proceedings/iclahd-20/125949523>
18. Toi Staff. (2017). China pushes four-point Israeli-Palestinian peace plan. URL: <https://www.timesofisrael.com/china-pushes-four-point-israeli-palestinian-peace-plan/>

Jan GRZESIAK
(Konin, Polska)
Ivan ZYMOMRYA
(Użhorod, Ukraina)
Mykola ZYMOMRYA
(Drohobycz, Ukraina)

TERYTORIUM TWÓRCZOŚCI TADEUSZA KARABOWICZA

The works of Tadeusz Karabowicz represent a rich and multifaceted contribution to Ukrainian literature, particularly in Polish-Ukrainian cultural exchange. His role as a poet, translator, ethnographer, and scholar has significantly impacted the visibility and preservation of Ukrainian cultural identity in Poland, especially post-World War II, when Ukrainian communities in Poland faced political suppression. Karabowicz's poetry, rooted in themes of loss, longing, and the mythology of Ukraine, often reflects on the tragedy and resilience of Ukrainian heritage. His unique voice emerges from a blend of metaphysical introspection and a deep, symbolic connection to his homeland, particularly Chelm. Over the decades, he has maintained strong connections with other Ukrainian intellectuals and artists in Poland, enhancing the Ukrainian literary presence through editorial projects and academic leadership, including his work as editor of Ukrainian Literary Alley. His poetic expression, seen as both abstract and deeply personal, frequently navigates between existential exploration and collective cultural memory, encapsulated in his motif of Atlantis – a symbol for the irretrievable yet enduring spirit of his ancestral land.

Określenie obszarów twórczości Tadeusza Karabowicza nie jest zadaniem prostym. Obraz rozwoju literatury ukraińskiej byłby niepełny bez choćby pobieżnego przyjrzenia się jego najważniejszym osiągnięciom, szczególnie na przełomie XX i pierwszej tercji XXI wieku, uwzględniając twórczość przedstawicieli ukraińskiego słowa zarówno w Ukrainie, jak i poza jej granicami. Dlaczego? Prawda kryje się w wielu wymiarach, szczególnie w *dziedzinie przekładu*. Jak trafnie zauważył Ołeh Bahan, „każda kultura musi rozwijać się zgodnie z nieśmiertelnym prawem ROZSZERZENIA. Jeśli to prawo zostanie pominięte, kultura zaczyna się zamykać i obumierać. Jednym z głównych kierunków rozwoju kultury jest przekład, który poszerza horyzonty, pobudza idee, wzbogaca myślenie i postrzeganie świata. W każdej wielkiej kulturze przekłady planowane są jako duże projekty na poziomie państwowym. W Ukrainie rozwija się przekład zgodnie z logiką użyteczności i przypadku”.

Do ożywienia działalności translatorskiej w Ukrainie znacząco przyczyniło się przez cały okres swojego istnienia czasopismo „Wszechświat” („Becbir”), założone w 1925 roku. To niewątpliwie miało także wpływ na literackie prądy wśród ukraińskiej społeczności w Polsce. Oczywiście wpływ ten zależał od

uwarunkowań społeczno-politycznych, ukształtowanych przez skutki II wojny światowej. Dopiero 15 czerwca 1956 roku ukraińska wspólnota po raz pierwszy miała możliwość czytania w ojczystym języku tygodnika „Nasze Słowo”, co stało się istotnym zwiastunem powstania Ukraińskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego (UTSK). Rozbłysła nadzieja, że ukraińskie słowo, głęboko zepchnięte na margines w ramach akcji „Wisła”, nie zgaśnie, lecz będzie żyć. Brutalną realizację tej „logistycznej tragedii” przeprowadził reżim totalitarny w ramach akcji „Wisła” w okresie od kwietnia do sierpnia 1947 roku. Liczne jej ofiary wymagają osobnego omówienia i nie są przedmiotem tej dyskusji...

Z biegiem czasu uchylone przez los okno oświetliło pole – źródło twórczości, a może nawet pasji twórczej pieśniarzy ukraińskich archetypów i motywów, takich jak Ostap Łapski, Jakub Hudemczuk, Iwan Złotokudr, Olga Petyk, Mila Łuczak, Irena Rejt, Iwan Kyryziuk, Tadeusz Karabowicz, Jurij Hawryluk, Jewhen Samochwałenko, Paweł Stefanowski, Mykoła Słabak, Jurij Traczuk, Stepan Sydoruk, Zofia Saczko, Jewhenija Żabyńska, Aleksandra Szewiełło, Antoni Dubiec, Jarosław Zwoliński, Mykoła Janczuk... Ci poeci i prozaicy stali się symbolem żywotności ukraińskiej kultury w trudnych powojennych realiach Polski.

Ta przestrzeń, dostosowana do polilingwistycznej i kulturalnej różnorodności w polskim środowisku monokulturowym, przecina się z wieloetnicznością, w której wkład społeczności ukraińskiej był i pozostaje znaczący, zwłaszcza w rozwój relacji polsko-ukraińskich, a przede wszystkim więzi literackich. To nie jest zaskakujące, ponieważ Ukraińcy w Polsce zawsze mieli i nadal mają silne osobowości, które w dużym stopniu wpływają na kształtowanie tożsamości kulturowej. Należą do nich, na przykład, przywódcy duchowni, tacy jak Mirosław Ripecki, Stepan Dziubyna, Iwan Martyniak, Wołodymyr Juszczak, Jewhen Popowycz, Arkadiusz Trochanowski, oraz naukowcy, działacze kulturalno-oświatowi i społeczni: Mychajło Łesiw, Roman Drozd, Myron Sycz, Myron Kertyczak, Petro Tyma, Stepan Zabrowarny, Wołodymyr Mokryj, Ostap Łapski, Jakub Hudemczuk, Jarosław Hryckowian, Iwan Koroliwski, Iwan Duszkewycz, Jarosław Polański, Jewhen Misyło, Omelian Wiszka, Stepan Kozak, Marian Jurkowski, Wasyl Nazaruk, Iwan Kyryziuk, Iwan Ihnatiuk, Iwan Złotokudr, Tadeusz Karabowicz, Jurij Hawryluk, Stepan Migus, Petro Siwicki, Lidia Kolańczuk, Aleksander Kolańczuk, Kateryna Kozak, Mychajło Kozak, Wołodymyr Pajtasz, Iwan Huk, Jurij Nowosiłski, Jarosław Truchan, Stepan Sydoruk, Aleksander Maślej, Nionilla Mencińska-Huk, Paweł Kremiński, Roman Radziwonowicz, Wołodymyr Serkiz, Jurij Rejt, Roman Hałan, Hryhorij Kuprijanowicz, Marko Syrnyk, Bohdan Huk, Bohdan Tchir, Olga Petyk, Mila Łuczak, Natalia Krawczuk, Anna Winnicka, Maria Tucka, Iryna Drozd... a także dziesiątki innych. To wiele mówiący fakt, że każdy z nich na swój sposób wzmacniał, a ci, którzy pracują do dziś, nadal wzmacniają pozycję ukraińskiej społeczności w Polsce.

Wyraźnym świadectwem epoki lat 50. i 60. było wydanie antologii literackiej „*Homin*” (Warszawa, 1964, 304 strony), zawierającej próbki poezji, prozy i tłumaczeń 43 autorów. Warto podkreślić, że twórczość ta nie rozwijała się w próżni. Na powojennych ziemiach Polski już wcześniej, w poprzedniej epoce, wybrzmiewały silne głosy literackie takich pisarzy jak Iwan Franko, Bohdan Łepki, Bohdan-Ihor Antonycz... którzy wyraźnie wzbogacili te twórcze tradycje, sięgające korzeniami aż do romantyzmu. Właśnie ten nurt zapoczątkował ukraińską szkołę literacką w literaturze polskiej, reprezentowaną przez tak znane postacie, jak Tymko Padura, Seweryn Goszczyński, Bohdan Zaleski, Michał Czajkowski, Antoni Malczewski oraz Józef Kraszewski („*Ukrainomania*”, 1839). Nie sposób także pominąć wkładu Aleksandra Fredry, Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego, Oskara Kolberga, Józefa Korzeniowskiego („*O Huculach*”, 1899), Tadeusza Grabowskiego, Stanisława Vincenza, którzy wielokrotnie sięgali do niewyczerpanych źródeł ukraińskiego folkloru.

Oczywiście wstąpienie Polski do wspólnoty państw europejskich przyniosło zasadniczą zmianę w polityce państwa wobec mniejszości narodowych, w tym także wobec społeczności ukraińskiej, która licznie zamieszkuje wiele województw Rzeczypospolitej Polskiej. Jak zauważa Wasyl Nazaruk, dyskurs literaturoznawczy kontynuują tacy twórcy jak Ostap Łapski, Miła Łuczak i Tadeusz Karabowicz, którym przypadło w kolejnych dekadach „zdefiniować nowy ideał ukraińskiej poezji na rodzimych ziemiach” (Wiktor Jaruczyk).

Nie będzie przesadą podkreślenie, że Tadeusz Karabowicz (Tadej Karabowycz) jest twórcą o wszechstronnych zainteresowaniach, osiągnięciach i preferencjach gatunkowych. Jest poetą, tłumaczem, publicystą, badaczem regionalnym, etnologiem, wydawcą, organizatorem mediów, pedagogiem na uczelni wyższej oraz wybitnym literaturoznawcą, doktorem nauk filologicznych, członkiem Związku Literatów Polskich (od 1996 r.) oraz Narodowego Związku Pisarzy Ukrainy (od 2012 r.). Od 2001 roku pełni funkcję redaktora naczelnego znaczącego rocznika naukowego „*Ukraiński Zaulek Literacki*” („*Український літературний провулок*”). Jednym słowem, tak wygląda bogata twórcza sylwetka Tadeja Karabowycza.

Warto przywołać tu kilka kluczowych momentów z biografii Tadeja Karabowycza. Można wspomnieć, że trzydzieści lat temu jeden z autorów tych słów (M. Z.) opublikował w czasopiśmie w Użhorodzie recenzję „*Wezwanie Atlantydy*” (*Karpacki Kraj* 1994, nr 7–12 (106)) – była to reakcja na jeden z pierwszych tomów poety „*Atlantyda*” (*Sućasnist’*, 1989, nr 4 (336); wydania książkowe: Edmonton, 1989; Warszawa, 1993). W tamtym czasie ukazał się także artykuł „*Los Łemkowszczyzny w poezji Tadeja Karabowycza*” w cenionym czasopiśmie „*Dukla*” (Preszów, 1994, nr 6, s. 73–74). Wówczas Mykoła Zymomryja był profesorem Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Słupsku, co dawało mu możliwość bezpośredniego śledzenia nowości w procesie literackim w Polsce oraz obserwowania rozwoju poetyckiego talentu Tadeja Karabowycza. Potwierdzają to liczne listy i dedykacje autora. Przykładowo, na stronie tytułowej

warszawskiego wydania „*Atlantydy*” poeta napisał: „Panu Profesorowi Mykole Zymomyri z podziękowaniem za piękne słowo w Białym Borze. 28.05.1994”. W retrospektywie warto wspomnieć, że wówczas Mykoła Zymomrya oraz Tadej Karabowycz wystąpili w murach ukraińskiego Liceum im. Tarasa Szewczenki w Białym Borze, gdzie wygłosili wykłady na temat twórczości Ostapa Łapskiego, Jakuba Hudemczuka, Olgi Petyk. Tadej Karabowycz wspierał również rozwój twórczy swoich przyjaciół, pomagał w opracowywaniu i wydawaniu ich prac (jak zbiór poezji Stepana Sydoruka „*Żurawli hnyzda steliat' nad Buhom*”), redagował m.in. zbiory Lidii Ireny Węglarz „*Zagroda z derkaczami*” i wiele innych.

Tadej Karabowycz niedawno obchodził swoje 65. urodziny i czterdziestą rocznicę pracy twórczej. Urodził się 6 kwietnia 1959 roku w miejscowości Sawin na Chełmszczyźnie (województwo lubelskie, Polska). Ukończył Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (1984), uzyskując tam stopień magistra, a następnie obronił pracę dyplomową poświęconą poezji Ihora Kałyńca (1998), napisaną pod kierunkiem wybitnego ukrainisty, prof. Mychajła Lesiwa (1928–2016). W latach 1984–1995 pracował jako redaktor literacki w gazecie „*Nasze Słowo*” w Warszawie. Najważniejszym momentem jego kariery naukowej była obrona doktoratu pt. „*Mitopoetyka Grupy Nowojorskiej*”, którą przeprowadził w murach Uniwersytetu Narodowego im. Tarasa Szewczenki w Kijowie (2018). Z wyjątkowym szacunkiem wspomina swojego promotora, prof. Ołeksandra Astafjewa (1952–2020), znakomitego naukowca i poetę, który z niebywałą życzliwością wsparł badacza z Lublina.

Co wyróżnia twórczość Tadeja Karabowycza, który debiutował w 1980 roku? Zaskakuje zwięzła i celna ocena jego poezji, wysunięta przez Bohdana Bojczuka: „Poezja Tadeja Karabowycza balansuje między dwoma krzyżami: między krzyżem Chrystusa a krzyżem dwóch ludzi w akcie miłości; to swoisty moralitet Karabowycza rozgrywa się najczęściej w zaciszu jego ukochanej Chełmszczyzny. Z innej perspektywy oznacza to, że jego poezja charakteryzuje się metaforą oraz introspekcją w czasowe i ponadczasowe istnienie”. Z kolei znana mistrzyni słowa ukraińskiego, Łesia Stepowyczka, autorka tomiku filozoficznej i intymnej liryki „*Przeladowanie serca*” („Perezawantażennia sercja”, „Ukraiński Pisarz”, Kijów, 2022), dzieli się swoją refleksją. Jak sama przyznaje, Tadej Karabowycz „przywiózł na Międzynarodowe Targi Książki we Lwowie swój tom poezji *Łuhyny* (Lwów, 2019), prezentował go w kawiarniach i podarował mi egzemplarz. Po przeczytaniu uważam, że jest to *opus magnum* Tadeja Karabowycza. Nie bez powodu książka ta według jednego z rankingów znalazła się w pierwszej dziesiątce najlepszych wydawnictw w Ukrainie. Głównym tematem melancholijnej tęsknoty poety jest Ukraina. Jednak wektor tej nostalgii nie kieruje się ku teraźniejszości ani przyszłości Ukrainy, lecz zwraca się ku przeszłości, gdzie doszło do nieodwracalnego odłączenia apokryficznego czasu i filozofii bytu” („*Literatura to puls narodu*”. Łesia Stepowyczka – Tadej Karabowycz: Wspomnienia i rozmowy, *Ukraińska Gazeta Literacka*, nr 3 (359), marzec 2024).

Trafność tych krytycznych uwag dobrze oddaje postać Karabowycza-poety, który inicjuje rozmowę o tym, co najboleśniejsze, i przekazuje czytelnikowi zakodowany ból za utraconą „Atlantyda” – obrazem, w którym łatwo dostrzec los Łemkowszczyzny. Właśnie dlatego w wyobraźni poety tak często rodzą się niekończące się wędrówki do ojczyzny Atlantydy, ponieważ to tam rozpoczyna się życie i jego sens. Warto wspomnieć tutaj – z perspektywy retrospektywnej – refleksję Bohdana Ihora Antonycza nad „wymyślonym krajem” z jego wyjątkowego utworu *Elegia o śpiewających drzwiach* z 1934 roku:

<i>«Під сивим небом розстелилась</i>	<i>„Pod siwym niebem rozpostarta,</i>
<i>земля вієса та ялівцю.</i>	<i>ziemia owsa i jałowca.</i>
<i>Скорбота мохом оповила</i>	<i>Smutek mchem okrył</i>
<i>здуману країну цю.</i>	<i>ten kraj wyśniony.</i>
<i>Як символ злиднів виростає</i>	<i>Jak symbol biedy wyrasta</i>
<i>голодне зілля – лобода.</i>	<i>głodna roślina – lebioda.</i>
<i>Відвічне небо і безкрає,</i>	<i>Odwieczne niebo i bezkres,</i>
<i>відвічна лемківська нужда»...</i>	<i>odwieczna łemkowska nędma”.</i>

Tadej Karabowycz myślami wciąż wraca na Chełmszczyznę, gdzie „stara grusza, co zakwitła w maju”... Oto wyjątkowa metamorfoza, w której rozpoznajemy porę wiosny; mamy tu syntezę gorącego dążenia do tego, co wzniosłe i doskonałe (lecz nie „tu i teraz”), a raczej pragnienie silnej wiary w sens odnowy:

<i>«...щороку</i>	<i>„...co roku</i>
<i>десь лише в пам’яті цей смак дичок</i>	<i>gdzieś tylko w pamięci ten smak dziczek</i>
<i>космічної вже Холмицини</i>	<i>kosmicznej już Chełmszczyzny</i>
<i>оновлюся в тобі як дощем</i>	<i>odnowię się w tobie jak deszczem</i>
<i>розицтане засохла сіль забуття</i>	<i>przeorany zaschnięta sól zapomnienia</i>
<i>зеленітиме спіралі терпка земля</i>	<i>zazieleni się spiralami cierпка ziemia</i>
<i>Атлантида».</i>	<i>Atlantyda”.</i>

Tutaj mamy do czynienia z pewną akomodacją językowo-kulturową, jednak nie w sensie dostosowania się do odbiorcy, lecz raczej celowo sugerowanym posunięciem, wyrażonym w dykcji ukierunkowanej na rozwiązanie. Trudno jednoznacznie określić, co dominowało w głębokiej rozmowie, którą z poetą przeprowadziła Lesia Stepowyczka. Jednak Tadej Karabowycz niespodziewanie wyznaje: „Jestem zwolennikiem poezji abstrakcyjnej”. Być może tak właśnie jest, lecz w przywołanym wywiadzie można znaleźć również przeciwny nurt – konkretne, kontekstowe i sytuacyjne przeżycia dotyczące losu Ukrainy. Zwraca na to uwagę Eleonora Sołowej we wstępie do zbioru „Wybrani poezji” (Lublin, 2001), gdy stwierdza, że mimo „pozornej sprzeczności” Tadej Karabowycz posiada jeszcze jeden dar – dar wiary, niezwykle cenny w czasach, gdy atomizuje się nie tylko świadomość społeczna, ale także indywidualna... (s. 12–13).

We wspomnianej książce znajduje się również wstęp autorstwa Łesi Leszczenko, która słusznie zauważa: „Świat poetycki Karabowycza, mimo swojej metafizycznej określoności i zamkniętości, jest niesamowicie dynamiczny,

realizuje się jako wieczny dialog między dwoma biegunami – człowiekiem i kosmosem” (s. 21). Pierwotny zaś wyraz jego miłości pulsuje w wierszu „Wyszywany ręcznik z Ukrainy” – z wyróżnieniem imienia Wasyla Stusa – z tomu „Co stoję za ścianą wspomnień” (s. 57). Trafnie ujmuje to Łarysa Zaleska Onyszkowycz, autorka wstępu do zbioru „Dwa dramatyczne poematy”, gdy pisze: „dramatyczne dzieło Karabowycza („*Wyspa*”) pozostawia otwartą furtkę do wiecznego powrotu – zarówno do siebie, jak i do rodzinnych progów, do poranionych przez los i historię narodowych arcydzieł: do soboru, do Góry, do ikony w ryzach, do rzeki Bug i do próśb ludzi” (s. 9–10).

Ciągłość świata stworzonego przez Tadeja Karabowycza, pełnego rytmicznych przeplatań, jest charakterystyczna dla takich tomów, jak „Wilgotność ziemi” („Wołohistj zemli”, 1986), „Przy ogniu” („Bilja wohniu”, 1990), „Wołam cię jak jaskółkę” („Kłyczu tebe jak łastiwku”, 1991), „Na pustyni czarne niebo” („W pisteli nebo czorne”, 1995), „Co stoję za ścianą wspomnień” („Szczo stoju za stinoju spomyniw”, 1997), „Dwa listy do nocy” („Dwa lysty do noci”, 1999), „Wybór wierszy” („Wybrani poeziji”, 2001), „Długa rozłąka” („Dowha rozłuka”, 2005), „Już wieczór. Wybór wierszy” (Wże wieczir. Wybrani poeiji”, 2009) oraz „Dwa dramaty. Wyspa. Ostatnia wieczerza” („Dwi dramatyczni poemty. Ostriw. Tajna weczerja”, 2013). Tak, Tadej Karabowycz uprawia więc niejedno pole i pilnuje, by każde z nich przynosiło obfity plon. Wszystkie swoje wysiłki kieruje na to, aby wspólnota ukraińska zachowała swój etniczny charakter, a z nim język, historię, kulturę, religię oraz cechy ludowo-etnograficzne. Dlatego też nie jest zaskoczeniem, że przy swoim domu w wiosce Hola stworzył muzeum etnograficzne, w którym zgromadził dziesiątki unikatowych przedmiotów. Tuż obok znajduje się zabytkowa łemkowska cerkiew świętych Antoniego Pieczerskiego i wielkiej męczennicy Paraskewy, a w pobliżu – skansen kultury materialnej Chełmszczyzny i Podlasia oraz dawny cmentarz prawosławny. Na cmentarzu zachował się grób Prokopa Wowniuka (1900–1993), żołnierza Ukraińskiej Republiki Ludowej. W tej wiosce, liczącej 115 mieszkańców, mieszka poeta, który tworzy znakomite wolne wiersze po ukraińsku... Można powiedzieć, że to jego Wyspa. Kto posiada klucze do tej świątyni świętych Antoniego Pieczerskiego i wielkiej męczennicy Paraskewy? Odpowiedź jest oczywista – są w rękach Tadeja Karabowycza.

Na twórczej niwie Tadeja Karabowycza szczególną rolę odgrywa jego działalność translatorska. Kogo przypomina oddaniem i zaangażowaniem? Na myśl przychodzą najwybitniejsi tłumacze, równie zafascynowani i oddani swojej pracy: Anna-Halja Horbacz, Iryna Kaczaniuk-Spiech, Jana Hrycaj, Jakub Hudemczuk, Mychajło Roman, Iwan Jackanyn... Tadej Karabowycz ujawnia wyjątkowy talent do interpretacji tekstów w języku docelowym, a jego intuicja, wsparta wieloletnim doświadczeniem, budzi uznanie. Przykłady jego twórczości translatorskiej obejmują między innymi przekłady z języka białoruskiego: utwory Nadziei Artymowicz („Łagodny czas”, Lublin, 1998); Jana Leończuka („Co raz bliżej snu”, Lwów, 2000); oraz z języka ukraińskiego: Jara Sławutycza („Oaza

tęsknoty”, Edmonton, 1989), antologia „Po tamtej stronie deszczu. Poezja ukraińska” (Lublin, 1998), Nadiji Stepuły („Inne niebo”, Radom, 1999), Mili Łuczak („Kwiat czarnej paproci”, Białystok, 1999), Marii Rewakowicz („Zielony dach”, Białystok, 1999), Romana Babowala („Obłaskawianie nocy”, Białystok, 1999), Ihora Kałyńca („Karpat lub księga z Poselja”, Warszawa, 1999), Josypa Struczuka („Po tamtej stronie ciszy”, Białystok, 2000), Bohdana Bojczuka („Miłość w trzech odsłonach i inne wiersze” – współpraca z Janem Leończukiem, Białystok, 2001), Jurija Tarnawskiego („Oto jak zdrowieję”, Lublin-Goła-Białystok, 2002), Wiry Wowk („Miłosne listy księżnej Weroniki”, Lublin-Goła-Białystok, 2003), Bohdana Bojczuka („Skazane kochać”, Lublin, 2007), Emmy Andijewskiej („Zespoły architektoniczne”, Lublin, 2010), Wiry Wowk („Śmieszny Święty”, Lublin, 2012), Ihora Pawluka („Męskie wróżby”, Lublin, 2013), Mykoły Zymomryi („Obrazki Srebrnej Ziemi”, Drohobycz-Lublin, 2016), Ołeksandra Astafiewa („Słowa, urodzony śniegiem”, Lublin, 2017), Nadiji Hawryluk („Esperanto”, Lublin, 2017), Mykoły Zymomryi („Niebieska tęcza: Zielone etiudy”, Użhorod, 2017), Mykoły Zymomryi („Progi w ulu”, Kalisz-Konin-Drohobycz, 2019, red. Jan Grzesiak), Mykoły Zymomryi („Echo życia. Wybór opowiadań”, Kalisz-Konin-Drohobycz, 2021; tłumaczenie: Jan Grzesiak, Tadeusz Karabowicz; redakcja: Jan Grzesiak), Ihora Kałyńca („Ladzie i Marenie”, Lwów, 2022).

Warto zauważyć, że niektóre autorskie wskazówki dotyczące tłumaczenia wyłaniają się z artykułu Tadeja Karabowycza pt. „Przekłady Tarasa Szewczenki na język polski” („Nasze Słowo” z 13 kwietnia 2014 r., nr 15 (2957), s. 10). Na przykład, estetyczne piękno odbioru poezji Szewczenki wzmacnia koncepcja „spolszczenia” jego twórczości, czyli pełna adaptacja utworów ukraińskiego poety do polskiej literatury i kultury. Podobne podejście jest wyraźnie widoczne w tłumaczeniach takich autorów jak Emma Andijewska, Wira Wowk, Jurij Tarnawski, Bohdan Bojczuk, Ihor Pawluk, Ihor Kałyniec, Ołeksandr Astafjew czy Serhij Żadan. Podkreślić należy, że w antologii „Po tamtej stronie deszczu. Poezja ukraińska” znalazły się utwory przełożone przez Tadeja Karabowycza w latach 1985–1995. Dzięki jego przekładom zabrzmiały po polsku wiersze tak różnorodnych stylistycznie twórców, jak Lina Kostenko, Wołodmyr Swidziński, Stanisław Szewczenko, Ihor Kałyniec, Wasyl Hołoborodko, Mykoła Worobiow, Stepan Sapelak, Sofija Majdańska, Alla Pawlenko, Wiktor Kordun, Emma Andijewska, Roman Babował, Bohdan Bojczuk, Bohdan Rubczak, Jurij Tarnawski, Maria Rewakowicz, Ostap Łapski, Petro Mach, Josyp Struczuk, Mila Łuczak i inni.

Nie będzie przesadą stwierdzenie, że po szczegółowej analizie bogatego dorobku Tadeja Karabowycza można dostrzec jego nieocenione zasługi na rzecz Ukrainy i kultury ojczyzny Szewczenki. Tadej Karabowycz wzmacnia, poszerza i wzbogaca duchowe dziedzictwo narodu ukraińskiego. Stąd potrzeba wyznaczenia obszaru jego twórczości z uwzględnieniem najnowszych zmian na polu dalszego rozwoju ukraińsko-polskiej współpracy kulturalnej.

Микола ЗИМОМРЯ
(Дрогобич, Україна)
Іван ЗИМОМРЯ
(Ужгород, Україна)

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПРОСТІР ОЛЕКСАНДРА ГАЛИЧА

The scholarly work of Oleksandr Halych (1948–2023) represents a sophisticated conceptual structure that explores his unique approach to analyzing and interpreting literary processes, encompassing both artistic and documentary facets. Halych's research emphasizes not only the individuality of the author's voice in literature but also the cultural prominence of a personal authorial space, with a communicative immediacy centered around «here and now» dynamics. This framework underlies his view of literature as a tool for reflecting reality and resonates with themes of globalization, quasi-documentary forms, and their influence on the unique features of Ukrainian literature. Key works that highlight these elements include «Ukrainian Literary Memoir Writing: Nature, Evolution, Poetics» (1991), «Ukrainian Documentary Writing at the Turn of the Millennium: Specificity, Genesis, Prospects» (2001), and «Fiction and Nonfiction in Literature: Problems of Theory and History» (2013), among others.

Halych's research unites cultural and philosophical concepts, granting literature the status of both an artistic expression and a potent means for comprehending national and global processes. His contributions are invaluable to both literary scholars and readers interested in literature's role in today's world. The foundations of Halych's academic contributions trace back to his doctoral work, which laid the groundwork for his extensive publications spanning over 500 scientific papers, 20 textbooks, 14 monographs, and over 600 poetic works. His profound insights have fortified the significance of Ukrainian literary studies in the global cultural context. Notably, O. Halych advocated for a robust translation and publishing system within Ukraine, recognizing its essential role in fostering national culture and intellectual exchange.

Дослідницький ужинок Олександра Галича (1948–2023) представляє складну концептуальну конструкцію, в якій розкриваються багатогранні аспекти індивідуального авторського підходу до аналізу та інтерпретації літературних процесів, що охоплюють як художню, так і документалістичну складову. Праці вченого характеризуються не лише фокусом на специфіку авторського «Я» в літературі, але й увиразнюють домінуючу культуру *індивідуального авторського простору* з урахуванням стратегії комунікативної інтенції у категоріях «тепер і зараз» / «тут і тепер». Цей підхід формує основу для аналізу літератури як інструменту відображення дійсності, що своєрідно перегукується з феноменами глобалізації, квазідокументалізму та

впливу цих процесів на національні особливості української літератури. Звідси – усвідомлена скерованість трансцендентних вартостей, які так яскраво примітні, у першу чергу, в теоретичній віднесеності, для наступних праць Олександра Галича: «Українська письменницька мемуаристика: природа, еволюція, поетика» (К., 1991, 217 с.); «Українська документалістика на зламі тисячоліть: специфіка, генеза, перспективи» (Луганськ, 2001, 246 с.); «Теорія літератури» (К., 2001; у співавторстві); «Теорія літератури» (За наук. ред. Олександра Галича. 4-е вид., стереотип. К., 2008, 488 с.); «Вступ до літературознавства» (Луганськ, 2010, 288 с.); «У вимірах NON FICTION: Щоденники українських письменників XX століття» (Луганськ, 2008, 200 с.); «Fiction і non fiction у літературі: проблеми теорії та історії» (Луганськ, 2013, 368 с.); «Документальна література та глобалізаційні процеси у світі» (Луганськ, 2013, 264 с.); «Глобалізація і квазидокументальна література» (Рівне, 2015, 200 с.). Відтак, власне, дослідницький підхід О. Галича об'єднує культурні та філософські концепти, надаючи літературі статус не тільки засобу художнього вираження, але й потужного інструмента для осмислення національних і глобальних процесів. А це, у свою чергу, робить його дослідження важливими як для літературознавців, так і для широкого кола читачів, зацікавлених у розумінні ролі літератури в нинішньому світі розгалужених духовних змагань, зокрема, для українського народу. Бо ж у сучасну епоху нечувано ускладнених викликів і випробувань нелегко загалом оцінювати сенс вартостей. Проте їхню потребу Олександр Галич аргументовано розумів як для людства загалом, так і для окремої особистості – зокрема. Цей справжній концептуальний феномен природніх цінностей впадає в око, коли б вести мову про чисельно, либонь, найбільший цикл публікацій дослідника; цей цикл, присвячений новаторському опрацюванню а) *мемуаристики* та б) *документалістики*. Одне слово, потенціал цих названих двох складових органічно пов'язаний з його становленням у світі науки: кандидатську дисертацію – «Сучасна документально-біографічна проза: проблеми розвитку жанрів» – учений захистив у стінах Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України (1984), а докторську – «Українська письменницька мемуаристика: природа, еволюція, поетика» – в Київському державному університеті імені Тараса Шевченка (1991).

Відтоді ужинок О. Галича, винятково обдарованого літературознавця множився, що демонструє кількість позицій, опублікованих упродовж 1977–2023 рр., у т.ч. понад п'ятсот наукових і науково-методичних праць, 3-поміж них – двадцять підручників, чотирнадцять окремих монографічних видань, а також, за свідченням Валентини Галич, понад шістсот поетичних творів. Одне слово, Олександр Галич – один з найбільш плідних і неповторних серед репрезентантів українського літературознавства на зламі ХХ-го – першої третини ХХІ ст., до яких належать (тут зумисне назвемо тих, хто за межею Вічності) Світлана Барабаш, Роксолія Зорівчак, Соломія Павличко, Людмила Краснова, Олександр Астаф'єв, Іван Дзюба, Іван Денисюк, Віта-

лій Дончик, Любомир Сеник, Роман Гром'як, Василь Марко, Федір Погребенник, Олекса Мишанич, Григорій Нудьга, Теофіл Комаринець, Петро Хропко, Володимир Полек, Андрій Скоць, Леонід Куценко, Олександр Риск, Мирон Борецький, Михайло Шалата, Павло Охріменко, Володимир Панченко, Володимир Мовчанюк, Тарас Салига...

Не буде перебільшенням, коли б сказати: все, що вийшло з-під пера Олександра Галича, вже стало історією; як нікому іншому, а йому вдалося об'єднати береги України! На конкретних прикладах учений, ім'я якого зробило б честь першому-ліпшому європейської слави університету, умів видобути – близьку до абсолютної – конкретну істину, а відтак – свідчення про суб'єктність українського письменства у контексті світової культури. Тому, на наше переконання, його праці мають максимально узагальнюючий характер. У діалогах з одним із авторів (М. З.) статті О. Галич настійно включав у загальне річище знань неухильну потребу організованої перекладацько-видавничої практики в Україні, що, наприклад, широко розгалужена в Англії, Польщі, Чехії та, зокрема, в Німеччині, де функціонують спеціальні осередки з метою видання перекладних творів, наприклад, видавництво «Thelem» в Дрездені. Її глибоко усвідомлена відсутність упродовж багатьох десятиліть (звісно, не з вини українського народу!) означає, за твердженням О. Галича, цілковиту втрату животворного забезпечення українського національного читацького загалу духовними досягненнями інших народів.

Олександр Галич є постаттю, яка органічно вписалася в український літературознавчий, освітній і культурний простір, зберігаючи при цьому свою унікальну «сольну» роль. Кожна робота науковця – це вагомий внесок у розробку проблем документально-біографічної прози, естетичного сприйняття тексту різноманітних жанрів, особливостей інтерпретації, а також взаємодії художніх систем з проєкцією на мультикультуралізм загалом і компаративістику – зокрема. В одній особі маємо педагога вищої школи (безумовно це впливало на інші духовні устремління як дослідника зі своїм науковим мисленням і підходом), автора глибоко закроєних теоретичних, історико-літературних і літературно-критичних праць. Так, у багатьох із них нуртують розмисли, які актуалізуються в історичному сенсі, тут і там перехрещуються з артефактами, що осмислювалися за попередніх епох такими науковцями, як Леонід Білецький, Олександр Білецький, Володимир Бірчак, Юрій Бойко-Блохин, Микола Гнатишак, Ярослав Гординський, Остап Грицай, Володимир Державин, Микола Євшан, Євген Кирилук, Іван Кошелівець, Богдан Лепкий, Володимир Матвійшин, Дмитро Наливайко, Михайло Роздольський, Константин Трофимович, Євген Шаблювський, Дмитро Чижевський і, чи не в першу чергу, Іван Франко з його непромінального працею «Із секретів поетичної творчості» (1898)... Відомий факт: Іванові Франку лягла на серце думка, висловлена очільником літературного напрямку «Молода Німеччина» Карлом Гуцковим (1811–1878): «Вирішальне значення має не те, у що ми віримо, а тільки те, як ми віримо!». Для О. Галича ця

ідея набула особливого значення, відображаючи його власну віру у високі духовні та культурні ідеали, які він розвивав і захищав. Його переконаність у важливості української культурної самобутності та її інтеграції в світовий контекст ґрунтувалася на розумінні українства як фундаменту для ширшого культурного обміну й взаємодії. Що ж, Олександр Галич вірив у високі престижні начала, які він утверджував на твердому *грунті українства*, власне, у найширшому розумінні цього слова.

Унікальний духовний та інтелектуальний світ О. Галича став джерелом натхнення для багатьох його сучасників і послідовників. Важливо, що його світобачення та когнітивний підхід відзначалися небуденністю: вони ґрунтувалися на усвідомленні цілісного підходу до наукових ідей, які О. Галич подавав системно, підкреслюючи мотиваційно-прагматичну спрямованість своїх концепцій [2–4]. Він не просто досліджував літературні явища, а вбачав у них інструмент діалогу з читачем, виявляючи з глибоким розумінням ту своєрідність текстового простору, яка, на його думку, заслуговувала окремого жанрового статусу. Зокрема, це стосується автографа, який, за його твердженням, є особливим жанром, котрий заслуговує на ретельне вивчення [1, 360]. Власне, в цьому жанрі нерідко відбувається своєрідне «дигресійне» відхилення, коли автор дозволяє собі відступ від основної теми, надаючи запису особистого, дидактичного змісту. Таке відхилення, своєю чергою, наближає читача до індивідуальної манери мислення автора, розкриває не лише його ідеї, а й спосіб їхньої презентації [5, 447]. Сам О. Галич акцентував на цінності тих автографів, які, на його думку, демонструють глибокий художній зміст навіть у коротких записах, залишених *для конкретної людини*. Це своєрідне текстове поле відображає не фрагмент літературної цілісності, а унікальний авторський задум, де кожна деталь є значущою. Такий підхід до сприйняття автографа як жанру наближує його до мемуаристики з її сповідальністю, де в кожній деталі можна віднайти особисту позицію й погляди автора. Поза всяким сумнівом, текстовий масив автографів охоплює органічний зв'язок з мемуаристикою, художньою біографією, письменницькою публіцистикою. Останні три чинники були предметом стійких дослідницьких зацікавлень Олександра Галича, життя якого вмістилося у весняні березневі межі – 26 березня 1948 року – 10 березня 2023 року.

Упродовж 2004–2013 рр. одному з авторів цих рядків (М. З.) судилися численні зустрічі з Олександром Галичем у Тернополі, Львові та Києві. Цьому слугували різні причини, але однакового покрою: на засіданнях спеціалізованих вчених рад, наукових конференціях, а також в роботі акредитацийній комісії МОН України. Завжди й повсюди супроводжувала благодать, носій високих устремлінь мав високу поставу, але ніколи не дивився з байдужою зверхністю на нижчих зростом співрозмовників. Радше навпаки – нахилився, щоб наблизитись, скоротивши відстань... Не випадає в цьому контексті цитувати похвальні слова О. Галича. Однак, «тепер і зараз», коли напливла сумна спонукка написати спомин про св. п. Особистість, читач

легко збагне цю комунікативну, власне, ситуативну мотивовану дію. Отже, 14 жовтня 2011 року проф. Марія Урбанец, упорядниця збірника «Сучасні парадигми в літературознавстві, мовознавстві, перекладознавстві, педагогіці та культурознавстві в інтердисциплінарному контексті» (Ченстохова, 2011, 514 с.), отримала такий лист: «Микола Зимомря. Привітний чоловік. Надзвичайно чемний. Уміє красиво говорити й чудово співати. Таким я запам'ятав цю прекрасну людину під час нашого знайомства у Кіровограді, де його син захищав кандидатську дисертацію, а я був членом ради. Потім ми неодноразово зустрічалися в Києві і Тернополі, і завжди, з Миколі Івановичу я бачив цікавого, ерудованого, розумного співбесідника, з яким цікаво було говорити не лише на фахові теми. Він завжди цікавився родинними справами, ситуацією в регіоні, де я мешкаю. Його енергійність, працьовитість вражає. Ніколи не скажеш, що йому вже стільки років. Здоров'я Вам і довголіття, шановний ювіляре! З повагою – Олександр Галич». Процитований текст міститься на сторінці 488 ювілейного збірника: «Współczesne paradygmaty w literaturoznawstwie, językoznawstwie, translatoryzce, pedagogice i kulturoznawstwie w kontekście interdyscyplinarnym. Księga jubileuszowa prof. zw.dr hab. Mykoły Zymomrya» (Częstochowa, 2011, s. 488). Як не загадати тут і той факт, що О. Галич блискуче виступив 21 жовтня 2004 року в процесі обговорення дисертації «Проза Емми Андіївської: психологічний дискурс» співавтора цього матеріалу (І. З.). Мабуть, доречний акцент: після захисту дисертації її науковий керівник проф. Василь Марко (1936–2015) висловився лаконічно: «Авторитетна оцінка прозвучала з уст Олександра Галича!». Відомо, що індивідуальний стиль спілкування виявляє стабільність моделі обміну думками. І не тільки. Так, на примірнику книжки (Олександр Галич, Віталій Назарець, Євген Васильєв. Теорія літератури. К., 2001) міститься примітний автограф: *«Вельмишановному Василю Петровичу Марку – наш авторський підручник на знак добрих взаємин – сьогодні та завжди. О.Галич. 5.4. 2001»*.

Наведену тезу стосовно способу взаємодії між носіями комунікації потверджують наступні дарчі написи Олександра Галича.

(26.05.2007 – Дрогобич)

З родинного виру

Микола Ткачук переказав мені монографію В.М.Галич (Олесь Гончар – журналіст, публіцист, редактор: еволюція творчої майстерності» (К., 2004, 816 с.) з дарчим написом не авторки, а її чоловіка Олександра Галича*: *«Миколі Івановичу Зимомрі. Чарівній людині, прекрасному вченому, гарному батькові на добрий спомин про зустрічі на перехресті долі. О.Галич, 17.05.2007, м. Тернопіль»*. Я радо написав відгук про автореферат Дружини, яка присвятила велику книжку трійці: двом синам – Андрію й Артему та чоловікові Олександру (його тема докторської дисертації цікава для мене: Галич А. Украинская писательская мемуаристика: природа, еволюция, поэтика (К., 1991). Отже, з родинного виру постають добрі плоди.

Автограф це засвідчує, бо епітети освітлені чаром перебільшень у заспівних рядках...

(26.10.2010 – Дрогобич)

Звідки привіт?

Відібрав на пошті книжку (Галич О. А. Вступ до літературознавства: [рекоменд. М-вом освіти і науки України як підр. для студентів ВНЗ] / О. А. Галич. – Луганськ: ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2010. – 288 с. – (М-во освіти і науки України; ДЗ «Луганський нац. ун-т ім. Т. Шевченка) з автографом: *«Дорогому Миколі Івановичу Зимомрі привіт із далекого Сходу. Щиро Олександр Галич. 26 жовтня 2010 року. м. Луганськ»*. Як на мене, то далекий Схід десь далеко, а український Луганськ – зовсім близько...

(06.12.2013 – Дрогобич)

Коли лоскоче час

Отримав від Тетяни Черкашиної лист, а ще й монографію Олександра Галича «Fiction і non fiction у літературі: проблеми теорії та історії» (Луганськ, 2013, 368 с.) з дарчими словами автора: *«Дорогому Миколі Івановичу Зимомрі з побажаннями добра, творчих здобутків і міцного здоров'я. 19.11.2013. О. Галич, м. Луганськ»*.

Для Олександра Галича звучання україномовного простору було добре означеною домінантою зі своїми ознаками українського інтелектуального чинника, тобто домінантою самобутньою та всуціль відмінною від національно-духовних уявлень інших/інакших народів. Ні, він не вивищував ту домінанту, але прагнув зміцнити її, утвердити, щоб здобутки української культури були пізнавані у близьких і далеких світах, а не притлумлені ворогами... Для нього була аргументованою істина: «Мова віддзеркалює характер народу, а література – епоху». До речі, аналогічні слова містить назва збірки наукових розвідок Олександра Дека (1926–2016), який мав ідею відзначити монографію Олександра Галича «Документальна література та глобалізаційні процеси у світі» (2013) Міжнародною премією Івана Кошелівця... Та не встиг...

Факти й події, що творять ланцюг життєвого поступу видатної Особистості, містять незаперечну зчепленість із смутком – Олександр Галич зарано відійшов із світу живих; ота зчепленість проймає душу, потребуючи ще певної часової відстані для повного змалювання Його наукового універсуму. Все це дасть очевидну можливість віддати достойну шану заслужений Людині з високої літери. Отакими постають рефлексії, покликані незабутнім образом з життєвих доріг.

... Як не згадати наприкінці ще одну рефлексію, що так зримо увиразнює внутрішню красу Олександра Галича; 17 березня 2007 року *(опісля зразкового захисту дисертації «Наративні особливості художньо-*

біографічної прози: автор і читач» Тетяни Черкашиної) її науковий керівник декламував у присутності Романа Гром`яка та Миколи Ткачука такі поетичні рядки Миколи Вінграновського:

Наш час, не нехтуючи світом,
В своє життя-буття страшне,
Він просурмився карим цвітом,
Він вами просурмив мене...

ЛІТЕРАТУРА

1. Галич О. А. Fiction і non fiction у літературі: проблеми теорії та історії. Луганськ, 2013.
2. Зимомря М. Березневі зацвіти. До 60-річчя Олександра Галича. *Галицька зоря*. Дрогобич, 2008. 27 берез. № 36 [12647]. С. 3.
3. Зимомря М. Олександр Галич. *Зимомря М. Час і життя. Художньо-документальні нариси* / відп. ред. І. Зимомря. Дрогобич: Посвіт, 2012. С. 380–381.
4. Зимомря М., Зимомря І. Його береги України. Олександр Галичу – 60. *Гуманістичний вісник – 2008* / шеф-ред.: Б. Трач; редкол.: Ю. Ковалів, С. Дністрова, І. Зимомря. Львів: НВФ «Українські технології», 2008. С. 424–426.
5. Ткачук М., Зимомря І. Післямова. *Микола Зимомря. Візерунок життєвих стежин*. Ужгород, 2018.

КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ НА ЛЬВІВЩИНІ ТА ДРОГОБИЧЧИНІ (1949 р.): НОВІ ДОКУМЕНТАЛЬНІ СВІДЧЕННЯ

In the article, we publish two unknown sources on the history of collectivization in Lviv Oblast and Drohobych Oblast in 1949. The main causes and course of collectivization are highlighted. It is proved that collectivization was an integral part of the Soviet policy in the captured territories. From the documents, we learn not only about the total number of collective farms, but also about their specific names in each settlement. The presence of 2-3 collective farms in small towns and large villages was also revealed. That is, in this way, local administrations increased the numbers of created collective farms and submitted reports, thus demonstrating the success of the collectivization campaign.

Радянізація на Західній Україні характеризувалася всеохоплюючим запровадженням російської соціально-економічної моделі, яка незмінно супроводжувалася тотальним терором місцевого населення з боку окупаційної адміністрації та силових структур. Проведення колективізації стало вагомою складовою цього процесу. Саме проведення колективізації у західноукраїнських областях України у 1939–1941 рр. та 1944–1953 рр. є важливим питанням, яке має як наукове, так і пам'яткове значення.

В останні роки значно збільшилася кількість публікацій, які присвячені розкриттю проблеми. Впершу чергу відзначимо узагальнюючі дослідження різних аспектів життя селянства Володимира Даниленка [1; 2], Михайла Сеньківа [18], Володимира Старки, Василя Ільницького [13; 14], Миколи Литвина, Олександра Луцького, Кіма Науменка [16] та ін. Питання репресій у процесі проведення радянізації на західноукраїнських землях, зокрема й на Дрогобиччині, Станіславщині, Львівщині, Чернівеччині та Закарпатті вивчалися Василем Ільницьким та Наталією Кантор [3; 4; 5; 6; 7; 10; 12; 19]. Селянська проблематика в ідеології та практиці українських націоналістів також розглядалася Василем Ільницьким, Миколою Глібіщуком та Олексієм Компанійцем [8; 9; 11], Василем Куком [15], Михайлом Романюком [17].

Радянській тоталітарній державі не потрібен був численний заможний і не контрольований суспільний прошарок. Крім того, сильні одноосібні селянські господарства ніяк не вписувалися в радянську економічну модель сільськогосподарського виробництва. Надаючи пільги окремим групам сільського населення, органи радянської влади намагалися здобути їх прихильність, та в той же час, розколоті колись монолітну селянську спільноту. З 1946 р. розпочинається другий етап радянських соціально-економічних трансформацій на теренах західноукраїнських земель. Активізувалася робота державного

управлінського апарату спрямована на створення великих колективних сільських господарств, яким відводилася не лише роль великотоварного виробництва, але і засобу тотального контролю з боку влади над повсякденним життям селян. Запровадження колгоспної системи на цих територіях супроводжувалося масштабними репресіями супроти місцевого населення.

Не витримуючи тиску, частина селянських господарств, змушена була вступати до колгоспу. Відтак радянська офіційна статистика починає фіксувати поступове зростання кількості колективних сільськогосподарських об'єднань. Так, на кінець 1948 р., у Волинській області було колективізовано 80% селянських господарств, у Дрогобицькій – 79%, у Чернівецькій – 77%, у Львівській – 34%, у Тернопільській – 34%, у Рівненській – 25%, у Станіславській – 17%, у Закарпатській – 46% (Сеньків, 2002, с. 127–128). Терором та залякуванням, радянській владі, станом на 1 травня 1949 р., у західних областях України вдалося організувати 5 304 колгоспів, які об'єднували 781 600 (54,2%) загальної кількості селянських господарств [ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 99 (1954), спр. 8, т. 5, арк. 284]. Повільні темпи колективізації та саботаж у вже організованих колгоспах, посилювали державний терор. Лише у 1952 р. радянській владі вдалося завершити процес колективізації селянських господарств, і встановити однотипний з іншими регіонами Української РСР економічний устрій.

У нашій публікації вводимо до наукового обігу два документи «Список колхозов по Львовской области (По состоянию на 1.11.49 г.)» та «Список колхозов по Дрогобычской области (по сост. на 1.11.1949 года)». У яких подають списки населених пунктів та назви колгоспів, створених у них станом на 1 листопада 1949 р. Відповідно у Львівській області було створено 599 колгоспів, а у Дрогобицькій 791 (хоча у списку зазначено 801, але на 750 позиції упорядник помилився і подав не 751, а 761. Тобто збилася нумерація на 10 позицій). Обидва документи є важливим та цінним джерелом, яке не тільки характеризує масштаби колективізаційної роботи, але й володіє значним інформаційним потенціалом.

Датовані документи 4 листопадом 1949 р. Кожен із них підписаний начальником штабу 62 сд внутрішніх військ МДБ Семеном Бромбергом¹. 62 стрілецька дивізія внутрішніх військ НКВС СРСР створена 4 січня 1945 р. Перебувала у розпорядженні 3 Українського фронту, проводила операції у

¹ **Бромберг Семен Григорович** (? – ?). Закінчив Військову академію Червоної армії ім. М.В. Фрунзе (06.1941). Т.в.о. заступника по політичній частині 1 мотострілецького полку Окремої мотострілецької дивізії особого призначення (з 13.06.1941 р.). Заступник командира 25 стрілецької бригади внутрішніх військ НКВС (1942–1943 рр.). Т.в.о. командира 17 окремої стрілецької бригади ВВ НКВС Українського округу м. Львів (02–10.1945 р.). Начальник штабу 62 стрілецької дивізії ВВ НКВС. Заступник командира дивізії. Полковник (13.05.1943 р.). Нагороджений орденом Вітчизняної війни I ступеня (29.10.1948 р.), медаллю «За відвагу» та ін.

тилу. Приймала участь у боях із відділами УПА та Армією Крайовою. Зокрема, її підрозділ залучався до операції із вбивства Романа Шухевича. Розформована у вересні 1951 р. Готувалися ці документи очевидно технічними працівниками, а уже скріплювалися підписом С. Бромберга. Адресувалися вони начальнику штабу внутрішніх військ МДБ Українського округу полковнику Ігнатову. Окрім цих документів подавалася карта масштабу 1:200000 із нанесеними колгоспами у населених пунктах Львівської та Дрогобицької областей (хоча у справі самої карти не виявилося). Відзначимо, що документи містять величезну кількість помилок впершу чергу у назвах населених пунктів. Практично кожен населений пункт поданий із спотвореною назвою. Тому при використанні документа необхідно ретельно переперевіряти назви. Відзначимо примітну особливість, що упорядник використовував старі польські карти.

Відзначимо також, що при створенні колгоспів радянська адміністрація значну увагу приділяла їхнім назвам. Таким чином окупаційна адміністрація формувала та реалізовувала власну політику пам'яті насаджуючи її через назви колгоспів (наприклад є навіть колгосп імені «800 років Москви»). Єдиним винятком зроблено у кількох випадках при використанні назв колгоспів імені «Лесі Українки», «Тараса Шевченка», «Івана Франка», «Богдана Хмельницького», тобто ті історичні постаті, які були офіційно дозволені комуністичною партією.

Цікавою особливістю є й те, що з цих документів довідуємося про наявність у містечках та великих селах по 2-3 колгоспи. Тобто таким чином місцеві адміністрації збільшували цифри створених колгоспів та подавали звіти, таким чином демонструючи успішність кампанії колективізації. Уже на початку 1950-х років такі колгоспи як правило об'єднували в один.

Вцілому публіковані документи є важливим джерелом до характеристики процесу колективізації як Дрогобищини і Львівщини, так і Західної України загалом. Документ публікується мовою оригіналу відповідно сучасних археографічних вимог.

ЛІТЕРАТУРА

1. Даниленко В. *Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.)*. Кн. 2 (1–2). Київ: Інститут історії України НАН України, 2010. 351 с.
2. Даниленко В. *Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.)*. Кн. 2 (3). Київ: Інститут історії України НАН України, 2010. 336 с.
3. Ільницький В. Боротьба радянської адміністрації проти українського визвольного руху у Карпатському краї ОУН засобами колективізації (1945–1952). *Східноєвропейський історичний вісник* / [головний редактор В. Ільницький]. Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 5. С. 191–198.

4. Ільницький В. Вибори до Верховних рад СРСР (1946 р., 1950 р.) і УРСР (1947 р., 1951 р.) як одна із форм радянізації у Карпатському краї ОУН. *Дрогобицький краєзнавчий збірник* / [ред. кол. Л. Тимошенко (голов. ред.), Л. Винар, Л. Войтович, Г. Гмітерек та ін.]. Дрогобич: Коло, 2012. Вип. XVI. С. 361–383.

5. Ільницький В. Використання радянськими карально-репресивними органами спецзасобів у боротьбі проти визвольного руху у Карпатському краї ОУН (1945–1954). *Проблеми гуманітарних наук: Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [ред.-кол. Н. Скотна (головний редактор), О. Петrenchко (редактор розділу) та ін.]. Дрогобич: Видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2014. Випуск тридцять четвертий. Історія. С. 76–86.

6. Ільницький В. Використання радянськими силовими органами агентурно-інформаційної мережі у боротьбі із підпіллям у Карпатському краї ОУН (1945–1954). *Східноєвропейський історичний вісник* / [головний редактор В. Ільницький]. Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 3. С. 80–93.

7. Ільницький В. Використання радянськими силовими органами спеціальних засобів і компрометаційних заходів у боротьбі з українським визвольним рухом (1944–1950-і рр.). *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники М. Пантук, А. Душний, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 42. Том 1. С. 24–38.

8. Ільницький В. Дрогобицька округа ОУН: структура і керівний склад (1945–1952 рр.). Дрогобич: Вимір, 2009. 368 с.

9. Ільницький В. Карпатський край ОУН в українському визвольному русі (1945–1954). Дрогобич: Посвіт, 2016. 696 с.

10. Ільницький В. Створення та діяльність у західних областях УРСР радянських парамілітарних формувань (1944–1954 рр.). *З архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ*. 2011. № 2 (37). С. 47–82.

11. Ільницький В., Глібішук М., Компанієць О. Селянська проблематика у працях ідеолога і теоретика ОУН Петра Федуну-«Полтави». *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія* / ред. кол. Юрій Стецик (головний редактор) та ін. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. Випуск 6/48 (2021). С. 293–318.

12. Ільницький В., Гриник Л. «Повсякдення терору» (1944–1952): публічні форми боротьби радянської влади проти українських націоналістів. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія* / ред. кол. Василь Ільницький (головний редактор) та ін. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Випуск 11/53. С. 174–195.

13. Ільницький В., Старка В. «Колгоспне рабство»: впровадження радянської моделі сільськогосподарського виробництва у західних землях України (1944–1953 рр.). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія* / ред. кол. Юрій Стецик (головний редактор) та ін. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Випуск 10/52. С. 129–144.

14. Ільницький В., Старка В. *Повсякдення терору: репресивно-депортаційні заходи радянської влади на території Східної Галичини у 1944–1953 рр.* Радянські репресії у західних областях України (1939–1953): історія, особистості, пам'ять: колективна монографія / відп. ред. В. Ільницький. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. С. 149–166.

15. Кук В. *Колгоспне рабство*. Львів: Центр досліджень визвольного руху, 2005. 264 с.

16. Литвин, М.Р., Луцький, О.І., Науменко, К.Є. 1939. Західні землі України. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. 151 с.

17. Романюк М. Селянське питання в повстанських листівках. *Визвольний шлях*. 2001. Вип. 9. С. 49–65.

18. Сеньків М. *Західноукраїнське село: насильницька колективізація 40 – поч. 50-х рр. ХХ ст.* Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2002. 292 с.

19. Ilnytskyi V., Kantor N. Reprisals of the Soviet administration against families of insurgents in Karpatskyi krai of the OUN (1945–1954). *Східноєвропейський історичний вісник* / [головний редактор В. Ільницький]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2018. Вип. 7. С. 173–180.

Документ 1
СЕКРЕТНО
экз. №.....

СПИСОК

колхозов по Львовской области

По состоянию на 1.11.49 г.

Наименование сел Наименование колхозов	
1.2.	З.
<u>Бобирский район. Всего кохозов – 19</u>	
1. Волове /1000/	им. «СТАЛИНА»
2. Дзвиногруд /1000/	им. «ШЕВЧЕНКО»
3. Лопушна /0090/	им. «ХРУЩОВА»
4. Старе-Село /1090/	«30 лет Октября»
5. Ланы /9000/	«17 ВЕРЕСНЯ»
6. Свирж /1040/	Им. «МОЛОТОВА»
7. Водники /1000/	«ПЕРЕМОГА»
8. Шпильчино /0000/	Им. «БОГДАНА ХМЕЛНИЦКОГО»

9. Копаня /9090/	Им. «ВОРОШИЛОВА»
10. Шоломья /1090/	«НОВАЯ ЖИЗНЬ»
11. Любешка /9010/	«ПЕРВОЕ МАЯ»
12. Подмонастеж /0090/	Им. «ЧАПАЕВА»
13. Стоки /0000/	Им. «ЛЕСИ УКРАИИНКИ»
14. Буднув /0090/	Им. «ЛЕНИНА»
15. Сарники /9000/	Им. «ЖДАНОВА»
16. Городиславице /1000/	Им. «КИРОВА»
17. Бобрка /0000/	«КРАСНАЯ ЗВЕЗДА»
18. Стшалки /0000/	Им. «ИВАНА ФРАНКО»
19. Ланки Мале /0000/	Им. «БУДЕННОГО»
Бусский район. Всего кохозов – 16	
1. Купче /4020/	Им. «Сталина»
2. Жураты /3020/	«Перемога»
3. Лянерувка /4020/	«Новая Жизнь»
4. Сколе /5020/	«30 Лет Октября»
5. Побужани /4020/	Им. «Ленина»
6. Волиця-Деревлянская /4020/	Им. «Калинина»
7. Яблуновка /4020/	«Путь Ленина»
8. Ракобуты /4020/	«30 Лет Советской Украины»
9. Буск /3020/	Им. «Кагановича»
10. Буск /3020/	Им. «Буденного»
11. Буск /3020/	Им. «Шевченка»
12. Буск /3020/	«30 Лет ВЛКСМ»
13. Грабова /4020/	Им. «Хрущева»
14. Вежбляны /4030/	Им. «Молотова»
15. Гумниска /3030/	Им. «Ворошилова»
16. Чучманы /3030/	Им. «Леси Украинки»
Бродовский район. Всего колхозов – 27	
1. Лешнюв /6060/	Им. «Молотова»
2. Смольно /5060/	Им. «Буденного»
3. Старе-Броды /4060/	«800 Лет Москвы»
4. Королувка /7060/	Им. «Шевченко»
5. Комарувка /7060/	«30 Лет Октября»
6. Ф-ки Мале /5060/	Им. «Хрущева»
7. Конюшкув /5060/	Им. «Ивана Франко»
8. Шныров /6070/	Им. «Богдана Хмельницкого»
9. Корсув /6060/	Им. «Ленина»
10. Ф-ки Вельке /5060/	Им. «Ивана Франко»
11. Клектотув /5070/	Им. «Парижской Комуны»
12. Язловчик /5060/	Им. «Жданова»
13. Беявцем /5060/	Им. «Сталина»

14. Пяски /6060/	Им. «Дзержинского»
15. Мытница /7060/	Им. «Крупской»
16. Гае дитковецке /4070/	«30 Лет Советской Укрины»
17. Гае-Старобродске /4060/	Им. «Кирова»
18. Гае-Смоленське /4060/	Им. «Чкалова»
19. Берлин /5060/	Им. «Сталинской Конституции»
20. Гае-Старобродске /4060/	Им. «Ворошилова»
21. Гжималувка /7060/	Им. «Берия»
22. Болдуры /6060/	«10 Лет Воссоединения Украины»
23. Станиславчик /6050/	Им. «Калинина»
24. Монастырек /5050/	«Новая Жизнь»
25. Бордуляки /6050/	«17 Вересня»
26. Берлин /5060/	«32-й годовщины Октября»
27. Лаходць /5060/	Им. «Леси Украинки»
Бжуховичский район. Всего колхозов – 16	
1. Гжибовице Вельке /3080/	Им. «Сталина»
2. Жидатыче /3090/	Им. «Хрущева»
3. Малехув /3080/	Им. «Богдана Хмельницкого»
4. Голоско /3080/	«30 Лет Октября»
5. Рудно /2000/	Им. «Жданова»
6. Подлиски Мал. /3090/	Им. «Чапаева»
7. Скнулув /2010/	«30 Лет ВЛКСМ»
8. Гженда /3080/	Им. «Молотова»
9. Зимна Вода /2000/	Им. «Ленина»
10. Женсна Руска /3000/	Им. «Шевченко»
11. Дубляны Ляшкие /3090/	Им. «Калина»
12. Кукизув /3000/	Им. «Ивана Франко»
13. Богданувка /2010/	Им. «Леси Украинки»
14. Скнулувек /2010/	«Путь к Коммунизму»
15. Дубляны /3090/	«16 Партс'езд»
16. Львов /2010/	«Первое Мая»
Велико Мостовский район. Всего колхозов – 5	
1. Мосты Вельке /7090/	«Победа»
2. Ванюв /8090/	Им. «Ленина»
3. Глухов /8090/	Им. «Сталина»
4. Бентюха /6000/	«Красний пограничник»
5. Рыкленец /6000/	«30 Лет Октября»
Винниковский район. Всего колхоз – 21	
1. Кшивчице /2690/	«4-я Сталинская Пятилетка»
2. Подборце /2090/	«Советская Жизнь»
3. Седлиско /0090/	«Парижская Комуна»
4. Подбережце /2090/	Им. «Сталина»

5. Кротошин /1090/	«17 Вересня»
6. Винники /2090/	«Ленинский Путь»
7. Винники /2090/	Им. «Жданова»
8. Чишки /2090/	Им. «Ленина»
9. Лесеница /2090/	«30 Лет Октября»
10. Чижикув /2090/	«30 Лет Советской Украины»
11. Дмитровице /1090/	Им. «Ивана Франко»
12. Глуховице /1000/	Им. «Хрущева»
13. Пасике Мейске /2090/	Им. «Ленинского Комсомола»
14. Толщув /1090/	Им. «Шевченко»
15. Давыдов /1090/	Им. «Молотова»
16. Гончары /1090/	Им. «Калинина»
17. Гае- /1000/	«31-я Годовщина Октября»
18. Березник /1000/	«Путь к Комунизму»
19. Черепин /1090/	Им. «Сталинской Конституции»
20. Сихув /2080/	Им. «Советской Армии»
21. Зубжа /1090/	«Победа»
Глинянский район. Всего колхозов – 20	
1. Замосце /2420/	Им. «Шевченко»
2. Полтев /2010/	Им. «Ворошилова»
3. Глиняны /2000/	«Победа»
4. Пшегноюв /2000/	«30 Лет Октября»
5. Кшивице /2000/	«Новая жизнь»
6. Подгайчики /1010/	Им. «Богдана Хмельницкого»
7. Подгорыльце /1010/	Им. «Жданова»
8. Женюв /2020/	Им. «Кагановича»
9. Задвужые /3010/	«Первое Мая»
10. Туркоцин /1010/	Им. «Леси Украинки»
11. Лядохов /1020/	Им. «Жданова»
12. Полоница /2010/	«17 Вересня»
13. Выжняны /2010/	Им. «Сталина»
14. Куровице /1010/	«8-е Марта»
15. Развожаны /2010/	Им. «Молотова»
16. Полюхов Вел. /2010/	Им. «Буденного»
17. Мазув /1020/	«Крестыянская Украина»
18. Засечна /3010/	Им. «Хрущева»
19. Богданувка /2614/	Им. «Ивана Франко»
20. Альфредувка /1818/	«16 Партсезда»
Золочевский район. Всего колхоза – 22	
1. Золочев /2040/	Им. «Богдана Хмельницкого»
2. Лацке /2030/	Им. «Ленина»
3. Струтын /1050/	Им. «Шевченко»

4. Плугув /1050/	«Победа»
5. Ясиновце /2040/	Им. «Салина»
6. Залесе /1040/	Им. «Молотова»
7. Луна /1050/	«30 Лет Октября»
8. Зарваница /1050/	Им. «Хрущева»
9. Тросцянец Малы /2060/	Им. «Кагановича»
10. Оберлясув /2050/	Им. «Кирова»
11. Подлиппе /1050/	Им. «Жданова»
12. Подлиппе /1050/	«30 Лет ВЛКСМ»
13. Княже /2040/	«30 Лет Советской Украины»
14. Городылов /2040/	Им. «Чапаева»
15. Почапы /2040/	Им. «Ивана Франко»
16. Полварки /1050/	Им. «Ворошилова»
17. Вороняки /1040/	Им. «Калинина»
18. Бонишин /2040/	Им. «Леси Украинки»
19. Зажече /2040/	«Красная Звезда»
20. Елеховице /2050/	Им. «Буденного»
21. Хут. Плугув /1050/	«Парижской Комуны»
22. Струтын /1050/	«17 Вересня»
Городицкий район. Всего колхозов – 18	
1. Артышув /1090/	Им. «Ивана Франко»
2. Братковице /1080/	Им. «Хрущева»
3. Галичанув /2080/	Им. «Жданова»
4. Добжаны /1080/	Им. «Буденного»
5. Добжаны /1080/	Им. «Сталина»
6. Долиняны /1080/	«Новая Жизнь»
7. Граница /2090/	Им. «Молотова»
8. Городок /1090/	Им. «Шевченко»
9. Миятин /1070/	Им. «Богдана Хмельницкого»
10. Любень Вельке /1090/	«30 Лет Октября»
11. Малковице /1090/	«Вольная Ураина»
12. Путятые /1070/	Им. «Кирова»
13. Родатыче /2080/	Им. «Ворошилова»
14. Черляниске /1090/	«Заря»
15. Черляниске /1090/	Им. «Кагановича»
16. Завидовице /1090/	Им. «Шевченко»
17. Львовске /2090/	«Путь Ленина»
18. Львовске /2090/	Им. «Леси Украинки»
Жолкевский район. Всего кохозов – 6	
1. Жолкев /5010/	«Новая Жизнь»
2. Жолкев /5010/	«Добробут»
3. Глинско /5000/	Им. «Леси Украинки»

4. Воля Высоцка /5010/	Им. «Нестрова»
5. Мокротын /4010/	Им. «16 Парте'езда»
6. Сапошин /4080/	Им. «Шевченко»
Ивано-Франковский район. Всего колхозов – 11	
1. Янов /3090/	«Первое Мая»
2. Янов /3090/	«Перемога»
3. Верещица /4080/	Им. «Ивана Франко»
4. Домажир /3000/	Им. «Хрущева»
5. Жорниска /3000/	«30 Лет Советской Украины»
6. Верещице /4080/	Им. «Шевченко»
7. Затока /2090/	Им. «Кирова»
8. Зелюв /3000/	«16 Парте'езд»
9. Пожече Яновске /3090/	«30 лет октября»
10. Цунюв /2090/	«10 лет воссоединения Украины»
11. Ямельна /3000/	Им. «Жданова»
Каменно-Бугский район. Всего колхозов – 22	
1. Каменка-Струмилова /5010/	Им. «Сталина»
2. Каменка-Струмилова /5010/	Им. «Жданова»
3. Каменка-Струмилова /5010/	Им. «Молотова»
4. Ботятые /5000/	«Новая жизнь «
5. Ботятые /5000/	Им. «Богдана Хмельницкого»
6. Ботятые /5000/	Им. «Кирова»
7. Дернув /5010/	Им. «Шевченко»
8. Тадане /5010/	Им. «Молотова»
9. Забув-Мосты /6000/	Им. «Ватутина»
10. Забув-Мосты /6000/	Им. «Дмитрова»
11. Забув-Мосты /6000/	Им. «Ворошилова»
12. Обыдув /5000/	Им. «Ивана-Франка»
13. Селец Бенькув /6010/	«Красная заря»
14. Ясеница Рузька /5010/	«30 Лет Октября»
15. Руда Селецкая /6010/	«Перемога»
16. Руда Селецкая /6010/	Им. «Шверника»
17. Каменка /5040/	Им. «Хрущева»
18. Сапижанка /5000/	Им. «Ленина»
19. Браташе /6010/	Им. «Леси Украинки»
20. Липник /5000/	«10 Лет Воссоединения Украины»
21. Константиновка /6000/	Им. «Островского»
22. Незнанув /5020/	«Молодая Гвардия «
Краснянский район. Всего колхозов – 21	
1. Красне /3020/	Им. «КАЛИНИНА»
2. Стронибабы /3030/	Им. «КИРОВА»,
3. Безбруды /3020/	Им. «ГОРЬКОГО»,

4. Безбруды /3020/	Им. «Буденного»
5. Куткож /3020/	Им. «Львовской правды»
6. Русилов /2020/	Им. «Ивана Франко»
7. Балучин /2020/	«Победа»
8. Острив /3020/	Им. «Ворошилова»
9. Острив /3020/	«17 Вересня»
10. Уцишків /3030/	Им. «Ленина»
11. Петрича /3030/	Им. «Кагановича»
12. Стадня /2030/	Им. «Хрущева»
13. Фирлеювка /3030/	Им. «Чапаева»
14. Бортків /2030/	Им. «Леси Украинки»
15. Скнилов /2030/	Им. «Сталина»
16. Ольшаница /2030/	«30 Лет Октября»
17. Ольшаница /2030/	«Вильна Украина»
18. Новосилки /3030/	Им. «16 С'езда КП/б/У»
19. Трендовач /1030/	Им. «Молотова»
20. Зашків /1030/	Им. «Шевченко»
21. Митулин /1020/	«Новая Жизнь»
Краковецкий район. Всего колхозов – 11	
1. Краковец /3050/	Им. «Ленина»
2. Краковец /3050/	Им. «Шевченко»
3. Воля Гнойницка /3050/	«Красний пограничник»
4. Гнойнице /3050/	Им. «Хрущева»
5. Драгомишлы /4060/	«30 Лет Октября»
6. Драгомишлы /4060/	Им. «Жданова»
7. Липовец /4060/	«30 Лет Советской Украины»
8. Ногачев /4060/	Им. «Сталина»
9. Ногачев /4060/	Им. «Молотова»
10. Свидница /4050/	«Перемога»
11. Свидница /4050/	Им. «Кагановича»
Куликовский район. Всего колхозов – 15	
1. Куликов /4090/	«30 Лет Октября»
2. Артасув /4090/	Им. «Молотва»
3. Гребаньце /4090/	Им. «Калинина»
4. Дорошув /3080/	«17 Вересня»
5. Дорогів /3080/	Им. «Ивана Франко»
6. Жультанце /4000/	Им. «Жданова»
7. Звертов /4090/	Им. «Сталина»
8. Межвице /4080/	Им. «Ворошилова»
9. Нове-Село /3090/	Им. «Хрущева»
10. Кошелюв /3090/	Им. «Буденного»
11. Дальнич /5000/	«Первое Мая»

12.Могилянины /4090/	«Новая Жизнь»
13.Клодзенки /4000/	Им. «Кирова»
14.Сулимув /3090/	Им. «Советской Армии»
15.Уднюв /3090/	Им. «Шевченко»
Лопатинский район. Всего колхозов – 37	
1.Лопатынь /6040/	Им. «Буденного»
2.Лопатынь /6040/	«11 С'езд ВЛКСМ»
3.Барылув /8040/	Им. «Кирова»
4.Волиця Барылува /8040/	Им. «Ленина»
5.Грицеволя /5050/	Им. «Дзержинского»
6.Завидче /7050/	Им. «Тимошенко»
7.Кулинув /7040/	Им. «Ивана Франко»
8.Кустын /7040/	Им. «Парижской Комуны»
9. Кустын /7040/	«Путь к Комунизму»
10. Кустын /7040/	Им. «Леси Украинки»
11.Новоставце /7050/	Им. «Советской Армии»
12.Ксаверув /6040/	Им. «Первого Мая»
13.Смажув /7050/	Им. «Сталина»
14.Охладув /6030/	Им. «Коготовского»
15.Охладув /6030/	Им. «Калинина»
16.Оплуцко /6040/	Им. «Ворошилова»
17.Руденко /7040/	Им. «Молотова»
18.Сенькув /7040/	Им. «30 лет Октября»
19.Сенькув /7040/	Им. «Хрущева»
20.Стшемильче /7060/	«Новая Жизнь»
21.Тритки /6040/	«Перемога»
22.Увин /8050/	«8 Марта»
23.Хмельно /5040/	«Вильная Украина»
24.Щуровице /7050/	Им. «Жданова»
25.Руске /7040/	Им. «Шевченко»
26.Бибехи /6070/	Им. «Чапаева»
27.Колесники /6040/	«Правда»
28.Барылув /8040/	Им. «Щорса»
29.Барылув /8040/	«Перемога»
30.Миколаюв /7050/	Им. «Мичурина»
31. Миколаюв /7050/	Им. «Маленкова»
32. Миколаюв /7050/	«Красный Партизан»
33. Миколаюв /7050/	Им. «Кагановича»
34.Майдан Старе /6030/	«Искра»
35.Монастырек /5040/	«Большевик»
36.Новице /6040/	Им. «Богдана Хмельницкого»
37.Тройца /5040/	Им. «Лысенко»

Магеровский район. Всего колхозов – 9	
1.Магеров /5090/	Им. «Сталина»
2.Городзув /5090/	Им. «Жданова»
3.Лаврыкув /5090/	Им. «Тимошенко»
4.Бишкуп /6000/	«Молодая Гвардия»
5.Стар-Весь-Горбы /6080/	Им. «Хрущева»
6. Стар-Весь-Горбы /6080/	Им. «Ленина»
7.Монастырек /6080/	Им. «Молотова»
8.Дуниче /5090/	«17 Вересня»
9.Замкове Дубровка /6080/	Им. «Ивана Франко»
Ново-Ярычевский район. Всего колхозов – 19	
1.Ярычев Нов. /3000/	Им. «Шевченко»
2.Ярычев-Стары /3000/	Им. «Ленина»
3.Подлиски Вел. /3000/	Им. «Щорса»
4.Цеперун /3000/	«Красная Заря»
5.Кунизув /3000/	«Первого Мая»
6.Даньце /3000/	Им. «Леси Украинки»
7.Ременув /3000/	«Победа»
8.Вилсобоки /3090/	«Заря социализма»
9.Запытув /3090/	«17 Вересня»
10.Борщовица /2000/	Им. «Буденного»
11.Пикюловице /2000/	Им. «18 Партсезда»
12.Прусы /3090/	Им. «Хрущева»
13.Каменополь /2090/	«30 Лет Октября»
14.Билка Шляхетска /2000/	Им. «Щорса»
15.Зухожиче /2000/	Им. «Ворошилова»
16.Чернушовице /2000/	Им. «Сталина»
17.Зуравники /2010/	Им. «16 Сезда КП/б/У»
18.Зуравники /2010/	Им. «Ивана Франко»
19.Никлашув /2000/	Им. «Богдана Хмельницкого»
Ново-Милятынский район. Всего колхозов – 26	
1.Ново-Милятын /3010/	Им. «Леси Украинки «
2.Ямне /4010/	Им. «Стефанника»
3.Ямне /4010/	«Первого Мая»
4.Горпин /4010/	Им. «Ленина «
5.Мал. /4010/	Им. «Ивана Франко»
6. Вырув /4010/	«11 Сезд ВЛКСМ»
7.Соколув /4010/	Им. «Богдана Хмельницкого»
8.Хренюв /3010/	Им. «Буденного»
9.Дзедзелув /3010/	Им. «Калинина»
10.Банунин /3010/	«17 Вересня»
11.Убине /3010/	Им. «Кирова»

12.Новоселки Лиско /3010/	Им. «30 лет ВЛКСМ»
13.Лиско /3010/	Им. «Дзержинского «
14.Лиско /3010/	Им. «Ватутина»
15.Кендзезавче /3010/	Им. «Хрущева»
16.Козлув /3020/	Им. «Жданова»
17.Козлув /3020/	Им. «Сталина»
18.Неслухув /3010/	Им. «Молотова»
19.Жопнюв /4020/	«30 Лет Октября»
20.Жопнюв /4020/	Им. «Советской Армии»
21.Жопнюв /4020/	«16 Парт Сезд»
22.Деревляны /4020/	Им. «Ворошилова»
23.Спас /4010/	Им. «Шевченко»
24.Стрептув /4010/	«Победа»
25.Якимув /4000/	«Новая Жизнь»
26.Ладьна Нова /4010/	Им. «30 Лет Октября»
Немировский район. Всего 14 кохозов	
1.Немиров /5070/	«30 Лет ВЛКСМ»
2.Рублячин /5070/	Им. «Жукова»
3.Рублячин /5070/	Им. «16 СЕЗДА ВКП/б/»
4.Салаши /5070/	Им. «Чапаева»
5. Салаши /5070/	«Красный Пограничник»
6. Салаши /5070/	Им. «Жданова»
7. Салаши /5070/	«30 Лет Октября»
8.Грушев /5060/	Им. «Красной Армии»
9.Шеплоты /5060/	Им. «Сталина»
10.Шеплоты /5060/	Им. «Молотова»
11.Завадув /5060/	Им. «Хрущева»
12.Поруби /4060/	Им. «Ворошилова»
13.Язув Страый /4070/	«Победа»
14.Выржбяны /4070/	Им. «Шевченко»
Олеский район. Всего колхозов – 19	
1.Олеско /3040/	Им. «Жданова «
2.Конты /4030/	Им. «Кагановича»
3.Чишки /4050/	Им. «Хрущева»
4.Ожидув /3040/	Им. «Калинина»
5.Подплесье /3040/	«Вильна Украина»
6.Хватув /3050/	«30 Лет Октября»
7.Загорце /3050/	Им. «8 Марта»
8.Подгорце /3050/	Им. «Богдана Хмельницкого»
9.Побач /3050/	«Победа»
10.Сасов /2050/	Им. «Шевченко»
11.Сасов /2050/	«Красная Звезда»

12.Хмелевка /2050/	«Комсомолец»
13. Колтув /2060/	Им. «Ивана Франко»
14.Руда Колтовка /2050/	«4 ПЯТИЛЕТКА»
15.Опаки /2050/	«Новая Жизнь»
16.Верхобуж /2050/	«Первое Мая»
17.Верх. Кругув /2060/	«Путь к социализму»
18.Кругув /2060/	Им. «Вольная Жизнь»
19.Черемышня /3040/	Им. «Соцперебудова»
Подкаменский район. Всего колхозов – 13	
1.Подкамень /3080/	«Новая жизнь»
2.Бучина /4070/	Им. «Ленина»
3.Кутишка /2080/	Им. «Шевченко»
4.Накваша /3070/	Им. «Жданова»
5.Накваша /3070/	Им. «Молотова»
6.Немеч /3080/	Им. «Сталина»
7.Немеч /3080/	Им. «Ленинского комсомола»
8.Поповце /3080/	Им. «Хрущева»
9.Поповце /3080/	«Победа»
10.Паликровы /3080/	Им. «17 Вересня»
11.Тетельковце /3080/	Им. «Буденного»
12.Черница /3070/	Им. «Ворошилова»
13.Яснище /2080/	Им. «Леси Украинки»
Заблотцевский район. Всего колхозов – 9	
1.Заболотце /4050/	«Первое Мая»
2.Высоцко /4050/	Им. «Сталина»
3.Лукавец /2060/	«Новая Жизнь»
4.Лукавец /2060/	Им. «Ленина»
5.Паниковица /4060/	Им. «Буденного»
6.Суходоле /4060/	«17 Вересня»
7.Ясионув /3050/	Им. «Сталинской конституции»
8.Руда Бродзка /5050/	«16 ПАРТС'ЕЗД»
9.Чехи /4050/	Им. «Тимошенко»
Поморянский район. Всего колхозов – 28	
1. Поморяны /5050/	Им. «Ворошилова»
2.Поморяны /5050/	Им. «Ивана Франко»
3.Дунаюв /0040/	Им. «Сталина»
4.Дунаюв /0040/	«Победа»
5.Богутин /0050/	Им. «Чапаева»
6. Торгув /0050/	Им. «Богдана Хмельницкого»
7.Торгув /0050/	Им. «Леси Украинки»
8. Чижув /0050/	Им. «Котовского»
9.Чижув /0050/	Им. «Стефанника»

10.Коропец /0040/	Им. «Буденного»
11.Ремизовце /1040/	Им. «Шевченко»
12.Шпиклосы /1040/	Им. «Молотова»
13.Поляны /5050/	Им. «Сталина»
14.Красносельце /1050/	Им. «Шевченко»
15.Висневчик /0030/	Им. «Мичурина»
16.Снович /1050/	«Красный Партизан»
17.Снович /1050/	Им. «Хрущева»
18.Снович /1050/	«16 ПАРТС'ЕЗДА КП/б/У»
19.Жукув /1040/	«17 Вересня»
20.Кропивна /0040/	Им. «Хрущева»
21.Кропивна /0040/	«Новая Жизнь»
22.Бобщаны /0040/	«Большевик»
23.Бала /9030/	Им. «Жданова»
24.Угерце /1050/	«Серп и Молот»
25.Новосюлка /9030/	«10 Лет Воссоединения Украины»
26.Нестюки /0040/	Им. «Ленина»
27.Цемежинце /0030/	Им. «Кирова»
28.Пленикув /0030/	«Молодая Гвардия»
Перемишлянский район. Всего колхозов – 32	
1.Перемышляны /0020/	«800 лет Москвы»
2.Борщув /0020/	16 ПАРТС'ЕЗДА»
3.Бжуховице /9020/	Им. «Сталина»
4.Волкув /0020/	«Первое Мая»
5.Добжаница /9020/	«Свободный труд»
6.Костенюв /9020/	Им. «Лысенко»
7.Гжендовице /9020/	Им. «Кирова»
8.Гжендовице /9020/	Им. «Богдана Хмельницкого»
9.Ушковице /0020/	Им. «Калинина»
10.Ушновице /0020/	«8 Марта»
11.Кожелице /9000/	«Первого Мая»
12.Ладанье /0020/	«Перемога»
13.Липовце /0030/	«32 Годовщина Октября»
14.Мерещув /0020/	Им. «Ленина»
15.Брыкунь /0020/	Им. «Шевченко»
16.Неджелиски /0010/	Им. «10 лет Воссоединения Украины»
17.Наджелиски /0010/	Им. «Хрущева»
18.Кимиж /0010/	Им. «Ленинского комсомола»
19.Осталовице /9020/	«31 Годовщина Октября»
20.Осталовице /9020/	«Перемога»
21.Плетенице /0030/	«17 Вересня»
22.Войциховице /9020/	«30 лет Октября»

23.Пнятын /0030/	«Новое Життя»
24.Блотня /9030/	«Путь к Комунизму»
25.Сивороги /1020/	Им. «Молотова»
26.Чуперносув /0020/	«Новая Жизнь»
27.Полухув Малый /0030/	Им. «Ивана Франко»
28.Билка /9020/	Им. «Жданова»
29.Подусув /9030/	Им. «Леси Украинки»
30.Подусильна /8030/	«Большевик»
31.Бачув /9030/	Им. «Ковпака»
32.Дусанув /9020/	«Авангард»
Радеховский Район. Всего колхозов – 29	
1.Радзехув /7030/	Им. «Хрущева»
2.Радзехув /7030/	Им. «Сталинский путь»
3.Бышув /8020/	Им. «Сталина»
4.Бышув /8020/	Им. «Сталинской Конституции»
5.Виткув Новы /7020/	Им. «Кирова»
6.Кшиве /4030/	Им. «Булганина»
7.Мукане /6030/	«Первое Мая»
8.Ордув /8030/	«30 Лет ВЛКСМ»
9.Павлув /7020/	«Перемога»
10.Павлув /7020/	«Красный Хлебороб»
11.Пиратын /7030/	Им. «Молотова»
12.Станин /7020/	«31 Годовщина Октября»
13.Стоянув /8030/	Им. «Сталина»
14. Стоянув /8030/	Им. «Шевченко»
15. Стоянув /8030/	Им. «Кирова»
16. Стоянув /8030/	Им. «Буденного»
17.Сушно /7020/	«Новая Жизнь»
18.Торки /8020/	Им. «Леси Украинки»
19.Холоуов /6020/	Им. «Ленина»
20.Холоуов /6020/	Им. «Ланинского Комсомола»
21.Забава /8020/	Им. «Ворошилова»
22.Забава /8020/	«Красная Армия»
23.Орудопольце /7030/	Им. «Ивана Франко»
24.Тетевчице /7030/	Им. «17 Вересня»
25.Тетевчице /7030/	Им. «Чапаева»
26.Виткув Стары /7020/	Им. «Жданова»
27.Немилув /7030/	Им. «Калинина»
28.Дмитрув /6030/	Им. «Стефанника»
29.Бабиче /6020/	Им. «4-я Пятилетка»
Рава-Руский район. Всего колхоз – 31	
1.Рава-Русская /6080/	«10 Лет Воссоединения Украины»

2.Рава-Руская /6080/	Им. «Советской Армии»
3.Девятир /6070/	«Советская Украина»
4.Девятир /6070/	Им. «Щерса»
5.Попелич /6080/	Им. «Ивана Франко»
6. Попелич /6080/	Им. «Шевченко»
7. Попелич /6080/	Им. «Сталина»
8. Попелич /6080/	«Путь к Комунизму»
9.Гуйьче /7050/	«Сталинская Победа»
10.Шабельня /7080/	«30 Лет ВЛКСМ»
11.Жички /7080/	Им. «Жданова»
12.Михалувка /7090/	Им. «Молотова»
13.Забоже /7090/	Им. «Ворошилова»
14.Карув /8090/	«Красный Пограничник»
15.Карув /8090/	Им. «Ленина»
16.Домашув /8000/	Им. «Хрущева»
17.Домашув /8000/	«Октябрьская Революция»
18.Домашув /8000/	«Первое Мая»
19.Остробуж /8000/	«Новая Жизнь»
20.Воронув /8000/	«8 Марта»
21.Голе-Равске /6090/	Им. «Советской Армии»
22.Голе-Равске /6090/	«30 Лет Октября»
23.Хлевчаны /7010/	Им. «Ленина»
24.Хлевчаны /7010/	Им. «Богдана Хмельницкого»
25.Хоронув /7000/	Им. «Леси Украинки»
26.Вулька Мазовецка /6000/	Им. «Калинина»
27.Гуйче /7090/	Им. «Кирова»
28.Гуйче /7090/	Им. «Шевченко»
29.Сеньковце /7090/	Им. «Буденного»
30.Поддовге /7000/	Им. «Сталина»
31.Вулька Мазовецка /6000/	Им. «Ивана Франко»
Сокальский районо. Всего колхозов – 33	
1.Сокаль /9000/	Им. «Кирова»
2.Сокаль /9000/	Им. «Ворошилова»
3.Ильковице /0000/	Им. «Коневы»
4.Скоромоха /0010/	Им. «Сталина»
5.Ромош /1000/	«Красный Пограничник»
6.Баране-Перетоки /0010/	«Завет Ильича»
7.Стенятин /0010/	Им. «Ленина»
8.Стенятин /0010/	«17 Вересня»
9.Горбкув Весь /9010/	Им. «Ивана Франко»
10.Копылув /9010/	Им.»Чапаева»
11.Таргакув /9010/	Им. «Молотова»

12.Тартакув /9010/	Им. «Красной Армии»
13.Тартакув /9010/	«Молодая Гвардия»
14.Спасув /9010/	«Правда»
15.Первятыче /9010/	Им. «Кагановича»
16.Бобятын /9010/	Им. «30 Лет Октября»
17.Лешатув /9020/	Им. «Богдана Хмельницкого»
18.Лучице /0020/	Им. «Леси Украинки»
19.Шарпаньца /0020/	Им. «Пустельникова»
20.Шарпаньца /0020/	Им. «Соцперебудова»
21.Переспа /8010/	Им. «Жданова»
22.Переспа /8010/	«Новая Жизнь»
23.Зукув /8010/	Им. «Шевченко»
24.Волиця Комарова /8010/	Им. «Хрущева»
25.Комарувка /8000/	«Большевик»
26.Потужица /9000/	«Светлый Путь»
27.Розалювка /0010/	«Победа»
28.Рятын /0010/	Им. «Калинина»
29.Руликувка /9010/	Им. «Парижской Комуны»
30.Свитажув /0010/	«Советская Украина»
31.Скоромохи /0010/	Им. «Буденного»
32.Лучице /0020/	Им. «Карла Маркса»
33.Саверувка /9010/	Им. «Ленинского Комсомола»
Пустомитовский район. Всего колхозов – 28	
1.Басювка /2000/	«Путь к Коммунизму»
2.Волкув /1060/	Им. «16 СЕ’ЗДА ВЛКСМ»
3.Глина /1000/	Им. «Молотва»
4.Ходовица /1010/	Им. «Ленина»
5.Журавка /1080/	Им. «Ивана Франко»
6.Загужье /1080/	Им. «Дзержинского»
7.Кугаюв /0080/	Им. «Лысенко»
8.Лесновице /1000/	«Новое Життя»
9.Мостки /1000/	Им. «Шевченко»
10.Маличновице /1000/	Им. «Хрущева»
11.Милошловице /0010/	Им. «Богдана Хмельницкого»
12.Милятьче /1090/	Им. «XI сзди ВЛКСМ»
13.Навария /1010/	Им. «Шевченко»
14.Нагужаны /1010/	Им. «30 Лет Октября»
15.Оброшин /1000/	Им. «Калинина»
16.Пустомыты /1010/	Им. «Буденного»
17.Пустомыты /1010/	Им. «Ворошилова»
18.Полянка /1000/	Им. «Красный Хлебороб»
19.Полянка /1000/	Им. «Леси Украинки»

20.Поршка /1010/	Им. «Советской Армии»
21.Подсадки /1010/	Им. «Мичурина»
22.Ставчаны /1000/	Им. «Советской Украины»
23.Семенувка /0010/	Им. «Кирова»
24.Семенувка /0010/	«Победа»
25.Семенувка /0010/	«Красная Звезда»
26.Сокольники /1010/	Им. «Кагановича»
27.Сокольники /1010/	Им. «Жданова»
28.Солонка Вел. /1090/	Им. «Сталина»
Щирецкий район. Всего колхозов – 15	
1.Щирец /0000/	Им. «Червона Зирка»
2.Ланы /0000/	Им. «30 Лет Октября»
3.Острів /0000/	Им. «Сталина»
4.Рановец /0080/	Им. «Леси Украинки»
5.Поддемно /0080/	Им. «Ивана Франко»
6.Сроки /0000/	Им. «Ленина»
7.Сроки /0000/	«Перемога»
8.Ястжембук /0090/	«Комсомолец»
9.Никонковице /0000/	Им. «Хрущева»
10.Гонятыче /9010/	Им. «Молотова»
11.Горбача /9010/	Им. «Ворошилова»
12.Хрусно /0010 /	Им. «Шевченко»
13.Хрусно /0010/	Им. «Богдана Хмельницкого»
14.Гуминец /0000/	Им. «Жданова»
15.Черкасы /9010/	Им. «Буденного»
Яворовский район. Всего колхозов – 7	
1.Яворов /3070/	«Перемога»
2.Яворов /3070/	Им. «Чапаева»
3.Воля Стажиска /4080/	«30 Лет Октября»
4.Шкло /3080/	«30 Лет Октября»
5.Рогизно /2060/	«17 Вересня»
6.Бол.Ожомля /2080/	Им. «Ленина»
7.Стажиско /4080/	Им. «Кирова»

ИТОГО ПО ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ 599 КОЛХОЗОВ

НАЧАЛЬНИК ШТАБА 62 СД ВВ МГБ

4 ноября 1949 г.

БРОМБЕРГ

Архівна копія 1994 р. з: Архив Внутренних войск МВД СССР. Ф. 488. Оп. 1с. Д. 364. Л. 89-101 (Архів Внутрішніх військ НКВС. Т. 364. Арк. 89-101. Передбачається удоступнення матеріалів на сайті електронного архіву Українського визвольного руху. URL: <https://avr.org.ua/>).

СПИСОК

Колхозов по Дрогобычской области по сост. На 1.11.1949 года

№ №	Название села район	Наименование колхоза
1	2	3
Борынский район – 35 колхозов.		
1.	Борыня /3040/	«Перемога»
2.	Верх. Турочки /3040/	«30 Лет УРСР»
3.	Ниж. Турочки /3040/	им. «Червоний Прикордонник»
4.	Верхн. Турочка /3040/	им. «Шевченко»
5.	Высоцко-Выжке/2050/	им. «Молотова»
6.	Яворув /3040/	им. «Правда»
7.	Бутсявка /3040/	им. «Ворошилова»
8.	Гусне /1040/	им. «Ново-Життя»
9.	Гнила /2040/	им. «Леси Украинки»
10.	Высоцко-Нижке /2040/	им. «Жданова»
11.	Высоцко-Нижке /2040/	им. «Богдана Хмельницкого»
12.	Кривне /1050/	«30 Лет ВЛКСМ»
13.	Яблонув /3050/	«Новый шлях»
14.	Комарники /2050/	им. «Сталина»
15.	Любухора /2040/	им. «Хрущева»
16.	Молдавско /3050/	«Червона Зирка»
17.	Рыкуво /3050/	им. Буденного
18.	Красне /3050/	им. Шверника
19.	Махната /2060/	им. «31 лет Жовтня»
20.	Ивашковце /1050/	им. «Котовского»
21.	Богновато /3050/	им. «1-го травня»
22.	Маткув /20607/	им. «Вильна Праця»
23.	Россохач /3060/	им. «Калинина»
24.	Завадка /3050/	им. «Ленина»
25.	Бутелька /3040/	им. «Искра»
26.	Задельско /2050/	им. «Заповіт Ильича»
27.	Должики/3050/	им. «Большевик»
28.	Кривка /1050/	им. «Правда»
29.	МОЛДОВАСКО /2060/	им. «Сталинская Конституция»
30.	Ропавско /3050/	им. «Червона Воля»
31.	Яворув /3040/	им. «Дзержинского»
32.	Висоцка Выжня /2050/	им. «Рад. УКРАИНА»
33.	Любохора/2040/	им. «ГОРЬКОГО»
34.	Хусне /1040/	им. «Ново Життя»

35.	Хусне /1040/	им. «Островського»
Добромильский район – 23 колхоза.		
36.	Ново-Място /9030/	им. «Сталина»
37.	Солиная /9020/	им. «Хрущева»
38.	Добромиль /9030/	им. «Ленина»
39.	Передельница /0030/	им. «Молотова»
40.	Грушевичи /0020/	им. «Прикордонник»
41.	Товарна /9040/	им. «Жданова»
42.	Комаровичи /0030/	им. «30 Лет ВЛКСМ»
43.	Губиде /9020/	им. «Дзержинского»
44.	Грабовница /9030/	им. «НОВОЕ ЖИТЬЕ»
45.	Поседа Новомейска /9030/	им. «Франка»
46.	Боневичи /9030/	им. «Шлях до коммуну»
47.	Блузе /9030/	им. «Вильна праця»
48.	Букова /9040/	им. «Кирова»
49.	Крепивник /9020/	им. «Калинина»
50.	Конив /9040/	им. «Конева»
51.	Вовча Дольня /9030/	им. «Трудивник»
52.	Пятница /9030/	им. «Шевченко»
53.	Княжполь /9020/	им. «30 лет Жовтня»
54.	Товарна /9040/	им. «Перемога»
55.	Чижки /0040/	им. «Заря Свободы»
56.	Поляна /9020/	им. «Сильная праця»
57.	Велике /9020/	им. «Буденного»
Дрогобычский район – 45 колхозов.		
58.	Болеховце /6080/	им. «СТАЛИНА»
59.	Бронница /8070/	«ЧЕРВОН.ХЛИБОРОБ»
60.	Воля-Якубова /8080/	им. «ШЕВЧЕНКО»
61.	Гай-Нижне /8090/	им. «ИВАНА ФРАНКО»
62.	Гай-Нижне /8090/	им. «ЛЕНИНА»
63.	Гай Врехне /6030/	им. «ЖДАНОВА»
64.	Делява /7030/	«КОМСОМОЛЕЦ»
65.	Дерезице /6070/	«ЧЕРВОНА ЗИРКА»
66.	Доброховстув /6080/	им. «МОЛОТОВА»
67.	Дорохостув /6080/	им. «ГОРЬКОГО»
68.	Глинне /7070/	«НОВО-ЖИЗНИ»
69.	Мадрич /6080/	им. «Дзержинского»
70.	Мадрач /6080/	«30 ЛЕТ ОКТЯБРЯ»
71.	Зимовки /6070/	им. «ВОРОШИЛОВА»
72.	Колопец /6080/	«ПЕРЕМОГА»
73.	Лышня /7070/	«ЗОРЯ»
74.	Лышня /7070/	им. «КИРОВА»

75.	Лужок Дольне /4070/	им. ЧАПАЕВА»
76.	Липовец /7080/	«ЧЕРВОНА ЗИРКА»
77.	Медвежа /7070/	«ИВАНА ФРАНКО»
78.	Млынки /7080/	«30 лет ВЛКСМ»
79.	Модрич /6080/	им. «КАЛИНИНА»
80.	Михайловичи /7080/	им. «ШЕВЧЕНКО»
81.	Попеле /6070/	«МОЛОДАЯ ГВАРДИЯ»
82.	Почайковице /7080/	«ШЛЯХ ДО УКРАИНЫ»
83.	Раневичи /7080/	«Рад.АРМИЯ»
84.	Рихтице /7080/	им. «ЛЕНИНА»
85.	Рихтице /7080/	им. «СТАЛИНА»
86.	Снятынка /7020/	им. «КАЛИНИНА»
87.	Солец /6080/	им. «МОЛОТОВА»
88.	Солоньско /7090/	им. «ХРУЩОВА»
89.	Станыла /7090/	«30 лет ЖОВТНЯ»
90.	Старо-Село /7080/	«ИВАНА ФРАНКО»
	Борислав /6070/	им. «СТАЛИНА»
	Губичи /6070/	им. «ЖДАНОВА»
	Густановичи /6070/	им. «КОВПАКА»
	Дрогобыч /6070/	им. «ИВАНА ФРАНКО»
91.	Стебник /6080/	им. «СТАЛИНА»
92.	Трускавец /6080/	им. «ШЕВЧЕНКО»
93.	Унятые /7070/	им. «КАРЛА МАРКСА»
94.	Улично /5080/	им. ВОРОШИЛОВА
95.	Улично /5080/	«ПЕРШЕ ТРАВНЯ»
96.	Улично /5080/	им. «БУДЕННОГО»
97.	Ясеница Солька /7070/	им. «МОЛОТОВА»
98.	Снятынка /7070/	им. «РАД. УКРАИНЫ»
Дублянский район – 33 колхоза.		
99.	Силец /8060/	им. «СТАЛИНА»
100.	Калынув 9060/	«ЗАПОВИТ ИЛЬИЧА»
101.	Дубляны /8070/	«30 ЛЕТ УРСР»
102.	Городице /8050/	им. «МОЛОТОВА»
103.	Щаде /8050	«НОВО-ЖИЗНЬ»
104.	Дубляны /8070/	им. «ЛЕНИНА»
105.	Дубляны /8070/	«СТАЛИНСКИЙ ПРАПОР»
106.	Новошице /8070/	им. «ШЕВЧЕНКО»
107.	Ортынице /8070/	«30 лет ВЛКСМ»
108.	Белина Великая /9070/	им. «ЖДАНОВА»
109.	Гордыня /9070/	«ПЕРЕМОГА»
110.	Лука /8080/	им. «ИВАНА ФРАНКО»
111.	Белинка-Малая /9070/	им. «КИРОВА»

112.	Кульчице /8060/	«ПАРИЖСКАЯ КОММУНА»
113.	Лука /8080/	«БОЛШЕВИК»
114.	Присы /8070/	им. «ГОРЬКОВО»
115.	Корнолевичи /9070/	им. «КОЦУБИНСКОГО»
116.	Корнолевичи /9070/	«17 СЕНТЯБРЯ»
117.	Дорожев /8080/	им. «ДЗЕРЖИНСКОГО»
118.	Дорожев /8080/	«ЧЕРВОНА ЗИРКА»
119.	Ступница /7060/	им. «КОТОВСКОГО»
120.	Ступница /7060/	«РЯДАНСКА УКРАИНА»
121.	Крутельщики /9060/	им. «БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦКОГО»
122.	Майныч /8080/	«ШЛЯХ ДО КОММУНЫ»
123.	Котования /8070/	«КОММУНАР»
124.	Быков /8070/	«РАДЯНСКИЙ ХЛЕБОРОБ»
125.	Озимица /8070/	«МОЛОДАЯ ГВАРДИЯ»
126.	Озимица /8070/	«8 БЕРЕЗНЯ»
127.	Билина Великая /9070/	им. «ХРУЩОВА»
128.	Кульчице /8070	им. «ВОРОШИЛОВА»
129.	Кульчице /8070	им. «КАЛИНИНА»
130.	Секирчице /9070/	«ЧЕРВОНА АРМИЯ»
131.	Гордыня /9070/	«ЛЕСИ УКРАИНКИ»
Жидачевский район – 22 колхоза.		
132.	Крулевска 8090/	«17 ВЕРЕСНЯ»
133.	Вольцнув /9070	им. «ЛЕНИНА»
134.	Гнездычувка /7080/	им. «ВОРОШИЛОВА»
135.	Гановце /6080/	им. «БЕРИЯ»
136.	ГНЕЗДИЧЕВ /7080/	им. «КИРОВА»
137.	Деменка /7080/	«ПЕРЕМОГА»
138.	Жидачук /7090/	«НОВАЯ ЖИЗНЬ»
139.	Жиравка /6090/	им. «ХРУШОВА»
140.	Заболотовце /6090/	им. «ДИМИТРОВА»
141.	Мендзыжиче /7090/	«ЧЕРВОНА ЗИРКА»
142.	Ивановце / 7080/	«РЯДЯНСКИЙ ШЛЯХ»
143.	Ловчицы /6090/	«СТАЛИНСКИЙ ШЛЯХ»
144.	Махленец /5080/	им. «КАЛИНИНА»
145.	Цедуловце /7080/	им. «ШВЕРНИКА»
146.	Ново-Село /6080/	им. «МОЛОТОВА»
147.	Облажница /6090/	им. «БУДЕННОГО»
148.	Чаны /7080	им. «ЧКАЛОВА»
149.	Покровце /6080/	им. «КАГАНОВИЧА»
150.	Ровузьно /7090/	им. «СТАЛИНА»
151.	Пруда /6080/	«30 ЛЕТ ОКТЯБРЯ»

152.	Тейсорув /7080/	им. «ИВАНА ФРАНКА»
153.	Турады /7080/	им. «ШЕВЧЕНКО»
Журавинский район 28 колхозов.		
154.	Антонувка /6090/	«ДРУЖБА»
155.	Буянув /5000/	им. «КОВПАКА»
156.	Володзимирце /5090/	«НОВЫЙ ШЛЯХ»
157.	Голешов /50007	им. «КОРОТЧЕНКО»
158.	Дубравка/5000/	«ЧЕРВОНА ЗИРКА»
159.	Журавно /6000/	«30 ЛЕТ ОКТЯБРЯ»
160.	Журавно /6000/	«ПЕРЕМОГА»
161.	Ляховице Зажечне /5090/	им. «ЛЕНИНА»
162.	Крехув /6090/	«РАДЯНСКА АРМИЯ»
163.	Корчувка /5090/	«НОВО ЖИТТЯ»
164.	Косорины /5010/	им. «ХРУЩОВА»
165.	Любча /6090/	«ПАРИЖСКАЯ КОММУНА»
166.	Любча /6090/	«ЛЕСЯ УКРАИНКА»
167.	Лисков /5090	«30 ЛЕТ ВЛКСМ»
168.	Монастынец /5000/	«ИВАНА ФРАНКО»
169.	Мельнич /5090/	им. «ШЕВЧЕНКО»
170.	Лютынка /5000/	«ЗАРЯ»
171.	Млыниска /6090/	«СТАЛИНА»
172.	Млыниска /6090/	«АВАНГАРД»
173.	Новошины /6000	им. «18 ПАРТ С'ЕЗД»
174.	Подбережье /6000/	им. «МОЛОТОВА»
175.	Протеси /5010/	им. «МАНУИЛЬСКОГО»
176.	Смухов /6090/	«ЖОВТЕНЬ»
177.	Сулятыче /5090/	им. «ЖДАНОВА»
178.	Стара-Весь /5000/	им. «ВОРОШИЛОВА»
179.	Тарнавка 5000/	им. «ЧАПАЕВО»
180.	Чертиж /5000	им. «БУДЕННОГО»
181.	Яйковце /6090/	им. «КАЛИНИНА»
Комарновский район – 34 колхоза.		
182.	Румно /9000/	им. «СТАЛИНА»
183.	Румно /9000/	им. «ЖДАНОВА»
184.	Монастырец /9030/	«ЛЕСЯ УКРАИНКА»
185.	Монастырец /9030/	«БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦКОГО»
186.	Горожана Велька /9000/	им. «ЧАПАЕВА»
187.	Горожана Велька /9000/	им. «ЧКАЛОВА»
188.	Новое село /9090/	им. «БУДЕННОГО»
189.	Новое село /9090/	«30 лет УРСР»
190.	Опарске /9000/	им. «ТИМОШЕНКО»
191.	Чуловичи /0090/	«30 лет ВЛКСМ»

192.	Березец /9000/	«НОВО ЖИТТЯ»
193.	Ливчицы /9090/	им. «ЛЕНИНА»
194.	Татаринив /9090/	«БОЛШЕВИК»
195.	Татаринив /9090/	«ШЛЯХ ДО КОММУНИЗМУ»
196.	Тулиголовы /5090/	им. «КАЛИНИНА»
197.	Бучалы /0090/	им. «ХРУЩОВА»
198.	Комарно /0090/	им. «ФРАНКА»
199.	Комарно /0090/	им. «1 мая»
200.	Колодлубы /8000/	им. «ЩОРСА»
201.	Поверхув /9000/	«ЛЕНИНСКИЙ ШЛЯХ
202.	Рычице /9000/	им. «ВОРОШИЛОВА»
203.	Клицко /0090/	им. «МОЛОТОВА»
204.	Горожана-Вельке /9000/	им. «ШВЕРНИКА»
205.	Разлука /0090/	им. «КОТОВСКОГО»
206.	Подзверинец /9090/	им. «КОЦЮБИНСКОГО»
207.	Якимчицы /0090/	«ШЕВЧЕНКО»
208.	Андреанюв /9090/	им. «КИРОВА»
209.	Катериничи /0090/	«МОЛОДАЯ ГВАРДИЯ «
210.	Бурче /0030/	им. «ГОРЬКОГО»
211.	Задвурне /0090/	им. «АНДРЕЕВА»
212.	Грунт /1090/	им. «КУЙБЫШЕВА»
213.	Татаринив /9090/	«30 ЛЕТ ОКТЯБРЯ»
214.	Поверхув /9000/	им. «16 СЕЗДА ВКП/б/У»
	Хлоры /0090/	им. «30 р. Вел.Октябрьской Соц. Революции»
Крукеницкий район – 27 колхозов.		
215.	Крукенычи /0050/	им. «ЛЕНИНА»
216.	Боленовичи /0040/	«ПЕРЕМОГА»
217.	Тамановичи /0040/	им. «ЩОРСА»
218.	Золотковичи /0040/	им. «ХРУЩОВА»
219.	Мочерады /1040/	им. «КИРОВА»
220.	Пникут /1050/	«30 ЛЕТ ОКТЯБРЯ»
221.	Раденице /1050/	«ЧЕРВОНЫЙ ХЛЕБОРОБ»
222.	Хлыпле /0050/	им. «ЖДАНОВА»
223.	Острожец /0050/	«ЛЕНИНСКИЙ ШЛЯХ»
224.	Ляжки Завязанные /0060/	«БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦКОГО»
225.	Ниховичи /0060/	«ЧЕРВОНА ЗИРКА»
226.	Книговичи /0060/	им. «ВОРОШИЛОВА»
227.	Кропельники /0060/	им. «КРУПСКОЙ»
228.	Костельники /0060/	«ШИРОКИ ЛАНИ»
229.	Чижевице /0050/	им. «ИВАНА ФРАНКА»
230.	Сутковичи /0050/	«СТАЛИНА»

231.	Ятвяги /0060/	«ЛЕСЯ УКРАИНКА»
232.	Берестяны /9050/	им. «БУДЕННОГО»
233.	Биличи /9040/	им. «ХРУЩОВА»
234.	Судковская воля /0050/	«30 ЛЕТ ВЛКСМ»
235.	Подлиски /1060/	«ЛЕНИНСКИЙ ШЛЯХ»
236.	Вяцковская колония /0050/	«СОВЕТСКАЯ АРМИЯ»
237.	Гислятыче /1050/	им. «МОЛОТОВА»
238.	Вышенка /1060/	«КРАСНЫЙ ОКТЯБРЬ»
239.	Буховице /1050/	«НОВО ЖИТТЯ»
240.	Гарьковичи /1050/	им. «ШЕВЧЕНКО»
241.	Рогизно /9050/	«БОЛЬШЕВИК»
Мединичский район – 28 колхозов.		
242.	Литыня /8090/	им. «ИВАНА ФРАНКО»
243.	Литыня /8090/	им. «КАЛИНИНА»
244.	Бильче /7000/	им. «ПАРХОМЕНКО»
245.	Бильче /7000/	«ЧЕРВОНА ЗИРКА»
246.	Волоща /8080/	им. «МОЛОТОВА»
247.	Врублевцы /7090/	«ВЕРНЫЙ ШЛЯХ»
248.	Врублевцы /7090/	«СОВЕТСКИЙ КРЕСТЬЯНИН»
249.	Горуцко /8000/	им. «ЖОВТНЯ»
250.	Горуцко /8000/	им. «ШЕВЧЕНКО»
251.	Груды /8090/	«НОВО ЖИТТЯ»
252.	Грушув /8080/	им. «ЖДАНОВА»
253.	Грушув /8080/	«ХРУЩОВА»
254.	Добровляны /8080/	им. «КИРОВА»
255.	Довге /7090/	им. «ЛЕНИНА»
256.	Кавске /7000/	им. «СОВЕТСКОЙ АРМИИ»
257.	Кенигсад /7000/	им. «ШВЕРНИКА»
258.	Клиники /7080/	им. «ТИМОШЕНКО»
259.	Летня /7090/	им. «30 ЛЕТ ВЛКСМ»
260.	Монастырь-Летнянский /7090/	«ЛЕСЯ УКРАИНКА»
261.	Липице /8000/	«РАДЯНСЬКА УКРАИНА»
262.	Мединичи /8090/	«ПЕРШЕ ТРАВНЯ»
263.	Мединичи /8090/	«ПЕРЕМОГА»
264.	Опоры /7090/	им. «ВОРОШИЛОВА»
265.	Раделич 78000/	им. «БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦКОГО»
266.	Глино /7000/	им. «СТАЛИНА»
267.	Ромов /8090/	«БОЛЬШЕВИК»
268.	Ромов /8090/	«ШЛЯХ ДО КОММУНИЗМУ»
269.	Тынюв /8090/	им. «БУДЕННОГО»

Мостиский район – 26 колхозов.		
270.	Майнив /3060/	им. «МОЛОТОВА»
271.	Ляцае-Воля /2040/	им. «СТАЛИНА»
272.	Мостиско /1050/	«30 ЛЕТ СОВЕТСКОЙ УКРАИНЫ»
273.	Сулковщина /2050/	«30 ЛЕТ СОВЕТСКОЙ АРМИИ»
274.	Стельчиске /1050/	им. «МИЦКЕВИЧА»
275.	Липники /1050/	им. «СТАЛИНА»
276.	Щегины /1040/	«ПЕРЕМОГА»
277.	Быкув /1030/	«800 ЛЕТ МОСКВЫ»
278.	Рудники /2050/	им. «ХРУЩОВА»
279.	Тверзда /2060/	им. «ЖЛАНОВА»
280.	Закостеле /1050/	«ЛЕНИНА»
281.	Крысовице /1050/	«ВАНДА ВАСИЛЕВСКАЯ»
282.	Завада /1050/	«КОМСОМОЛЕЦ»
283.	Руствечко /1040/	им. «ДЗЕРЖИНСКОГО»
284.	Конюшки /1040/	«18 ПАРТС'ЕЗД»
285.	Чишки /1050/	«30 ЛЕТ ВЛКСМ»
286.	Балычи /1040/	«ШЕВЧЕНКО»
287.	Балычи /1040/	им. «ГОРЬКОГО»
288.	Буцов /2040/	«РЯДАНСКИЙ ПРИКОРДОНИК»
289.	Новоселки /1040/	им. «ВОРОШИЛОВА»
290.	Новоселки /1040/	«ЗАПОВИТ ИЛЬИЧА»
291.	Старява /2040/	им. «КИРОВА»
292.	Заверхы/2040	им. «ФРАНКА»
293.	Чернява /2050/	им. «КАЛИНИНА»
294.	Године /2050/	«НОВАЯ ЖИЗНЬ»
295.	Мальниwsка Воля /3050/	им. «БУДЕННОГО»
Николаевский район – 22 колхоза.		
296.	Николаев /9010/	им. «ФРАНКА»
297.	Николаев /9010/	«8 МАРТА»
298.	Усьце /9010/	им. «ЛЕНИНА»
299.	Дроговыже /9010/	им. «ШЕВЧЕНКО»
300.	Розвадув /8010/	им. «ХРУЩЕВА»
301.	Верынь /9010/	им. «БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦКОГО»
302.	Пасечна /8010/	«КОМСОМОЛЕЦ»
303.	Черница /8010/	«30 ЛЕТ РАДЯНСКОЙ УКРАИНЫ»
304.	Надятьче /8040/	«30 ЛЕТ ВЛКСМ»
305.	Рудники /8010/	им. «СТАЛИНА»
306.	Дерхов /7010/	«ЗАПОВИТ ИЛЬИЧА»
307.	Стульско /9080/	им. «ЖДАНОВА»
308.	Илув /9090/	им. «ВАТУТИНА»

309.	Воля Вельска /9080/	«ЧЕРВОНА ЗИРКА»
310.	Тростянець /9080/	им. «КАЛИНИНА»
311.	Демня /9010/	«ПЕРЕМОГА»
312.	Роздол /8080/	им. «ВОРОШИЛОВА»
313.	Кильовец /8080/	им. «МОЛОТОВА»
314.	Бежезина /8080/	«НОВО ЖИТТЯ»
315.	Малехув /8090/	«СВИТЛИЙ ШЛЯХ»
316.	Крупско /8080/	им. «КРУПСКОЙ»
317.	Дубрава /8010/	им. «КИРОВА»
Нажанковичский район – 20 колхозов.		
318.	Нижанковичи /0020/	им. «ШЕВЧЕНКО»
319.	Быбло /0030/	им. «МОЛОТОВА»
320.	Нижинец /0030/	«30 ЛЕТ СОВЕТСКОЙ УКРАИНЫ»
321.	Дроздовице /0030/	им. «ИВАНА ФРАНКА»
322.	Пасковице /0030/	«8 БЕРЕЗНЯ»
323.	Дроздовичце /0030/	им. «ПЕРЕМОГА»
324.	Гдешичи /0040/	им. «ВОРОШИЛОВА»
325.	Поновичи /0030/	им. «ХРУЩОВА»
326.	Подмостье /0030/	им. «ПРИКОРДОННИК»
327.	Строневици /0030/	им. «БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦКОГО»
328.	Боршовице /0030/	им. «КАЛИНИНА»
329.	Жротовице /0030/	им. «СТАЛИНА»
330.	Цикув /0030/	«НОВО ЖИТТЯ»
331.	Тишковицы /0030/	им. «КИРОВА»
332.	Ходновици /0040/	«ПЕРШЕ ТРАВНЯ»
333.	Грушатичи /0080/	«30 ЛЕТ ВЛКСМ»
334.	Гусаков /0040/	«31 ЛЕТ ОКТЯБРЯ»
335.	Радоховцы /0040/	им. «ЛЕСИ УКРАИНКИ»
336.	Боратычи /0040/	им. «ЩОРСА»
337.	Плешевичи /1030/	им. «ЖДАНОВА»
Ново-Стрилицанский район – 32 колхоза.		
338.	Баковце /9000/	«30-РОКИВ ЖОВТНЯ»
339.	Баковце /9000/	им. «ХРУЩОВА»
340.	Бертешув /9000/	им. «ЛЕСИ УКРАИНКИ»
341.	Борусув /9090/	«РАДЯНСКОЙ АРМИИ»
342.	Бориниче /9090/	им. «СТАЛИНА»
343.	Бриньци-Загурны /9090/	им. «МОЛОТОВА»
343.	Церковны /9090/	«17 ВЕРЕСНЯ»
344.	Выбранувка /9090/	им. ЛЕНИНА»
345.	Городыще Цетнарске /8000/	«ШЛЯХ ДОПОМОГИ»
346.	Крусатыче /8010/	«30 ЛЕТ ВЛКСМ»

347.	Дулибы /8000/	им. «БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦКОГО»
348.	Броховиче /8000/	им. «ИВАНА ФРАНКА»
349.	Жабокруки /9000/	«31 ЛЕТ ЖОВТНЯ»
350.	Ренехув /9000/	«ЧЕРВОНА УКРАИНА»
351.	Ренехув /9000/	им. «ВОРОШИЛОВА»
352.	Кологуры /9090/	им. «ЧАПАЕВА»
353.	Кнесело /8000/	им. «ЖДАНОВА»
354.	Лещин /8000/	«НОВО-ЖИТТЯ»
355.	Лучаны /8000/	им. «ГОРЬКОГО»
356.	Лучаны /8000/	«ЗАПОВИТ ИЛЬИЧА»
357.	Стшеліске Нове /8010/	им. «СТАЛИНА»
358.	Оттыновице /8000/	им. «КАГАНОВИЧА»
359.	Острів /8000/	«МОЛОДАЯ ГВАРДИЯ
360.	Потничаны /9000/	им. «ШЕВЧЕНКО»
361.	Соколувка /9000/	«ПЕРЕМОГА»
362.	Соколувка /9000/	«8 БЕРЕЗНЯ»
363.	Стшеліске-Старе /9010/	им. «КАЛИНИНА»
364.	Трибуховце /9000/	«30 ЛЕТ РАДЯНСКОЙ УКРАИНЫ»
365.	Ходорковце /9000/	«КОМСОМОЛ УКРАИНЫ»
366.	Юшковце /9000	им. «ЩОРСА»
367.	Дзевентника /9000/	им. «БУДЕННОГО»
368.	Чижице /9000/	«КОЦЮБИНСКОГО»
Нижне-Устриковский район – 35 колхозов.		
369.	Рувья /7040/	им. «ВОРОШИЛОВА»
370.	Устянова /7010/	«ВИЛЬНА УКРАИНА»
371.	Стрвенжик /7010/	«НОВО ЖИТТЯ»
372.	Береги Дольние /7010/	им. «ШЕВЧЕНКО»
373.	Ладына /8010/	им. «ИВАНА ФРАНКА»
374.	Лобозев /7010/	«30 ЛЕТ РАДЯНСКОЙ УКРАИНЫ»
375.	Телесница-Ошварова /7010/	«РЯДАНСКИЙ ПРИКОРДОННИК»
376.	Дашувка /7010/	им. «МОЛОТОВА»
377.	Панищув /6010/	«БОЛЬШЕВИК»
378.	Хрєвта /6010/	«КОМСОМОЛЕЦ»
379.	Середница /8000/	им. «ХРУЩЕВА»
380.	Середница /8000/	им. «ДЗЕРЖИНСКОГО»
381.	Поляна /6010/	им. «КАЛИНИНА»
382.	Поляна /6010/	им. «БУДЕННОГО»
383.	Поляна /6010/	им. «ЯСНОЙ ПОЛЯНЫ»
384.	Россохате /5010/	«КОЧУБИНСЬКОГО»
385.	Смольник /5020/	им. «ЩОРСА»

386.	Соколе /6010/	им. «БУДЕННОГО»
387.	Скорodne /6010/	«БУЛГАНИНА»
388.	Соколова Воля /6010/	«РАДЯНСЬКА ВОЛЯ»
389.	Черна /6020/	«ЛЕНИНСКИЙ ШЛЯХ»
390.	Черна /6020/	«ГОЛГОСНА СЫЛА»
391.	Хревт /6010/	им. «ЖДАНОВА»
392.	Хмель /5010/	им. «ВАТУТИНА»
393.	Журавин /5020/	им. «СТАЛИНА»
394.	Сенковец /5010/	им. «ЛЕНИНА»
395.	Гошовчик /7010/	им. «БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦКОГО»
396.	Гошув /7010/	им. «ЛЕСИ УКРАИНКИ»
397.	Гошовчик /7010/	им. «ТИМОШЕНКО»
398.	Бандрив /7020/	«Новый Шлях»
399.	Мочары /7020/	«Червонный ПРАПОР»
400.	Ялове /7020/	«ПЕРЕМОГА»
401.	Ялове /7020/	«Перше Травня»
402.	Рябе /7020/	им. «Кирова»
403.	Жолобок /6020/	им. «Чапаева»
Подбужский район – 24 колхоза.		
404.	Урож /7060/	им. «ЛЕНИНА»
405.	Винники /7050/	«Рядянской Армии»
406.	Мокряны /7060/	им. «ШЕВЧЕНКО»
407.	Нагусовце /7060/	им. «Ивана Франка»
408.	Нагусовце /7060/	«30 лет Жовтня»
409.	Подмонастерек /7060/	им. «Богдана Хмельницкого»
410.	Подбуж /7060/	им. «Сталина»
411.	Подбуж /7060/	«Большевик»
412.	Страна /7060/	им. «Молотова»
413.	Страна /7060/	им. «Жданова»
414.	Золокец /6060/	им. «Ворошилова»
415.	Быстрица /6060/	«30 лет ВЛКСМ»
416.	Нов. Крапивник /6070/	им. «Хрущева»
417.	Нов. Крапивник /6070/	«Перемога»
418.	Смольна /6050/	им. «Буденного»
419.	Зажечье /5060/	«Радянской Украины»
420.	Опака /6060/	«11 съезда ВЛКСМ»
421.	Рыбник /5060/	им. «Молодая Гвардия»
422.	Ст. Крапивник /5060/	им. «КАЛИНИНА»
423.	Опака /6060/	«Ново-Життя»
424.	Доле Подбуске /4070/	им. «Кирова»
425.	Ст. Крапивник /5060/	«Червона Нива»

426.	Майдан /4060/	им. «Тимошенко»
427.	Здаяна /6050/	«Прикарпатская Зирка»
Рудковский район – 41 колхоз.		
428.	Бенькова Вышня /0070/	им. «Вышинского»
429.	Разделовичи /0060/	им. «Тельмана
430.	Ваньковичи /0060/	им. «Жовтня»
431.	Вошанцы /0070/	«30 лет Октября»
432.	Вистовичи /0070/	им. «Чапаева
433.	Кошаны /0030/	им. «Щорса»
434.	Сузановка /9070/	«Вильна Праця»
435.	Дубаневице /1080/	им. «Дзержинского»
436.	Долобув /9070/	«ПЕРЕМОГА»
437.	Загирье /0070/	им. «9 травня»
438.	Копопуж /0080/	им. «Свердлова»
439.	Конюшки Королевские /0080/	«Буденного».
440.	Конюшки Тугиловские /0080/	«8 березня»
441.	Конюшки семеновские 70070/	«Кагановича»
442.	Купановичи./0060/	«Советский Путь»
443.	Холодувка /9080	«ВОРОШИЛОВА»
444.	Колосевичи 70080/	«Леся Украинка»
445.	Мальчицы 71670/2	«Ленина»
446.	Мальчицы 71670/2	«Ленинский шлях»
447.	Кихайлевичи /0070/	им. «Жданова»
448.	Остров /0060/	им. «Ивана Франко»
449.	Остров /0060/	им. «Горького»
450.	Пидгайчики /0080/	«30 лет Ряданской Украины»
451.	Новоселки /0070/	им. «Правды»
452.	Подольцы /9080/	им. «Чкалова»
453.	Романивка /0080/	«Новый Шлях»
454.	Роздиловиче /0060/	«Свитлый Шлях»
455.	Сусулив /9080/	им. «Кирова»
456.	Заграда /0070/	«Первое Травня»
457.	Рудки /0070/	«Ново-Життя»
458.	Хищевце /0080/	им. «Шверника»
459.	Хлопчице /9070/	им. «Хрущева»
460.	Шоломеница /1080/	им. «Куйбышева»
461.	Шептицы /0070/	им. «Шевченко»
462.	Чайковици /9080/	им. «Сталина»
463.	Похорце /9080/	им. «Богдана Хмельницкого»

464.	Чайковичи /9080/	им. «Калинина
465.	Чернихов /9060/	им. «Молотова»
466.	Малиновка /9080/	им. «ФРУНЗЕ»
467.	Бенькова Вышня /0070/	им. «Радянской Армии»
468.	Новый Остров /0060/	им. «Жукова»
Самборский район – 40 колхозов.		
469.	Бабина /9060/	им. «Тимошенко»
470.	Бараны /9050	им. «17-го вересня»
471.	Береги /9060/	им. «Хрущева»
472.	Бережниці /8050/	им. «Молотова»
473.	Бурчиці /0060/	им. «Шевченко»
474.	Висковичи /9050/	им. «Ленина»
475.	Висковичи /9050	им. «Дзержинского»
476.	Блажив /7050/	«Червоний прапор»
477.	Вяцковичи /0060/	им. «Жданова»
478.	Чукев /8050/	им. «31 р. В.Ж. Революции»
479.	Ольшаник /8060/	им. «Заповеты Ильича»
480.	Выкоты /9050/	им. «8-го березня»
481.	Воля Баранецка /0050/	им. «Колос»
482.	Воля Блажевска /7050/	им. «Авангард»
483.	Воготичи /9050/	им. «Хрущева»
484.	Дубровка /8050/	им. «Ленина»
485.	Зарайское /0060/	им. «Буденного»
486.	Звур /7050/	им. «Прапор Перемоги»
487.	Ковиничи /0060/	им. «Шлях до соціалізму»
488.	Корниці /0060/	им. «Червона Зірка»
489.	Липовичи /9060/	им. «Костюшко»
490.	Лопушна /7060/	им. «Богдана Хмельницького»
491.	Луковица /7060/	им. «Ряданський Селянин»
492.	Максимовичи /9050/	им. «Івана Франко»
493.	Средня /9060	им. «Перше Травня»
494.	Мистковичи /9060/	им. «Шевченко»
495.	Монастирець /7060/	им. «Большовик»
496.	Гурне /9050/	«Ново-Життя»
497.	Пиняны /9060/	им. «Шевченко»
498.	Пяновичи /9050/	им. «Червоний Хлібороб»
499.	Радловичи-Гурны /8060/	им. «Сталина»
500.	Радловичи-Гурны /8060/	им. «Кагановича»
501.	Садковичи /0050/	им. «Перемога»
502.	Сприня /7050/	«Ряданське Прикарпаття»
503.	Стшалковице /8050/	им. «30 лет ВЛКСМ»
504.	Черхава /7060/	«Спільня Праця»

505.	Чукев /8050/	им. «Калинина»
506.	Самбор /8050/	«30 лет УССР»
507.	Самбор	«ПЕРЕМОГА»
Сколевский район – 27 колхозов.		
508.	Навудско Вижне /4080/	им. «Сталина»
509.	Дольне Вижня /4080/	им. «Хрущева»
510.	Синовудско Выжне /4080/	им. «Ленинский Шлях»
511.	Стынава Ныжня /400/	им. «Молотова»
512.	Стынава Выжня /4080/	им. «Куйбышева»
513.	Хромогорб /5080/	им. «Крупской»
514.	Любенцы /4090/	им. «Червоной Армии»
515.	Гурне /5090/	им. «Ивана Франка»
516.	Долга Лука /5090/	им. «Кирова»
517.	Долга Лука /5090/	«Перемога»
518.	Монастырнец /5090/	им. «Калинина»
519.	Семегинув /40907,	им. «Ленина»
520.	Луковице Вижне /4020/	«31 рок. Жовтня»
521.	Воля Долголуцка 75096/	«Леся Украинка»
522.	Воля Долголуцка 75096/	им. «Буденного»
523.	Ниннов Гурне /4090/	им. «Сталинской Конституции»
524.	Розгурче /4090/	им. «Ново Життя»
525.	Корчин /4080/	«Богдана Хмельницкого»
526.	Крушеница /4080/	«Радянска Прикарпатска Украина»
527.	Подгородце /4070/	«30 лет ВЛСКМ»
528.	Ямельница /5080/	им. «Шевченко»
529.	Сопот /4070/	им. «Жданова»
530.	Урич /5070/	им. «Кагановича»
531.	Побук /4070/	им. «Ворошилова»
532.	Труханув /3090/	«Большевик»
533.	Коростов /3070/	им. «Горького»
534.	Камионка /3080/	им. «Чипаева»
Славский район – 30 колхозов.		
535.	Славско /1080/	им. «Шевченко»
536.	Выжне /0080/	им. «Кирова»
537.	Волосянка 70080/	им. «Радянской Украины»
538.	Головецко /2070/	им. «Молодая Гвардия»
539.	Грабовец Скольский	им. «Чапаева»
540.	Дольне /2060/	им. «Сталина»
541.	Жупане /0060/	им. «Калинина»
542.	Климец /1060/	им. «Ленина»
543.	Кальне /1070/	им. «Щорса»
544.	Козева /2070/	им. «Молотова»

545.	Либохора /2080/	им. «Ивана Франка»
546.	Лавочне /1070/	им. «30 ВЛКСМ»
547.	Пшанец /1070/	им. «30 лет Радянской Украины»
548.	Орава /2060/	им. «Ворошилова»
549.	Оравчик /2060/	им. «Лазо»
550.	Оравчик /2060/	«Зои Космодемьянской»
551.	Погар /2060/	«Червонный Прапор»
552.	Плаве /1070/	им. «Жданова»
553.	Плаве /1070/	им. «Пархоменко»
554.	Рожанка Выжня /0080/	им. «Оржоникидзе»
555.	Рожанка Нижня /0080/	«Шлях Допомоги»
556.	Рикув /2070/	«Зирка Ильича»
557.	Сможе /2060/	им. «Горького»
558.	Тухля /2080/	им. «Хрущева»
559.	Тухолька /1060/	«Ново-Життя»
560.	Тарнавка /1070/	им. «Перемога»
561.	Кутар /1060/	«Радянский Чекист»
562.	Хащеваны /0070/	им. «Чкалова»
563.	Еленковатое /0080/	им. «Шверника»
564.	Гресенув /2080/	им. «Леси Украинки»
Старо-Самборский район – 29 колхозов.		
565.	Старый Самбор /7040/	им. «Ленина»
566.	Надибы /9040/	им. «Дзержинского»
567.	Глыбока /9040/	«30 Лет Радянской Украины»
568.	Сусидовичи /9040/	им. «Шевченко»
569.	Торгановичи /8040/	им. «Калинина»
570.	Волошинов /7030/	им. «Буденного»
571.	Борове /9050/	им. «Богдана Хмельницкого»
572.	Гуменцы /8040/	им. «Ново-Життя»
573.	Кобло-Старое /8050/	им. «Ворошилова»
574.	Ракова /9040/	«Молодая Гвардия»
575.	Билечи /9040/	им. «Тельмана»
576.	Березув /8030/	«30 лет Великой Окт. Соц. Революции»
577.	Лютовыско /9040/	«Перемога»
578.	Стара Ропа /8040/	«Червона Зирка» «Обновленная земля»
579.	Стара Ропа /8040/	«Обновленная земля»
580.	Старая Соль /8040/	им. «Хрущева»
581.	Страшевице /8040	им. «Молотова»
582.	Стрильбичи /8040/	им. «Андреева»
583.	Торгановичи /8040/	им. «8 Березня»

584.	Созань /7040/	«Радянской Армии»
585.	Ляшки Муроване /9090/	«30 лет ВЛКСМ»
586.	Чаплы /8040/	им. «Сталина»
587.	Сушиц Рыкова /7040/	им. «Ивана Франка»
588.	Ваньовице /8050/	им. «Жданова»
589.	Биличи /9040/	им. «16 партс'езда»
590.	Березов /8030/	«Новый Побут»
591.	Ваньовице /8050/	им. «Чапаева»
592.	Сусиловицы /9040/	им. «Костюшко»
593.	Глыбока /9040/	им. «Кирова»
Стрилковский район – 34 колхоза.		
594.	Быстре /6020/	им. «Дзержинского»
595.	Бусовиско /7040/	им. «Леси Украинки»
596.	Бусовиско /7040/	«Радянська Життя»
597.	Волосянка Велке /5040/	им. «Ворошилова»
598.	Выгадувка /6040/	им. «Тельмана»
599.	Галювка /7020/	«Ново-Життя»
600.	Гвоздец /6030/	им. «Крупской»
601.	Головецко /6030/	им. «Калинина»
602.	Гронзева /6020/	«Молодая Гвардия»
603.	Днестшик Головецки /6030/	им. «Кирова»
604.	Ленина Малая /6030/	«Червона Зірка»
605.	Ленина Великая /6030/	им. «Ленина»
606.	Лопушанка Лехнева /6030/	им. «Щорса»
607.	Лопушканка Хомина /6040/	«30 лет Радянской Украины»
608.	Липе /6030/	им. «Тимошенко»
609.	Лужек Гурне /7040/	им. «Ивана Франка»
610.	Михневец /6020/	«11 с'езд ВЛКСМ»
611.	Мухневец /6020/	им. «Молотова»
612.	Недзельня /6050/	«8 Березня»
613.	Плоское /5030/	им. «Орджоникидзе»
614.	Потик Великий /7030/	им. «Свердлова»
615.	Рыняны /5030/	им. «Чапаева»
616.	Смеречка /5030/	им. «Богдана Хмельницкого»
617.	Мшанец /6020/	им. «Буденного»
618.	Мшанец /6020/	им. «Жданова»
619.	Сжилки /6040/	им. «Сталина»
620.	Тихая 70307	им. «Карла Маркса»
621.	Тершуво /7040/	«31 год. Великой Октябрьской Революции»
622.	Тысовицы /6030/	им. «Парижской Коммуны»
623.	Топольница /6040/	«30 лет ВЛКСМ»

624.	Туже /6060/	им. «Шевченко»
625.	Туже /6060/	им. «Куйбышева»
626.	Ясеница Замкова /6040/	им. «Кагановича»
627.	Ясеница Замкова /6040/	«Перемога»
Стрыйский район – 51 колхозов.		
628.	Бережница /5010/	«Большевицкий Шлях»
629.	Братковице /5000/	«Перемога»
630.	Верчаны /6010/	«Парижская коммуна»
631.	Дзедушице Вельке	им. «Буденного»
632.	Татарско /6010	им. «Ленинский Шлях»
633.	Грабовец Стрыйский /5000/	им. «Жданова
634.	Холобутув /6030/	им. «Ивана Франка»
635.	Дашава /0080/	им. «Хрущева»
636.	Добровляны /6000/	им. «Ватутина»
637.	Добжаны /5010/	«Червонный Прикордонник»
638.	Долге /5000	им. «Богдана Хмельницкого»
639.	Дулибы /5000/	«ВИЛЬНО ЖИТТЯ»
640.	Жулин /5000/	им. «Сталина»
641.	Завадув /5000/	им. «Шевченко»
642.	Задеревач /4010/	«Вильна Праця»
643.	Воля Задеревецка /4010/	«Червонный Пролетарий»
644.	Заплатын /4010/	«Молодая Гвардия»
645.	Гельсендорф /6010/	им. «Ворошилова»
646.	Юсептыче /5080/	им. «Щорса»
647.	Ярошице /5010/	«Вирный Шлях»
648.	Колодница /4080/	«8 березня»
649.	Конюхув /5000/	«Ново-Життя»
650.	Комарув /6010/	им. «Сталина»
651.	Корчунек /5080/	им. «Сталинской Конституции»
652.	Ленги-Ходлвицке /6010/	им. «Сталина»
653.	Соколув /5080	им. «Леси Украинки»
654.	Лесовице /4010/	«Со. Праце».
655.	Лесовице /4010/	им. «Ленина»
656.	Лисятыче /7010/	им. «Кирова»
657.	Лопатники / 5010/	«Перше Травня»
658.	Зедушице Мале /4080/	им. «Крупской»
659.	Моршин /5000/	«30 лет ВЛКСМ»
660.	Нежухув /6000/	«Радянской Армии»
661.	Бригидин /6000/	«30 лет Жовтня»
662.	Вовня /7000/	им. «5 грудня»
663.	Олексице /5010/	им. «Ивана Франка»
664.	Крукениче /8016/	им. «Калинина»

665.	Петничаны /7010/	«Вперед»
666.	Подгорце /6010	им. «Кирова»
667.	Баличе Подружки /6080/	им. «Тимошенко»
668.	Сехув /5030/	«17 Вересня»
669.	Станькув /6000/	им. «Молотова»
670.	Станькув /6000/	им. «Шевченко»
671.	Стриканце /6010/	«Радянский Селянин»
672.	Слобудка /5000/	«Заря»
673.	Слобудка, Мертека /5000/	им. «Шевченко»
674.	Угольня /5010/	«5 грудня»
675.	Фальшп /6000	«Червона Зирка»
676.	Ходовице /6010/	им. «Правды»
677.	Угерско /6010/	«Радянска Укрина»
678.	Стрый / 6010/	«6 серпня»
Судово-вишнянский район – 24 колхоза.		
679.	Дитятычи /1060/	им. «Сталина»
680.	Судово-Вышня /1070/	им. «Молотова»
681.	Загороды /2070	им. «Ворошилова»
682.	Орховичи /1070/	им. «Хрущева»
683.	Загороды /2070/	им. «Жданова»
684.	Волчищовице /1060/	им. «Буденного»
685.	Войковице /1060/	«Перемога»
686.	Долгомостиское /1070/	«30 лет ВЛКСМ»
687.	Никловичи /1070/	им. «Маленкова»
688.	Тулиголовы /2060/	им. «Ивана Франка»
689.	Твердза /2060/	«30 лет Жовтня»
690.	Волосков /1060/	им. «Шевченко»
691.	Новая Королина /1060/	им. «Богдана Хмельницкого»
692.	Шешеровичи /1060/	им. «Ленина»
693.	Кульматычи /1060/	им. «Леси Украинки»
694.	Соломинка /2060/	им. «Калинина»
695.	Дмитровичи /1060/	«Ново-Життя»
696.	Заречье /1070/	«Новый Шлях»
697.	Макунев /0070/	им. «Коцюбинского»
698.	Заречье /2060/	им. «Щорса»
699.	Хоросница /2060/	«Червоний Партизан»
700.	Мистычи /1060/	им. «Ковпака»
701.	Стоянцы /1060/	«Радянской Армии»
702.	Малые Мокраны /0060/	«16 с'езда ВКП/б/У»
Турковский район. 41 колхоз.		
703.	Турка /4040/	им. «Богдана Хмельницкого»
704.	Турка /4040/	им. «Леси Украински»

705.	Турка /4040/	им. «Калинина»
706.	Шумяч /5040/	«Червона Зирка»
707.	Пшислув /4040/	«Наша Праця»
708.	Волче /5030/	им. «Щорса»
709.	Волче /5030/	им. «Парижской Коммуны»
710.	Бибирка /5030/	им. «Коцюбинского»
711.	Ломна /5030/	«Радянской Армии»
712.	Хашув /5030/	им. «Котовского»
713.	Ловец /4020/	«Червоный Прикордонник»
714.	Бобрка /5020/	«Дружба»
715.	Бобрка /5020/	«Червона Нива»
716.	Дидева /5020/	«Новый Шлях»
717.	Днестщик-Деньбовы /5030/	им. «Жданова»
718.	Кашдровец /5030/	им. «Тимошенко»
719.	Яблунка /4030/	им. «Хрущева»
720.	Яблунка /4030/	«Вперед»
721.	Тарнава-Выжня /4030/	им. «Щорса»
722.	Яблунка /4030/	им. «Чапаева»
723.	Яблунка /4030/	«Перемога»
724.	Яблунка /4030/	«Комсомолец»
725.	Яблунка /4030/	«Четверта Петеричка»
726.	Мелничне /4040/	«9 травня»
727.	Завадувка /4050/	им. «Шевченко»
728.	Лосинец /4060/	«Червоний Прапор»
729.	Ильник /4050/	им. «Ивана Франка»
730.	Ильник /4050/	им. «Ворошилова»
731.	Радычки /4050/	им. «Буденного»
732.	Явора /5040/	им. «Крупской»
733.	Явора /5040/	им. «Ленина»
734.	Явора /5040/	им. «Правда»
735.	Волосянка мала /5040/	«ЖОВТЕНЬ»
736.	Исане /5050/	им. «Молотова»
737.	Исане /5050/	«Свитлый Шлях»
738.	Розлуч /5040/	«Заря»
739.	Розлуч /5040/	«Колос»
740.	Ясенка-Масенова /5050/	им. «Фрунзе»
741.	Головска /5060/	«Ленинский Шлях»
742.	Ластувка /5050/	«Весела Нива»
743.	Свиднык /5050/	им. «Сталина»
Хыровский район – 20 колхозов.		
744.	Городовичи /9030/	им. «Ворошилова»
745.	Слохинеа /9030/	им. «Ленина»

746.	Хыров /9030/	им. «Шевченко»
747.	Старьява /8020/	«30 лет Октября»
748.	Готыня /8020/	«Нова Життя»
749.	Буньковичи /8020/	«30 рокив Жовтня»
750.	Поляна /8030/	им. «Хрущева»
761.	Лопушня /8020/	«30 лет ВЛКСМ»
762.	Лопушанка /9020/	«Перемога»
763.	Сушица Великая /8030/	им. «Молотова»
764.	Заречье /8020/	им. «Леси Украинки»
765.	Лисковате /8010/	«Радянский Прикордон»
766.	Кросценко /8020/	им. «Ивана ФРАНКА»
767.	Нонове /7020/	им. «Жданова»
768.	Терло /8020/	«17 Вересня»
769.	Смольница /8020/	«8 Березня»
770.	Котына /8020/	им. «Максимова»
771.	Смеречка /8030/	им. «Червоной Армии»
772.	Россохи /7020/	им. «Богдана Хмельницкого»
773.	Стебник /7020/	«Новый Шлях»
Ходоровский район – 28 колхозов.		
774.	Вовчатыче /7000/	«Перемога»
775.	Вежбица /7010/	им. «Сталина»
776.	Сухув /7000/	им. «Калинина»
777.	Анелювка /7010/	им. Жданова
778.	Добровляны /7000/	«30 рокив Жовтня»
779.	Загоречко/7000/	им. «Андреева»
780.	Бортники /7000/	«Червона Зирка»
781.	Молоднече /6000/	им. «Ленина»
782.	Черемхув /7000/	им. «Правды»
783.	Новосильце /7000/	им. «Буденного»
784.	Буковина /7000/	«Червоний Днистр»
785.	Демидув /7000/	им. «Ворошилова»
786.	Жирова /7090/	им. «Хрущева»
787.	Станьковце /8000/	«Заря»
788.	Кашьирки /7000/	«Перше Травня»
789.	Джездовце /8080/	им. «Шверника»
790.	Гранки-Куты /8080/	им. «Коцюбинского»
791.	Гурне Ляшки /8080/	им. «Ивана Франка»
792.	Дольне /8080/	им. «Леси Украинки»
793.	Руда /8080/	«Червоный Колос»
794.	Городыще Крулевске /8000/	«Червоне Поле»
795.	Отыньовице /8000/	«30 лет ВЛКСМ»
796.	Пидлиски /7000/	«Червоный Прапор»

797.	Залесьце /7090/	«им. Молотова»
798.	Поднестжаны /8090/	«Радянська Україна»
799.	Тужановце /8090/	им. «Шевченко»
800.	Подгорце /8080/	им. «Богдана Хмельницького»
801.	Ходоров /7000/	«Заповіт Ільича»

НАЧАЛЬНИК ШТАБА ДИВИЗИИ
ПОЛКОВНИК

/БРОМБЕРГ/

Архівна копія 1994 р. з: Архів Внутренних войск МВД СССР. Ф. 488. Оп. 1с. Д. 364. Л. 102-117 (Архів Внутрішніх військ НКВС. Т. 364. Арк. 102-117. Передбачається удоступнення матеріалів на сайті електронного архіву Українського визвольного руху. URL: <https://avr.org.ua/>).

EXPLORATION DE LA RÉDACTION DES FICHES LEXICOGRAPHIQUES DU CORPUS DE LA LANGUE DE SPÉCIALITÉ

The problematic of the present research is in the following questions: according to which criteria the meaning of a lexical unit is determined, that is, is it monosemic or polysemic? What are the principles of understanding if the meaning of a given lexical unit is specialized or general? What are the syntactic functioning, the actantial structure, the linguistic realizations of the chosen lexical units and what terms are semantically linked to them? How is the encoding of the data of these lexical units done?

Introduction Les recherches dans le domaine de la lexicographie informatique intéressent de nombreux savants [1; 2; 12]. L'objet du présent travail de recherche sont les unités lexicales qui se trouvent dans le vocabulaire général d'orientation scientifique (VGOS) et qui appartiennent aux parties du discours différentes telles que le nom et le verbe.

L'objectif de notre travail de recherche sont le processus de la rédaction des fiches lexicographiques de la langue de spécialité avec les unités lexicales choisies et la rédaction de la partie décrivant les étapes qui ont permis d'entreprendre cette recherche, en expliquant les problèmes et les complexités qui accompagnaient ce travail. Il est possible de comprendre que le but du présent travail de recherche est pratique parce que nous pensons que c'est cette application qui est très pertinente dans tout domaine de recherche: «[...], un ancrage dans la pratique nous apparaît essentiel à une époque où tout un secteur de la littérature terminologique est plus préoccupé par la théorisation que par le travail descriptif et l'étude de données» [16: 1113].

La pertinence de cette étude est déterminée par le fait que la création des fiches lexicographiques est une tâche créatrice qui inclut le travail avec le corpus, le concordancier et les dictionnaires fondamentaux spécialisés, ce qui contribue à la compréhension plus profonde des distinctions sémantiques et des liens lexicaux et à la révélation des significations spécialisées et générales. L'actualité de la présente recherche est définie par l'intérêt croissant vers les langues de spécialité et vers l'élaboration des dictionnaires électroniques à cause du développement de la science et de la technique, surtout les dernières années.

Comme nous venons de souligner, la pratique est importante dans la recherche terminologique mais aucune pratique ne peut exister sans bases théoriques solides qui nourrissent les recherches scientifiques. La démarche théorique du présent travail de recherche repose sur les conceptions de la terminologie proposées par L'Homme (2004, 2005, 2010, 2011), Mel'čuk (2004), Koucourek (1991), Hoffmann (1980). L'importance d'utiliser le corpus pour les fins terminologiques

réchauffer_{1a, v. pron.}

Domaine : changements climatiques

Structure actancielle : se réchauffer Patient (climat₁) ~

Réalisations linguistiques des actants

patient
air, atmosphère ₁ , climat ₁ , eau ₁ , globe ₁ , océan ₁ , pargéskol ₁ , planète, pôle, stratosphère ₁ , température ₁ , Terre, troposphère ₁

Contextes

Contextes associés

- Ils ont noté également que la troposphère et la surface de la Terre se sont réchauffées tandis que la stratosphère s'est rafraîchie. (Source : SENAT_3603)
- ... les pôles se réchaufferaient plus que les tropiques, ... (Source : JANCOVICI)
- Sur ce site, des infiltrations d'eau de mer et d'eau de pluie se produisent par des fissures rocheuses et se réchauffent à grande profondeur sur des roches fracturées du volcan peu éloigné de la Soufrière et remontent vers la surface grâce à des failles. (Source : SENAT_2965)

Liens lexicaux

Rôles actanciels

Explication - terme typique	Lexie reliée
Contraires	
Antonyme	refroidir _{1a}
Autres parties du discours et dérivés	
Nom	réchauffement _{1a}
Qqn ou qqch. cause que le climat se r.	réchauffer _{1a}

anglais : warm_{1a}
espagnol : calentar_{1a}

Rédacteur(s) : ALS MCLH
Date de mise à jour : 14/05/2004

Les renseignements nécessaires sur l'encodage sont disponibles dans le document consacré au dictionnaire fondamental de l'environnement DiCoEnviro de L'Homme et de Laneville (2009) et dans la recherche de Hadouche, L'Homme, Lapalme, Le Serrec (2009). Les dictionnaires électroniques suivants sont consultés au cours du travail de recherche: le grand dictionnaire terminologique, le dictionnaire des antonymes, le dictionnaire des synonymes et des antonymes français, l'encyclopédie Linternaute. Le travail dirigé se trouvant sur le site de OLST est consulté pour avoir l'idée générale sur la création des articles avec les unités lexicales décrites appartenant à la partie du discours du verbe [22].

93

les termes comme les unités lexicales figées, il est nécessaire de prendre toujours en considération les contextes dans lesquels ils se trouvent et c'est seulement de cette manière qu'il est possible de présenter le fonctionnement syntaxique et la définition exacte d'un terme donné. À la différence de la doctrine wüsterienne pour laquelle le mot est considéré comme étiquette du concept, dans notre travail de recherche l'étude du corpus joue le rôle essentiel et c'est seulement après avoir analysé les contextes pertinents que la construction de la fiche d'une unité lexicale est possible: «objet empirique d'une linguistique textuelle, le texte est le point de départ de la description lexicale à construire. On va du texte vers le terme» [3, 31]. La problématique de la présente recherche est dans les questions suivantes: d'après quels critères le sens d'une unité lexicale est déterminé, c'est-à-dire est-elle monosémique ou polysémique? Quels sont les principes de la compréhension si l'acception d'une unité lexicale donnée est spécialisée ou générale? Quels sont le fonctionnement syntaxique, la structure actantielle, les réalisations linguistiques des unités lexicales choisies et quels termes y sont liés sémantiquement? De quelle manière est fait l'encodage des données de ces unités lexicales?

Ce travail de recherche s'inscrit dans le domaine des études lexicographiques et terminologiques des langues de spécialité.

Partie principale La première étape de notre travail est de sélectionner les unités lexicales du VGOS. Au début il vaut mieux choisir plus d'unités et pendant le processus du travail se concentrer sur ceux qui sont les plus pertinents du point de vue terminologique, lexicographique et sémantique.

Les unités lexicales sélectionnées doivent appartenir au corpus spécialisé. Bowker et Pearson décrivent le corpus comme «a large collection of authentic texts that have been gathered in electronic form according to a specific set of criteria» [4, 9]. En général, beaucoup de savants pensent que les recherches traductologiques et terminologiques basées sur les corpus présentent un très grand intérêt pour le domaine. Tymoczko écrit que «The development of corpora and CTS [Corpus translation studies] methods represents a long-term investment for the field of Translation Studies» [23, 7]. Dans notre travail nous devons avoir le nombre suffisant d'occurrences des unités lexicales choisies.

Comme plusieurs unités sont polysémiques, il faut en tenir compte dès le début de la sélection. Après l'étude méticuleuse du VGOS cinq unités lexicales ont été choisies: deux noms: *rotation*, *molécule* et un verbe avec trois acceptions: *servir*. Mais au cours de notre travail, les unités lexicales *prédire*, *direct*, *intérieur* ont été rejetées parce que trois acceptions du verbe *servir* ont été dégagées. Ces acceptions sont plus pertinentes pour notre travail de recherche que celles des unités lexicales qui ont été éliminées.

La sélection des contextes pour chaque unité lexicale est une procédure qui demande beaucoup de patience et de zèle. Tout d'abord, il faut mentionner que le choix des unités lexicales se passe en consultant les contextes et en prenant en considération le nombre d'occurrences. C'est un examen préalable. Quand les unités lexicales sont choisies, la sélection des contextes commence. Il faut choisir

les contextes en les analysant avec soin, en comparant les acceptions d'après les méthodes qui sont décrites dans la recherche de L'Homme [15, 33–35]. Pour chaque unité lexicale un nombre considérable de contextes est sélectionné: de vingt à trente pour les verbes, de quarante à cinquante pour les noms. Seuls les contextes, pertinents pour le présent travail de recherche figurent dans les articles.

En même temps, il faut comprendre si chaque unité lexicale sélectionnée est monosémique ou polysémique et si elle a quelques acceptions spécialisées ou générales. Dans notre travail, seulement les acceptions spécialisées sont traitées. L'Homme dit que «La difficulté réside principalement dans le fait que le sens linguistique n'est pas directement observable» [15, 33]. Deux méthodes sont proposée pour régler ce problème. La première méthode réside en union des unités lexicales à des images globales des objets et en compréhension qui sort de cette comparaison. Puis il faut analyser les données reçues de cette comparaison, en prenant plusieurs exemples.

Si nous appliquons la deuxième méthode, il faut analyser l'interférence d'une unité lexicale donnée avec les autres unités linguistiques. En tirant la conclusion de cette observation, il est possible de comprendre le ou les sens de cette unité lexicale [15, 33–35]. Ces deux méthodes sont efficaces pour détecter le ou les sens spécialisés ou non dans la terminologie. Dans notre travail nous allons plutôt appliquer la deuxième pour arriver à nos fins.

L'Homme écrit que: «[...] le statut terminologique d'une unité lexicale se définit en fonction du lien qu'on peut établir entre son sens et un domaine de spécialité» [15, 64]. Le terminologue propose d'employer les critères suivants pour identifier les termes. Le critère **a** est obligatoire, ceux de **b** à **d** sont optionnels mais désirables: **a)** L'unité lexicale a un sens qui est lié à un domaine de spécialité; ce dernier est délimité au préalable pour un projet terminologique donné. **b)** La nature des **actants sémantiques** peut servir d'indice pour confirmer le sens spécialisé d'une unité lexicale à sens prédicatif. **c)** La **parenté morphologique** – nécessairement accompagnée d'une parenté sémantique – est un autre indice permettant de confirmer un sens spécialisé. **d)** Toute autre **relation paradigmatique**, c'est-à-dire autre que morphologique, partagée par une unité lexicale avec un terme déjà admis en fonction des trois premiers critères révèle un sens spécialisé» [15, 64-66]. Nous appliquons ces critères aux unités lexicales choisies pour savoir si elles appartiennent vraiment aux domaines spécialisés.

Koucourek propose de répondre à trois questions suivantes pour savoir si une unité lexicale a le sens spécialisé.

1) «L'unité lexicale des textes appartient-elle seulement au lexique de la spécialité donnée?» Si nous répondons affirmativement, c'est celle «**unidisciplinaire**». Si la réponse est négative, elle appartient aux quelques domaines.

2) «L'unité lexicale des textes est-elle connue des **non-spécialistes**?» Si on répond négativement, le sens et la forme d'une unité lexicale sont inconnus.

3) «L'unité lexicale des textes est-elle le dénomination d'une **notion précise**?» Si la réponse est affirmative, c'est une unité terminologique [13, 97]. Koucourek croit que c'est la question la plus importante de toutes les trois.

Nous allons prendre ces idées en considération, en essayant de comprendre si les unités lexicales sélectionnées sont spécialisées ou non.

Il faut ajouter qu'il n'est pas toujours facile de faire la distinction nette, si une ou l'autre unité lexicale appartient vraiment à un domaine spécialisé et dans ce cas-là l'intuition joue un rôle important dans la détection du sens.

À présent la description détaillée des différentes étapes du travail sur les unités lexicales et les difficultés qui ont été rencontrées pendant cette recherche seront fournies.

Noms Tout d’abord, en parlant de la terminologie et des termes, ce sont des noms qui arrivent les premiers dans l’esprit. L’Homme présente les données de l’examen des dictionnaires de spécialité qui montrent que les noms sont la partie du discours qui abonde dans cette sorte de dictionnaires et leur nombre est de 84 % à 98 % [14].

L'analyse des textes des langues de spécialité de Hoffmann montre que les noms et les adjectifs sont prédominants et constituent 60 % du vocabulaire dans beaucoup de textes [11].

Rotation La première unité lexicale qui apparaît dans l'article est «*rotation*». L'encyclopédie électronique «L'Internaute» montre qu'il y a trois significations principales du nom «*rotation*»: 1) *mouvement de ce qui pivote autour d'un axe*; 2) *renouvellement*; 3) *succession périodique* (Encyclopédie L'Internaute). Après avoir consulté le corpus, il est possible de dire que seulement la première acception a le sens terminologique. Le plus souvent, ce sont les contextes avec cette signification, qui sont rencontrés. Cette recherche nous a présenté 609 occurrences de ce mot dans le corpus «Sciences» (voir figure 2) et 68 dans celui «La Recherche 2008». Nous avons presque le même nombre de contextes en utilisant la recherche par chaîne de caractères, la lexie recherchée, commençant par la chaîne ou la recherche linguistique: par lemme. Nous croyons que c'est le nombre suffisant d'occurrences pour considérer les résultats valables.

Recherche de rotation dans le corpus French.Sciences : 609 occurrence(s) de mots commençant par la chaîne rotation.

[illegible][illegible]

Figure 2 Exemple de la recherche du nom «rotation» et le nombre d'occurrences de cette unité lexicale dans le corpus «Sciences»; la recherche appliquée: par chaîne de caractères, la lexie recherchée, commençant par la chaîne.

Nous pouvons dire que l'unité lexicale «*rotation*» est un terme parce qu'il répond aux exigences des critères pour identifier les termes [16, 64–66]. D'après

le critère **a)**, «*rotation*» a un sens qui est lié aux domaines d'astronomie, de chimie, d'ingénierie, de physique; nous pouvons le voir après avoir consulté le corpus. Nous n'appliquons pas le critère **b)** parce qu'il n'est valable qu'avec les unités lexicales à sens prédicatif.

Mais il est possible d'analyser les actants sémantiques de «*rotation*». Le nom «*rotation*», ayant le sens de «*mouvement de ce qui pivote autour d'un axe*» (Encyclopédie Linternaute) a des actants tels que «*calorimètre*», «*centre*», «*cylindre*», «*rotor*», «*Terre*». Nous voyons que les actants ont le sens spécialisé.

Pour un article qui contient une partie du discours, qui a, à son tour une acception, de trois à sept contextes sont sélectionnés du grand nombre de contextes pertinents qui sont choisis dès le début, qui montrent d'une manière évidente, l'emploi de cette partie du discours donnée.

C'est le savant Tesnière (1959) qui a introduit le premier le concept d'actant. Mel'čuk a traduit la citation et a cité Tesnière. D'après lui, «*The verbal node [in a clause] [...] expresses a whole little drama. As a drama, it implies a process and, most often, actors and circumstances. The verb expresses the process. [...] Actants are beings or things that [...] participate in the process. [...] Circumstants express the circumstances of time, place, manner, etc.*» [20, 1]. Mel'čuk écrit que «*The notion of actant (often referred to also as argument, term, etc.) is crucial to linguistic theory and no less important in linguistic applications*» [20, 2]. L'Homme souligne que: «*[...], actants play a central role in the description of the sense of lexical units*» [18, 148]. Nous voyons que la notion d'actant joue un très grand rôle dans la linguistique contemporaine.

D'après le critère **c)** le dérivé de «*rotation*» est spécialisé, c'est l'adjectif «*rotatif*». En ce qui concerne le critère **d)**, nous pouvons dire que, par exemple, le synonyme «*circonvolution*» et l'unité lexicale ayant le sens voisin «*giration*» ont le sens spécialisé. En répondant à la question numéro trois de Koucourek, il est possible de constater que «*rotation*» a le sens d'une notion précise [13, 97].

La compréhension, si le sens d'une unité lexicale est spécialisé, présente une vraie difficulté parce que parfois c'est seulement l'intuition qui peut suggérer la réponse correcte et de telle manière cette réponse est très subjective. Parfois il est également difficile de comprendre les acceptions différentes d'une unité lexicale.

Pendant l'étape suivante l'information sur l'unité lexicale «*rotation*» est collectée.

Le fonctionnement syntaxique de l'unité lexicale «*rotation*» est le suivant: c'est un nom féminin. La structure actancielle est *rotation de ACTANT: ~ de X (cylindre)*. La construction syntaxique est *rotation de quelque chose: rotation de X*. D'habitude il y a un actant qui est placé après l'unité lexicale donnée. Les cinq contextes sont sélectionnés qui montrent d'une manière évidente la signification de l'unité lexicale. Les réalisations linguistiques des actants prises dans les contextes sont: *calorimètre, centre, cylindre, rotor, Terre*. Ces unités lexicales sont termes elles-mêmes. Les termes qui sont sémantiquement liés à «*rotation*» sont: l'adjectif

de même sens – *rotatif*, le synonyme – *circonvolution*, les unités lexicales ayant le sens voisin – *giration*, *révolution*, les antonymes – *immobilité*, *repos*.

D'habitude, si dans le contexte nous rencontrons le nom, par exemple «*rotation*», il peut être employé plusieurs fois. Tandis que quand il s'agit des verbes ou des adjectifs, ce n'est pas toujours le cas. Dans ce petit morceau d'un contexte le nom en question est employé quatre fois dans quatre phrases: «Les patineurs sur glace accélèrent leur **rotation** (lors des pirouettes) en rentrant leurs bras. De même, quand un nuage de gaz et de poussière en rotation s'effondre sur lui-même, sa **rotation** s'accélère également. Mais un nuage en **rotation** se contracte un million de fois plus que le patineur sur glace. Le résultat final est que la **rotation** finit par l'emporter sur la gravité» (03100461xml_DES_TROUS_NOIRS_AUX_PROTO-ETOILES_LES_JETS_SONT_PARTOUT). Dans le contexte entier ce nom est employé dix-neuf fois.

Molécule Le nom suivant qui est encodé, est «*molécule*». Les 1092 occurrences de l'unité lexicale «*molécule*» dans le corpus «Sciences» et les 258 dans celui «La Recherche 2008» ont été trouvées. Il y a assez d'occurrences de ce nom pour procéder à son encodage. La recherche par chaîne de caractères, la lexie recherchée, commençant par la chaîne et la recherche linguistique par lemme donne presque le même nombre d'occurrences en ce qui concerne cette unité lexicale. D'après l'observation du corpus il est possible de constater de ce nom a une seule définition «*groupe d'atomes liés les uns aux autres de manière stable*» (Encyclopédie Linternaute) et il a le sens terminologique. Nous le voyons d'après les critères pour les termes [15, 64–66]: **a)** le nom «*molécule*» a le sens qui est lié aux domaines de spécialité de biologie et de chimie comme le montrent les cinq contextes, sélectionnés pour bien désigner la nature terminologique de ce nom (voir figure 3).

[French_Sciences/chimie.txt](#)

En conséquence, les deux dernières composantes de la bande émergente localisées à 1714 et 1708 cm⁻¹ sont considérées comme les empreintes des **molécules** adsorbées dans les canaux droits et sinusoidaux, sans qu'il soit possible dans l'état actuel des connaissances de pouvoir les identifier.

Fort de cet enseignement, l'évolution du profil de la bande émergente relative à l'adsorption du tétraméthyléthylène sur la zéolithe laisse supposer que les quatre premières **molécules**, comme celles du tétrachloroéthylène et du p-xylène, s'adsorbent préférentiellement aux intersections des canaux droits et sinusoidaux (Figures 7.31.b et 7.34). L'adsorption de une, voire deux **molécules** supplémentaires, s'effectuerait sur les espaces laissés vacants, suite à la délocalisation des quatre **molécules** préadsorbées, vers l'entrée des canaux sinusoidaux. Le fait que le profil de la bande émergente soit dans ce cas lisse et asymétrique dans le domaine de nombre d'onde supposé caractéristique des **molécules** adsorbées dans les canaux droits, les canaux sinusoidaux et la surface externe, témoigne que les **molécules** sont confinées dans la microporosité et peu présentes sur la surface externe de la zéolithe.

En ce qui concerne l'adsorption du trichloroéthylène, Floquet et al. [33] ont montré que les **molécules** s'adsorbaient indifféremment sur les trois types de site, tout au long du processus d'adsorption. En effet, la bande émergente ne fait pas apparaître, jusqu'à un remplissage élevé de plus de 8 moléc.maille⁻¹, de contribution prédominante des **molécules** adsorbées sur un site par rapport à un autre (Figure 7.31.c). L'allure du profil de la bande au remplissage de 7,6 moléc.maille en donne une bonne illustration (Figure 7.34). Par ailleurs, il convient de préciser, qu'à la différence du tétrachloroéthylène, la contribution des **molécules** de trichloroéthylène adsorbées sur la surface externe de la zéolithe est du même ordre de grandeur que celle des **molécules** adsorbées sur les trois sites de la microporosité, et ceci jusqu'à un remplissage de 7,6 moléc.maille. Ce phénomène peut résulter de l'interaction (adsorption) des **molécules** de trichloroéthylène polaires sur les groupements hydroxyle résiduels de surface.

Figure 3 Exemple d'un contexte typique de l'unité lexicale «*molécule*».

Le critère **b)** n'est pas appliqué pour les noms, seulement pour les unités lexicales à sens prédicatif. Le dérivé **(c)** de ce nom, l'adjectif «*moléculaire*» provient des mêmes domaines spécialisés. La relation paradigmatique **(d)** montre que le synonyme – «*corpuscule*», le nom, ayant le sens voisin – «*particule*» sont terminologiques.

Si nous répondons à la question la plus importante de Koucourek, nous verrons que l'unité lexicale «*molécule*» a le sens qui montre une notion précise [13, 97].

Le fonctionnement syntaxique du nom «*molécule*» est le suivant: c'est un nom féminin. La structure actancielle est *molécule de ACTANT: ~ de X (substrat)*. La construction syntaxique est *molécule de quelque chose: molécule de X*. D'après les contextes qui ont été retenus du corpus, nous trouvons un actant qui est placé après l'unité linguistique. Les réalisations linguistiques des actants prises dans les contextes sont: *colorant, eau, indométhacine, phytol diphosphate, substrat*. Nous voyons que ces unités lexicales sont termes. Les termes qui sont sémantiquement liés à «*molécule*» sont: l'adjectif de même sens – *moléculaire*, le synonyme – *corpuscule*, les unités lexicales ayant le sens voisin – *particule, atome*, les quasi-antonymes – *Univers, Galaxie*.

Les deux unités lexicales qui appartiennent à la partie du discours de nom – «*rotation*», «*molécule*» – sont décrites dans les deux articles dans notre travail de recherche.

Verbes. Servir Le premier verbe sélectionné est le verbe «*servir*». Ce verbe est venu dans le vocabulaire des langues de spécialité de la langue générale. L'Homme écrit que «[...] les termes peuvent coïncider dans leur forme avec des unités de langue générale [...]» [16, 1116]. En général, le nombre de verbes n'est pas grand dans les dictionnaires qui sont destinées aux domaines spécialisés. «[...] les verbes sont beaucoup moins présents dans les dictionnaires spécialisés» [16, 1119].

Les 999 occurrences de l'unité lexicale «*servir*» dans le corpus «Sciences» et les 129 dans celui «La Recherche 2008» ont été trouvées. Il y a un très grand nombre d'occurrences de ce verbe dans le corpus c'est pourquoi il est possible de constater que c'est le nombre suffisant pour entreprendre son examen. La recherche linguistique par lemme est appliquée parce que la recherche par chaîne de caractères, la lexie recherchée, commençant par la chaîne donne moins d'occurrences des contextes pour le verbe «*servir*» (voir figure 4).

INCONNU	conditions, une proportion importante du MAO mis en œuvre (2 ap)	servi à purifier le milieu réactionnel plutôt qu'à réagir avec les atomes de brome du colexane
ingenierie.txt	etative Pseudosierres Controller). Le premier correcteur Rx (p)	servi à maintenir l'attitude à zéro ($\delta = 0$, $\delta y = 0$ et $\delta z = 0$) et à deuxième correcteur Rx
ingenierie.txt	o ($\delta x = 0$, $\delta y = 0$ et $\delta z = 0$) et le deuxième correcteur Rx(p)	servi à maintenir l'accélération linéaire à zéro ($\dot{x} = 0$, $\dot{y} = 0$ et $\dot{z} = 0$) malgré la présence
physique.txt	chassis VDI à la même architecture : la première carte, slot 0,	servi de ressource manager pour les autres cartes du chassis. Elle prenait le réglage de chaque
physique.txt	sert l'expression: la formule 1.5 qu'on appelle la loi de King,	servi de base aux expressions utilisées en endométrie à fil chaud. Il faut noter que la condi
informatique.txt	en deux à quatre bancs mémoire selon le banc de filtres choisi,	servi - «latmosioh nottawacsmact 7/9 ettelieno 1 à notaciappa, notisapocadé ed xuaven ed e
chaisa.txt	servi à générer plusieurs filtres d'ordonnée à partir d'un seul,	servi à attribuer plusieurs sous-acteurs à attribuer plusieurs sous-acteurs à attribuer plusieurs sous-acteurs
chaisa.txt	ou sur la face inférieure de la pastille en contact avec l'air,	servi d'électrode de référence, la différence de potentiel E(Ag) (figure IVa) entre l'électrod
INCONNU	es Batteries, qui se situe précisément dans ce dernier secteur,	servi d'ailleurs de référence pour cette hypothèse. Un bois flotté découvert sur le toit des ga
INCONNU	es Batteries, qui se situe précisément dans ce dernier secteur,	servi d'ailleurs de référence pour cette hypothèse. Un bois flotté découvert sur le toit des ga
geographie.txt	olique ambigu fixe le sable mais élimine les espèces locales,	servi de refuge pour des rats susceptibles de servir de vecteur pour des maladies, mais ent ap
psychologie.txt	o les comme métaphores la pensée mais tout à fait inconsciemment,	servi de support aux aspects passifs et aisants de nos patients. Remarque enfin la situation
INCONNU	traitement du hétérotypage, se décline en éléments fondamentaux,	servi alors de métaphore pour la compréhension du monde sensible 71. Ce principe devient inconn
INCONNU	traitement du hétérotypage, se décline en éléments fondamentaux,	servi alors de métaphore pour la compréhension du monde sensible 71. Ce principe devient inconn
psychologie.txt	ou, le cytoplasme, la membrane, etc... L'opérateur de liaison -	servi à représenter la complexité ou d'autres formes de liaison de molécules. L'opérateur de
psychologie.txt	te passent du « à quoi ça sert de travailler ? » su « à quoi ça	servi de vivre ? » ; question destructrice conduisant à la prise de conscience des échecs et d
psychologie.txt	Avec le chapeau s'insinue en effet la question du « à quoi ça	servi ? », question lumineuse passant du « à quoi ça sert de travailler ? » su « à quoi ça se
droit.txt	à quoi ça sert ? », question lumineuse passant du « à quoi ça	servi de travailler ? » su « à quoi ça sert de vivre ? » ; question destructrice conduisant à
histoire.txt	et que le droit décourage les opérations dans lesquelles l'ala	servi uniquement un but spéculatif, par contre, il favorise les contrats dans lesquels l'ala
ingenierie.txt	t à la race chevaline : la vigueur anti-seigneuriale de la Vita	servi un but clairement affiché : assurer la défense et l'illustration d'une seigneurie monar
geographie.txt	(ce à quoi elles sont destinées). Comme on le constate, le FFID	servi à l'identification et au transport d'information, tandis que les fonctions d'acquisition
geographie.txt	o la société ». Dans la société dite traditionnelle, l'espace	servi de repère et de facteur d'identification ; lieu de travail, d'habitat, d'origine et de a
INCONNU	tre sa fonction éventuellement dissuasive, la vidéosurveillance	servi surtout à confondre les auteurs de tricherie et de fraude, mais seulement une fois leu
INCONNU	nous manquent de preuves), l'environnement relationnel précède	servi à équiper un individu d'un système de traitement de l'information. On pourrait soutenir
physique.txt	er un signal traité par l'ADC, et d'autre part le signal rapide	servi de déclenchement du codage lorsque celui-ci est supérieur au seuil fixe. Les informati
archéologie.txt	r la première laspe, le cercle métallique adapté sur la poignée	servi vraisemblablement de viseur. L'identification et l'interprétation d'une telle arme dans
archéologie.txt	le cercle métallique adapté sur la poignée	servi vraisemblablement de viseur. L'identification et l'interprétation d'une telle arme dans
INCONNU	Flavien, Comme chez cruce-c, semble-t-il, l'espace ainsi créé	servi à associer étroitement l'ensemble palatial aux forums impériaux. Enfin, les récentes trav

Figure 4 Exemple de la recherche du verbe «servir» et le nombre d'occurrences de cette unité lexicale dans le corpus «Sciences»; la recherche appliquée: par lemme.

D'après l'observation du corpus il est possible de constater que ce verbe a quatre sens. La première acception est «*quelque chose sert de quelque chose à quelque chose*», sa définition est «*quelque chose fait office de quelque chose à quelque chose*». La deuxième acception est «*quelque chose sert de quelque chose à quelqu'un*», sa définition est «*quelque chose peut être utilisé en tant que quelque chose à quelqu'un*». La troisième acception est «*quelque chose sert à quelque chose*», sa définition est «*quelque chose est utile à quelque chose*». La quatrième acception est «*quelque chose sert à faire quelque chose*», sa définition est «*quelque chose permet de faire quelque chose*». Les définitions sont prises dans l'Encyclopédie Linternaute et aménagées à nos fins.

Les trois premières acceptions semblent être terminologiques selon les critères pour identifier les termes [15, 64-66], tandis que la quatrième provoque des doutes concernant son appartenance au champ spécialisé. À cause de ce fait, les trois articles contenant les trois premières acceptions du verbe «servir» sont rédigés au cadre du présent travail de recherche.

Servir 1 D'après les critères pour les termes [15, 64–66]: **a)** la première acception du verbe «servir» – «*quelque chose sert de quelque chose à quelque chose*» a le sens qui est lié aux domaines de spécialité de droit, d'informatique, de psychologie comme quatre contextes le prouvent qui sont choisis pour démontrer la nature terminologique de ce verbe. Les actants sémantiques **(b)** qui accompagnent cette acception de l'unité lexicale sont «*article*», «*base*», «*fondement*», «*hypothèse*», «*modèle*». Nous voyons qu'ils ont une nature spécialisée. Pour les unités lexicales de sens prédicatif ce critère est très important. Elles doivent être toujours accompagnées «des actants sémantiques de sens spécialisé» [15, 65]. Sinon, elles sont considérées comme non-spécialisées. Le dérivé **(c)** de cette unité linguistique qui est le nom de même sens – «*service*» qui est employé dans le corpus spécialisé; il y a 1826 occurrences de ce nom dans le corpus «Sciences». En examinant la relation paradigmatique **(d)** nous voyons

que le quasi-synonyme – «fonctionner» et le verbe, ayant le sens voisin – «marcher» peuvent également être employés dans les contextes terminologiques.

En donnant la réponse à la question principale de Koucourek, il est possible de voir que l'unité lexicale «*quelque chose sert de quelque chose à quelque chose*» présente une notion assez précise [13, 97].

Le fonctionnement syntaxique de l'unité lexicale donnée est le suivant: c'est un verbe intransitif. La structure actancielle est *ACTANT 1 sert de ACTANT 2 à ACTANT 3: X (MODÈLE) ~ de Y (BASE) à Z (RECHERCHE)*. La construction syntaxique est *quelque chose sert de quelque chose à quelque chose: X sert de Y à Z*. Les réalisations linguistiques de l'actant 1 prises dans les contextes sont: *article, modèle, existence*; celles de l'actant 2: *base, fondement, pivot*; celle de l'actant 3: *hypothèse, recherche, thèse, travail*. Nous voyons que ces unités lexicales ont des acceptions spécialisées. Les termes qui sont sémantiquement liés à «*quelque chose sert de quelque chose à quelque chose*» sont: le nom de même sens – *service*, le quasi-synonyme – *fonctionner*, l'unité lexicale ayant le sens voisin – *marcher*.

Servir 2 D'après les critères pour les termes [15, 64–66]: **(a)** la deuxième acception du verbe «servir» – «*quelque chose sert de quelque chose à quelqu'un*» a le sens qui est lié aux domaines de spécialité d'astronomie, d'archéologie, de droit comme les trois contextes le montrent qui sont sélectionnés pour désigner la nature terminologique de ce verbe. Les actants sémantiques **(b)** qui accompagnent cette acception de l'unité lexicale sont «architecte», «astronome», «modèle», «moulage», «société», «statut». Nous voyons qu'ils ont une nature spécialisée. Comme c'est une unité lexicale de sens prédicatif, ce critère joue un rôle important. Le dérivé **(c)** de cette unité linguistique qui a le sens de «*quelque chose sert de quelque chose à quelqu'un*» – «servant», peut être employé dans le corpus spécialisé. En examinant la relation paradigmatique **(d)** nous voyons que le quasi-synonyme – «être» et le verbe, ayant le sens voisin – «exploiter» peuvent également être employés dans les textes terminologiques.

En donnant la réponse à la question la plus importante de Koucourek, il est possible de voir que l'unité lexicale «*quelque chose sert de quelque chose à quelqu'un*» présente une notion assez précise [13, 97].

Le fonctionnement syntaxique de l'unité lexicale donnée est le suivant: c'est un verbe intransitif. La structure actancielle est *ACTANT 1 sert de ACTANT 2 à ACTANT 3: X (CLASSIFICATION) ~ de Y (RÉFÉRENCE) à Z (PERSONNE)*. La construction syntaxique est *quelque chose sert de quelque chose à quelqu'un: X sert de Y à Z*.

La première acception de ce verbe est «*quelque chose sert de quelque chose à quelque chose*», tandis que dans la deuxième acception nous avons affaire à l'acception «*quelque chose sert de quelque chose à quelqu'un*». C'est la différence principale entre la première et la deuxième acceptions de cette unité lexicale qui détermine la présence des réalisations linguistiques différentes de l'actant 3. Les réalisations linguistiques de l'actant 1 prises dans les contextes

sont: *classification, moulage, statut*; celles de l'actant 2: *modèle, référence*; celles de l'actant 3: *architecte, astronome, société*. Il est possible de constater que les réalisations linguistiques des actants sont spécialisées. Les termes qui sont sémantiquement liés à «*quelque chose sert de quelque chose à quelqu'un*» sont: quelque chose qui peut servir – *servant*, le quasi-synonyme – *être*, les unités lexicales ayant le sens voisin – *employer, exploiter, utiliser*, le quasi-antonyme – *négliger*.

Servir 3 D'après les critères pour les termes [15, 64–66]: **(a)** la troisième acception du verbe «*servir*» – «*quelque chose sert à quelque chose*» a le sens qui est lié aux domaines de spécialité d'archéologie, de biologie, d'ingénierie comme les cinq contextes le montrent qui sont choisis pour désigner la nature terminologique de ce verbe. Les actants sémantiques **(b)** qui accompagnent cette acception de l'unité lexicale sont «*arbalète*», «*arme*», «*chasse*», «*membre*», «*olfaction*», «*préhension*». Il est possible de voir qu'ils ont une nature spécialisée. Comme c'est une unité lexicale de sens prédicatif, ce critère joue un rôle très important. Le dérivé **(c)** de cette unité linguistique, comme pour «*servir 2*», a le sens de «*quelque chose qui peut servir*» – «*servant*», il est employé dans le corpus spécialisé. En examinant la relation paradigmaticque **(d)** nous voyons que le quasi-synonyme – «*seconder*» et le verbe, ayant le sens voisin – «*aider*» peuvent également être employés dans les contextes terminologiques.

En répondant à la question importante de Koucourek, il est évident que le verbe «*quelque chose sert à quelque chose*» présente une notion assez précise [13, 97].

Le fonctionnement syntaxique de l'unité lexicale donnée est le suivant: c'est un verbe intransitif. La structure actancielle est *ACTANT 1 sert à ACTANT 2: X (FAISCEAU) ~ à Z (ALIMENTATION)*. La construction syntaxique est *quelque chose sert à quelque chose: X sert à Y*.

Dans le troisième article le verbe «*servir*» a une acception «*quelque chose est utile à quelque chose*» qui est différente des deux premières acceptions.

Les réalisations linguistiques de l'actant 1 prises dans les contextes sont: *arbalète, arme, atelier, faisceau, membre*; celles de l'actant 2: *alimentation, chasse, communication, olfaction, préhension, réalisation*. Il est possible de voir que les réalisations linguistiques des actants sont spécialisées. Les termes qui sont sémantiquement liés à «*quelque chose sert à quelque chose*» sont: quelque chose qui peut servir – *servant*, le quasi-synonyme – *seconder*, les unités lexicales ayant le sens voisin – *aider, assister*, le quasi-antonyme – *nuire*.

Conclusions Dans le présent travail de recherche la description détaillée des unités linguistiques est faite, compte tenu de leurs distinctions sémantiques, de la construction syntaxique, de la structure actantielle, des combinaisons avec d'autres unités lexicales. Comme résultat de cette recherche donnée, cinq articles sont faits dans lesquels les unités lexicales qui appartiennent aux parties du discours différentes du vocabulaire général d'orientation scientifique, leur comportement linguistique dans le corpus spécialisé est pris en considération. Les

noms «rotation», «molécule» et le verbe «servir» et ses trois acceptions «quelque chose sert de quelque chose à quelque chose», «quelque chose sert de quelque chose à quelqu'un», «quelque chose sert à quelque chose» sont décrits dans le présent travail de recherche.

Nous tirons la conclusion que la difficulté principale rencontrée au cours de la réalisation de la présente recherche est la compréhension si une unité lexicale donnée a un sens spécialisé ou seulement un sens général. Les critères pour identifier les termes [15, 64-66] aident à comprendre leur nature spécialisée ou non. La deuxième complexité est de percevoir et d'établir la différence entre les acceptions d'une unité lexicale. Il est possible de résoudre ce problème, en observant attentivement les actants qui accompagnent cette unité lexicale et le contexte dans lequel elle se trouve [15, 33-35]. Comme nous avons mentionné plus haut, c'est le contexte qui joue un rôle très important dans le dégagement de sens. Nous pouvons faire une autre conclusion que le travail sur la création des articles lexicographiques permet de comprendre le fonctionnement syntaxique des unités, leur structure actancielle, les combinaisons avec d'autres unités spécialisées ou non.

Le présent travail de recherche contribue à la meilleure compréhension du comportement linguistique dans le corpus spécialisé des unités lexicales, appartenant aux parties du discours du nom et du verbe.

RÉFÉRENCES BIBLIOGRAPHIQUES

1. Калініченко Т. Аналіз «Фундаментального словника навколишнього середовища DiCoEnviro» порівняно з електронними ресурсами FrameNet, Propbank, VerbNet у рамках сучасної теоретичної лексикографічної парадигми. *Південний архів (філологічні науки): збірник наукових праць*. Херсон: ХДУ, 2021. Вип. 85. С. 166–173. DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2021-85-27>
2. Мельник І.Є., Ткаченко Л.М., Калініченко Т.М. Інтеркорпусний аналіз лексико-семантичних зв'язків у сучасних мовах. *Закарпатські філологічні студії*, 2023. Вип. 30. С. 75–76. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.30.45>
3. Bourigault D., Slodzian M. Pour une terminologie textuelle. *Terminologies nouvelles*, 1999. № 19. P. 29–32.
4. Bowker L., Pearson J. Working with Specialized Language. A Practical Guide to Using Corpora. London, New York: Routledge, 2002. 256 p.
5. Dictionnaire des antonymes. URL: <http://www.antonyme.org/>
6. Dictionnaire des synonymes et des antonymes français. URL: <http://www.synonymes.com/>
7. Dictionnaire fondamental de l'environnement. URL: http://olst.ling.umontreal.ca/cgi-bin/dicoenviro/search_enviro.cgi
8. Dictionnaire fondamental de l'informatique et de l'Internet. URL: <http://olst.ling.umontreal.ca/cgi-bin/dicoinfo/search.cgi>

9. Encyclopédie Linterneute. Dictionnaire de la langue française. URL: <http://www.linterneute.com/dictionnaire/fr/>

10. Hadouche F., L'Homme M.-C., Lapalme G., Le Serrec A. Intégration d'informations syntaxico-sémantiques dans les bases de données terminologiques: méthodologie d'annotation et perspectives d'automatisation. *International Workshop in Terminology and Lexical Semantics (TLS'09)*, Université de Montréal, Montréal, 2009. P. 22–31.

11. Hoffmann L. Languages for Special Purposes as a Means of Communication: An Introduction. Compte rendu par Rosy Alber-Dewolf. *Langues de spécialité*, 1980. № 1. Québec: Girsterm. P. 3–38.

12. Kalinichenko T.M. Annotation des noms dans «Le dictionnaire fondamental de l'environnement DiCoEnviro» comme exemple de certains aspects de la lexicographie électronique moderne. *International Humanitarian University Herald. Philology*, 2021. Issue 52. Vol. 1. P. 76–79. DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.52-1.18>

13. Kocourek R. La langue française de la technique et de la science. Vers une linguistique de la langue savante. 2-е изд. Wiesbaden: Oscar Brandstetter, 1991. 327 p.

14. L'Homme M.-C. Capturing the Lexical Structure in Special Subject Fields with Verbs and Verbal Derivatives: A model for specialized lexicography. *International Journal of Lexicography*, 2003. T. 16, № 4. P. 403–422.

15. L'Homme M.-C. La terminologie: principes et techniques. Montréal: Presses de l'Université de Montréal, 2004. 278 p.

16. L'Homme M.-C. Sur la notion de «terme». *Meta*, 2005. T. 50, № 4. P. 1112–1132.

17. L'Homme M.-C., Laneville M.-E. Le dictionnaire fondamental de l'environnement. Dictionnaire élaboré par l'équipe ÉCLECTIK Observatoire de Linguistique Sens-Texte (OLST), 2009. 24 p.

18. L'Homme M.-C. Designing Terminological Dictionaries for Learners based on Lexical Semantics: The representation of actants. In: Fuertes-Olivera, P. (ed.). *Specialised Dictionaries for Learners*, Web. Berlin, New York: De Gruyter, 2010. P. 141–153.

19. L'Homme M.-C. Y a-t-il une langue de spécialité? Points de vue pratique et théorique. *Langues et linguistique. Journées de linguistique*, 2011. P. 26–33.

20. Mel'čuk I. Actants in Semantics and Syntax. I. Actants in Semantics. *Linguistics*, 2004. T. 42, № 1. P. 1–66.

21. Office québécois de la langue française. Grand dictionnaire terminologique. URL: <http://www.granddictionnaireterminologique.com>

22. Tellier C. Verbes spécialisés en corpus médical: une méthode de description pour la rédaction d'articles terminologiques. Travail dirigé. Montréal: Université de Montréal, 2008. 138 p.

23. Tymoczko M. Computerized Corpora and the Future of Translation Studies. *Meta*, 1998. T. 43, № 4. P. 652–660.

СТИЛІЗАЦІЯ СОЦІОЛЕКТУ МОЛОДІ В КІНОДІАЛОЗІ

The research of Ukrainian and English youth speech proves that youth sociolect (YS) is a relatively stable semi-autonomous form of the language existence spread in the youth society. It has a specific lexical system, and a set of grammatical and phonetic features determined by the speakers' sociolinguistic characteristics and sociological parameters of youth communication, the nature of interaction, which involves freedom of communication, based on the solidarity of equals and their own, not bound by the boundaries of officiality. The systematic analysis of the data of the two samples made it possible to draw a conclusion of typologically common features at the lexical level (stylistically reduced and socially marked elements); at the grammatical level (inversion, repetitions, elliptical constructions, parcellation, rhetorical questions); at the phonetic level (stretching of the vowel sound in the main stressed syllable, syllabic pronunciation of the word).

Спроби лінгвістичного тлумачення та наукового опису різноманіття не-нормативних шарів мови, зокрема соціальних діалектів, стикаються з проблемою відсутності точних лінгвістичних дефініцій релевантних термінів. Проте, можна констатувати існування загальної номінативної бази, трактування якої варіюється залежно від лінгвістичної школи. За основу беруться або поняття, запозичені з зарубіжних лінгвістичних шкіл або терміни, утворені за аналогією з іноземними [2: 6; 11], в окремих випадках відбувається переосмислення традиційних понять вітчизняної лінгвістики. Доцільним вважаємо зазначити, що, навіть оперуючи однаковими термінами, вченікладають в них різне наповнення, що ніякою мірою не сприяє розв'язанню існуючих термінологічних проблем у даній галузі.

У сучасній лінгвістиці на позначення нестандартних елементів мовлення поруч використовуються такі дефініції, як «соціолект», «жаргон», «арго» та «сленг», термінологічне значення яких може як розмежовуватися, так і вживатися синонімічно. Деякі автори свідомо уникають уживання вищезазначених термінів і оперують поняттям «мова молоді».

Термін «соціолект», уведений у науковий обіг для позначення соціально обумовлених варіантів мови, визнається універсальним і найбільш адекватно виражає сутність соціальної стратифікації мови. При цьому термін «соціальний діалект» у науковій літературі вживається як у дуже широкому, так і в дуже вузькому сенсі.

При широкому розумінні соціолекту до категорії соціальних діалектів вносять усі або майже всі соціально зумовлені різновиди мови, незалежно від їхніх структурно-мовних та функціональних особливостей, тобто

під соціальним діалектом розуміється «специфічна форма існування і функціонування мови, притаманна певній соціальній групі [3].

Під соціолектом деякі мовознавці розуміють інваріантну соціально-марковану підсистему мови, яка містить систему мовних засобів певної групи, детермінованих низкою страт, що мають не лише соціальний, а й психологічний характер [4].

У дослідженні під соціолектом розуміється як мовна система особливого роду, яка використовується тією чи іншою соціальною групою як засіб комунікації в процесі інтерного спілкування універсальності наведених дефініцій, вбачається в тому, що терміни жаргон, аргі, сленг з самого початку мали і зберегли пейоративну оцінку. Терміни ж соціолект і соціолектизм зберігають експресивно-оцінні конотації, що містяться у традиційних термінах, і, будучи нейтральними в оцінному плані, приводять до єдиного спільного знаменника однорідні соціально-професійні диференціації словникового складу будь-якої мови [10]. Відзначимо, що, обґрунтовано, на наш погляд, звужуючи номенклатуру одиниць субстандарта, авторка водночас обмежує й обсяг поняття «соціолект» лексичним мовним рівнем.

Актуальність дослідження визначається загальною орієнтованістю сучасної лінгвістики на вивчення усного мовлення з комунікативно-функціональних позицій, що враховує обставини спілкування та характеристики комунікантів.

Метою дослідження є виявлення типологічно схожих лінгвістичних характеристик соціолекту молоді (СМ) на матеріалі української та англійської мов.

Матеріал дослідження охоплює 6 квазіспонтанних озвучених текстів діалогічного характеру з художніх фільмів, що відображають специфіку українського та англійського СМ (загальний обсяг звучання становить 5 годин).

Кожна конкретна соціальна система та відповідна їй культура охоплює різні підсистеми або субкультури, які характеризуються своїми специфічними рисами, способом життя, світосприйняттям. Під поняттям «молодіжна субкультура» в соціології розуміють езотеричну, урбаністичну культуру, створену молодими людьми для себе; елітарну культуру, націлену на включення молодих людей у суспільство; приватну культурну підсистему всередині системи офіційної, базової культури суспільства, що визначає стиль життя, ціннісну ієрархію і менталітет (тобто світосприйняття, умонастрій) її носіїв [15].

У якості основного параметра, що представляє молодіжну субкультуру як особливий тип культури у межах соціуму, визнається наявність власної «картини світу» – тобто сукупності уявлень і всієї суми знань представників молодіжної субкультури та молодіжного соціуму про навколишню дійсність, на основі яких формується цілісний образ соціального світу та власного місця в життєвому просторі.

У сучасних умовах молодіжна субкультура часто перетворюється в середу соціалізації молоді. Належність до молодіжної субкультури вироб-

ляє у значній частині молоді певну життєву позицію, систему цінностей і взаємин з людьми та світом, тобто формує менталітет молодих людей. Ціннісні орієнтації субкультури впливають на ставлення її носіїв до світу і на стосунки зі світом, на їх самосвідомість і самовизначення.

Молодіжна субкультура відображає своєрідну опозиційну «філософію» життя» [13]. Г. Еман, аналізуючи чинники, які зумовлюють появу СМ, виділяє наступні:

- 1) протест – «своя» мова як інструмент протесту проти дорослих;
- 2) відмежування – обмежений доступ дорослих у світ молоді;
- 3) правдоподібність / істинність – вираження індивідуальності в мовній поведінці;
- 4) ігровий та інноваційний аспект – мовні ігри за допомогою мови;
- 5) афективно-емоційний аспект – вираз негативних емоцій;
- 6) комунікативно-економічний аспект – мова молоді конкретніше, економічніше і зручніше, ніж стандартна мова, краще висловлює суб'єктивні почуття і настрої [13].

Деякі дослідники виділяють у СМ такі функції, як пізнавальна, яка допомагає членам певного співтовариства впізнавати один одного за допомогою молодіжного сленгу (у термінології авторів), світоглядна, що уможливлює спілкування в замкнутому середовищі, зі своїм поглядом на життя, ціннісними установками та певною лексикою, та творча, яка проявляється в тих випадках, коли виникає потреба виразити те, що неможна передати нейтральною лексикою. Проте, на наш погляд, пізнавальна функція співпадає з емотивно-оцінною, тому що в її основі лежить не ідентифікуючий чинник, а експресивний; творча функція співпадає з власне комунікативною, націленою на вербалізацію дійсності; світоглядна функція знаходить своє вираження як у емотивній, так і у комунікативній функціях, які є опосередкованими нею.

Соціолект молоді як компонент молодіжної субкультури, втілення її цінностей, народжується як результат емоційно-оцінного ставлення носія соціолекту молоді до навколишнього світу [16], тому соціолект молоді розглядається як втілення світовідчуття, менталітету сучасної молоді, вербалізатор буття її носіїв, знань молоді про світ, їхніх уявлень про ієрархію цінностей, ставлення до фактів дійсності. Соціолект молоді обумовлений емоційно-психологічним запитом, оскільки виражає не стільки приналежність до певної соціальної групи, скільки емоційну надмірність, максималізм, особливе уявлення про життєві цінності, особливий стиль і манери поведінки, властиві молоді.

Характерними рисами молодіжної комунікації є невимушений, неформальний, жартівливий тон спілкування, високий ступінь емоційності, прагнення до нестандартного самовираження, притаманного цій віковій групі. «Необхідність постійно демонструвати свою приналежність до даної субкультури й одночасно неналежність до інших субкультур, що в різній мірі

характерно для представників будь-яких соціальних утворень, призводить до створення деякого набору ідентифікуючих ознак, що підлягають демонстрації» [16; 17; 19]. Такими є не тільки зовнішні аксесуари, але й вербальні репрезентанти даної субкультури, які демонструють мовну приналежність її носіїв. У молодіжній сфері спілкування на перший план виходить не прагнення засекретити мову, а прагматико-ідеологічна ідея протиставити свою мораль, свої ідеали, свій образ думок і свою поведінку світу дорослих, загальноприйнятим соціальним і поведінковим зразкам [10].

Враховуючи вищевикладене, у межах дослідження до носіїв соціолекту молоді відносимо представників молодіжної субкультури у віковому діапазоні 15-30 років без диференціації у межах даного вікового діапазону. Зазначимо, що визначені межі є умовними – першорядним чинником віднесення індивіда до суб'єкта соціолекту молоді вважаємо його самоідентифікацію з молодіжною субкультурою, світоглядом, що знаходить відображення у відповідних мовленнєвих характеристиках.

Мовленнєві особливості СМ визначаються властивими йому позалінгвальними ознаками, які визначаються як умовами перебігу спілкування (усний характер мовленнєвого продукування) так і соціальними параметрами його носіїв. Зокрема, можна відзначити такі, як невідповідність, невимушеність та стереотипність мовленнєвих актів, переважаючи побутову тематику, діалогічну форму спілкування, залежність від позамовної діяльності учасників, емоційну насиченість [15], спонтанний характер вираження, конкретність, образність, фамільярність [9].

Особлива емоційність, експресивність СМ пов'язана з самою природою невимушеного, розкутого мовлення. Тут мовець може вільно висловити своє ставлення до світу, обставин, подій, осіб. СМ прагне мовними або невербальними засобами інтенсифікувати оцінку, внести до вислову семантичне значення підвищення / пониження ступеня, і в цьому тенденції, що діють в усному висловлюванні, виявляються протиставленими тенденціям, чинним в області кодифікованої мови, особливо суворих її областей. В оцінних висловлюваннях СМ майже завжди на перший план виступає компонент з суб'єктивно-емоційним забарвленням, який може бути виражений як вербальними, так і невербальними засобами.

Доцільним вважаємо зазначити, що молодіжна мова знаходить своє відображення не лише в безпосередньому спілкуванні між носіями соціолекту молоді в реальних умовах комунікації, а й у мовленні кіногероїв художніх фільмів.

У межах даного дослідження розглядаємо (та його кіновтілення художнього тексту як стилізацію-прийом, який використовується сценаристами для створення ілюзії реальності, враження автентичності, природності спілкування.

У сучасній лінгвістиці вважається доведеною правомірність використання художнього матеріалу для вивчення розмовного мовлення: фактично загальноновизнаними стали уявлення про його стилізацію та типізацію в ху-

дожньому діалозі; усне мовлення, представлене в художніх фільмах, достовірно відображає «живе мовлення» і служить релевантним джерелом лінгвістичних досліджень.

Художня література виявляється надійним джерелом при вивченні розмовної мови. Діалоги і монологи персонажів містять квінтесенцію типових рис усного діалогу. Згущення їх не тільки не суперечить справжній природі останньої, але, навпаки, концентрує її функціонально-стилістичну специфіку. Незважаючи на художню трансформацію розмовного мовлення в літературі, остання вірно відображає основні структурні риси живої мови [1]. У лінгвістиці діалог у художньому тексті розглядається як «стилізація» розмовного мовлення, при цьому підкреслюється, що в ньому знаходять втілення різні параметри образу персонажа [14].

Художній діалог, який створюється шляхом стилізації «імітаційної матриці», становить модель найбільш яскравих характеристик розмовного мовлення: безпосередній контакт між партнерами мовленнєвої взаємодії, спонтанність, маркованість розмовних елементів, інтенсивність вираження емоційно-оцінних характеристик, багатий арсенал аксіологічних засобів [5].

Слід підкреслити, що діалогічно оформлене молодіжне мовлення в художньому фільмі найбільш органічно виражає комунікативну функцію мови, яка природно проявляється в процесі діалогічної взаємодії людей. До характерних особливостей діалогу належать спонтанність мовних реакцій співрозмовників, залежність репліки як від ситуації спілкування, так і від висловлювань партнера по комунікації.

Виступаючи у якості способу спілкування, діалог перетворюється на найважливіший компонент соціальної взаємодії, оскільки спілкування містить не лише конструювання міжособистісних відносин, а й актуалізацію соціальних відносин у комунікативно-пізнавальній діяльності. Саме художні тексти є безмежним джерелом структурних утворень розмовного мовлення. Діалог сприяє актуалізації особистісних характеристик його учасників. Ціла низка ознак комунікантів, їхній життєвий досвід, а також ситуація спілкування мають величезний вплив і на добір мовних засобів під час діалогічного спілкування, і на всю мовленнєву поведінку учасників діалогу в цілому.

Підсумовуючи, зазначимо, що усне діалогічне мовлення молоді, представлене в художніх фільмах, розглядаємо як стилізацію-прийом, який використовується для створення ілюзії автентичності спілкування, служить надійним і релевантним джерелом лінгвістичних досліджень СМ.

Соціальне членування суспільства з урахуванням ситуативних, статусних та рольових характеристик носіїв мови як учасників комунікативних актів має безпосередній вплив на функціонування мови та на її структуру, сприяючи варіативності на рівні мови та окремих підсистем. Структура соціальної диференціації мови є складним утворенням, що існує в кількох вимірах. Для даної структури властиво протиставлення двох вимірів соціально обумовленої варіативності мови – стратифікаційної та ситуативної [16; 18].

Стратифікаційна варіативність є різновидом соціальної варіативності мови, зумовленої соціальною структурою суспільства, що знаходить своє вираження в мовних і мовленнєвих відмінностях між представниками тих чи інших соціальних груп і громадських верств мовного колективу. Стратифікаційні змінні існують лише в одному вимірі – стратифікаційному, що відбиває соціально-класову структуру суспільства у статичному аспекті. Вони характеризуються варіюванням кількісних та якісних показників у представників різних соціальних верств, соціодемографічних або професійних груп населення, проте не корелюють зі змінами соціальної ситуації або тих чи інших ситуативних ознак.

Якщо стратифікаційна варіативність знаходить своє вираження в тих мовних і мовленнєвих відмінностях, які виявляються між представниками різних соціальних верств і груп, то ситуативна варіативність проявляється у диференційованому використанні мови залежно від соціальної ситуації, під впливом якої може спостерігатися або кількісне варіювання (зміна частотності соціально маркованих одиниць), або якісне варіювання (перемикання з однієї мовної системи або підсистеми на іншу), переважному використанні тих чи інших мовних засобів – окремих одиниць, їхніх варіантів або цілих систем або підсистем – залежно від соціальної ситуації. Таке розуміння зумовленості мовної диференціації неоднорідністю соціуму доповнюється урахуванням різноманіття соціально-комунікативних ситуацій, що свідчить про ситуативний вимір мовної варіативності. Відмова від жорсткої соціолінгвістичної детермінації мови призводить до її розуміння як континууму варіацій.

Слід зазначити, що ситуативні змінні чутливі до зміни соціальної ситуації. Як правило, ситуативні змінні виявляють варіативність одночасно в двох площинах – ситуативній і стратифікаційній, тобто фактично вони є стратифікаційно-ситуативними. Іншими словами, ситуативні змінні виявляють відмінності, співвідносні з соціальною структурою суспільства, варіюючи від однієї соціальної групи до іншої, і в той же час у межах кожної групи змінюються залежно від соціальної ситуації.

Мовні характеристики, в яких виявляються стратифікаційна і ситуативна варіативність мови, зазвичай присутні в ній у вигляді окремих маркерів (соціальних, локальних, рольових), які характеризують комунікантів через особливості їхньої мови. Результатом стратифікаційної варіативності є соціолінгвістичні індикатори (стратифікаційні змінні) – елементи мови: лексичні, фразеологічні одиниці, фонетичні особливості, синтаксичні конструкції, що свідчать про соціальний статус мовця.

Тісний взаємозв'язок стратифікаційної та ситуативної варіативності, тобто нашарування відмінностей, зумовлених соціальною ситуацією, на відмінності, зумовлені соціальною структурою, підтверджують зокрема дослідження фонологічних змінних У. Лабова на прикладі мови жителів Нью-Йорка: єдина для колективу модель ситуативної варіативності реалізу-

ється по-різному у представників різних соціальних груп, при цьому моделі ситуативної варіативності, що відображають закономірності в розподілі конкуруючих мовних форм за соціальними ситуаціями, є єдиними для конкретного мовного або мовленнєвого колективу. У. Лабов [18, с. 19] підкреслює, що одним із фундаментальних принципів соціолінгвістичних досліджень є розуміння того, що немає носіїв мови, які говорять тільки одним функціональним стилем, тобто кожен мовець проявляє варіативність фонологічних і синтаксичних правил відповідно з безпосереднім контекстом мовленнєвої ситуації. При цьому індивідуальний набір функціональних стилів, що виявляється в переході від формальних мовленнєвих ситуацій до неформальних і навпаки, обумовлений особистим досвідом, освітнім рівнем, здатністю оперувати засобами мови.

Одна з моделей мовної варіативності, що підсумовує диференціацію соціолінгвістичних індикаторів та соціолінгвістичних маркерів та стереотипів, має назву «лінгвістичної змінної» [16, с. 13-18]. Під «змінною» розуміється набір або парадигму варіантів, які під впливом лінгвістичного та соціального контекстів можуть отримувати реалізацію в мовленні. Змінна при цьому не тотожна інваріанту. На відміну від інваріанта як однорідної з варіантом сутності, переведеної з актуального плану у віртуальний, змінна є родовою назвою сукупності варіантів, об'єднаних за принципом подібності. Тим загальним, що стоїть за набором варіантів, є оцінка мовцем набору варіантів як свого роду парадигми, у якій одній реалізації належить роль головної, основної, правильнішої, а іншим – роль підлеглих.

Мова з позицій сучасної соціолінгвістики розглядається як соціально-комунікативна система, до якої входять як форми існування мови, так і їхні системи та підсистеми, при цьому найбільше значення відводиться соціально та етнічно детермінованим підсистемам внаслідок їхньої схильності до змін під безпосереднім впливом соціальних чинників, підданості впливу соціолінгвістичної мотивації. Соціально та етнічно марковані підсистеми постають своєрідним «полігоном лінгвістичних випробувань» можливостей мовної системи та потенційним джерелом її інновацій.

Продуктом взаємодії мовного колективу та СКС виступає певна мовна ситуація, яка складається із сукупності функціонально диференційованих форм існування мови, існування та внутрішня організація яких зумовлюється соціолінгвістичною нормою – комплексною варіативною системою мовних норм, що реалізуються в мові залежно від соціолінгвістичних параметрів комунікації. З позицій соціолінгвістичної норми нормативним визнається все те, що створено або може бути створене за наявними в мовній системі моделями і що приймається комунікантами у конкретному комунікативному акті, в соціумі та суспільстві в цілому. У межах соціолінгвістичної норми диференціюється «норма першого рівня», яка співвідноситься зі стабільною кодифікованою нормативністю, усвідомлюваною та прийнятою всім мовним співтовариством, та норма, що проявляється в некодифікованій нормативності, є

істотною диференційною ознакою мовного субстандарту як складової частини СКС.

Аналіз наукових джерел дає підстави диференціювати між термінами «сленг», «арго», «жаргон» і зараховувати їх до соціолектних нестандартних лексичних систем та розглядати соціолект як комплексну систему, що складається з певних підсистем і сукупностей різнорівневих одиниць [7, 8, 12].

У межах даного дослідження до носіїв СМ відносимо представників молодіжної субкультури у віковому діапазоні 15-30 років без диференціації у межах даного вікового діапазону. Визначені межі розглядаються як умовні – першорядним чинником віднесення індивіда до суб'єкта СМ визнається його самоідентифікація з молодіжною субкультурою, світоглядом, що знаходить відображення у відповідних мовленнєвих характеристиках.

Художній кінодіалог розглядається як стилізація розмовного мовлення та визнається релевантним джерелом лінгвістичних досліджень. Соціальне членування суспільства з урахуванням ситуативних, статусних та рольових характеристик носіїв мови як учасників комунікативних актів має безпосередній вплив на функціонування мови та на її структуру, сприяючи варіативності на рівні мови та окремих підсистем.

Мова з позицій сучасної соціолінгвістики розглядається як соціально-комунікативна система, до якої входять як форми існування мови, так і їхні системи та підсистеми, при цьому найбільше значення відводиться соціально та етнічно детермінованим підсистемам внаслідок їхньої схильності до змін під безпосереднім впливом соціальних чинників, підданості впливу соціолінгвістичної мотивації. Соціально та етнічно марковані підсистеми постають своєрідним «полігоном лінгвістичних випробувань» можливостей мовної системи та потенційним джерелом її інновацій.

Продуктом взаємодії мовного колективу виступає певна мовна ситуація, яка складається із сукупності функціонально диференційованих форм існування мови, існування та внутрішня організація яких зумовлюється соціолінгвістичною нормою – комплексною варіативною системою мовних норм, що реалізуються в мові залежно від соціолінгвістичних параметрів комунікації. З позицій соціолінгвістичної норми нормативним визнається все те, що створено або може бути створене за наявними в мовній системі моделями і що приймається комунікантами у конкретному комунікативному акті, в соціумі та суспільстві в цілому.

Системний аналіз даних дозволив зробити висновок про існування дистинктивних типологічних рис лексичного та граматичного рівня. Субстандартна лексична система СМ представлена стилістично зниженими та соціально маркованими елементами (лексичними соціолектизмами).

Лексичні соціолектизми СМ характеризуються здебільшого зниженою конотацією, переважаючою комунікативно-емоційною функцією та понятійно-функціональною закріпленістю за молодіжною сферою функціонування мови. Система лексичного просторіччя СМ містить такі компоненти: сленгі-

зми, загальні колоквіалізми та вульгаризми. Простежуючи комплекс двосторонніх зв'язків між СМ та соціумом, що охоплює суспільно значущі зміни та варіації у СМ, зазначимо неоднаковість соціальної обумовленості його мовних ярусів та підкреслимо, що найбільш явний зв'язок з життям суспільства виявляє лексичний ярус, а інші яруси пов'язані з ним опосередковано.

Варіативність граматичного рівня СМ репрезентовано типологічно спільними для двох мов ознаками: інверсія, повтори, еліптичні конструкції, парцеляція, риторичні питання. У якості типологічних граматичних ознак СМ мови можна відзначити наявність подвійного заперечення, скорочених дієслівних форм, форми стверджувального речення у значенні питального.

Проведений аналіз фонетичних засобів соціолекту молоді продемонстрував той факт, що найважливішим в оформленні фонетичного компонента молодіжного мовлення є параметр емотивності, що використовується при реалізації прагматичної функції комунікації, який значно впливає на сегментний та супraseгментний рівні мовлення молоді. Комбінація різних функцій просодії у процесі молодіжної комунікації при визначальній ролі емоційно-модальної складової постає найважливішим компонентом актуалізації прагматики висловлювання

Аналіз наукових джерел дає підстави розглядати соціолект як комплексну систему, що складається з певних підсистем і сукупностей різнорівневих одиниць.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бишук Г. В. Ритмічна модель англomовного художнього тексту (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі соціально-психологічних оповідань письменників ХХ століття): дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2003. 208 с.

2. Боднар Р. В. Соціолект підлітків як субкультура сучасного лінгвосоціуму (на матеріалі англійської мови 90-х років ХХ – початку ХХІ століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. філол. н.: спец. 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2007. 20 с.

3. Грабовий П. Молодіжний сленг у системі соціолектів сучасної української мови. *Лінгвістичні студії*: зб. наук. Праць. Донецьк: ДонНУ, 2008. Випуск 16. С. 294-297.

4. Ерофеева Т. И. Социолект: стратификация исследования: дис. д. філол. н.: 10.02.19 «Общее языкознание, социолінгвистика, психолінгвистика» а. Санкт-Петербург, 1995. 356 с.

5. Мележик К. О. Соціолінгвістична варіативність дискурсу англійського «реального» телебачення (на матеріалі реаліті шоу «Великий Брат»): автореф. дис. ... канд. філол. нау: 10.02.04 «Германські мови». Донецьк: Донец. нац. ун-т., 2010. 21 с.

6. Миколенко Т. М. Український міський сленг (на матеріалі усного мовлення тернопільців): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова». К.: Інститут української мови НАН Україн., 2006. 21 с.

7. Мосенкіс Ю.Л. Стан і перспективи дослідження українського молодіжного сленгу. *Ucrainica I. Současna ukrajinistika: Problemy jazyka, literatury a kultury*. – Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. № 82. S. 100–102.

8. Петренко О.Д. До сторіччя кодифікації орфоепічної норми німецької мови. *Мовознавство*. 2000. № 6. С. 49–56.

9. Поздняков О.В. Номінативні процеси в сучасному німецькому молодіжному слензі (системно-квантитативне дослідження словників і періодичних видань): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 «Германські мови». Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова, 2010. 20 с.

10. Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). К.: Вид-во Укр. фітосоціол. центру, 1999. 148 с.

11. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. К.–Полтава: Довкілля, 2006. 716 с.

12. Щур І.І. Українськомовний комп'ютерний сленг: формування і функціонування: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. «Українська мова». К.: Київський національний університет ім. Т. Шевченка, 2006. 23 с.

13. Ehmann H. Ein paar Facts voraus. *Das neuste Lexikon der Jugendsprache*. München: Verlag C.H. Beck, 2001. S. 195.

14. Firth J.R. Papers in linguistics. Oxford University Press, 1957. 233 p.

15. Gumperz J.J. Language in Social Groups. *The Linguistic Sciences and Language Teaching*. London: Longman, 1965. 77 p.

16. Labov W. Sociolinguistic Patterns. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972. 347 с.

17. Labov W. The Social Stratification of English in New York City. Second edition. Cambridge: Cambridge U. Press, 2006. P. 168–178.

18. Labov W. The Study of Nonstandard English. *National Council of Teachers of English*. – Washington D.C.: Center for Applied Linguistics, 1970. 73 p.

19. Trudgill P. Dialect and education in the United Kingdom. *Dialect and education: some European perspectives*. Clevedon: Multilingual Matters, 1989. P. 94–109.

PECULIARITY OF SPORTS TERMINOLOGY TRANSLATION FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN

Professional English sports language is a variety of literary English, its form and part, as well as a special means of communication («language dialect») of the sports professional environment. The function of professional vocabulary is communication service in the professional sphere, including the provision of personal professional communication. Professional sports vocabulary, as a kind of linguistic phenomenon, arises as a result of the formation of sports professions. Regarding the translation of English sports vocabulary, it can be stated that in most cases sports lexical units are reproduced in Ukrainian using equivalent translation, descriptive translations, transcoding, transliteration, etc. It is advisable to use a transformational approach when analyzing methods of translating sports vocabulary, according to which lexical, grammatical and lexical and grammatical transformations are differentiated.

Scientific vocabulary is words or phrases denoting subjects and concepts that belong to different fields of science and are not commonly used [7, 49]. In other words, scientific vocabulary is a word or word combination that denotes scientific concepts and is a stable, reproducible element in the system of special knowledge, occupying certain classification places in it [1, 176].

In general, scientific vocabulary is characterized by the following important features:

- 1) secondary use of lexical units, which develops on the basis of the initial general use of lexical units;
- 2) special formations of artificial markings;
- 3) limited scope of use;
- 4) impossibility of direct translation into other languages;
- 5) the impossibility of replacement of individual elements without agreement with the tradition of the scientific field;
- 6) a peculiar attitude to such linguistic phenomena as, for example, polysemy, antonymy;
- 7) strengthened denotative connection [7, 49].

The relevance of the study of sports vocabulary is explained by the fact that despite the great popularity of sports in society, the linguistic component remains unexplored to this day.

From a linguistic point of view, the sports world is of great interest as a source of an endless layer of new vocabulary, which only increases every year. A huge number of factors influence this process: the emergence of new sports and their spread to a greater number of countries, changes in rules and procedures, the

development of new sports technologies. At the same time, the demand for high-quality translation of such vocabulary is also increasing. Basically, it is sports terminology, the translation of which is necessary for the implementation of various pragmatic tasks, such as: 1) ensuring an approach to explaining rules, instructions and guidelines; 2) familiarization with a wide range of viewers and readers (translation of sports journalism and broadcasts).

Surely, sports terminology differs from other areas of human activity in that sports terminology is known for its wide distribution, thanks to the media. This type of vocabulary is an abundant material for comparative study, thanks to which comparisons can be made in other languages.

Nowadays, sport is gaining popularity all over the world, therefore, the need for adequate translation of sports terms is growing. The sports sphere, like other separate spheres, causes difficulties in translation, the only distinctive feature is that the sports sphere plays an important role both in the mass media (media) and in the life of each person. More and more new sports are gaining popularity (such as ski mountaineering, curling), thereby attracting new words and expressions.

There is no doubt that English influences the language of sport, and this is a real and definite fact for almost every language.

Speaking about the peculiarities of sports terminology of the English language, it should be noted that it was formed under the influence of different languages, therefore most of the sports terms are borrowed. The use of slang and jargon, a significant number of multi-meaning words and abbreviations are considered to be a distinctive feature of the English sports language.

Sports language is a kind of miniature copy of the English language. For example, the word «ski» has Scandinavian roots. Many loan words clearly show an international context. Cricket is popular all over the world, and especially in the Commonwealth countries, this fact has seriously influenced the formation of the terminology of this sport. Thus, the term «doorsa», used to denote one of the techniques of serving the ball, was borrowed from Hindi and is literally translated as «one more». The word «tennis» came to English from Old French.

In addition, in different dialects of the English language, some sports notions may have completely different names. For example, the American term «soccer» and the British «football» refer to the same sport – football.

Borrowed sports terminology is usually formed by means of affixation.

1. Suffixes: -ing, -ed, -y («cross-country skiing» – лижні гонки, «swimming» – плавання, «safety car» – машина безпеки, «lapped car» – круговий автомобіль»).

2. Prefixes: mis-, re-, un-, under- («miskick» – незручний удар по м'ячу у футболі, «restart» – повторний старт (забігу), «unseated» – скинутий з коня»).

Some sports terms can have several meanings and be used in different sports. As a rule, such terms are borrowed into sports where the concept denoted by the term is not a characteristic feature. For example, the term «rally» is used in more than 6 sports, and such terms as «penalty» and «guard» are even more common.

As everyone knows, any sport carries a huge amount of different information. Some information can be expressed in a simple way, while other information requires complex phrases. In order to effectively and promptly convey such information to the viewer, various types of abbreviations began to be created. Initially, in English sports terminology, abbreviations were used to denote statistics, which made them more visual. However, with the development of the sports movement and the emergence of new championships and sports organizations, whose names usually consisted of three words or more, abbreviations gained even greater popularity and firmly entered the English language.

Sports terminology, as a special layer of specialized vocabulary, carries with it special translation difficulties. However, only by coping with them, the translator can adequately and fully convey the information to the recipient.

Semantic nuances of terminology also cause a particular difficulty when translating sports-oriented terms. Polysemantic sports language units can be found both within the framework of one sport and at the «junction» of different disciplines.

The use of slang expressions and excessive emotional coloring of the sports language of athletes, commentators, competitors or sports fans can also become a difficult moment for the translator. When describing the competition, the athlete can use vivid figurative expressions, and the fans use such expressions that are known only to the most devoted fans. For example, in the middle of a water polo match, you can often hear the word «*broil*» being shouted. This term serves as a kind of «signal» when the player with the ball is overtaken by the opponent.

The vocabulary of sports discourse belongs to the special vocabulary. At the same time, it is heterogeneous in composition. In addition to the terms recorded in dictionaries, there are also professionalisms and other lexemes that are rarely presented in terminological dictionaries, as they function mainly in the oral and colloquial language of specialists in the sports industry. If the terms can be known to people who are not closely related to the sports science field, then the meaning of professionalisms is understood only by specialists, since professionalisms have a certain field of use and arise in the conditions of professional communication as secondary forms.

It should be noted that the vocabulary of sports discourse is a powerful source of active enrichment of the lexical composition of spoken language. In sports broadcasting, productive and emotionally colored professional neologisms are often formed, which describe in detail the type of activity or subjects directly related to the field of activity of the corresponding sport [8, 104].

Researchers note that stylistically colored units of sports communication, which express scientific sports concepts and have definitions, can be qualified as sports terms (of course, in the absence of a terminological counterpart). In the latter case, it would be legitimate to evaluate them as an intermediate phenomenon, and only the use of such units in language practice can decide their fate: they will either remain in the sphere of purely scientific communication of

athletes, or acquire the status of a term, or retain their intermediate position for a long time [11, 80].

The problem of the ratio of different classes of the vocabulary of sports discourse has been the subject of discussions for a long time; however, there is still no clear solution to this issue. Some researchers, for example, K. Lebed and others, distinguish between scientific and professional vocabulary and terminology. Some linguists (H. Zorya [2], etc.) state common and distinctive features of scientific vocabulary and terminology.

In the special vocabulary of the English language, the following classes are often distinguished [11]:

- terms,
- terminological jargon,
- professional jargon,
- professionalism.

In sports discourse, jargon is characteristic of the speech of people of a certain type of activity, professions that translate scientific professional vocabulary into the sphere of everyday life. Jargonisms, according to L. Stavyska, have a rather open character, since they serve relatively large groups of native speakers united by certain social or professional characteristics. Jargon as a lexical and phraseological subsystem is used by this or that social group to separate this group from the rest of the social community. Jargonisms are, as a rule, emotionally valuable expressive constructions; among jargonisms, negative nominations predominate [9, 169].

In our opinion, English sports jargon (however, like the sports jargon of any language) can be conditionally divided into two types: the professional jargon of athletes and the jargon of fans. Of course, it is impossible to clearly define the criteria, since lexical units of both types are used both in the first and in the second group. Therefore, the distinction should be made according to the frequency of use. The professional jargon of athletes is mainly used in a professional sports environment among players, coaches, etc. and mainly reflects professional activities – games, sports competitions, training and everything related to them. Fans use it relatively rarely. The jargon of cheerleaders and fans is not so much related to the professional activities of athletes, but to the process of cheering and the behavior of fans. We can also divide by the authorship of jargonisms belonging to this or that group. At the same time, we include not only football players in the second group, but also everyone whose professional activity is related to sports: coaches, sports managers, sports commentators, sports journalists. Of course, the latter to some extent can be classified as fans, but we emphasize their professional approach to the problem.

If the professional jargon of sportsmen is a relatively stable phenomenon, the jargon of sports fans is currently not fully formed and is in the process of being created. On the other hand, the vocabulary is in such a state that it will be extremely difficult for a person unfamiliar with a certain sports subculture and its

language to understand the content of a conversation in this jargon – due to the presence of many words with an additional meaning load and due to the lack of knowledge of the exact situation in the world of a certain sports subculture.

At the current stage of the development of sports jargon, as a rule, the creation of new words does not occur, and the expansion of the vocabulary occurs due to the appearance of new content in certain language units, which often varies depending on the event.

In such dynamic spheres as sports, innovations constantly arise: lexical innovations, semantic neologisms, archaisms, paraphrases, borrowings from other languages. Replenishment of the English dictionary correlates with the pragmatic needs of the world community. The composition of modern English specialized vocabulary is not stable. It is constantly changing due to the entry/exit of words to the terminology system, changes in meanings, constant addition of new terms, for example, in connection with the reorganization of organizations, changes in terminology, etc.

Terms arise as a result of language's desire to convey information as succinctly and accurately as possible. The saturation of documents with terms requires the translator not only to improve his knowledge of a foreign language, but also the appropriate Ukrainian professional vocabulary and the ability to use it correctly.

Terms are basically translated by the equivalent term of the target language, so translation options such as the use of analogues, synonymous substitution, descriptive translation are used when there is no equivalent.

The analysis of English sports vocabulary shows its heterogeneity. In English sports vocabulary, polysemous terms exist alongside single-semantic terms that have precise and clear semantic boundaries.

Among the main problems that arise when translating sports vocabulary, scientists name, in particular, the peculiarities of the translation of the vocabulary of various sports, the ambiguity of the term, the presence of terms that go beyond the term system, the translator's lack of background knowledge, the translator's lack of understanding of the rules and processes in the sport, we can also add to this list the presence of an individual speech style of athletes or sports commentators, etc.

Scientists recommend the following sequence of analysis of semantic and syntactic analysis when translating special vocabulary:

- 1) translate the keyword, which is usually the last word in the terminological line;
- 2) analyze the semantic connections within the range between the components and identify semantic groups (analysis – from the first word from left to right);
- 3) determine the connections between the selected semantic groups and translate the entire terminological series, starting with the keyword, sequentially from right to left;
- 4) carry out a stylistic analysis and edit the translation.

These methods are fundamental in the translation of sports vocabulary. The final choice of this or that method depends in each case on the lexical content of the group and on the information load of the entire context. In this regard, a careful semantic analysis of the lexeme should be carried out, since the semantic boundary within the lexeme can pass in different places, and the same word can be translated in different ways depending on this.

It is appropriate to consider the recommendations developed by the Ukrainian scholar and translation expert T. Kiyak for the translation of terminology and special professional vocabulary:

1) the terms or professionalism used in the translation must be approved by the relevant state standards;

2) the translator must take into account the field of science or field of the translated term or professionalism;

3) if the term or professionalism found in the original text is not recorded in scientific and technical dictionaries, the translator must choose the translation equivalent himself, using the reference literature, after consulting with a specialist; as a last resort, the term or professionalism can be reproduced transcriptionally;

4) the synonymous use of terminological units should be avoided in the translated text; all terms, symbols, abbreviations must be unified;

5) if the original text contains a semantic error related to the spelling of the term, the translator must provide a translation that corresponds to the original and indicate the error and provide the correct version in the footnote;

6) terms that are unadapted borrowings for the target language must remain in the translation; their original is written in parentheses;

7) Latin names are not translated and remain in their original form;

8) shortening of terms is not allowed;

9) the nomenclature remains in the original;

10) units of physical quantities, special signs must comply with technical standards [4].

According to the difficulty of understanding and translation, English sports vocabulary is divided into three groups:

1. Lexical units denoting foreign-language realities are identical to Ukrainian realities. Understanding and translating lexemes and phrases of this group is not particularly difficult. Possible translation options are available:

a) the Ukrainian word is used as an equivalent. The form of the Ukrainian word is related to the form of the English word (so-called international terms);

b) the Ukrainian word is used as an equivalent. The form of the Ukrainian word is not related to the form of the English word (the so-called pseudo-internationalism);

c) the English word is translated into Ukrainian, its components match in form and meaning with the corresponding components of the English word;

d) the general meaning of the English word completely coincides with the meaning of the similar Ukrainian word, but its individual components differ from the components of the Ukrainian equivalent.

2. Foreign words referring to foreign reality are absent in Ukrainian reality, but there are universally recognized Ukrainian terminological equivalents. Adequate translation of such words is achieved by selecting appropriate Ukrainian analogues through adequate substitution. Context is of great importance when translating words of this group. Context allows the translator to derive the overall meaning of a word from the meanings of its components.

3. Lexemes that denote foreign realities and do not have generally accepted Ukrainian terminological equivalents. Such words are difficult to translate, because their correct reproduction is impossible without careful, and sometimes even etymological analysis of the components. The translation of this group of vocabulary is achieved with the help of:

- a) description of the meaning of an English word;
- b) literal translation;
- c) partial or full transliteration;
- d) transliteration and literal translation;
- e) transcription;
- g) transcription and translation [3].

The main errors in the reproduction of such words are related to:

- the desire of the translator to find the literal equivalent of a foreign word in the Ukrainian documents (in these cases, the specificity of foreign language realities is erased);

- incorrect assignment of the word to one of the above groups and selection of an inadequate translation option;

- a literary translation, when English words, phrases or their components are similar in form to a Ukrainian word or phrase, but have a different meaning.

Sports vocabulary of team games and comments (for example, football matches) can be divided into lexical-semantic groups. In particular, the following lexical-semantic groups and subgroups can be highlighted.

1. Persons related to the game

- Players
- Nomination of the team as a whole
- Nomination of players by role on the field
- Nomination of players by function in the team
- Nomination of players by performance
- Judges
- Trainers
- Fans

2. Behavior and actions of persons

- Behavior and actions of players
- Behavior and actions of players on the field

- Behavior and actions of players during the game
- Actions of judges and their attributes
- Behavior and actions of coaches
- Behavior and actions of fans

3. Game

- Game attributes and their parts
- Gates and their parts
- Ball
- The field and its marking
- Game results

- The situation on the field
- Time markers of the game

4. Tournaments and championships.

Here are the examples of lexemes for each category:

- Nomination of the team as a whole, for example: *team*; *national team*; *b-team*;
- Nomination of players by role on the field, including, *winger*, *goalkeeper*, *back*, *halfback*, *sweeper*, *forward*, *center forward*, *left wing*, *right wing*, *substitute*;
- Nomination of players by function in the team, including: *player*; *a player in the team*; *leader of the dressing room*;
- Nomination of players by performance, including: *playmaker*; *break a hoodoo*; *supersub*; *matchwinner*;
- Judges: *referee*; *main referee*; *linesman*;
- Behavior and actions of players on the field, e.g.: *nutmeg*, *dummy*, *break*, *backheel*, *a late tackle*, *get the ball in the back of the net*, *to mark a player*, *caught in possession*, *to score a goal*, *to take a penalty*, *to take a free kick*, *to take a corner*, *to throw in*, *to bend the ball*, *to pass*, *to play football attacking*, *to play defensively*, *first touch*, *lose possession*, *bicycle kick*;
- Actions of referees and their attributes, for example: *head for an early bath*, *a warning*, *a yellow card*, *a red card*, *a sending off*;
- Game results, for example: *the score*, *victory*, *a defeat*, *a draw*, *a goalless draw*, *a game of two halves*;
- Situation on the field, for example: *out*, *offside*, *goal*, *no goal*, *penalty kick*, *indirect free kick*, *free kick*, *a goal kick*, *a corner*, *a throw in*, *a wall*, *a deflection*, *a tackle*, *a pass*, *a foul*, *offside trap*, *the ball is out*, *the kick off*;
- Tournaments and championships, in particular: *the Italian football championship*, *the premier league*, *the first league*, *the world championship*, *the world cup*, *the European championship*, *the European cup*, *lifting the silverware*.

An analysis of the transformations used in the translation of sports vocabulary was carried out. It was determined that both formal lexical transformations (loan translation, transcription, a combination of loan translation and transcription) and

lexical-semantic transformations (differentiation of meaning, concretization, generalization, and modulation) function in the analyzed texts.

1. Loan translation as a formal lexical transformation is differentiated from such a grammatical transformation as a literal reproduction of a grammatical structure (literal translation). The translation is indeed carried out literally, but there are differences in semantics: in particular, we call as loan translation the reproduction of fixed expressions and collocations, while any word combination is translated by literal translation. So such phrases as, for example: *a red card* → *червона картка*, *a yellow card* → *жовта картка*, *first touch* → *перший дотик*, *the final whistle* → *фінальний свисток*, *the first league* → *перша ліга*, *the premier league* → *прем'єр ліга*.

2. Transcription, for example: *a foul* → *фол*, *a pass* → *пас*, *goal* → *гол*, *out* → *аут*.

3. The combination of formal transformations such as a combination of transcription and transliteration, for example: *playmaker* → *плеймейкер*, *sweeper* → *свіпер*.

4. Differentiation of meaning suggests the selection of the best equivalent, for example: *a defeat* → *поразка*, *a deflection* → *рикошет*, *a draw* → *нічия*, *a fan* → *уболівальник*, *a wall* → *стінка*, *a warning* → *попередження*, *back* → *захисник*, *coach* → *тренер*, *forward* → *нападник*, *halfback* → *півзахисник*, *player* → *гравець*, *referee* → *суддя*, *substitution* → *заміна*, *team* → *команда*, *the ball* → *м'яч*, *the crossbar* → *перекладина*, *the first half* → *перший тайм*, *the goal* → *ворота*, *the goalpost* → *штанга*, *the net* → *сітка*, *the score* → *рахунок*, *the second half* → *другий тайм*, *to mark a player* → *онікувати гравця*, *victory* → *перемога*.

It should be borne in mind that many of the sports words from the examples above, reproduced by differentiation of meaning, can also traditionally be reproduced by means of transliteration or transcription, or their combination. These are, in particular, such words as: *a fan* → *уболівальник*, також *фан*; *back* → *захисник*, також *бек*; *forward* → *нападник*, також *форвард*; *halfback* → *півзахисник* також *хафбек*; *referee* → *суддя*, також *рефери*.

Generalization involves the replacement of a concept with a narrower meaning by a concept with a broader meaning, in particular: *to play football attacking* → *грати в нападі*. Here, due to the omission of the word *football*, the expression has become more general.

Concretization, in contrast to generalization, involves replacing a broader concept with a narrower concept, for example: *a tackle* → *відбір м'яча*, *to take a penalty* → *бити пенальті*. In the first example, the expression is specified by adding the word *ball*. In the second, the broader concept of *to take* is reproduced more precisely *бити*. In the example *lose possession* → *втрапити м'яч*, the broader concept of *possession* «передача» is translated by the more specific concept of *м'яч*.

Modulation implies a logical development of the concept, in particular: *left wing* → *лівий нападник*, *right wing* → *правий нападник*. In the above phrases, the word *wing* literally means «крило», and it metaphorically indicates the location of the attackers on the field. In the translation, demetaphorization was carried out and the name was logically reproduced by action, function: *нападник*.

Grammatical transformations were represented by such transformations as literal reproduction of a grammatical structure (literal translation), transposition, permutations and substitutions, additions and omissions. They must be considered in detail.

The literal reproduction of the grammatical structure implies the exact word-for-word reproduction of the phrase while preserving the grammatical order, for example: *added time* → *доданий час*, *centre forward* → *центральний нападник*, *main referee* → *головний суддя*, *the centre line* → *центральна лінія*, *the penalty area* → *штрафна площа*, *to score a goal* → *забити гол*, *no goal* → *немає голу*.

Transposition involves the replacement of words in a phrase or phrases in a sentence, for example: *national team* → *збірна країни*, *the Italian football championship* → *чемпіонат Італії з футболу*, *the European championship* → *чемпіонат Європи*, *the european cup* → *кубок Європи*, *the world championship* → *чемпіонат світу*, *the world cup* → *кубок світу*. In some cases, transposition is accompanied by morphological replacement (replacement of parts of speech). For example, *national team*. *National* is an adjective rendered by the noun *країни*.

In the phrase *the Italian football championship*, *Italian* is an adjective translated as the noun *Італії*.

Morphological replacement involves the replacement of parts of speech, for example: *lifting the silverware* → *виграти трофеї*, *lifting* (gerund) → *виграти* (verb in the form of infinitive); *offside trap* → *офсайдна пастка*, *offside* (adverb) → *офсайдна* (adjective); *the ball is out* → *м'яч в ауті*, де *out* (adverb) → *ауті* (noun); *the centre spot* → *центр поля*, де *centre* (adjective) → *центр* (noun); *to play defensively* → *грати в захисті*, де *defensively* (adverb) → *захисті* (noun); *to take a corner* → *подати кутовий*, де *corner* (noun) → *кутовий* (adjective).

Syntactic replacement involves replacing a word with a phrase or a phrase with a word. The replacement of a phrase with a word (lexical contraction) was found more often in the studied material and is represented, in particular, by the following examples: *goal keeper* → *воротар*, *to take a free kick* → *бути штрафний*, *half time* → *перерва*.

Replacing a word with a phrase (lexical expansion) is represented in the analyzed material by the following example: *offside* → *поза грою*.

Addition implies the addition of full tokens as compensation for translation losses or the addition of some units. In particular, the addition of full tokens is carried out in the following examples: *a corner* → *кутовий удар*. The word *удар* is added here, but a morphological replacement – = replacement of parts of

speech – is additionally carried out. In the following example, the addition of a spare noun also contributes to the concretization: *to be on the bench* → *сидіти на лаві запасних*. What's more, the concretization here is strengthened by the use of a lexeme with a narrower meaning: *to be* → *сидіти*. Here are some more examples of adding full tokens: *to pass* → *дати нас*; *to throw in* → *кидати з ауту*.

The addition of grammaticalized units, in particular, prepositions, is carried out in the following examples: *a goal kick* → *удар від воріт*, *to support* → *уболювати за*.

Omission is the opposite of addition. In the same way, both full lexemes and grammaticalized units can be omitted. The omission of full lexemes in the semantic aspect contributes to generalization: *indirect free kick* → *вільний удар*, *penalty kick* → *пенальті*, *to bend the ball* → *навісити*.

It is useful to consider such means as transformation: *a late tackle* → *атака з порушенням правил*, *a player in the team* → *гравець основного складу*, *break a hoodoo* → *припинити смугу невезіння*, *get the ball in the back of the net* → *забити гол*, *head for an early bath* → *видалення гравця з поля*, *lider of the dressing room* → *неформальний лідер команди*, *the 6 yard box* → *воротарська*, *the kick off* → *початок гри*.

In our opinion, the descriptive translation reproduces the following units: *linesman* → *суддя на лінії*, *a game of two halves* → *у грі кінцевий результат може суттєво відрізнятись від рахунку за перший тайм*, *backheel* → *коннути м'яч позаду себе п'яткою*, *bicycle kick* → *удар через себе в падінні*, *break* → *бігти з м'ячем до воріт іншої команди подальше від основної групи гравців*, *b-team* → *другий склад команди*, *dumtту* → *облудний фінт*, *dumtту* → *гравець, який робить вигляд, що збирається отримати м'яч, але замість цього дозволяє м'ячу пролетіти повз нього до ніг товариша по команді, щоб обдурити гравців команди суперника*, *matchwinner* → *людина, яка забиває переможний гол*, *supersub* → *гравець із лави запасних, який часто забиває голи*, *winger* → *крайній півзахисник, що атакує*.

Compensation for translation losses is represented by examples when losses during the translation of non-equivalent English sports professional jargons are compensated by the use of Ukrainian sports professional jargons, for example: *a goalless draw* → *гра в суху*.

Antonymous translation involves replacing positive expressions with negative ones and vice versa, for example: *caught in possession* → *гравець, який не рухається вперед з м'ячем*.

The equipment used during sports competitions or training is usually translated using the technique of concretization:

ammunition – патрони;

bindings – кріплення;

boots – черевики;

clothing – одяг;

cup – кубок;
 earmuffs – навушники;
 gloves – рукавички;
 goggles – окуляри;
 poles – палиці;
 post, upright – стійка, штанга;
 rifle – гвинтівка;
 rifle bags – чохли для гвинтівок;
 ski clips – затискачі для лиж;
 skis – лижі;
 socks – гетри.

This group of terms is translated into Ukrainian either by single correspondence, contextual correspondence, or variant correspondence. Individual correspondences include: *skis and gloves, earmuffs*. For example, words *poles, bindings* have many translation options, and the option used here is almost at the very end of the list of meanings of this word. Variant correspondences also include *boots, rifle, clothing, goggles, ski clips*. The word *bags* is translated by contextual correspondence, since it does not have the meaning «футляр», in this case the translator relied on the context.

In this group, one can observe such a translation transformation as concretization. The word ammunition is translated into Ukrainian as «патрони». Although in English the word with a more general meaning is used, since ammunition includes everything related to military clothing and weapons. But, in sports, namely in biathlon, only such words as «патрон» and «рушниця» are used, so a direct translation of ammunition will not be correct.

At sporting events, devices and tools are often used to check the track, athletes' equipment, and shooting place:

measuring tapes, 50-100 m are used to take measurements of specific areas;

radar chronograph measures the speed of a bullet;

stickers – for applying control markings;

strike tester – device for measuring the force of an impact;

trigger tester – device for measuring the force of a trigger – for determining the resistance of the trigger mechanism;

water/bubble levels are used to check the level of targets;

weigh scale – scale for weighing skis and a rifle.

Grammatical transformation is most often used to translate multi-component terms, for example:

prone position – *стрільба зі становища лежачи*;

standing position – *стрільба з положення стоячи*.

In this case, grammatical transformation is used, replacement of parts of speech (adjectives are replaced by adverbs). And also lexical addition is used – adding a noun with the preposition «стрільба з» and rearranging of words.

As a rule, any sport holds many events and competitions so that athletes can show themselves at the international level. Such events include, for example:

- *Olympic Winter Games (OWG)* = Зимові олімпійські ігри;
- *World Championships (WCH)* = Чемпіонат світу;
- *World Cup (WC)* = Кубок світу;
- *Open European Championships* = Відкритий чемпіонат Європи;
- *IBU Cup* = Кубок IBU.

All these events are translated by variant correspondences. When translating into Ukrainian, syntactic transformation is used – permutation. The peculiarity of the translations of these names is that in Ukrainian the indication of the scale of the competition is at the end of the phrase. The scale is understood as the level of the competition: *World Championship, European Championship, IBU Cup*.

One may notice that almost all competitions have an abbreviation, the only exception is the last event – the IBU Cup. In this case, one should not use a literal translation, the names of these events are already established and can be found in any dictionary.

A translator who encounters sports terminology for the first time may find it difficult to find equivalents for translation even among the simplest terms that are very often used in broadcasts of sports events, in various interviews and TV shows.

Very often, texts for translation contain terms that describe such thematic groups as:

- for what events it was created;
- classes of athletes;
- types of competitions and technical requirements for a sports competition for different classes of athletes;
- rules of conduct for people who do not participate in competitions (spectators, coaches, etc.).

The next point that a translator needs to pay attention to is the types of sports competitions.

The following types of competitions are established for IBU events:

- Individual – індивідуальна гонка;
- Sprint – спринтерські перегони;
- Pursuit – перегонка переслідування;
- Relay – естафетна гонка;
- Mixed relays – змішана естафета;
- Mass Start – перегонка з масовим стартом;
- Super Sprint Final / Super Sprint Qualification – суперспринт фінал/суперспринт кваліфікація.

Sports terminology, which occupies a significant place in the language system today, can be difficult to translate, this is due to the fact that the terminology of sports vocabulary is constantly evolving – new types of sports continue to appear. Along with them, new terminology appears, which must be adequately translated.

The constant development of sports vocabulary is a significant problem for translators who need to convey sports vocabulary in such a way that there is no misunderstanding between people of different countries and incorrect interpretation of the rules. This situation is especially relevant when holding international sports events. The problems that translators often encounter when translating sports terminology are mainly related to proper names, polysemantic vocabulary, abbreviations and slang expressions.

Correct translation of sports terms is the main task for translators, because terminological vocabulary can't be literally translated. When translating terms into Ukrainian, it is very important to preserve their original meaning in order to avoid contradictions in the future.

REFERENCES

1. Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. К.: Academia, 2010. 217 с.
2. Зоря Г. Професійна мова журналістики. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2014. С. 25–26.
3. Кияк Т.Р. Науково-технічний переклад (теоретичні та практичні аспекти). *Іноземна філологія*. 1992. Вип. 104. С. 141–150.
4. Кияк Т. Теорія та практика перекладу. Вінниця: Нова книга, 2006. 592 с.
5. Кротевиц Є.В. Словник лінгвістичних термінів. К.: Вища школа, 1957. 236 с.
6. Максимов С. Практичний курс перекладу. Київ: КНЛУ, 2016
7. Павлова О. Терміни, професіоналізми та номенклатурні знаки (до проблеми класифікації спеціальної лексики). URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Ukr_term/2008_620/09.pdf
8. Паламар Л.М. Мова ділових паперів. К.: Либідь, 2010. 296 с.
9. Ставицька Л. Український жаргон. К.: Критика, 2015. 496 с.
10. Хоменко І.М. Спортивна термінологія – основа професійного мовлення фахівця з фізичної культури. URL: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-07/08khipts.pdf>
11. Savory T.H. The language of science. London, 2007. 232 p.

РОЗВИТОК ГЕНДЕРНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

The publication is dedicated to the history of the development of gender relations in Ukraine. Investigating the problem, the authors use a chronological method, starting with the period of the Copper-Stone Age, and ending with modern times. The focus of attention is directed to such aspects as the position of women in contemporary social structure, their marital status and the possibility to influence on economic, political and social life.

At the end of the article, it is concluded that the gender history of Ukraine is quite dynamic. Gender relations at each historical stage were distinguished by their specificity. For a long time, women, as part of the society living in Ukraine, were deprived of basic rights and generally depended on men; their influence on economic, political and cultural life was limited. Only during the 20th century they got the opportunity to become an equal part of society.

Today, Ukraine, on its way to the European Union, has undergone a significant transformation of views on women's role and place in society and has created effective mechanisms for the gender policy functioning. Therefore, we can observe progress in the field of ensuring equal rights and opportunities for both women and men, as well as their parity representation in social, educational, economic, political spheres and the security sector.

Keywords: gender equality, social status, marriage, family, rights and opportunities, historical traditions.

Сьогодні гендерна рівність є одним із пріоритетних напрямків розвитку українського суспільства, яке прагне нарешті стати частиною європейського товариства. З огляду на даний факт, дослідження історичних аспектів становлення паритетних відносин між чоловіками та жінками в Україні викликає неабиякий інтерес та є актуальним у світлі сучасних подій.

Варто зазначити, що розвиток гендерних відносин на українській території носив досить динамічний характер. Зокрема, у період мідно-кам'яного віку (бл. 5400–2750 до н. е.) відбувся поступовий перехід від матріархату до патріархату. Важка фізична праця відтоді стала обов'язком чоловіка, що перебрав на себе головну роль у сім'ї, котра вже починала носити патріархальний характер, а жінка натомість залишилася хранителькою домашнього вогнища, обов'язком якої було дбати про продовження роду.

Яскравим прикладом існування таких гендерних відносин була Трипільська культура. В основі суспільного устрою трипільських племен спочатку прослідковувалися матріархальні родові відносини, які з часом замінили патріархальні. Основною суспільною ланкою трипільців стали сім'ї, які

об'єднувалися в роди. Кілька родів складали плем'я, а група племен утворювала міжплементні об'єднання. І хоча головна роль у трипільців була відведена чоловічій частині племені, яка займалася полюванням і тим самим забезпечувала свою сім'ю необхідною їжею, роль жінки – продовжувачки роду була надзвичайно вагомою. На відміну від чоловіків, що більшість часу проводили поза межами плем'я, жінки залишались вдома, займались господарством та опікувались дітьми. Саме тому у трипільців, на думку переважної частини науковців, котрі досліджували цю землеробську культуру, існував культ жінки-матері. Підтверджує даний висновок наявність великої кількості статуеток із відвертими суто жіночими формами тіла, знайдених археологами при численних розкопках трипільських поселень [1].

Досить цікаві гендерні відносини існували й у кочових народів, котрі заселяли південні степи України у ранню залізну добу. Так, скіфи (VII ст. до н.е. – III ст. н.е.) – стали яскравим прикладом класичного патріархального суспільства. Ці войовничі племена вели свій родовід за чоловічою лінією. У скіфів існувало багатоженство, і старша дружина займала привілейоване становище. Значно більш безправним і приниженим було становище молодших дружин і наложниць [2]. Саме рештки тіл цієї категорії, які свідчили про насильницьку смерть (зазвичай при похованні глави дому вбивали і його дружин), найчастіше знаходять археологи при дослідженні скіфських курганів.

В той же час, скіфські жінки мали досить широкі права, а їхні заняття виходили за межі суто жіночих. Так, тогочасний соціум ставився із схваленням до занять жіночої частини населення військовою справою. Скіф'янки проходили військовий вишкіл та майстерно володіли зброєю. Свідченням цього слугують непоодинокі знахідки, отримані в результаті археологічних розкопок курганів, розташованих на території Лісостепової та Степової України. Так, було знайдено значну кількість жіночих поховань переважно молодих осіб, в похоронному інвентарі яких, крім суто жіночого майна (прикраси, дзеркала, прясла від веретен), знаходилися також предмети озброєння (сагайдаки зі стрілами, списи, пращі). Деякі дослідники почали вважати, що у скіфському суспільстві був наявний ще один соціальний прошарок – так звані «жінки-амазонки» [3, 393]. Хоча дане твердження викликає чимало дискусій серед наукової еліти, наявність у скіфських жінок зброї може свідчити про їхній вихід за межі «звичного домашнього вогнища», а, отже, й про їхній більш вищий суспільний статус, порівняно із тими жінками, які опікувались виключно господарством та дітьми.

Високий статус мали й сарматські жінки. Зокрема, за грецькими свідченнями, походження сарматів пояснювалося шлюбом чоловіків плем'я із амазонками. Крім того, у сарматів існувало кілька досить агресивних культів, зокрема, культ меча та культ війни. Це слугує поясненням того, чому поряд з померлою сарматкою у могилу клали меч. Побутувало й твердження, що сарматські дівчата не могли вийти заміж, поки не вбивали на полі

битви трьох ворогів. Сарматки володіли однаковими правами із чоловіками, тому грецькі історики називали це плем'я: «Ті, що керуються жінками».

Ще одна сторінка гендерної історії України пов'язана із грецькою колонізацією Північного Причорномор'я та появою на цих територіях державності. Із самого початку свого існування у більшості міст-полісів, тотожно із грецькими метрополіями, жінки поділялися за соціальним статусом на три великі групи. До першої групи, що називалась вільно народженими, належали дружини, матері та доньки громадян міста. Однак, незважаючи на свій високий статус, порівняно із іншими категоріями, із самого свого народження ця соціальна група не мала громадянських і майнових прав та повністю підкорялась спочатку батькові, а потім чоловікові, які, згідно із грецькою правовою традицією, повністю керували їхнім життям, вважаючи своєю власністю. Вільні жінки отримували мінімальну домашню освіту, навчалися співати і танцювати, а також вести домашнє господарство. Безправність позначалася і в тому, що без дозволу батька або ж чоловіка жінка не могла вийти з будинку, а якщо вона його отримувала – її обов'язково мала супроводжувати служниця. Проживали вільні жінки окремо від чоловіків – в особливій частині будинку, що називалася гінекея. Це робилося для того, щоб жінка була позбавлена можливості спілкування зі сторонніми чоловіками, які могли завітати до будинку на запрошення господаря. Присутність жіночої частини сім'ї разом із чоловіками дозволялася лише на сімейних святах. Жінки допускалися до релігійних свят та культових заходів, під час яких постійно перебували під наглядом гінекономів – спеціальних посадових осіб, які стежили за їх поведінкою [4, 30].

Другу групу жінок у містах-полісах становили гетери, покликанням яких був супровід і влаштування розваг чоловікам, на утриманні яких вони знаходились. Ця категорія жінок була освіченою, оскільки на відміну від попередньої, їх навчання охоплювало більш ширший спектр дисциплін, зокрема, філософію, мистецтво, музику та риторику. В той же час гетери не мали права вступати у шлюб, хоча інколи траплялися винятки з правил.

До третьої групи жінок належали авлетриди, паллаке, диктеріади, леофори і хамаїтипаї [4, 32]. Авлетридами стародавні греки називали представниць мистецтва, зокрема, професійних танцівниць, актрис, музиканток. Зазвичай дана категорія цінувалася грецькими чоловіками, на запрошення яких вони виступали на святах, веселили публіку та надавали інтимні послуги, за що отримували високі гонорари. До категорії паллаке належали співмешканки, зазвичай колишні рабині, які були відпущені на свободу. Вони перебували на утриманні чоловіка та мешкали з ним і його сім'єю під одним дахом. На сходинку нижче у цій соціальній групі перебували диктеріади – публічні жінки, що надавали сексуальні послуги за гроші. Вони зазнавали найбільших утисків з боку давньогрецького суспільства, оскільки мали проживати у передмісті, носити спеціальний одяг та перуку й фарбувати волосся. Також їм заборонялося до настання темряви входити у місто, відвідувати храми та

бути присутніми на релігійних святах. Найнижчий соціальний статус був у леофор. До даної групи належали повії, які обслуговували за невелику плату клієнтів просто на вулицях та хамаїтипаї – жінки, які надавали інтимні послуги в громадських місцях [4, 34].

Стародавня грецька сім'я була глибоко патріархальною. Її створення чоловіками розглядалося як об'єктивна необхідність забезпечення безперервності свого роду, збереження та продовження сімейних релігійних звичаїв і ритуалів. До того ж на сімейну організацію надзвичайний вплив мала родова клановість. Так, відразу після народження дитини, батько спочатку мав визнати її, а потім представити фратрії, що являла собою сукупність декількох родів, котрі керувались спільними органами самоврядування та мали один релігійний культ. Фратрія голосуванням підтверджувала легітимність народження, після чого дитину вносили до її реєстру населення. Дівчина не обирала собі нареченого, ця місія належала виключно її батькові. Шлюб передували заручини, завданням яких було з'ясування майнових відносин майбутніх родичів, а також розмір та склад посагу нареченої, частина якого вважалась її власністю й у разі розлучення поверталася сім'ї. Варто зазначити, що діти, народжені у шлюбі, якому не передували заручини, не вносились фратрією до реєстру та позбавлялися права на спадщину. Чоловік міг розірвати шлюб без будь-яких пояснень і, більш того, мав це зробити у разі зради дружини, яка вважалася найтяжчим злочином сімейного права. Натомість дружина, навіть маючи вагомі причини, не могла розлучитися з чоловіком без відповідного рішення архонта.

Таким чином, жінки грецьких міст-полісів, незважаючи до якої категорії вони належали, постійно зазнавали принизливого ставлення з боку чоловіків. Позбавлені громадянських та майнових прав, вони мали виконувати покладене на них завдання – народжувати дітей, здатних управляти полісом та забезпечувати його безпеку, а також дбали про продовження роду.

Після встановлення контролю Римської імперії над територіями Північно-Західного Причорномор'я та введення до великих грецьких полісів (Ольвії, Херсонеса, Тіри) римських залог, (I ст. до н.е. – III ст. н.е.), розпочалась кампанія, завданням якої стало поліпшення демографічної ситуації на захоплених територіях. Так, на рубежі I ст. до н.е. – I н.е. в Римській метрополії був прийнятий закон, згідно якого чоловікам, що мали високий статус, заборонялося одружуватися з вільновідпущенниками (колишніми рабниками), а іншим римським громадянам було заборонено одружуватися з жінками з поганою репутацією. Згідно з іншими положеннями даного закону, покликаними внести позитивні зрушення у покращення демографічної ситуації, права на спадщину батьків позбавлялися дорослі, але неодружені діти, а одружені, але бездітні чоловіки, отримували лише її половину. Жінки також отримували тільки половину спадщини, якщо мали менше трьох дітей. Напротивагу їм, особи, що мали трьох і більше дітей, підтримувалися державою та могли претендувати на вищі посади й мати різноманітні майнові

пільги. Це юридичне положення називалося *ius trium liberorum* (право трьох дітей) [5, 65].

Для ранньофедалної держави, що виникла на теренах України – Русі, (кінець IX – початок XIV століть) характерною рисою стало більш високе соціальне становище жінки порівняно із римським чи германським суспільствами, у яких останні, незважаючи на свій вік та статус, завжди перебували під опікою чоловіка і були позбавлені правоздатності. На Русі жінка в шлюбі зберігала за собою все своє майно, яке після смерті чоловіка не включалося у спільну спадщину, та ставала повноправною головою сім'ї [6].

Із запровадженням християнства як єдиної державної релігії, правове становище жінки на Русі зазнає певних змін. Саме жінка розглядалася у християн як причина первісного гріхопадіння та вмістилище зла та плотських спокус, які за привабливою оболонкою приховують для чоловіка пекельні муки. Для церковної влади оптимальним стереотипом жінки була жінка, неспроможна жити без підпорядкування чоловікові. Тому головним релігійним постулатом шлюбно-сімейних відносин стало Послання до Ефесян, що містило рекомендації на кшталт: «Дружини, коріться своїм чоловікам, як Господові, бо чоловік голова дружини, як і Христос Голова Церкви»; та «Нехай дружина убоїться свого чоловіка», які вказують на релігійне прагнення повного підпорядкування жінок чоловікам. Дружинам церква забороняла при присутніх давати поради власним чоловікам та демонструвати своє уміння розумітися у правах сім'ї, господарстві, державних справах [5].

Середньовічні рекомендації для чоловіків про поведінку з жінками зазвичай містилися у релігійних текстах, які радили не бити дружину через дрібниці, зокрема, не бити по голові, по обличчю, під серце, не бити цілком залізним чи дерев'яним. При цьому такий своєрідний напівзахист жінок пояснювався вигодою свого чоловіка, бо з побитою ним жінкою може статися сліпота, глухота, вивихнуті руки чи пальці, головний біль, зубна хвороба, а у вагітних жінок може бути ушкоджена дитина в утробі. Якщо вже дійсно жінка серйозно провинилася, то належало їй «знявши сорочку, батогом ввічливо побити, за руки тримаючи» [6, 71]. Святим обов'язком заміжньої жінки було народження дітей. Церква вимагала народжувати стільки, скільки дає Бог. Вагітна жінка та матір були під її опікою.

Однак, історичний розвиток Русі свідчить й про певні винятки, котрі виходили за межі дотримання релігійних постулатів. Зокрема, жінки, особливо дружини, вдови, дочки та сестри князів мали вагомий вплив у публічній сфері, а міщанки, а точніше, вдови, що проживали у Києві та інших великих руських містах, традиційно мали своїх представників на сільських віче з чіткими інструкціями як вести себе при голосуванні з важливих для громади питань. Така поведінка є свідченням того, що і світська, і церковна влади по-різному розглядали становище чоловіка і жінки в суспільстві, генеруючи різні стереотипи гендерної поведінки.

Кількість можливих шлюбів на Русі для мирян обмежувалася трьома (для священників – одним). При цьому, якщо для першого шлюбу великих моральних перепон не існувало, другий, а особливо третій, ставали надзвичайно складними. На їх узаконення церква йшла неохоче. Вважалося, що перший шлюб – від Бога, другий – від людей, а третій – від диявола. Або: перший шлюб – закон, другий – прощення, третій – гріх.

У період, на який історично припадає раннє Середньовіччя, дуже рідкими були розлучення. Однак, існували умови, за яких розлучення не тільки дозволялися, а й, навпаки, вимагалися. Наприклад, у випадку подружньої зради жінки священника, останній мав із нею розлучитися, інакше втрачав свій прихід. Також у разі, коли один із подружжя виявляв бажання стати ченцем. Дозволялося розлучення чоловікам, у випадку зради дружини або відсутності у сім'ї дітей. Якщо чоловік залишав жінку без поважних причин, він мав забезпечити їй пристойне існування та дбати про своїх дітей.

Жінка могла вимагати розлучення тільки тоді, коли чоловік не міг або не хотів виконувати подружній обов'язок, або якщо він приховав від неї свій невільний стан, або якщо чоловік зникав без вісти більш ніж на три роки. Натомість у випадку зради чоловіка, жінка не могла реалізувати це право. Подружня зрада з боку жінки у середньовічному суспільстві продовжувала вважатись тяжким гріхом. Проте, якщо звинувачення у ній були безпідставними, жінка могла вимагати привселюдного вибачення.

На території України, що знаходилась спочатку під владою Великого князівства Литовського, а потім Речі Посполитої (XIV–XVIII ст.) становище жінки також головним чином залежало від чоловіка. Оскільки сім'я залишалася патріархальною, дружина зобов'язана була бути вірною й слухняною та в усьому покірною чоловікові. Практично все своє життя особи жіночої статі перебували під чіткою опікою: спочатку батька, а у разі його відсутності – найближчих родичів по чоловічій лінії, після заміжжя опинялись під опікою чоловіка. Про це свідчать і прізвища жінок: до заміжжя дівчину іменували по батькові (Ярославна, Володимирівна, Іванівна), а після – по чоловікові (Матвіїшина, Петрова, Павлишина). У разі вдовства у жінки та її дітей також повинні були з'явитися опікуни. Таке положення жінки було закріплене Литовським статутом, у якому вказувалося, що якщо дівчина, посміє вийти заміж «без волі батька та матері», а дівчина-сирота – без волі родичів-опікунів, вона позбавлялася права на одержання приданого та втрачала спадкове майно. Те саме чекало дівчину (чи удову) з вищих станів суспільства, яка вирішувала вийти заміж за людину «простого стану» – її діти, котрі народжувались після одруження, ставали людьми «простого стану». Однак, у даному нормативно-правовому документі також зазначено, що «простої породи» дівчина, у випадку заміжжя із шляхтичем, одержувала шляхетство [7].

В той же час, виходячи із змісту тогочасних нормативних актів, у колі сім'ї українська жінка займала порівняно високе і навіть самостійне станови-

ще. Той самий Литовський статут, з одного боку, обмежував громадянські права жінки, а з другого – визнавав за нею всі особисті права. Беручи за основу юридичні норми законодавства литовського періоду, а також на висновок, який зробив відомий історик Орест Левицький, можна констатувати, що жінки із вищих станів могли купувати й продавати рухоме й нерухоме майно; вступати в юридичні зобов'язання; вести судові позови, нерідко добре володіли змістом основних нормативно-правових актів того часу, через що мали право особисто з'являтися в суд і виступати в залі судових засідань, не поступаючись чоловікам у знанні тонкощів судової казуїстики [8].

Особливе становище в давньому звичаєвому праві займала вдова. Вона вільно розпоряджалася не тільки своїм приданим, а й усім майном чоловіка, що залишалося після його смерті. Вдова ставала опікункою своїх дітей, могла самостійно керувати господарством та поширювати свою владу на дорослих, вже одружених дітей.

Становище дружини сина – невістки у сім'ї не було чітко визначеним і базувалося на нормах звичаєвого права. Після смерті голови сім'ї й переходу управління до його дружини, син і невістка вимушені були коритися їй. Роль останньої полягала у «додаткових руках» для ведення господарства та виконання жіночої частини робіт. До жіночих обов'язків належали: приготування їжі, виховання дітей, виробництво, лагодження та прання одягу та інших речей для родини, лікування членів родини у разі потреби, утримання оселі та подвір'я в належному стані, догляд за домашніми тваринами (разом з чоловіком) та птицею, молочне господарство, городництво та робота в полі (сівба, прополка, жнива тощо) [9].

Інколи у сім'ях, особливо вищих станів, траплялися розлучення. За нормами звичаєвого права шлюб розглядався як громадянська угода – отже, її як і кожную угоду, можна було укладати і розривати. До введення церковної форми шлюбу розлучення здійснювалося після внесення відповідної суми старості через цивільний суд. Показовий з цього погляду документ – опис (люстрація) державного майна, проведений у віддалених повітах Поділля (Барському і Каменецькому), з якого видно, що ще у другій половині XVI ст. на південних межах Київської і Подільської землі шлюби укладалися і розривалися без участі церковних і світських властей на рівні звичаєвого права [7].

Окремим суспільний прошарком тогочасного суспільства було козацтво. Козаками ставали переважно неодружені чоловіки. Тому ставлення до одружених козаків серед побратимів було кепкувато-жартівливе. Вхід жінкам на Запорізьку Січ був суворо забороненим. Але існував звичай: якщо козак був засуджений до страти, врятувати його могла лише кохана дівчина. Наречена мала прийти до товариства в день страти і забрати козака з собою. За рішенням громади, злочинця могли відпустити з нею, але повернення на Січ для нього було заборонене. До чоловіка, врятованого таким чином, козаки ставилися із презирством. Тому інколи бували випадки, коли козак обирав смерть, ніж ганьбу порятунку ціною нареченої [6, 78].

Певний інтерес викликають шлюбно-сімейні відносини козацької верхівки. Так, український полководець та політичний діяч, гетьман Війська Запорозького Петро Конашевич Сагайдачний (1582–1622 рр.) одружився із шляхтянкою Анастасією Повчиською та мав спільного сина Лукаша [10]. Однак, відносини між подружжям не склалися: помираючи в 1622 р., гетьман Війська Запорозького заповів усе своє майно Київській і Львівській братським школам, залишивши дружині опікунів: київського митрополита Іова Борецького та свого наступника Олефіра Голуба. Анастасія недовго залишалась у статусі вдови. Через два роки, у 1624 році, вона вийшла заміж за шляхтича Івана Пйончина.

Ще один непересічний історичний персонаж, Богдан Хмельницький, очільник Національно-визвольної війни середини XVII століття, мав досить вагомий мотив для повстання. Польський староста Данило Чаплинський, використавши нікчемний привід: неналежне оформлення документів, вчинив збройний напад на хутір Суботів, під час якого нападники пограбували тік, спалили млин, зруйнували хати поселенців, побили сина Б. Хмельницького та викрали його коханку, Мотрону (у польських джерелах – Хелену) [11]. Невдовзі Д. Чаплинський одружився з нею, обвінчавшись за римо-католицьким обрядом. З початком повстання Б. Хмельницький зміг повернути собі наречену й сам обвінчався з нею, визнавши попередній шлюб недійсним. Втім, у 1651 р. Мотрона (Хелена) була страчена старшим сином гетьмана Тимошем за подружню зраду та таємні перемовини з поляками. Звістка про загибель дружини дуже вразила Б. Хмельницького. Його пригнічений моральний стан історики пов'язують із невдалою битвою та програшем під Берестечком.

Гетьман Іван Ілліч Скоропадський (1646–1722) у середовищі козаків вважався слабкодухим, покірним своїй другій дружині Анастасії Марківні з роду Марковичів. У гетьманському домі завжди верховодила ця жінка, неодноразово втручаючись і в політичні справи. Так, відомими стали випадки роздачі земель козацькій старшині саме Анастасією Марківною, а не власне гетьманом. Такі подружні відносини були зафіксовані народною приказкою «Настя носить булаву, а Іван плахту» [12, 219].

Єдиним гетьманом України, який міг би відсвяткувати золоте весілля зі своєю дружиною, був Данило Павлович Апостол (1654–1734 рр.). У шлюбі, що тривав 57 років (1677–1734 рр.) з Уляною Василівною (у дівочтві Іскрицькою) вони мали семеро дітей: двох синів і п'ятьох дочок та прожили довге і щасливе життя.

Однак, у XVIII ст. з втратою автономії Гетьманщини, на території України, що перебувала у складі Російської імперії, поглибилася політична гендерна нерівність, що була притаманна російському соціуму, котрий вважав еталоном сімейних відносин «Домострой», згідно з положеннями якого дружина повинна була дотримуватися строго регламентованої поведінки, порушення норм якої каралося як чоловіком так і церквою [5].

XIX століття внесло свої корективи у розвиток гендерних відносин в середовищі українського суспільства. Ідеї феміністичного ліберального руху, який активно функціонував на теренах Західної Європи та Сполучених Штатів Америки досить повільно проникали на територію України. І хоча, реформи 60–70-х рр. XIX ст., що певною мірою посилили розвиток прогресивних тенденцій у Російській імперії, не внесли ніяких коректив у розвиток гендерних відносин (жінки залишалися повністю усунутими від виборчого процесу, не мали не мали пасивного виборчого права і були позбавлені можливості брати участь в державному управлінні та місцевому самоврядуванні), почалася активізація діяльності жіночих організацій, які порушували питання про свої права. Так, перший український жіночий гурток розпочав свою роботу у Києві у 1884 року, його очолила українська громадська діячка О. Доброграєва. У 1901 році утворилися жіноча громада в Києві та Товариство захисту працюючих жінок у Києві й Харкові (ці жіночі товариства, будучи за ідеологією не стільки феміністичними, як соціалістичними, вважали другорядним питання про права жінок, віддаючи перевагу питанням прав робітниць).

Крім того, потреби нового індустріального суспільства, загальний ідейно-політичний клімат усередині Російської й Австро-Угорської імперій, між якими було розділено українські землі, спровокували зміни у освітній сфері, що вважалася пріоритетною насамперед для чоловіків. Так, 1850–1870-х рр. відкрилися перші безстанові школи для жінок – Маріїнські жіночі училища, жіночі гімназії та вчительські семінарії [13]. Єдиним способом дівчатам здобути вищу освіту в Україні стали вищі жіночі курси, які у 1878 році почали функціонувати спочатку у Києві, а згодом у Харкові й Одесі.

XX століття внесло ряд коректив у розвиток гендерних відносин. Зокрема, в період Української революції робиться рішучий крок вперед у даному напрямку. Так, у Розділі II. «Права громадян України» (ст. 10) Конституції Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) від 29 квітня 1918 р. зафіксовано твердження про те, що правовідносини громадян УНР розпочинаються із 20 років, а різниці у правах і обов'язках між чоловіком і жінкою немає. Видатним гендерним ідеологом того часу стала Софія Русова. Будучи членом Центральної ради, вона очолила департамент дошкільної та позашкільної освіти при міністерстві освіти УНР. Крім цього, Софія Русова була однією із засновниць української національної школи та видавництва «Українська школа» [5].

Після поразки Української революції та окупації території України більшовицькою росією, гендерне питання відійшло на другий план. Радянський Союз починає продукувати міф про універсальний тип середньостатичної радянської людини, позбавленої будь-яких національних і класових відмінностей. Однак, у низці нормативно-правових актів союзної держави зафіксоване надання рівних прав жінкам і чоловікам. Зокрема, у Конституції УСРР, прийнятій у 1929 році, у ст. 66 зазначено, що право обирати і бути

обраним до рад мають, незалежно від статі, віри, раси, національності, осілості тощо, громадяни УРСР, яким до дня виборів виповнилося 18 років, а у Конституції СРСР 1936 р., у статті 122, було зазначено, що жінці в СРСР надаються рівні права з чоловіком у всіх сферах господарського, державного, культурного та суспільно-політичного життя. Можливість здійснення цих прав жінками забезпечується наданням їм рівного з чоловіками права на працю, оплату за працю, відпочинок, соціальне страхування та освіту, державною охороною інтересів матері та дитини, наданням відпусток при вагітності зі збереженням утримання, широкою низкою пологових будинків, дитячих ясел та садочків.

У другій половині 1950-х – на початку 1960-х років обмежена лібералізація суспільства і «приватизація» особистого життя поступово послабили дію більшовицького гендерного кодексу й підштовхнули до появи альтернативної інтерпретації фемінності й маскулінності. Так, паритетне співвідношення чоловіків і жінок проявилось у всіх сферах політичного, економічного та культурного життя радянського суспільства. Про даний факт свідчать наступні цифри: жінки становили 51 % всієї робочої сили, дев'ять десятих жінок працездатного віку працювали або вчилися, а за своїм освітнім рівнем радянські жінки практично зрівнялися з чоловіками. Пропорційним було також співвідношення представників обох статей і у політиці: відсоток жінок-депутатів у місцевих органах влади становив 50%, а у Верховній Раді – більше третини [5].

Після розпаду СРСР, попри структурні зміни й виникнення нових гендерних практик, трансформація гендерних відносин продовжилася. На думку О. Кулачек, зміни в політичній системі та встановлення ринкових відносин в Україні, зумовили зміни у соціально-політичних відносинах між жінками й чоловіками [14, 56].

В Україні майже 90% українського населення проживають у складі сім'ї. Основною формою організації подружніх стосунків в Україні є зареєстрований шлюб. Однак динаміка укладення зареєстрованих шлюбів в цілому негативна. Зокрема, упродовж останніх років зафіксоване постійне зменшення кількості зареєстрованих шлюбів: у 2007 р. їх було зареєстровано 416,4 тис. (на 1 000 осіб – 9), а у 2010р. – лише 305,9 тис. (на 1 000 осіб – 6,7), хоча у 2014р. їх кількість зросла до 395 тис. (на 1 000 осіб – 6,9) [15].

В українській сімейній політиці слабо представлена проблема більшого залучення чоловіків до турботи про дітей. Фактично жінки залишаються перед вибором між правом на роботу і правом на здійснення сімейних обов'язків. Дефіцит інструментів державної політики призводить до того, що пошук балансу здійснюється переважно на рівні домогосподарств, і основним агентом, що найбільш зацікавлений в пошуку компромісу між власними інтересами і інтересами інших членів родини, є жінки.

Дослідження громадської думки свідчить, що чоловіки радше сприймають жінку як берегиню домашнього вогнища, ніж як політика, економіста, тощо.

Зокрема, майже 70% чоловіків вважають, що найважливіша роль жінки в суспільстві – піклуватися про власний дім та родину. При цьому абсолютна більшість осіб чоловічої статі (майже 90%) задоволені розподілом обов'язків у власних сім'ях, а більше половини з них (62%) вважають, що їхні супутниці життя також не заперечують проти визначеного поділу праці.

Відповідно до Звіту з глобального гендерного розриву за 2023 рік, представленого Світовим економічним форумом, Україна зайняла 66 місце за індексом гендерної рівності (у рейтингу серед 145 країн Уругвай, Ель-Сальвадор, Чорногорію, Мальту й ОАЕ.). Порівнюючи ці дані з показниками минулих років, очевидно, що стан гендерної рівності в Україні погіршився. Так, найкращий результат Україна продемонструвала в 2006 році, посівши 48 місце. Тоді за деякими з чотирьох обчислювальних параметрів Україна наблизилась до позначки 1.00, що означає повну гендерну рівність в цій сфері. Досить суттєво позиції України також знизились і протягом періоду з 2014 року (56 місце) по 2015 рік (67 місце). За результатами вищезазначеного дослідження, найкращі показники Україна традиційно має в галузі доступу обох статей до освіти. Зокрема, звітується про майже повну охопленість первинним і вторинним рівнями освіти (початкова та повна середня освіта). Що стосується сфери вищої освіти, то жінки навіть мають кращі показники (у співвідношенні 88 до 77).

Однак, варто зазначити, що чоловіки і жінки в незалежній Україні прагнуть бачити зміни в традиційних ролях один одного. 77% українців стверджують, що рівність між чоловіками та жінками важлива для них. Дві третини українців (61%) прагнуть більш збалансованого представництва у політичному житті країни. У той же час, значна кількість чоловіків також підтримують думку, що потрібно змінити ситуацію та збільшити представництво жінок у політичному житті України. Лише 36% вважають, що в політичному житті мають домінувати чоловіки [16]

Динаміка участі жінок у політичному житті за тридцять три роки незалежності України простежується на прикладі представництва жінок у Верховній Раді України. Ще з самого початку свого функціонування український парламент був позбавлений гендерної збалансованості. Зокрема, в першому скликанні було тільки 2,5% жінок (12 з 475 депутатів), другому – жінки становили 4,1% всього складу (18 з 436 депутатів), в третьому – 8% (38 з 477), в четвертому – 5,5% (28 з 509), в п'ятому – 8,7% (42 з 483), в шостому – 7,8% (42 з 541), в сьомому – 9,6% (46 з 478), у восьмому – 12% (56 з 468). У дев'ятому ситуація стала більш обнадійливою – кількість жінок досягла 20,6% (87 з 423 нардепів) [17].

Щодо доступу жінок до економічного та професійного секторів суспільного життя, то варто зазначити, що незважаючи на трактування статті 24 Конституції України, до недавнього часу існувала ціла низка нормативно-правових документів, котрі позбавляли можливості жінок мати рівні з чоловіками права на вибір тієї чи іншої професії. Мова йде про Накази Міністерс-

тва охорони здоров'я «Про затвердження переліку важких робіт і робіт зі шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється використання праці жінок» (від 29.12.1993) та «Про затвердження граничних норм підіймання і переміщення важких речей жінками» (№ 194 від 22.12.1993). Ці документи було прийнято у 1970-х роках ще за часів існування Радянського Союзу, а в період незалежності України – «автоматично» перезатверджено без будь-яких змін чи редакції [18, 54]. Саме тому кроком вперед вважається 22 грудня 2017 року, коли набув чинності Наказ Міністерства охорони здоров'я України, що скасував перелік 450 важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких заборонялося застосування праці жінок. Тодішня очільниця МОЗу Уляна Супрун зазначила, що перелік заборонених професій суперечить вимогам законодавства ЄС, міжнародним зобов'язанням України з питань гендерної політики. А саме його існування суперечить національному законодавству, зокрема Конституції та міжнародним зобов'язанням України, Законам України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок [19]. Жінки отримали можливість працювати водіями-далекобійниками, ковалями, водолазами, капітанами вантажних суден, тощо.

Після повномасштабного вторгнення Росії на територію України, зросла кількість жінок, які стали на захист Батьківщини, долучившись до лав ЗСУ, інших військових формувань та добровольчих об'єднань територіальних громад. Якщо у 2014 р. загальна чисельність жінок у ЗСУ становила 49 926 осіб, із них військовослужбовиць – 16 557 осіб, то станом на 1 березня 2023 р. кількість жінок у Збройних Силах України зросла до 60 538 осіб, із них військовослужбовиць – близько 42 898 [20].

Попри збільшення кількості жінок на військовій службі, лише у 2016 р. у Збройних Силах України було розширено перелік військових спеціальностей, які могли обіймати жінки, оскільки найчастіше вони претендували переважно на небойові професії (зв'язківець, водій, кухар тощо). А у 2018 р. Верховна Рада ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях» [21], завдяки якому жінкам стали доступні такі бойові професії у війську, як гранатометниця, снайперка, артилеристка тощо. В той же час у Збройних Силах України лише 9 % офіцерських посад обіймають жінки, три з яких мають генеральське звання [22].

Однак, у суспільстві все ще лишаються упереджені погляди щодо служби жінок у ЗСУ. Зокрема, велика частина українського соціуму погоджується із тезою про те, що жінкам краще виконувати небойові завдання. Відчутними проблемами на фронті та найбільше нарікань у жінок-військовослужбовиць викликає відсутність жіночої форми, взуття, касок та

бронежилетів, а також наявність проблем, притаманних умовам військово-полювального побуту [23].

Отже, можна стверджувати, що сучасні жінки активно обстоюють можливість самостійно визначати свій спосіб життя, а основною рисою сучасного світу є розмаїття та великий вибір рольових моделей.

Таким чином, гендерна історія України є досить динамічною. Гендерні відносини на кожному історичному відтинку вирізнялись своєю специфікою. Довгий час жінки, як частина соціуму, що проживав на території України, були позбавлені базових прав та в цілому залежали від чоловіків, їх вплив на економічне, політичне та культурне життя був обмеженим. Лише протягом XX ст. вони отримали можливість стати рівноправною частиною суспільства.

Сьогодні, Україна на шляху до Європейського Союзу пройшла значну трансформацію поглядів на роль і місце у жінок житті суспільства та створила дієві механізми функціонування гендерної політики. Тому ми можемо спостерігати прогрес у сфері забезпечення рівних прав і можливостей як жінок так і чоловіків у соціальній, освітній, економічній, політичній сферах та секторі безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жінка від античності до сучасності. *Informer. od. ua*. URL: https://news.informer.od.ua/zhinka_u_riznyh_epohah

2. Суспільний лад у Скіфії. *Україна: хронологія розвитку*. Том 1. К.: КВІЦ, 2007. 544 с. URL: <http://www.litopys.com.ua/encyclopedia/pam-yatki-sk-f-v-na-teritor-ukra-ni/susp-lniy-lad-u-sk-f-/>

3. Фіалко О.Є. Зброя в похованнях скіфських жінок: Місце та призначення. *Матеріали роботи I Всеукраїнського археологічного з'їзду*. Київ: ІА НАН України, 2019. С. 393–405.

4. Логвиненко І.А., Логвиненко Є.С. Статус жінки в античному світі: особливості шлюбно-сімейних відносин у стародавніх Афінах. *Право і безпека*. 2021. № 4 (83). С. 28–37.

5. Черняхівська В.В. Історичний досвід становлення української моделі гендерного паритету. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 10, 2016. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1012>

6. Кириленко С.О., Луняк Є.М. Гендерні історичні студії: світовий та вітчизняний досвід: навч.-метод. посіб. Ніжин: Видавець Лисенко М.М., 2019. 200 с.

7. Ісаєвич Я.Д., Федорів О.Р. Сімейний побут. Становище жінки. *Історія української культури: у п'яти томах*. Т. 2. Українська культура XIII – першої половини XVII століття / Ред. В. А. Смолій. К.: Наук. думка, 2001. 848 с. URL: <http://litopys.org.ua/istkult2/ikult207.htm>

8. Старченко Н. Джерела свідчать: кілька зауваг про дослідження становища шляхтянки в ранньомодерному соціумі Волині. *Historians*. URL:

<https://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1968-natalia-starchenko-dzherela-svidchat-kilka-zauvah-pro-doslidzhennia-stanovyshcha-shliakhtianky-v-rannomodernomu-sotsiumi-volyni>

9. Овсіюк О. Жіночий світ патріархального села. *Музей Івана Гончара*. Офіційний сайт. URL: <https://honchar.org.ua/blog/zhinochyj-svit-patriarhalnogo-sela-i169>

10. Петро Конашевич Сагайдачний. *Аналітико-інформаційний портал Army UA*. URL: <https://www.armyua.com.ua/petro-konashevich-sagajdachnij/>

11. Середа С. Три дружини Богдана Хмельницького. *Локальна історія*. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/tri-druzhini-getmana/>

12. Гуржій О. «Іван носить плахту, а Настя – булаву». Суспільно-політичний портрет елітної жінки першої третини XVIII ст. *Соціум. Альманах соціальної історії*. Вип.1., 2002. С. 219–230.

13. Черчовіч І. Жіноча освіта в Україні: історичний огляд. Гендер в деталях. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/osvita-i-prosvita/zhinocha-osvita-v-ukraini-istorichniy-oglyad-134122.html>

14. Кулачек О. Роль жінки у державному управлінні: старі образи, нові обрії. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2005. 301 с.

15. Авчухова А., Кочемировська О. «Щодо напрямків соціальної підтримки сім'ї в контексті реалізації демографічної політики в Україні». Аналітична записка огляд. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/schodo-napryamkiv-socialnoi-pidtrimki-simi-v-konteksti-realizacii>

16. Місце жінки в політиці: що змінилося? *Громадський простір*. URL: <https://www.prostir.ua/?focus=mistse-zhinky-v-politytsi-scho-zminylosya>

17. Як змінювався гендерний склад Ради останні 30 років. *Слово і діло: аналітичний портал*. URL: <https://www.slovovidilo.ua/2020/03/06/infografika/polityka/yak-zminyuvavsya-hendernyj-sklad-rady-ostanni-30-rokiv>

18. Федоренко Я.А. Гендерні аспекти у трудовому законодавстві України. *Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми правової системи України»: 10 грудня 2021 р.; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси: ЧДТУ, 2021. С. 53–56.*

19. МОЗ скасувало «пережиток минулого» – наказ про заборонені професії для жінок URL: <https://50vidsotkiv.org.ua/moz-skasuvalo-perezhitok-minulogo-nakaz-pro-zaboroneni-profesiyi-dlya-zhinok/>

20. Кількість жінок у ЗСУ зросла до 62 062, із них у війську – 43 479 // Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3789180-kilkist-zinok-u-zsu-zroslo-do-62-062-iz-nih-u-vijsku-43-479.html>

21. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях. Закон України від 06.09.2018 № 2523-VIII. *Верховна Рада України*. Офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2523-19#Text>

22. Гендерна рівність у ЗСУ після повномасштабного вторгнення РФ в Україну. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/henderna-rivnist-u-zsu-pislya-povnomasshtabnoho-vtorhnennya-rf-v-ukrayinu>

23. Кудаківа К. Гендерна рівність, упередження і жіноче лідерство у ЗСУ: про що говорили на спеціальній події Українського жіночого конгресу. *Divoche media*. URL: <https://divoche.media/2023/05/05/henderna-rivnist-uperedzhennia-i-zhinoche-liderstvo-u-zsu-pro-shcho-hovoryly-na-spetsialniy-podii-ukrainskoho-zhinochoho-konhresu/>

Наталія МИХАЛЬЧЕНКО
(Миколаїв, Україна)

**СКЛАДОВІ РІВНІВ РОЗВИТКУ
ПАТРІОТИЧНОЇ РЕФЛЕКСІЇ ОСОБИСТОСТІ**

The work analyzes the scientific approaches to the definition of indicators of levels of development of patriotic reflection of the personality of late youth. Qualitative indicators of high, middle and low levels of development of patriotic personality reflection are determined.

The successful formation of the Ukrainian state is impossible without the revival and development of the national system of education and education, without the formation of a high level of spirituality and patriotism in the younger generation.

Formation of a patriot citizen is possible not only on the basis of the creation of the necessary external, objective educational conditions, but also taking into account the individual, age-old features of children and youth, their ability to adopt patriotic ideas, national values, aspirations for the development of the state. It is worth noting that the effectiveness of patriotic education of a person depends on the inclusion of psychological mechanisms of reflection. Therefore, it is patriotic reflection, as the ability of the individual to rethink his attitude towards the Motherland, its history.

The content analysis of the results of the first-order recording experiment made it possible to determine the levels of development of the patriotic reflection of the personality of the late youth, as well as its qualitative indices. That is why psychological and pedagogical work in the conditions of obtaining higher education will be a purposeful, systematic and consistent.

The analysis makes it possible to argue that the work on national patriotic upbringing of youth in higher education institutions should be continued in the direction of forming the patriotic reflection of future educators.

Успішне становлення Української держави неможливе без відродження та розвитку національної системи освіти і виховання, без формування у підростаючого покоління високого рівня духовності та патріотизму.

Входження людини у соціум передбачає усвідомлення себе в ньому, засвоєння, розвиток відносин, породжених навколишнім середовищем. Пізнання соціального життя відбувається у певній групі. Саме в ній індивід прилучається до цінностей і норм суспільства, опановує форми взаємодії і співпраці, засвоює соціальний досвід, формується як особистість.

Розуміння людиною не об'єктів, а їх властивостей і зв'язків, значущості для себе та суспільства створює умови для актуалізації соціально-

психологічних механізмів розгортання цілеспрямованої взаємодії. Предметом усвідомлення є інтелектуальна, емоційна діяльність, спрямована на пізнання себе, тобто внутрішньої інформації, яка дає змогу зрозуміти, чому людина обирає певний спосіб поведінки у взаємодії із соціумом. Йдеться про самосвідомість, яка забезпечує вибір діяльності, лінії поведінки, формування стилю життя.

Формування громадянина-патріота можливе не лише на основі створення необхідних зовнішніх, об'єктивних виховних умов, але й з врахуванням індивідуальних, вікових особливостей дітей та молоді, їх здатності до прийняття патріотичних ідей, національних цінностей, прагнень до розбудови держави. Варто відмітити, що ефективність патріотичного виховання особистості залежить від включення психологічних механізмів рефлексії. Відтак, саме патріотичної рефлексії, як здатності особистості до переосмислення свого ставлення до Батьківщини, її історії. Соціальна значущість та недостатня розробленість проблеми розвитку патріотичної рефлексії особистості пізньої юності в освітньо-виховному просторі університету обумовила напрямок проведеного дослідження: визначення показників рівнів патріотичної рефлексії особистості пізньої юності.

Теоретико-методологічною основою дослідження послужили загальнопсихологічні теорії особистості та підходи щодо її рефлексії (Р. Бернс, І.С. Булах, І.С. Кон, П.В. Лушин, С.Д. Максименко, С.Л. Рубінштейн, В.В. Столін, К. Юнг), методологічні підходи до аналізу процесу виховання особистості (І.Д. Бех, Л.І. Божович, М.Й. Боришевський, Д.Б. Ельконін, Г.С. Костюк, М.В. Савчин), концептуальні положення щодо формування у дітей та молоді українського менталітету, почуття патріотизму (Г.В. Ващенко, М.І. Томчук, В.В. Шевченко, М.А. Шугай).

В окремих дослідженнях розглядаються деякі питання щодо зазначеної проблеми, зокрема, поняття «національної рефлексії» (М.А. Шугай), моральної саморегуляції (О.С. Безверхий), рефлексії підлітків (О.В. Савицька), рефлексії процесу навчання (Л.М. Співак), самооцінки учнів (К.О. Островська, О.В. Скрипченко), патріотичної рефлексії молодших школярів (Н.В. Михальченко), поняття комунікативних практик та стратегії соціальної взаємодії в контексті громадянської та національної самоідентифікації студентської молоді (С.І.Позняк), виховання національно-патріотичних почуттів у дошкільників засобами національної символіки (К.В. Мазур).

Важливим, на наш погляд, є визначення складових рівнів патріотичної рефлексії особистості пізньої юності в освітньому просторі університету.

Процес соціалізації індивіда неодмінно включає засвоєння еталонів оцінки результатів як своєї діяльності, так і оточуючих. Починаючи з кінця віку немовляти, дитина засвоює засоби та еталони оцінювання власної поведінки опосередковано, через емоційні реакції батьків на її дії. Отже, оцінні ставлення можна вважати одними з первинних джерел у процесі онтогенетичного розвитку самосвідомості дитини.

На етапі пізньої юності виникає нова соціальна ситуація розвитку, центром якої є перехід до самостійного життя. Продовжується інтенсивний розвиток самосвідомості, рефлексії, ідентичності, молоді люди самовизначаються в системі патріотичних цінностей, моральних принципів, норм і правил поведінки, усвідомлюють особисту соціальну відповідальність [8, 257].

Самосвідомість – здатність людини безпосередньо відтворювати себе, сприймати себе збоку, рефлексувати з приводу своїх можливостей [6, 137]. Об'єктом самосвідомості є особистість, яка одночасно пізнає і пізнається, оцінює та оцінюється. До структури самосвідомості належать самопізнання, самооцінка, самоконтроль.

Самопізнання завжди опосередковане відображенням зовнішнього світу, представленого у спільній діяльності та спілкуванні з іншими людьми. За визначенням Л.Е. Орбан-Лембрик, самопізнання – процес пізнання суб'єктом себе, своєї діяльності, внутрішнього психічного змісту [6, 137].

Важливим у структурі самосвідомості є самооцінка. За визначенням Л.Е. Орбан-Лембрик, самооцінка – оцінка особистістю самої себе, своїх якостей, життєвих можливостей, ставлення інших до себе і свого місця серед них [6, 137].

Одним із рівнів розвитку самосвідомості особистості є самоконтроль. Самоконтроль – усвідомлене, вольове управління своїм психічним життям і поведінкою відповідно з «Я-характеристиками», ментальністю, ціннісно-сисловою, потребово-мотиваційною та когнітивною сферами [6, 137]. Рівень самоконтролю є показником зрілості та культури особистості.

Відтак, самосвідомість особистості є важливим чинником становлення та самовдосконалення індивіда у структурі соціальних відносин. Вона є складним психічним процесом, сутність якого полягає у сприйнятті особистістю себе в численних ситуаціях взаємодії з іншими людьми, осмисленні себе як суб'єкта дій, почуттів, поведінки, позиції в соціумі [12, 267].

У зрілому юнацькому віці, на думку М.В. Савчина [8, 261], становлення самосвідомості зумовлюється внутрішніми суперечностями особистості, найвідчутнішими серед яких є: потреба в соціальному визнанні та обмежені можливості її реалізації; потреба в самостійності і протекційне ставлення дорослих, зокрема батьків; потреба в самоосмисленні, самоідентифікації та недостатня або суперечлива інформація про себе, а також несформоване вміння інтегрувати, переосмислювати цю інформацію; потреба в розумінні і відчуття самотності, відчуженості; потреба в професійному самовизначенні та недостатні можливості, мотивація у реалізації вибору.

Процес рефлексії поєднує смислову сферу особистості з його знаннями про себе і про світ. Рефлексія починається із зосередження уваги на собі і самооцінки, відображення себе в інших людях, розуміння себе через розуміння інших.

Рефлексію ґрунтовно дослідив у своїх працях І.Д. Бех [2]. Рефлексія в широкому розумінні є відображенням себе, свого внутрішнього світу і влас-

ної поведінки в свідомості особистості. Вона є основою розвитку самосвідомості та об'єднує самопізнання, переживання свого ставлення до себе та саморегуляцію своєї поведінки. І.Д. Бех у своїх наукових дослідженнях дійшов висновку, що «патріотизм – це особливе, тобто безумовне і високосмислове почуття-цінність, яке характеризує ставлення особистості до народу, батьківщини, держави та до самої себе» [1, 151].

Важливу роль у формуванні патріотичної рефлексії відіграють виховні ідеали українського народу. В ієрархії проблем і пріоритетів сучасної освіти одне з найчілніших місць має належати формуванню у молоді практично-дійової, активно-перетворюючої спрямованості характеру і світогляду. Патріотична активність особистості молодшого школяра повинна постійно підвищуватися в процесі виховання, формування рефлексії, переростати у відповідності до вікових особливостей, в громадсько-політичну, державницьку активність. Щоб сформувати в учнів ідеали, необхідно, насамперед навчити їх визначати патріотичні цінності. Цінності – це вироблені в процесі становлення спільності своєрідні еталони, які мають вигляд колективних уявлень про дійсність і виконують функцію ідеалу – бажаної мети. З цінностями порівнюються події як у спільноті, так і поза нею, що зумовлює певне ставлення до них.

Національний виховний ідеал має тісний зв'язок з ментальністю народу, сприяє збереженню нашої духовної самобутності, нашого духовного «Я», національної ідентичності. Виховні ідеали українського народу відіграють значну роль в формуванні патріотичної рефлексії.

Традиції, звичаї та обряди об'єднують минуле й майбутнє народу, старші й молодші покоління, інтегрують етнічну спільність людей у високорозвинену сучасну націю [7, 24]. Народні виховні традиції і звичаї – це дві взаємопов'язані між собою форми виховного впливу на дітей. Але звичаїв можна дотримуватись за звичкою, а традицій – свідомо, на основі переконання особистості в доцільності та суспільному значенні саме такої поведінки, мислення, діяльності. Серцевиною народної практики є родинні виховні традиції. Це спосіб акумуляції та передачі наступним поколінням знань про родину, її духовно-моральні цінності та патріотичні ідеали, джерело інтелектуального та морально-етичного формування особистості, основний механізм стабілізації стосунків у сім'ї та родині [7, 25]. Найповніше відповідаючи менталітету українців, вони вироблялись протягом усієї історії розвитку українського етносу і вбирають у себе різні аспекти життя, побуту, трудової діяльності родини, потребу в людському спілкуванні, совість, гідність, почуття спорідненості, добра і доброзичливості.

Психологічна сутність і значення родинних виховних традицій полягає в тому, що з ними діти ознайомлюються змалечку, коли вони найбільше піддаються виховному впливу. Родинні традиції прищеплюють патріотичні, трудові, естетичні якості поступово, дитина розвивається і виховується непомітно для самої себе, без насильства з боку дорослого. Мета родинних

виховних традицій – розвивати в особистості працелюбність, доброту, чесність, справедливість, скромність, повагу до матері та батька, любов до Батьківщини, гостинність.

Як засіб формування патріотичної рефлексії особистості родинні виховні традиції виконують такі функції: пізнавальну – дають знання про родовід, родинні, родинно-громадські стосунки; конструктивну – визначають методи впливу на дитину; комунікативну – виробляють нормативи доброзичливих взаємовідносин між членами родини; організаційну – встановлюють режим праці і відпочинку; суспільну – формують світогляд, патріотичні засади особистості; соціальну – допомагають визначити особистості типи соціальної взаємодії з іншими людьми в конкретних історичних умовах.

Почуття прекрасного, що лежить в основі любові до природи, необхідно формувати в людині з дитинства. Провідна роль у цьому процесі має належати сім'ї. Батькам треба виховувати в дитині уміння любити і розуміти природу з усіма її властивостями, тому що любов до природи передбачає також виховання почуття відповідальності за неї перед майбутніми поколіннями. Любов до природи можна виховати тільки в постійному діяльному спілкуванні з нею. Але саме сформована екологічна культура батьків здатна вплинути на розвиток екологічної свідомості та патріотичної рефлексії молодших школярів. Саме у молодшому шкільному віці формуються перші уявлення про навколишній світ, про живу і неживу природу, про ставлення до природи, що виявляється в конкретній поведінці на емоційному рівні.

Важливу роль в розвитку патріотичної рефлексії відіграє історична пам'ять. Під нею розуміють минуле, що живе в нас, у сьогоденні й інтенційоване у майбутнє [3, 189]. Історична пам'ять – це довгочасне, мимовільне запам'ятовування (і забування) індивідом, класом, народом, нацією, людством сприйнятих, переживаних, традицій, звичаїв, морально-етичних норм, ціннісних орієнтацій та оцінок суспільних (історичних) подій, безпосередніми учасниками чи свідками яких вони були. Таким чином, історична пам'ять дійсно впливає на розвиток та формування патріотичної рефлексії особистості.

Історична пам'ять є складним і своєрідним духовним феноменом, тісно пов'язана з менталітетом народу, з етнонаціональною свідомістю. Ментальність та історична пам'ять – єдність змісту і форми, внутрішнього і зовнішнього. Домінантною стороною тут виступає ментальність. В історичній пам'яті відбивається духовність, патріотизм, самосвідомість, менталітет народу.

В ідеології нашого народу високо цінуються ідеї любові до рідного народу, землі. Найвищий статус в українській етноідеології займають, як свідчать численні історичні факти, ідеї Бога і України-Батьківщини, любові до рідного краю, свободи особистості, міцної родини, захисту своєї землі від ворогів [7, 278]. Патріотично насажена активність особистості повинна постійно підвищуватися в процесі виховання, формування рефлексії, пере-

ростати, у відповідності до вікових особливостей, в громадсько-політичну, державницьку діяльність.

Значну роль в формуванні патріотичної рефлексії має високий рівень патріотичної самосвідомості особистості. У цьому плані український народний календар має бути спрямовано на розвиток їх патріотичної самосвідомості. Загалом самосвідомість – це не усвідомлення свідомості, а усвідомлення самого себе як істоти, яка усвідомлює і змінює світ, як суб'єкта, діючої особи в процесі її діяльності – практичної і теоретичної, суб'єкта діяльності і усвідомлення в тому числі.

Український народ має численні традиції, звичаї, духовні цінності, які адекватно відображають сутність, зміст і характер подій та явищ у природі, житті, зокрема в трудовій діяльності, побуті і дозвіллі людей. Наш народ здавна виховував дітей у природному дусі, враховував істотні особливості природних циклів, подій та явищ. Жити за народним календарем, відзначати його дати, врочистості, відчувати й сприймати його культурно-історичний, ідейно-моральний, патріотичний потенціал – обов'язок кожного сина і доньки нашого народу. Етнічні традиції, звичаї і обряди, якими «обродали» дати, свята народного календаря, благотворно впливали на дітей, формування в них якостей етнічного характеру, світогляду.

Уся система народного календаря наснажена патріотичним світосприйманням та екологічним світорозумінням, глибокою виховною мудрістю, що є вирішальним в процесі формування патріотичної рефлексії особистості. Народна культура, сконденсована в календарних традиціях, звичаях і обрядах. У нашого народу, як і в багатьох інших народів, дати, свята, урочистості народного календаря чітко діляться за порами року – весняні, літні, осінні та зимові. Народний календар є одним із найважливіших засобів формування самосвідомості, патріотизму, громадянськості. Системне осмислення змісту народного календаря сприяє розвитку патріотичної рефлексії особистості, дає змогу зробити цікаві висновки, обґрунтувати певні положення та сформулювати пріоритетні якості особистості, які сприяли б патріотичному відродженню української нації.

Символіка українського народу – це специфічна духовна школа, засоби впливу якої на емоції, почуття, розум дитини. Національне, духовне відродження містить в собі виведення своїх етнічних, культурно-історичних коренів із сивої давнини, усвідомлення власної патріотичної самобутності, окремішності свого народу від інших, пізнання в рідній культурі загальнолюдських цінностей. Національне відродження – це нагромадження творчої енергії всієї нації з опорою на її традиції, набутки починаючи від першоджерел культури, в тому числі символіки, з метою піднесення рідного народу на високий сучасний рівень світової цивілізації [9, 137].

В нашому дослідженні використано символіку як могутній засіб формування патріотичної рефлексії особистості. В умовах незалежної України постійно посилюється інтерес молоді до національних символів, що стосу-

ються, насамперед, народу як нації, держави. Все більша увага молоді приділяється символіці, яка зустрічається у фольклорних творах. Практика свідчить, що молодь цікавлять символи, пов'язані з рослинами, тваринами.

Українська символіка є одним із найважливіших засобів формування в учнів патріотичної свідомості і самосвідомості, громадянськості. Символи нерідко втілюють у собі першовитоки оригінального мислення наших пращурів. Символіка є важливим атрибутом нації, однією з її сутнісних ознак [9, 138].

Символічні знаки – це ідейно-моральні, художньо-образні, емоційно-естетичні «згустки», міцні «вузли» нашої історії, духовності народу. Знання патріотичної державної символіки, до якої належать прапор, герб, гімн, сприяють формуванню патріотичної самосвідомості. Знання народно-побутової символіки, до яких належать символи, що застосовуються в буденному житті, побуті: калина, дуб, верба тощо, розвивають потребу належності й любові до свого народу, нації.

Молодь здатна емоційно сприймати і глибоко усвідомлювати матеріал про патріотичні символи, які разом із іншими ознаками становлять культурно-історичну, етнічну специфіку спільноти людей, що пройшла довгий еволюційний шлях розвитку і нині називається українською нацією.

У попередні десятиліття у вихованні часто домінували однобічність, поверховість, втрачався комплексний підхід до формування цілісної особистості, зокрема, засобами українського фольклору. Фольклор розглядався в основному лише як одне з джерел пізнання соціальної боротьби народу в минулому. Насправді ж фольклор є невичерпним джерелом пізнання історії рідного народу, скарбницею його духовності, патріотичного характеру і світогляду, комплексним впливом на підростаючі покоління [9].

У фольклорних творах відображені всі етапи формування у підростаючих поколінь нашого народу свідомості і самосвідомості, патріотизму, глибоких гуманних якостей. Патріотичні ідеї та цінності розвивалися віками і у високо художній формі фіксувалися в численних жанрах і засобах усної народної творчості.

У наш час основна увага патріотичному вихованню особистості надається саме як вихованню національному, тобто вихованню в душі ментальності українського народу, його коордоцентризму, потягу до прекрасного і прагнення до гармонії. Менталітет виробляється під впливом багатовікових культурно-історичних, природно-кліматичних та інших чинників. У жанрах фольклору, в усій розмаїтості його змісту відображено саме українську ментальність, багатограний і самобутній внутрішній світ українців [9, 102]. У фольклорних творах, які можна використовувати у молодшому шкільному віці, діти глибше пізнають самі себе, свою патріотичну психологію.

Підхід історично-генетичного пояснення формування української ментальності дає зрозуміти цілісність української психологічної структури у своєму відношенні до світосприймальних настанов. Значну роль в формуванні патріотичної рефлексії має високий рівень патріотичної самосвідомості

людини. Тому вивчення українського фольклору в молодшому шкільному віці має бути спрямовано на розвиток патріотичної самосвідомості. Усвідомлення мети діяльності, оцінка її результатів іншими людьми формують у дитини уявлення про себе як про суб'єкта діяльності, сприяють становленню самосвідомості. Фольклорні образи, ідеї символи, відображені в них моральні згустки відіграють величезну роль у пробудженні і розвитку патріотичної свідомості і самосвідомості.

За допомогою рефлексії можливо формувати патріотичне відношення до українського фольклору через світовідчуття і світорозуміння українського народу, усвідомлення необхідності духовного росту.

Організація процесу національно-патріотичного виховання є ефективною лише за умови залучення всього професорсько-викладацького складу закладів вищої освіти, адміністрації, органів студентського самоврядування та громадських об'єднань студентської молоді. Національно-патріотичне виховання здобувачів вищої освіти, на наше глибоке переконання, суттєво підвищиться за рахунок упровадження у вищих навчальних закладах інноваційних форм роботи та авторських програм.

Так, в Миколаївському національному університеті імені В.О. Сухомлинського впроваджується в практику роботи для здобувачів першого та другого рівнів вищої освіти програми вибіркового освітніх компонентів «Національно-патріотичне виховання в закладах освіти», «Рефлексія молодшого школяра», «Психологія успіху та рефлексія особистості», «Психологія професійного вигорання». Модернізація освітньої парадигми України, яка здійснюється на тлі впровадження в освітній процес інноваційних технологій, визначає головну задачу всього навчально-виховного комплексу – забезпечення його сучасної якості. Національно-патріотичне виховання підростаючого покоління завжди було одним з найважливіших завдань освіти, адже дитинство і юність – найбагатіша пора для виховання почуття любові до Батьківщини. У сьогоденні умовах постає необхідність розв'язання найгостріших проблем, пов'язаних з вихованням патріотизму та формування національної свідомості.

Зокрема, нами вже було проведено дослідження самооцінки студентами чинників, які негативно впливають на розвиток патріотичної рефлексії особистості в сім'ї. Серед цілої низки чинників, які найбільше дають негативні наслідки розвитку патріотичної рефлексії особистості в сім'ї, студентами виокремлені наступні: низький рівень її матеріального благополуччя, негативний психологічний клімат в родині, неповнота сім'ї, слабкість психолого-педагогічної позиції батьків, відсутність єдиних вимог обох батьків [4, 59].

З метою вивчення показників рівнів розвитку патріотичної рефлексії особистості пізньої юності на початковому етапі нами було проведено констатувальний експеримент першого порядку. Констатувальний експеримент був спрямований на визначення показників високого, середнього та низького рівнів розвитку патріотичної рефлексії особистості. Обробка результатів

дослідження включала якісний та кількісний аналіз виявлених особливостей, визначення достовірних відмінностей у прояві психологічних характеристик особистості, які мають значення для вибору подальшої психолого-педагогічної роботи щодо розвитку патріотичної рефлексії особистості. Діагностика розвитку патріотичної рефлексії особистості пізньої юності була проведена за допомогою методу анкетування.

У психодіагностиці брали участь групи здобувачів вищої освіти, загальною кількістю – 151 особа. Студенти, які брали участь у дослідженні, відзначались неоднорідністю за успішністю, поведінковими реакціями, швидкістю виконання поставлених завдань.

В процесі констатувального експерименту першого порядку ми звернули увагу на рівень розвитку патріотичної рефлексії студентів, готовності у майбутньому до національно-патріотичного виховання дітей, спроможності формувати патріотичну самосвідомість та етнічну ідентифікацію у підростаючого покоління.

Серед запитань, які пропонувались в анкеті були наступні: «Чи вважаєте ви, що дитину слід виховувати не лише як майбутнього чоловіка чи жінку, але й як вірного сина чи доньку свого народу, палкого патріота, стійкого громадянина Батьківщини-України?», «Чи є необхідність пробуджувати і виховувати в дітей національну гідність і гордість, свідомість і самосвідомість, готувати з них палких патріотів, мужніх громадян, творців своєї долі, борців за інтереси народу України?», «Що, на Вашу думку, сприятиме в сім'ї, формуванню палких патріотів, мужніх громадян, творців своєї долі, борців за інтереси народу України?», «Які виховні сімейні традиції мають панувати у родині?» та інші.

Таким чином, за результатами анкетування визначено, що серед здобувачів вищої освіти переважає середній рівень розвитку патріотичної рефлексії. Велика частка складала групу здобувачів з високим рівнем розвитку. Але, занепокоєння викликає наявність показника низького рівня розвитку патріотичної рефлексії особистості.

Проведений змістовний аналіз результатів констатувального експерименту першого порядку дав можливість визначити як рівні розвитку патріотичної рефлексії особистості пізньої юності, так і його якісні показники. Критеріями оцінки рівня розвитку патріотичної рефлексії особистості стали: рівень самоаналізу власних знань про історію держави, рід, народ (когнітивна складова патріотичної рефлексії); емоційне реагування на суспільні справи, власну участь в патріотичних вчинках (емоційна складова патріотичної рефлексії); самооцінка своїх соціально-значущих вчинків, власна поведінка (поведінкова складова патріотичної рефлексії [5, 126]. Патріотично насажена активність особистості повинна постійно підвищуватися в процесі виховання, формування рефлексії, переростати, у відповідності до вікових особливостей, в громадсько-політичну, державницьку діяльність. Саме

тому, психолого-педагогічна робота в умовах ЗВО має бути цілеспрямованою, систематичною та послідовною [4, 58].

Якісні показники рівнів розвитку патріотичної рефлексії особистості представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Якісні показники рівнів розвитку патріотичної рефлексії
особистості пізньої юності

Рівні	Критерії
Високий	Юнаки здатні до самоаналізу власних знань про історію держави, рід, народ, оперують патріотичними поняттями та вміють визначити патріотичні якості. Спроможні емоційно реагувати на суспільні справи, власну участь в патріотичних вчинках, заходах; контролюють власні емоційні стани, мають сформоване позитивне ставлення до патріотичних норм та відзначаються ініціативною поведінкою. Спроможні проявляти риси ментальності українського народу, риси української вдачі: волелюбність, милосердя, доброзичливість, працелюбність, щирість, миролюбність, відповідальність, наполегливість, щедрість та інші.
Середній	Юнаки добре орієнтуються у змісті найвідоміших й найпоширеніших у суспільстві патріотичних понять та якостей, вибірково здатні пояснити їх зміст; мають деяку неузгодженість патріотичних цінностей при загальній патріотичній спрямованості. Ситуативно регулюють власну поведінку в ситуації вибору поведінки внаслідок несформованого ставлення до деяких загальнолюдських національних цінностей та норм. Досліджувані здатні взяти на себе індивідуальну відповідальність за свої вчинки.
Низький	Юнаки формально запозичують у інших патріотичні судження, позиції у власний особистісний простір. Це проявляється епізодично, в залежності від значущості ситуації та наслідків. Слабко рефлексують на оцінку іншими власних вчинків, мають невеликий спектр особистісно значущих норм і цінностей та складності з узагальненням власного емоційного досвіду. У більшості досліджуваних відсутня регуляція поведінки, проявляється неадекватна самооцінка своїх патріотичних, соціально-значущих вчинків.

Критеріями оцінки рівня розвитку патріотичної рефлексії особистості стали: рівень самоаналізу власних знань про історію держави, рід, народ (когнітивна складова патріотичної рефлексії); емоційне реагування на суспільні справи, власну участь в патріотичних вчинках (емоційна складова патріотичної рефлексії); самооцінка своїх соціально-значущих вчинків, власна поведінка (поведінкова складова патріотичної рефлексії).

Серед основних якісних показників низького рівня розвитку патріотичної рефлексії визначаємо наступні: не сформовано стійке ставлення особистості

пізньої юності до традицій сім'ї, національно-патріотичних цінностей; відсутні почуття індивідуальної відповідальності та почуття патріотичної гідності; відсутня готовність формувати в собі патріотичну свідомість і самосвідомість, національну гідність, характер і світогляд; відсутня віра у свої сили, готовність зробити конкретний особистий внесок у розвиток певної сфери життя, галузі науки, культури, у відродження і розбудову Української держави.

Проведений аналіз дає можливість стверджувати, що робота з національно-патріотичного виховання молоді у закладах вищої освіти має бути продовжена у напрямку формування саме патріотичної рефлексії у майбутніх вчителів.

Однією з суттєвих ознак психічного розвитку особистості пізньої юності в умовах освітнього простору закладу вищої освіти є подальше формування патріотичної рефлексії, що виявляється у диференціації її внутрішньої структури, ускладнені змістовного наповнення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Чернівці: Букрек, 2015. Т. 1. 640 с.
2. Бех І.Д. Довільна поведінка школярів як мета виховання. *Рідна школа*. 1993. № 9. С. 29–32.
3. Дудар В.В. Історична пам'ять як національна духовна цінність. Проблеми освіти. Спец випуск. Кол. авт. Науково-методичний центр вищої освіти Міністерства освіти і науки України, Вінницька філія Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», 2004. С. 189–193.
4. Михальченко Н.В. Детермінанти розвитку патріотичної рефлексії особистості. Науковий вісник ХДУ. Серія «Психологічні науки»: зб. наук. праць ХДУ / За ред. О.Є. Близової. Херсон: ВД «Гельветика», 2017. Вип.6. Т.ІІ. С. 54–59.
5. Михальченко Н.В. Модель патріотичної рефлексії особистості. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського: збірник наукових праць. Серія «Психологічні науки» / з наук. ред. С.Д. Максименка, Н.О.Євдокимової. Миколаїв: МНУ ім. В.О. Сухомлинського, 2014. №2. 12 (103). С. 124–129.
6. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Посібник. К. Академвидав, 2003. 448 с.
7. Руденко Ю. Основи сучасного українського виховання. К.: Видавництво ім. Олени Теліги, 2003. 328 с.
8. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія: навчальний посібник. К.: Академвидав, 2005. 360 с.
9. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. К.: Академія, 2002. 528 с.

10. Шугай М.А. Психологічний аналіз розвитку національної рефлексії в процесі навчальної діяльності молодших школярів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук. Рівне, 2002. 24 с.

11. Шугай М.А. Критерії рівня сформованості національної самосвідомості особистості: Наукові записки. Острог: Видавничий комплекс Острозької академії, 2002. С. 159.

12. Mykhalchenko N.V. The role of ukrainian symbol and folklore in the development of patriotic reflection of personality / Imperatives of civil society development in promoting national competitiveness: Volume II, December 13-14, 2018. Batumi, Georgia: Publishing House, Kalmosani, 2018. Pp. 266–269.

**ВНУТРІШНЬОРІЧНИЙ РОЗПОДІЛ ВОДНОГО СТОКУ Р. ТУРІА
(ГІДРОПОСТ КОВЕЛЬ)
ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЙОГО ЗМІН УПРОДОВЖ 2001–2020 РР.**

The water regime of the Turia River is characterized as a flood with a pronounced spring flood, summer, autumn, and sometimes winter floods. The average values of the maximum and minimum runoff values for a twenty-year period are significantly lower than the norm. The long-term dynamics of average annual, maximum flows and absolute annual minimums of flow have a clearly expressed tendency to decrease during the studied period. The linear trends of fluctuations in the average annual and maximum runoff are statistically insignificant, and the absolute annual minimum runoff trends are statistically significant.

The highest average monthly costs are observed in March and April, the lowest in the autumn months. In winter, monthly values of water consumption increase only in January, and decrease in December and February. In spring, summer and autumn, the monthly water consumption decreases, except for June, for which there is no direction of changes in river water consumption values. The linear trends of fluctuations in the average monthly water flow of the river are statistically insignificant.

In the seasonal distribution of water flow, the main share falls on the spring period, which is caused by snowmelt and the formation of floods. The smallest share of runoff is characteristic for autumn, which is primarily due to the increase in temperature during this period and a significant decrease in moisture reserves in the soil due to the tendency to decrease precipitation in July and August. Long-term changes in the structure of the seasonal distribution of water runoff are associated with an increase in the share of winter runoff and a decrease in the share of spring and autumn runoff; the share of summer runoff is relatively unchanged. The main reasons for the change in the annual water flow distribution of the Turia River are the transformations of the climate system: an increase in air temperature, a decrease in the proportion of solid precipitation, a change in the precipitation regime, an increase in evaporation and, as a result, a decrease in moisture reserves in the soils of the basin, which does not contribute to the conversion of surface runoff and atmospheric precipitation in the underground supply of the river. For the prospects of forecasting the water regime of the river, the research of the types of anthropogenic activity in the catchment and the intensity of their influence on the hydrological regime of the Turia River, the extension of the duration of time series of hydrometeorological characteristics, the study of the closeness of their connection and the cyclicity of fluctuations in time are considered to be urgent tasks.

Keywords: *water flow of the river, water regime, hydropost, climate, border, flood, flood, Turia River, river flow.*

Річковий стік – важливий природний ресурс для соціально-економічного розвитку країн та регіонів. Значимість досліджень водного режиму річок та його мінливості в часі й просторі безсумнівна, адже роль річок в господарстві та побуті неоціненна. Важливими є також їх середовищеформувальна, кліматорегулююча, рекреаційна та екологічна функції. Як відомо, річки неодноразово виступали осередками формування людських спільнот і були «колискою» життя, тому не дивно, що в процесі тривалого освоєння й використання їхніх ресурсів відбулося посилення та розширення спектру господарського навантаження на заплавно-русові комплекси, погіршення якості води, збіднення гідрофільного біорізноманіття, сповільнення самоочисної здатності води в річках і збудованих на них водоймах. Великої шкоди зазнають водні ресурси України й унаслідок повномасштабного вторгнення росії на територію України. Бойові дії призводять до руйнування та забруднення водних об'єктів, затоплення територій, загибелі водних організмів, чинять негативний вплив на водоплавних птахів, особливо на місця їхнього гніздування. Збільшення вмісту біогенних речовин зумовлених забруднювачів у річкових водах негативно впливає й на морські басейни їхнього стоку. До сукупного антропогенного впливу додаються й сучасні кліматичні зміни глобального й регіонального масштабів. Як наслідок, комплекс чинників середовища впливає на перебіг руслових процесів, внутрішньорічні коливання стоку води й наносів, структуру живлення річок, що часто погіршує їхній геоекологічний стан. Оскільки при цьому ризики природокористування не зменшуються, зміни клімату посилюються, то актуальність дослідження водного режиму річок залишається високою [3, 20; 6, 3; 14, 5]. Тому метою даного дослідження є вивчення внутрішньорічного режиму водного стоку р. Турії та тенденцій його змін упродовж 2001–2020 рр.

Наукове дослідження базувалося на математичній обробці статистичних даних про річковий стік Турії з фондів Волинського обласного центру з гідрометеорології (далі – ВОЦГМ) з використанням графічного методу для ілюстрування та інтерпретування отриманих результатів.

Зміни внутрішньорічного розподілу річкового стоку річок України під впливом кліматичних змін та антропогенної діяльності відобразили в своїх роботах О. Александрович, Г. Больбот, Є. Василенко, В. Вишневський, В. Войцехович, М. Ганущак, Н. Тарасюк, В. Гребінь, Л. Горбачова, Д. Гусев, К. Данько, В. Дутко, Л. Іваненко, В. Клименко, К. Коноваленко, А. Куций, О. Лободзінський, Л. Лузан, І. Наседкін, У. Никонюк, В. Ногачевський, О. Ободовський, Є. Павельчук, О. Попович, Т. Павловська, С. Сніжко, Ю. Чорноморець, О. Шевченко, В. Шкляренко [4–10; 13; 15; 17; 18; 21; 24; 28].

Аналіз водного режиму р. Турії, тенденцій його динаміки в часі, оцінювання прояву руслових деформацій та геоекологічного стану заплавно-

руслових комплексів річки висвітлили в наукових роботах Ю. Білецький, Р. Бондарчук, Р. Геналюк, Д. Драницький, І. Ковальчук, І. Коменда, М. Лихач, К. Ляшук, У. Никонюк, О. Нікон, Т. Павловська, О. Рудик, О. Семенюк, В. Стельмах, В. Федонюк, М. Федонюк [1; 2; 11; 19; 23; 26].

Внутрішньорічний водний режим річок вивчають за типовим (найчастіше повторюваним для даної річки протягом року) розподілом стоку. При цьому розглядаються і моделі характерних за водністю (багатоводних, середньоводних, маловодних) років з різними структурами живлення річки. Схеми типового розподілу складають шляхом усереднення витрат води (частіше за все – щомісячно) і вираження їх у відсотках до річної суми. Такі схеми є особливо придатними для класифікації річок під час гідрологічного районування території [16, 139–140]. Розрізняють календарний і некалендарний розподіл стоку. Календарний розподіл визначають у межах декад, місяців, сезонів, а некалендарний подається у вигляді кривих тривалостей добових витрат [16, 137].

Для вивчення змін водного режиму р. Турія на гідропосту Ковель нами, насамперед, за допомогою програми MS Excel було побудовано хронологічні графіки динаміки характеристик водного стоку річки, підібрано до них лінійні тренди, здійснено оцінку їх значимості [12, 112]. З рис. 1 бачимо, що середньорічні витрати річки мають тенденцію до зменшення значень упродовж досліджуваного періоду (лінійний тренд є статистично незначимим (табл. 1)).

Норма середньорічних витрат (середня величина річного стоку річки за багаторічний період, що охоплює не менше двох повних циклів водності при відносно незмінних фізико-географічних умовах та господарській діяльності в басейні [27]) р. Турія на гідропосту Ковель становить $4,03 \text{ м}^3/\text{с}$. Багаторічна динаміка максимальних витрат має циклічний характер коливань і тенденцію до зниження значень (рис. 2), але лінійний тренд статистично незначимий (див. табл. 1). Норма максимальних витрат на гідропосту Ковель за весь період спостережень становить $32,15 \text{ м}^3/\text{с}$, середнє значення за досліджуваний період становить $25,3 \text{ м}^3/\text{с}$. На рис. 2 видно, що найбільші з максимальних витрат річки на гідропосту Ковель були зумовлені весняною повінню. Порівняно з весняним водопіллям паводки зазвичай мають нижчі екстремальні значення витрат.

Рис. 1. Тенденції змін величин середньорічних витрат р. Турії на гідропосту Ковель (за даними ВОЦГМ)

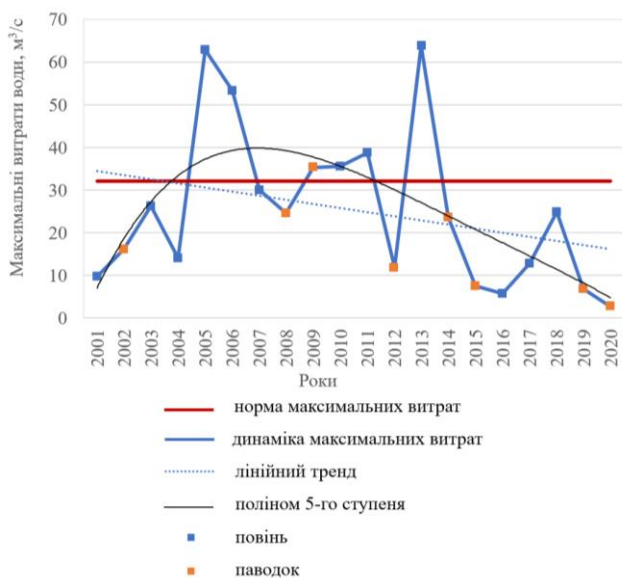

Рис. 2. Тенденції змін величин максимальних витрат р. Турія на гідропосту Ковель (за даними ВОЦГМ)

Багаторічні коливання абсолютних річних мінімумів стоку води р. Турії мають чітко виражену тенденцію до зменшення величин (рис. 3), лінійний тренд є статистично значимим (див. табл. 1). Норма абсолютних річних мінімумів на гідропосту Ковель становить $0,47 \text{ м}^3/\text{с}$.

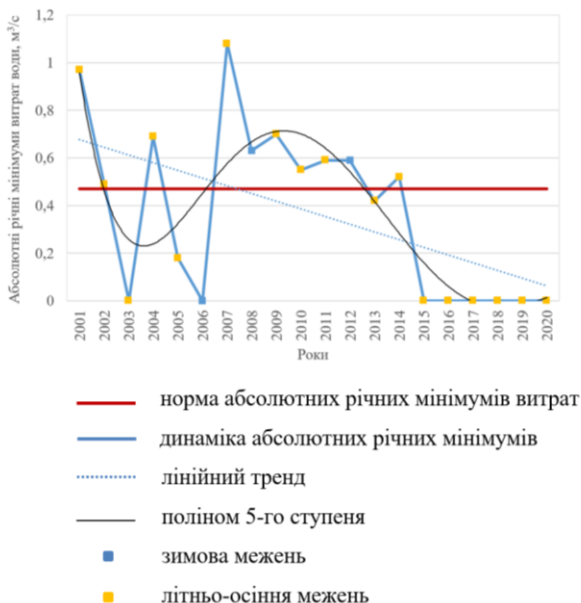

Рис. 3. Тенденції змін величин абсолютних річних мінімумів р. Турія на гідропосту Ковель (за даними ВОЦГМ)

Останніми роками почастишали випадки відсутності водного стоку річки, чого не відмічалось раніше. За досліджуваний період найбільший проміжок часу з відсутністю стоку впродовж року відмічався на гідропосту Ковель у 2018 р. (183 дні, з яких 156 днів літньо-осінньої і 27 днів зимової межень). Переважна більшість абсолютних річних мінімумів простежується під час літньо-осінньої межень [11, 155].

Для вивчення динаміки змін місячних значень витрат р. Турія протягом 2001–2020 рр. ми побудували хронологічні графіки та відповідні їм лінійні тренди (рис. 4–7, див. табл. 1) і з'ясували, що останні є статистично незначимими для досліджуваного періоду (див. табл. 1).

З аналізу графічних побудов можна зробити висновок, що середньомісячні величини витрат води у зимово-весняний сезон зменшуються, зростають лише у січні. Влітку й восени місячні витрати води річки зменшуються, за винятком червня, для якого спрямування змін водного стоку відсутнє. Збільшення місячних величин витрат річкових вод в січні, найімовірніше,

пов'язане з суттєвим потеплінням у грудні й січні [20, 43] та, відповідно, збільшенням кількості опадів у цей час, зокрема рідких через часте панування «плюсових» температур повітря у холодний період року [22, 17]. Зважаючи на інерційність гідрологічних процесів, зрозумілим є деякий зсув у часі гідрологічних параметрів відносно метеорологічних.

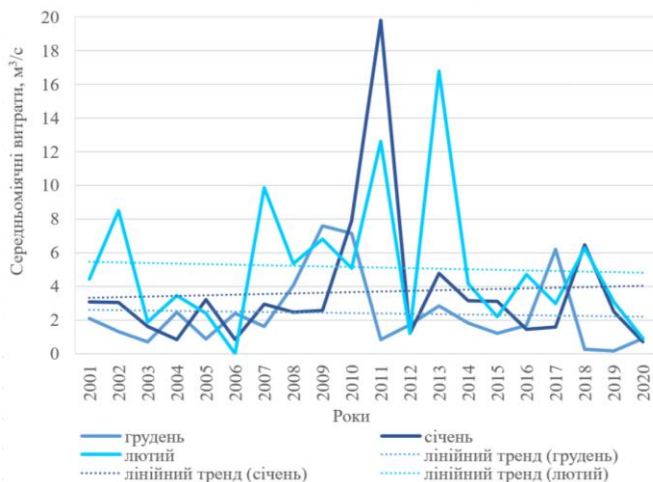

Рис. 4. Тенденції змін середньомісячних витрат води р. Турія в зимовий період (за даними ВОЦГМ)

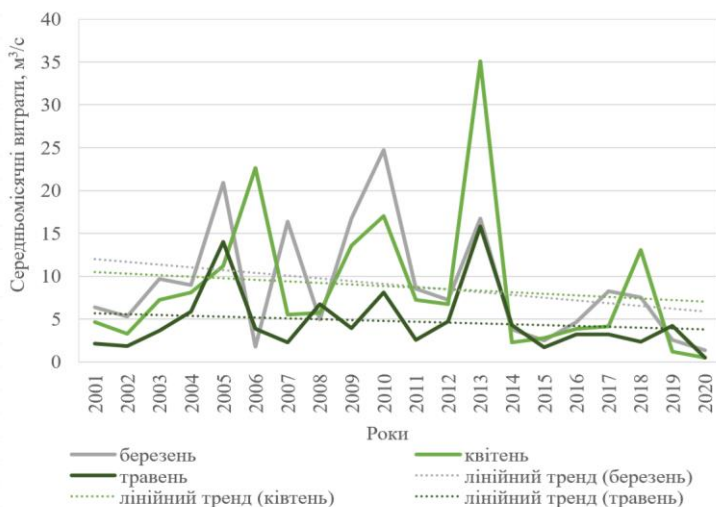

Рис. 5. Тенденції змін середньомісячних витрат води р. Турія у весняний період (за даними ВОЦГМ)

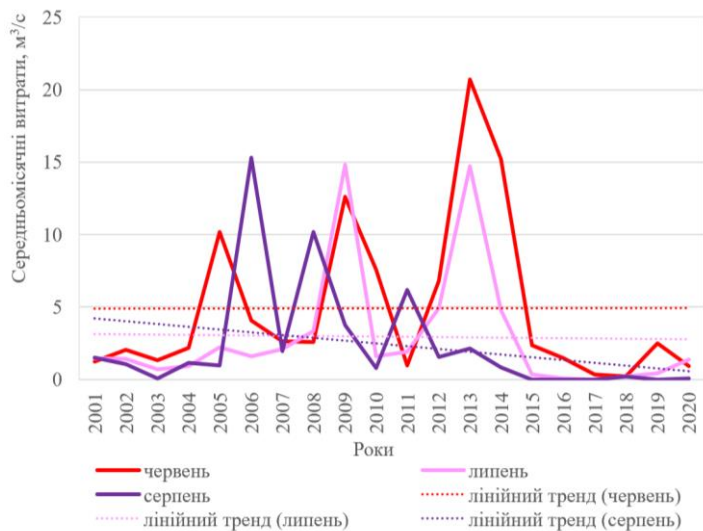

Рис. 6. Тенденції змін середньомісячних витрат води р. Турія у літній період (за даними ВОЦГМ)

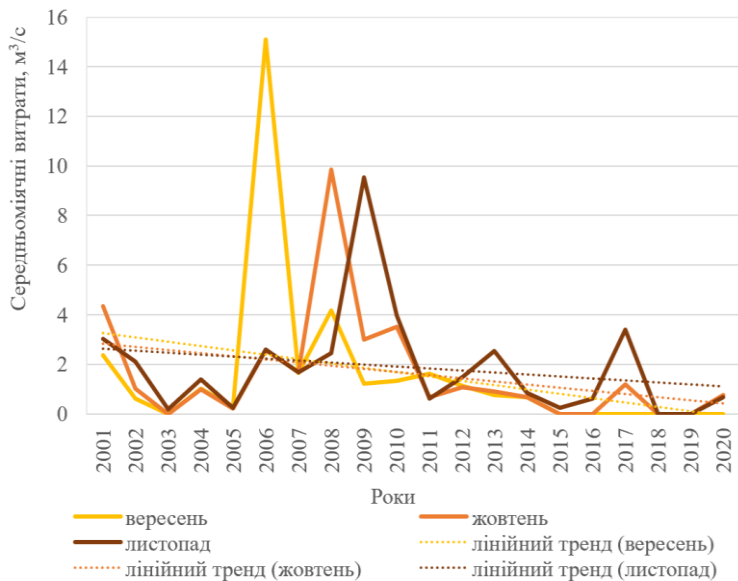

Рис. 7. Тенденції змін середньомісячних витрат води р. Турія в осінній період (за даними ВОЦГМ)

Таблиця 1

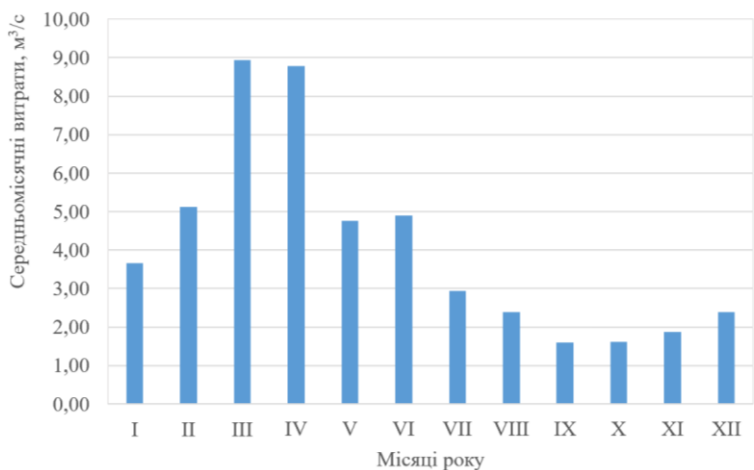
**Оцінка значущості лінійних трендів гідрологічних параметрів
р. Турія (гідропост Ковель) упродовж 2001–2020 рр.**

Характери- стика водного стоку	Рівняння тренду	R²	R	σ_R	2σ_R	Статисти- чна зна- чимість тренду
Середньорі- чні витрати води	$y = -0,1002x + 5,1296$	0,0525	0,229	0,217	0,435	тренд не- значимий
Максимальні витрати	$y = -0,9659x + 35,459$	0,0962	0,310	0,207	0,415	тренд не- значимий
Витрати абсолютних річних міні- мумів	$y = -0,0323x + 0,7097$	0,2841	0,533	0,164	0,328	тренд зна- чимий
Середні місячні витрати (січень)	$y = 0,0374x + 3,2708$	0,0028	0,053	0,229	0,458	тренд не- значимий
Середні місячні витрати (лютий)	$y = -0,0349x + 5,4953$	0,0025	0,050	0,229	0,458	тренд не- значимий
Середні місячні витрати (березень)	$y = -0,3227x + 12,326$	0,0819	0,286	0,210	0,421	тренд не- значимий
Середні місячні витрати (квітень)	$y = -0,1817x + 10,697$	0,0166	0,129	0,226	0,451	тренд не- значимий
Середні місячні витрати (травень)	$y = -0,0963x + 5,7666$	0,0212	0,146	0,225	0,449	тренд не- значимий
Середні місячні витрати (червень)	$y = 0,0029x + 4,8713$	—	—	—	—	тренд не має спря- мування
Середні місячні витрати (липень)	$y = -0,02x + 3,1532$	0,0008	0,028	0,229	0,458	тренд не- значимий
Середні місячні	$y = -0,1919x + 4,4066$	0,0832	0,288	0,210	0,420	тренд не- значимий

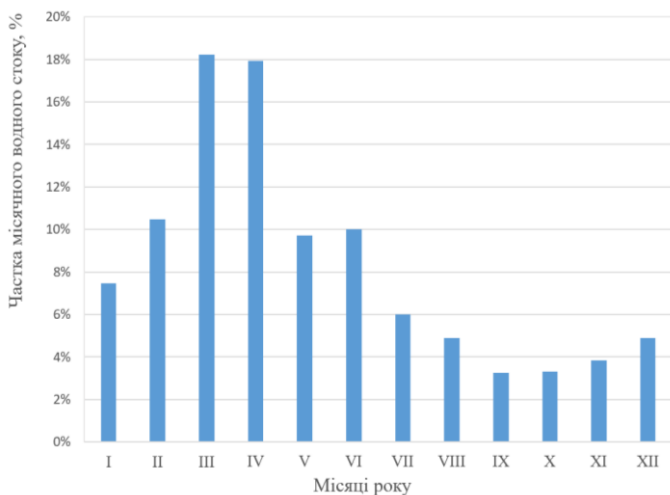
витрати (серпень)						
Середні місячні витрати (вересень)	$y = -0,174x + 3,423$	0,0948	0,308	0,208	0,415	тренд не-значимий
Середні місячні витрати (жовтень)	$y = -0,1269x + 2,9565$	0,106	0,326	0,205	0,410	тренд не-значимий
Середні місячні витрати (листопад)	$y = -0,0804x + 2,7237$	0,0481	0,219	0,218	0,437	тренд не-значимий
Середні місячні витрати (грудень)	$y = -0,0221x + 2,629$	0,0036	0,060	0,229	0,458	тренд не-значимий
Частка зимо- вого стоку	$y = 0,0077x + 0,1766$	0,1399	0,374	0,197	0,395	тренд не-значимий
Частка вес- няного стоку	$y = -0,0034x + 0,4939$	0,0187	0,137	0,225	0,450	тренд не-значимий
Частка літ- нього стоку	$y = 0,0011x + 0,1749$	0,003	0,055	0,229	0,458	тренд не-значимий
Частка осін- нього стоку	$y = -0,0054x + 0,1546$	0,1259	0,355	0,201	0,401	тренд не-значимий

Досліджувана річка Турія належить до Поліського гідрологічного району. Нелімітуючий період для р. Турія триває впродовж лютого–квітня, лімітуючий період – з червня по січень, нелімітуючий сезон – з листопада по січень, а лімітуючий сезон – з червня по жовтень [9, 19–20].

Для вивчення внутрішньорічного розподілу стоку р. Турія ми створили його типовий розподіл (рис. 8), усереднивши дані за 20 досліджуваних років. На графіку видно, що найбільші середньомісячні витрати спостерігаються у березні та квітні, найменші – в осінні місяці.

a)

б)

Рис. 8. Внутрішньорічний розподіл стоку води за типовою схемою по місяцях на р. Турія в абсолютних (а) та відносних (б) величинах, гідропост Ковель (за даними ВОЦГМ)

На основі місячних даних водного стоку р. Турія за двадцять років ми обрахували узагальнені частки зимового, весняного, літнього й осіннього стоку (рис. 9). Як видно з діаграми, основна частка стоку припадає на весняний період. Найменша частка стоку характерна для осені.

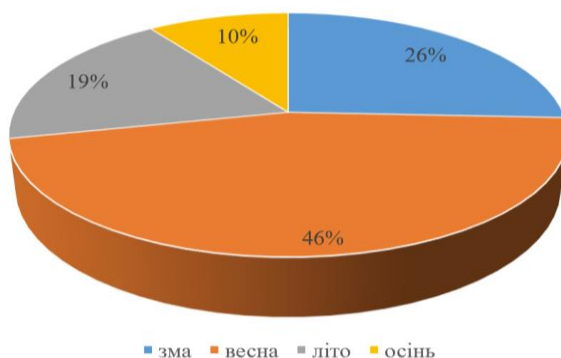

Рис. 9. Узагальнена структура внутрішньорічного розподілу водного стоку р. Турія за сезонами, гідропост Ковель (обраховано за даними ВОЦГМ)

Проаналізувавши структуру сезонного розподілу водного стоку впродовж 2001–2020 рр., можна стверджувати що співвідношення часток сезонного стоку з року в рік змінюється, але домінуючим за обсягом залишається весняний стік (рис. 10).

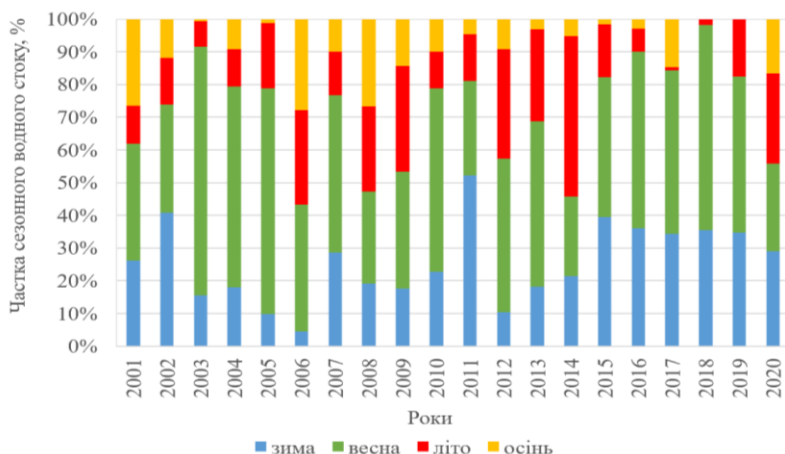

Рис. 10. Структура сезонного розподілу водного стоку р. Турія за роками, гідропост Ковель (обраховано за даними ВОЦГМ)

Для розуміння динаміки змін часток сезонного стоку ми побудували хронологічні графіки й відповідні їм лінійні тренди. На рисунку 11 помітні чіткі тенденції до зростання частки зимового стоку, зменшення часток весняного й осіннього стоку; частка літнього стоку відносно незмінна. Лінійні тренди коливань часток сезонного стоку є статистично незначимими (див. табл. 1).

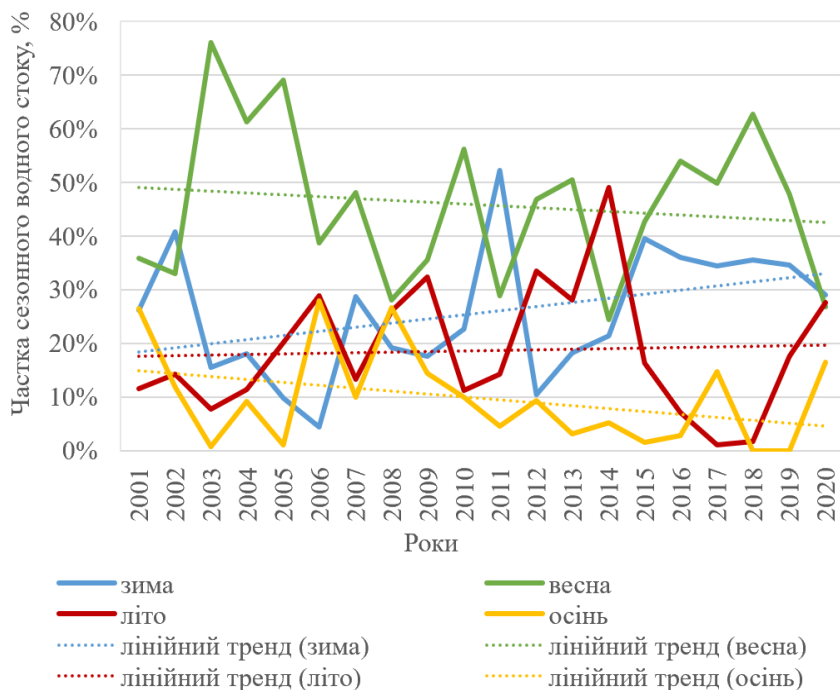

Рис. 11. Тенденції змін часток сезонного стоку р. Турії впродовж 2001–2020 рр., гідропост Ковель (за даними ВОЦГМ)

Таким чином, можна стверджувати, що сезонний розподіл водного стоку р. Турія з плином часу зазнає суттєвих змін. Частка зимового стоку зростає у зв'язку з потеплінням зим і зростанням кількості опадів (особливо рідких) в цю пору року; зменшення весняного стоку зумовлене зменшенням снігозапасів у холодний період через панування додатних температур атмосферного повітря в цей час; частка осіннього стоку скорочується через зростання температури повітря майже в усі місяці року (рис. 12) та зменшення кількості опадів в передуючі місяці – липні, серпні (рис. 13), і, як наслідок, збільшення випаровування та посилення вологопоглинальної здатності ґрунтів.

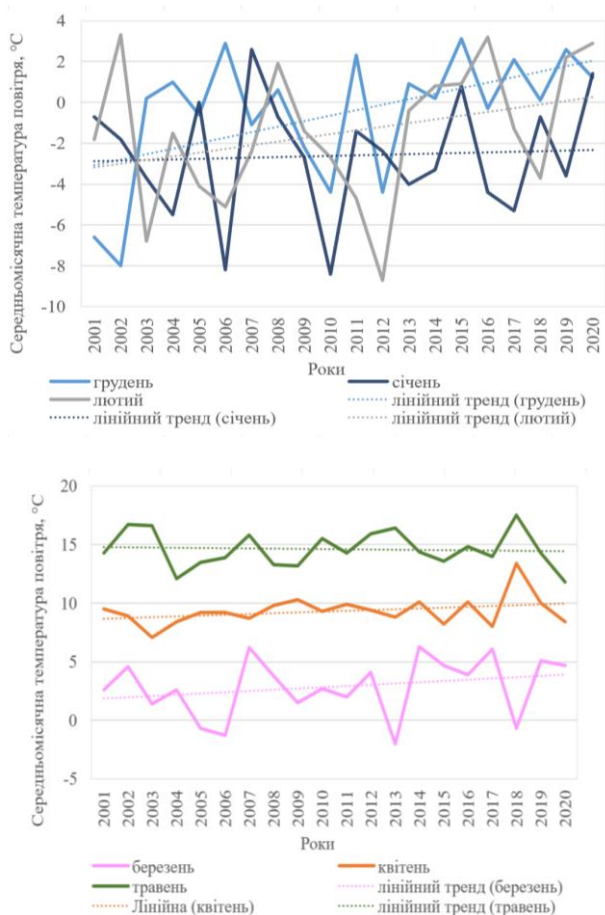

Рис. 12. Тенденції динаміки місячних значень температури повітря за сезонами року, МС Ковель (за даними ВОЦГМ)

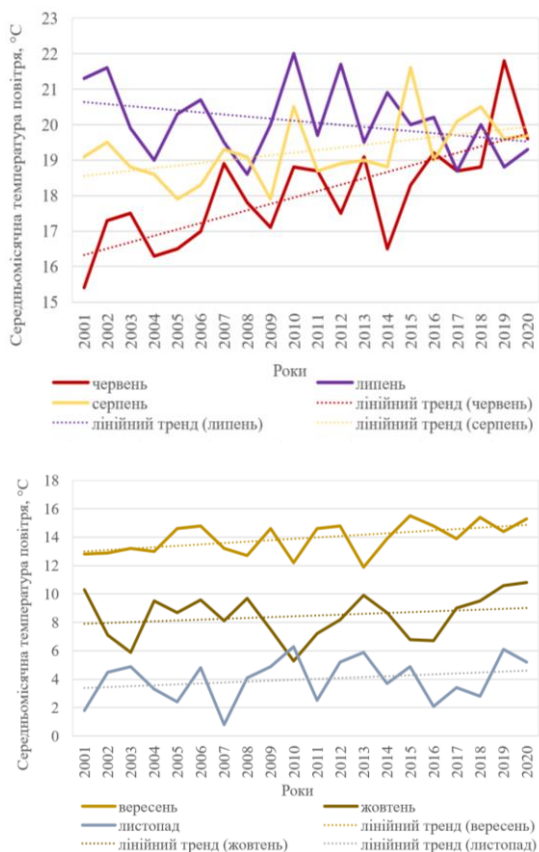
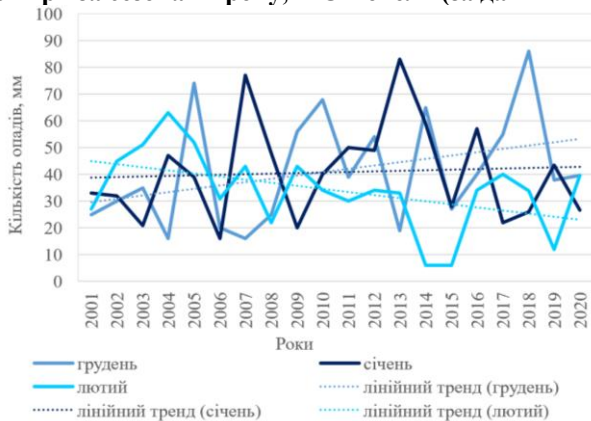

Рис. 12 (продовження). Тенденції динаміки місячних значень температури повітря за сезонами року, МС Ковель (за даними ВОЦГМ)

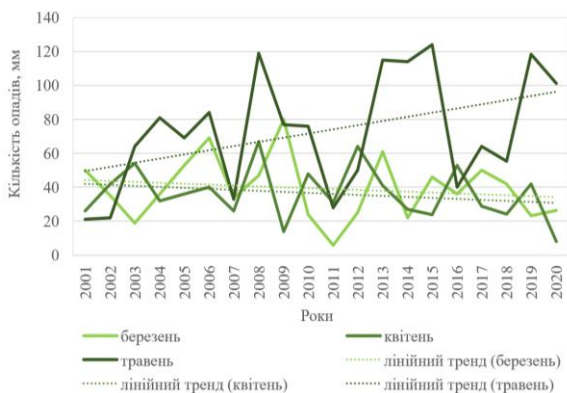

Рис. 13. Тенденції динаміки місячних сум опадів за сезонами року, МС Ковель (за даними ВОЦГМ)

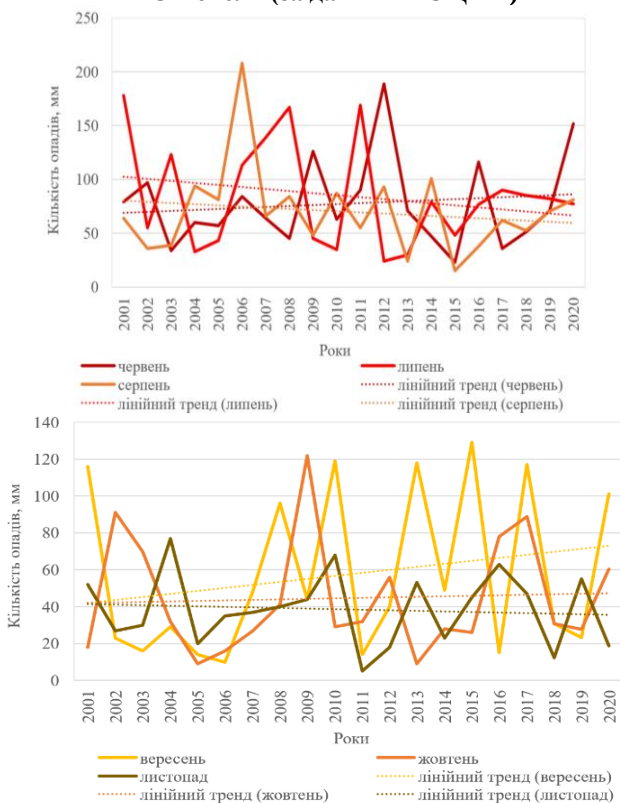

Рис. 13 (продовження). Тенденції динаміки місячних сум опадів за сезонами року, МС Ковель (за даними ВОЦГМ)

Висновки. Водний режим р. Турія характеризується вираженою весняною повінню, літніми, осінніми, а іноді й зимовими паводками. Норма середньорічних витрат р. Турія за весь період спостережень на гідропосту Ковель становить $4,03 \text{ м}^3/\text{с}$, норма максимальних витрат – $32,15 \text{ м}^3/\text{с}$, норма абсолютних річних мінімумів – $0,47 \text{ м}^3/\text{с}$. Середні значення величин максимального й мінімального стоку упродовж 2001–2020 рр. суттєво менші від норми. Багаторічні коливання середньорічних, максимальних витрат і абсолютних річних мінімумів стоку мають чітко виражену тенденцію до зменшення величин упродовж досліджуваного часу. Лінійні тренди коливань середньорічного й максимального стоку є статистично незначимими, а абсолютних річних мінімумів стоку – статистично значимим.

Найбільші середньомісячні витрати водного стоку р. Турія спостерігаються у березні та квітні, найменші – в осінні місяці. Взимку місячні величини витрат води зростають лише у січні, а в грудні й лютому – зменшуються. Навесні, влітку й восени місячні витрати води зменшуються, окрім червня, для якого відсутні виражені зміни коливання водного стоку впродовж 2001–2020 рр. Лінійні тренди динаміки середньомісячних витрат водного стоку річки є статистично незначимими.

У сезонному розподілі водного стоку річки основна частка припадає на весняний період, що зумовлено сніготаненням й формуванням повені. Найменша частка стоку характерна для осені, що, насамперед, пов'язано із зростанням температури в цей період та загалом впродовж року і суттєвим зменшенням вологозапасів у ґрунтах через тенденції до зменшення опадів у попередні літні місяці. Багаторічні зміни структури сезонного розподілу водного стоку пов'язані зі зростанням частки зимового стоку, зменшенням часток весняного та осіннього стоку; частка літнього стоку відносно незмінна. Основними причинами зміни внутрішньорічного розподілу водного стоку р. Турія є трансформації кліматичної системи: зростання температури повітря, зменшення частки твердих опадів, зміна режиму випадання опадів, підвищення випаровування та, як наслідок, збільшення вологопоглинальної здатності ґрунтів басейну, що не сприяє конвертації атмосферних опадів у підземне живлення річки. Для перспектив прогнозування водного режиму р. Турії актуальними завданнями вбачаються дослідження видів антропогенної діяльності на водозборі та інтенсивності їхнього впливу на гідрологічний режим річки, подовження тривалості часових рядів гідрометеорологічних характеристик, вивчення тісноти їх зв'язку та циклічності коливань у часі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Pavlovska T.S., Kovalchuk I.P., Biletskyi Yu.V., Rudyk O.V. and Henaliuk R.M. Dynamics of erosion-accumulation processes along the stream bed of Turiya river (Kovel hydropost). *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель: науково-виробничий журнал*. 2019. № 4. С. 82–91. DOI: 10.31548/zemleu-striy2019.04.09.

2. Pavlovska T., Kovalchuk Iv., Fedoniuk M., Kovalchuk Ir., & Fedoniuk V. Trends in the Development of Deformations of the Turiya Riverbed (Volyn Polissia). In *International Conference of Young Professionals «GeoTerrace-2023»* (2–4 October 2023, Lviv). European Association of Geoscientists & Engineers. Vol. 2023, No. 1. Pp. 1–5.
3. Ангурець О., Хазан П., Колесникова К., Куш М., Чернохова М., Гавранек М. Україна, шкода довкіллю, екологічні наслідки війни: електронне науково-популярне видання. 2022. URL: <https://cleanair.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/cleanair.org.ua-war-damages-ua-version-04-low-res.pdf>
4. Ботьбот Г.В., Гребінь В.В. Сучасна трансформація сезонного розподілу стоку води річок басейну Сіверського Дінця. *Гідрологія, гідрохімія, гідроекологія*. 2020. № 3 (58). С. 48–58.
5. Василенко Є.В., Гребінь В.В. Сучасні зміни живлення річок басейну Прип'яті (в межах України). URL: https://uhmi.org.ua/conf/climate_changes/presentation_pdf/poster_3/Vasylenko.pdf
6. Вишневецький В.І., Куций А.В. Багаторічні зміни водного режиму річок України. Київ: Наукова думка, 2022. 252 с.
7. Войцехович В.О., Лузан Л.І. Сучасні зміни максимального стоку річок Українського Полісся. *Наук. праці УкрНДГМІ*. 1999. Вип. 247. С. 125–135.
8. Ганущак М.М., Тарасюк Н.А. Водний чинник в розвитку і функціонуванні природно-антропогенних комплексів басейну річки Стир: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2019. 236 с.
9. Горбачова Л.О. Сучасний внутрішньорічний розподіл водного стоку річок України. *Український географічний журнал*, 2015. № 3. С. 16–23.
10. Гребінь В.В., Ободовський О.Г. Закономірності внутрірічного розподілу стоку та особливості живлення річок басейну Верхньої Прип'яті. *Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія*. 2003. Т. 5. С. 119–128.
11. Драницький Д.С., Павловська Т.С. Багаторічна (1992–2021 рр.) динаміка абсолютних річних мінімумів стоку води річки Турія. *Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень*: матеріали XV Міжнар. наук.-практ. конфер. аспірантів і студентів (м. Луцьк, 16–17 травня 2023 року). Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2023. С. 153–156.
12. Звіт про науково-дослідну роботу розроблення сценаріїв зміни кліматичних умов в Україні на середньо- та довгострокову перспективу з використанням даних глобальних та регіональних моделей. 2013. 135 с. URL: <https://uhmi.org.ua/project/rvndr/climate.pdf>
13. Клименко В., Іваненко Л. Особливості внутрішньорічного розподілу стоку малих річок (на прикладі річки Уда). *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*. 2018. (28). С. 40–47.
14. Ковальчук І.П., Ковальчук А.І., Ковальчук І.В., Царик Л.П., Павловська Т.С., Пилипович О.В. Концептуальні засади досліджень геоекологічного стану річково-басейнових систем та їх цифрового атласного картографування. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного універ-*

ситету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія. Тернопіль: СМП «Тайп». № 2 (55). 2023. С. 4–16.

15. Коноваленко К.Ю., Данько К.Ю., Василенко Є.В., Дутко В.О. Закономірності внутрішньорічного розподілу стоку річки Стир та особливості його змін. *Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія*. Київ, 2011. Т. 1 (22). С. 80–87.

16. Лобода Н.С., Овчарук В.А. Гідрологічні розрахунки: Конспект лекцій. Одеса: Вид-во 2005. 175 с.

17. Никонюк У.С., Ногачевський В.В., Павловська Т.С. Внутрішньорічний розподіл водного стоку р. Стир (гідропост Луцьк, 2020 рік). *Universum*. 2024. № 4. С. 242–248.

18. Павельчук Є.М., Сніжко С.І. Гідролого-гідрохімічні характеристики річок Житомирського Полісся в умовах глобального потепління. Житомир: В-во «Волинь», 2017. 244 с.

19. Павловська Т.С., Драницький Д.С., Нікон О.Є. Багаторічна динаміка середньорічних витрат води річки Турія (басейн Прип'яті). *Наукові відкриття та фундаментальні наукові дослідження: світовий досвід*: матеріали II Міжнародної наукової конференції (м. Вінниця, Міжнародний центр наукових досліджень, 5 травня 2023 р.). Вінниця: Європейська наукова платформа, 2023. С. 205–210.

20. Павловська Т.С., Федонюк М.А., Рудик О.В. Температурний режим повітря у Волинській області: хронологічний та хорологічний аспекти. *Географічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 1. С. 39–48. DOI <https://doi.org/10.32782/geochasvnu.2023.1.04>

21. Павловська Т.С., Александрович О.В., Попович О.В. Внутрішньорічний розподіл стоку річки Луга (гідропост Володимир, 2020 рік). *The current state of development of world science: characteristics and features: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the VI International Scientific and Theoretical Conference, December 15, 2023. Lisbon, Portuguese Republic: International Center of Scientific Research*. Р. 304–307.

22. Павловська Т.С., Білецький Ю.В., Валянський С.В. Просторовий розподіл і режим випадання атмосферних опадів у Волинській області. *Географічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 3. С. 13–23. DOI <https://doi.org/10.32782/geochasvnu.2024.3.02>

23. Павловська Т.С., Бондарчук Р.І., Ляхач М.І., Ляшук К.М. Багаторічна динаміка річкового стоку Турії (гідропост Ковель). *Сучасна наука та освіта Волині*: зб. матеріалів наук.-практ. конф. 22 листопада 2018 р., м. Володимир-Волинський/упоряд., гол. ред. Б. Є. Жулковський. Луцьк: Волиньполіграф, 2018. С. 242–246.

24. Павловська Т.С., Гусев Д.О. Внутрішньорічний розподіл водного стоку р. Вижівка у 2020 р. (гідропост Стара Вижівка). *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку*: матеріали XL-ої

Міжнародної науково-практичної конференції (м. Салоніки (Греція), 07 січня 2024 р.) Салоніки: ГО «ВАДНД», С. 346–351.

25. Павловська Т.С., Нікон О.Є. Багаторічна (1977–2020 рр.) динаміка показників відносної вологості повітря у Волинській області. *Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції* / за ред. Ю. М. Барського та В. Й. Лажніка, м. Луцьк, 12–14 квітня 2024 р. Луцьк: ФОП Мажула Ю. М., 2024. С. 55–58.

26. Павловська Т., Семенюк О., Коменда І. Багаторічні (1947–2019 рр.) коливання мінімального стоку р. Турії (гідропост «Ковель»). *Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Переяслав, 17 листопада 2020 р.)*. Переяслав, 2020. Вип. 65. С. 38–40.

27. Сливка П.Д., Гопчак І.В. Методичні вказівки до виконання гідрологічних розрахунків в курсових та розрахунково-графічних роботах з дисциплін «Інженерна гідрологія» та «Водні ресурси» для студентів усіх спеціальностей НУВГП денної та заочної форми навчання. Рівне, 2009. 48 с.

28. Шевченко О.Л., Лободзінський О.В., Наседкін І.Ю., Чорноморець Ю.О., Шкляренко В.В. Розчленування гідрографів річок з урахуванням даних гідрогеологічних спостережень. *Геологічний журнал*. 2024. № 1 (386). С. 32–46. <https://doi.org/10.30836/igs.1025-6814.2024.1.288190>

Тетяна ПАВЛОВСЬКА
Михайло КОЦЬ
Юлія МАТЯЩУК
(Луцьк, Україна)

**АВТОШКОЛИ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ:
ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНИЙ, ПСИХОЛОГІЧНИЙ
ТА СОЦІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ**

This paper analyzes the geographical distribution of driving schools in the Volyn region and the directions of their training, the age and gender structure of the student audience and the trends of their changes over time, as well as the spectrum of motivating and limiting factors of learning driving skills. During the research, it was found that 47 accredited driving schools are concentrated in the Volyn region. Most of them are concentrated in the regional center and in the cities of Kovel and Volodymyr. Most of them offer services for driving training for transport services of categories A1, A, B and C, retraining for categories BE, C1 and/or C, D1 and/or D, C1E and/or CE, D1E.

In the Volyn region, 20,000 to 45,000 people receive a driver's license for the first time during the calendar year. Over the last ten years (2013–2023), a significant increase in the number of such persons and the share of women among them has been observed (2013 – 48%, 2018 – 54%, 2023 – 79%). For the majority of driving school students aged 18-25 years, the time interval from the moment of realizing the desire to drive a car to the moment of enrollment in a driving school is several months. For older driving school students, this time period is 10, 20 or more years. Respondents name the following as the main reasons for delaying the start of studying at a driving school: personal financial instability; denial (or prohibition) of mastering driving skills by family members; lack of time due to high employment or inconvenient work schedule, studying in higher education institutions; personal fears and self-doubt, laziness; lack of own car; experience of participation in road accidents; pregnancy, care for a minor child (children). Among the factors that encouraged enrollment in a driving school, the interviewees, first of all, indicated: the need for self-development and self-affirmation; the need for driving skills in the organization of care for minor children or sick relatives; the need for driving skills related to professional activity; the presence of an idle (little-used) car in the family; living outside the city or inconvenient commute to work or educational institutions; war (need for mobility in emergency situations, movement for volunteer purposes); the desire to increase the comfort of one's life, work productivity, time efficiency, personal image. Driving school students receive the greatest psycho-emotional support in learning driving skills from their parents, loved ones and friends.

Key words: *driver's license, driver, driving school, vehicle categories, Volyn region.*

Автошкола (автомобільна школа) – це навчальний заклад спеціальної освіти, призначений для підготовки водіїв. «Особа, яка бажає отримати право на керування транспортними засобами відповідної категорії чи типу, зобов'язана пройти медичний огляд, відповідну підготовку в акредитованому закладі або самостійно опанувати зміст теоретичного модуля типової навчальної програми з урахуванням категорій транспортних засобів та пройти відповідну підготовку з практичного керування в акредитованому закладі або перепідготовку відповідно до типової навчальної програми, успішно скласти теоретичний і практичний іспити. Порядок підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів визначається Кабінетом Міністрів України» [10; 11; 20].

Алгоритм дій для отримання посвідчення водія, роз'яснення щодо категорій транспортних засобів, інтерактивна карта автошкіл України, онлайн-тренажер для перевірки знань ПДР, інформація про складання практичних іспитів, відомості про спеціалістів закладів із підготовки водіїв тощо детально описані на сайті Регіонального сервісного центру ГСЦ МВС у Волинській області та Головному сервісному центрі МВС [5; 22]. У наукових публікаціях знаходимо результати досліджень психофізіологічних якостей, необхідних для формування водійських навичок та надійності водія, емоційних характеристик трудової діяльності водія, впливу віку, часу доби, дорожніх заторів на функціональний стан водія, емоційного напруження в психологічній діяльності водія тощо. Серед авторів зазначеної тематики Г. Бабаєв, Д. Бурко, Ю. Ветушка, В. Гайдукевич, А. Галкін, Н. Гюлев, В. Доля, А. Жукова, В. Зозулевський, С. Клименко, О. Лобашов, С. Остапівський, О. Потійчук, О. Прасолєнко, О. Святець, М. Склєров, А. Старий І. Толмачов, М. Хворост [1; 3; 4; 6–8; 21; 24–26]. Про психологічні особливості підготовки майбутнього водія, взаємозв'язок його емоційних станів з набуттям навичок водіння є інформація у публікаціях Н. Вишневецької, В. Гайдукевича, Н. Гюлева, М. Коця, Ю. Крутенка, В. Лопаткіної, Т. Павловської, О. Савченка, В. Чернишова, Taylor [2; 4; 15; 17–19; 23; 27]. Питання про гендерну й вікову структуру учнів автошкіл, сучасні мотиваційні й лімітуючі чинники освоєння навичок водіння залишаються відкритими.

Метою нашого дослідження є вивчення географічного поширення автошкіл Волинської області та напрямів їх підготовки, вікової та гендерної структури студентської аудиторії та тенденцій їхніх змін у часі, а також мотивуючих і лімітуючих чинників навчання водійським навичкам.

У Волинській області станом на 1 липня 2024 р. акредитовано 47 автошкіл (деякі з них мають кілька філій у різних населених пунктах регіону та за його межами) (рис. 1). На категорію транспортних засобів А1 готують у 19-ти автошколах області, на категорію А – у 24, В – всі автошколи, окрім КП «Луцьке підприємство електротранспорту», яке готує водіїв транспортних засобів категорії Т, С – 41, С1 – 7. Більшість із них здійснюють пере-

підготовку на категорії BE, C1 і/або C, D1 і/або D, C1E і/або CE, D1E. Крім того, деякі автошколи пропонують 20-годинні курси навчання з практичного керування транспортними засобами категорій A1, A, B1, B, C1, C, D1 (ПП «ВЕРСТАВА-ДРАЙВ»), A1, A, B (ПП «Автошкола «Драйвер»), A1, A, B1, B, C1, D1 (ПП «Автомобільна школа АС»).

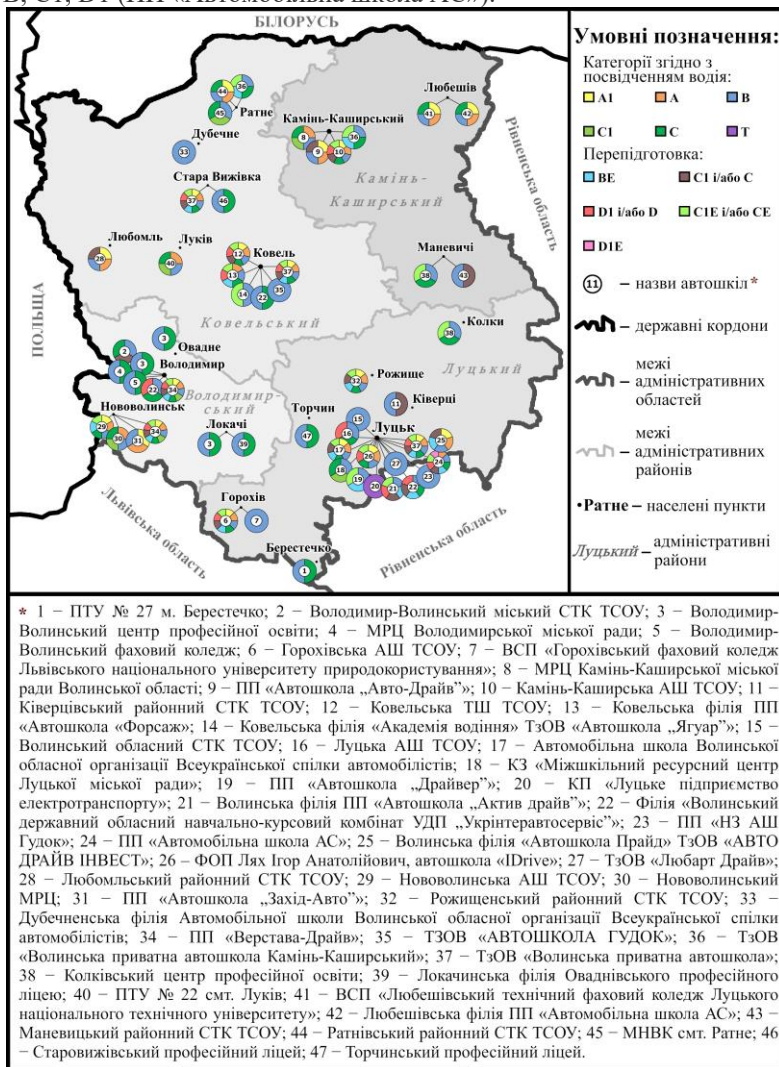

Рис. 1. Просторовий розподіл автошкіл Волинської області та їх структура за напрямками підготовки (побудовано авторами за даними Регіонального сервісного центру ГСЦ МВС у Волинській області (філія ГСЦ МВС))

Упродовж останніх десяти років (2013–2023 р.) простежується суттєве зростання кількості осіб, які навчалися в автошколах і вперше отримали посвідчення водія у Волинській області (рис. 2). Лінійний тренд є статистично значущим (виконується умова $2\sigma_r < R$) [12, 42]. Особи, які отримують посвідчення водія вперше, становлять зазвичай 2–4 % чисельності населення області.

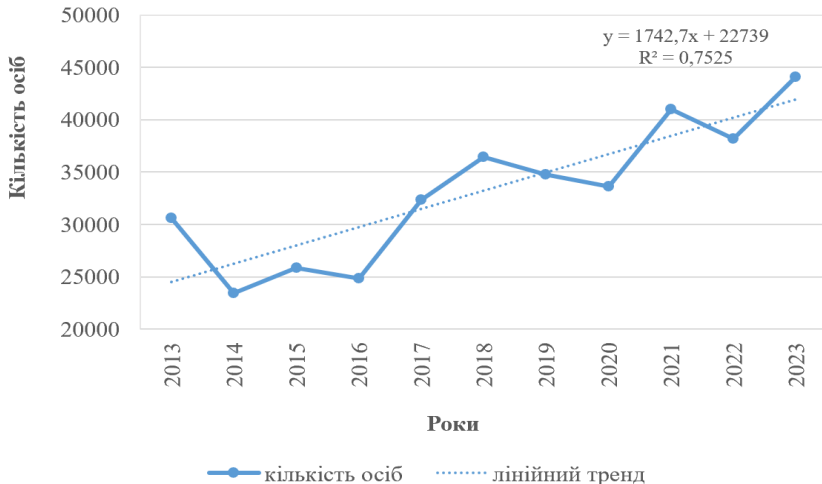

Рис. 2. Динаміка кількості осіб у Волинській області, які вперше отримали посвідчення водія (побудовано авторами за даними Регіонального сервісного центру ГСЦ МВС у Волинській області (філія ГСЦ МВС))

З рис. 3 видно, що найбільша кількість чоловіків здобуває посвідчення водія переважно у віці 18–19 рр. У 2013 р. кількість жінок, які отримали водійське посвідчення у віці 25–40 років була більшою, ніж чоловіків цього віку. У 2018 р. кількісна перевага жінок над чоловіками триває уже до п'ятидесятирічного віку. У 2023 р. чоловіки кількісно переважають над жінками лише у віці 18-ти і 19-ти років. Для ілюстрації співвідношення між особами чоловічої та жіночої статі, які вперше отримали посвідчення водія, ми створили діаграму за відносними показниками (рис. 4). У цілому в 2013 р. частка жінок у віці 18–60 років від усіх осіб, які вперше отримали водійське посвідчення, становила 48 %, а чоловіків – 52 %. У 2018 р. це співвідношення уже було на користь жінок – відповідно 54 % і 46 %, а в 2023 р. безумовно домінантним: жінок – 79 %, чоловіків – 21 %.

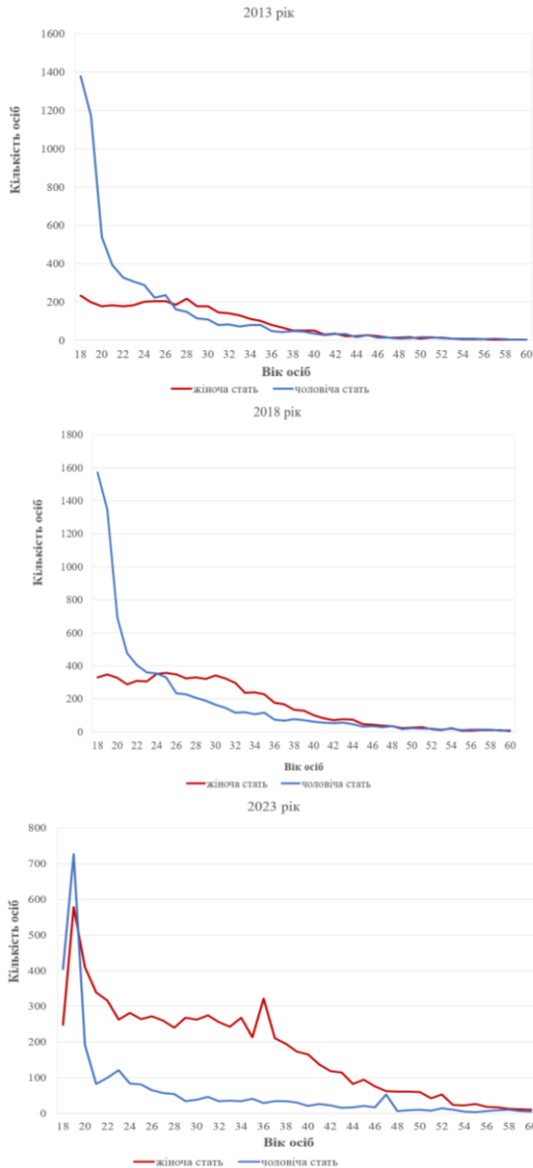

Рис. 3. Динаміка кількості осіб за гендерною та віковою ознаками в різні часові зрізи (2013, 2018, 2023 рр.) (побудовано авторами за даними Регіонального сервісного центру ГСЦ МВС у Волинській області (філія ГСЦ МВС))

З листопада 2023 р. і до травня 2024 р. нами було здійснено анкетування учнів автошкіл міста Луцька. Переважна більшість із них зауважила, що від виникнення у них думки про освоєння водійських навичок до запису в ав-

тошколу пройшло лише кілька місяців. Зазвичай, такими були особи у віці 18–25 років. Четверта частина опитаних зволікала з початком занять 2–3 роки. Для деяких учнів автошкіл, особливо у віці 40 і більше років, шлях від виникнення мрії про водіння автомобіля до наміру навчатися в автошколі складав 20 років і більше (рис. 5).

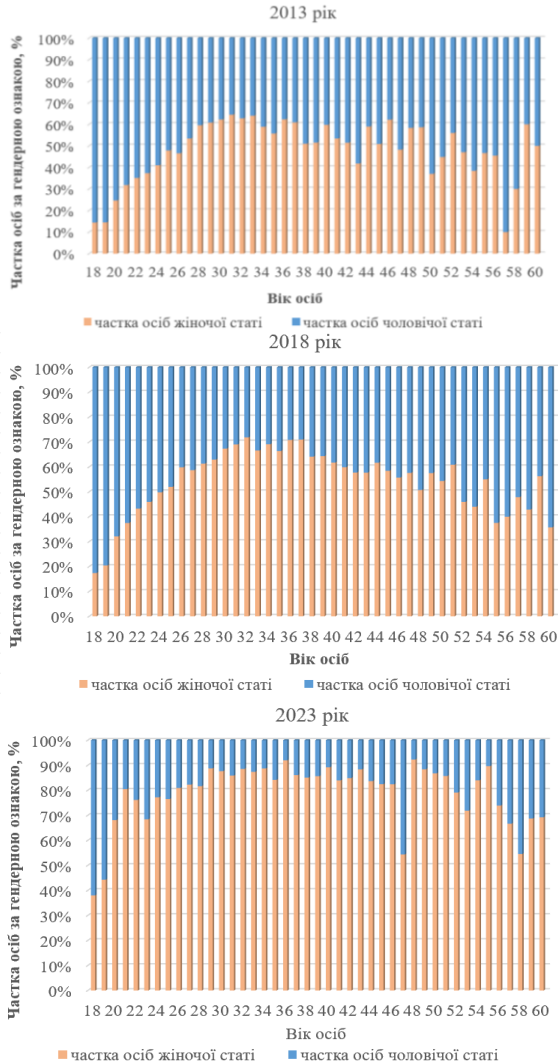

Рис. 4. Динаміка часток осіб за гендерною та віковою ознаками в різні часові зрізи (2013, 2018, 2023 рр.)
(побудовано авторами за даними Регіонального сервісного центру ГСЦ МВС у Волинській області (філія ГСЦ МВС))

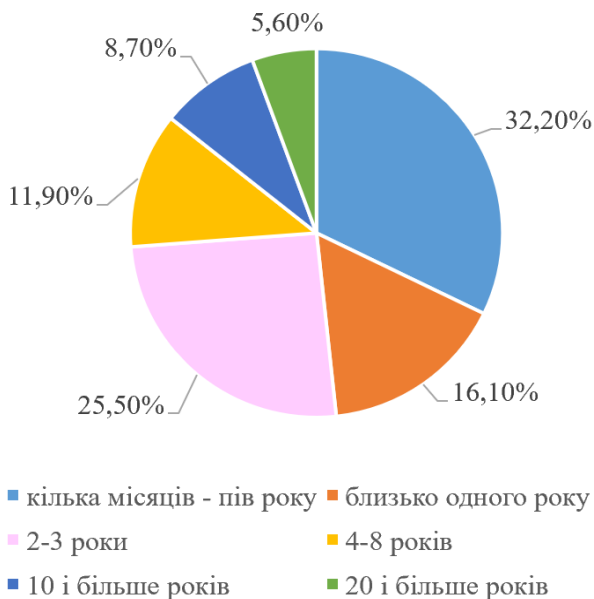

Рис. 5. Розподіл респондентів за періодами часу від моменту виникнення у них бажання керувати транспортним засобом до запису в автошколу

Головними причинами зволікання з початком навчання в автошколі респонденти назвали: нестачу фінансів (фінансову нестабільність); заперечення (або заборону) освоєння водійських навичок з боку рідних; дефіцит часу через високу зайнятість або незручний графік роботи, навчання у закладах вищої освіти; особисті страхи й невпевненість у собі; відсутність власного автомобіля; лінь, відсутність мотивації; війну в країні; досвід участі в ДТП; перебування за кордоном; вагітність, догляд за малолітньою дитиною (дітьми); негативний досвід першої спроби в освоєнні навичок водіння транспортного засобу; відсутність автошколи з високою якістю освітніх послуг у попередньому місці проживання. З-поміж чинників, які спонукали до запису в автошколу, опитані вказали: необхідність саморозвитку й самоствердження; потребу водійських навичок в оптимізації догляду за малолітніми дітьми чи хворими родичами; цікавість до нового; захоплення транспортними засобами та водінням; потребу в навичках водіння, пов'язану із професійною діяльністю; наявність незадіяного (малозадіяного) авто в сім'ї; мобілізацію чоловіків у лави ЗСУ і необхідність забезпечувати мобільність та безпеку сім'ї представницям жіночої статі; проживання за містом або незручний доїзд до роботи чи освітніх закладів; війна (потреба мобільності в екстрених

ситуаціях, пересування для волонтерських цілей); бажання підвищити комфорт свого життя, продуктивність праці, ефективність використання часу, особистий імідж; уміння друзів, родичів керувати транспортним засобом; бажання подорожувати незалежно від графіків рейсових транспортних засобів; фінансова доступність авто; карантинні обмеження в пересуванні громадським транспортом під час пандемії Covid-19; потреба у віддалених поїздках приватного характеру; подарунок автомобіля чи сертифікату на навчання в автошколі. За підсумками анкетування найбільшу психоемоційну підтримку в освоєнні навичок водіння учні автошкіл отримують від своїх батьків, коханих, друзів, дітей, інших родичів, а також клієнтів чи колег. Деякі не сподіваються на підтримку ззовні й підбадьорюють себе самі (рис. 6).

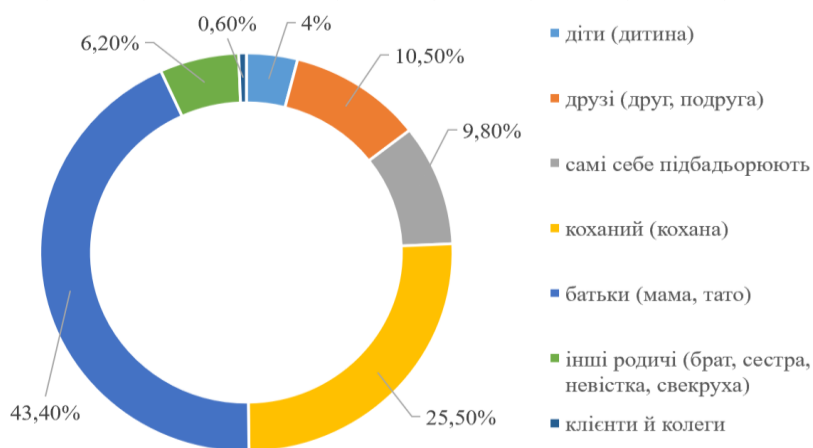

Рис. 6. Структура надавачів психоемоційної підтримки учням автошкіл

Висновки. У процесі дослідження ми з'ясували, що у Волинській області зосереджено навчальні заклади 47 акредитованих автошкіл. Найбільше їх сконцентровано в обласному центрі та в містах Ковель і Володимир. Більшість із них пропонують послуги з навчання водіння транспортних послуг категорій A1, A, B і C, перепідготовку на категорії BE, C1 і/або C, D1 і/або D, C1E і/або CE, D1E. У Волинській області упродовж календарного року вперше отримують водійське посвідчення від 20000 до 45000 осіб. Упродовж останніх десяти років (2013–2023 р.) простежується суттєве зростання кількості таких осіб і частки жінок серед них (2013 р. – 48 %, 2018 р. – 54 %, 2023 р. – 79 %). Таке гендерне співвідношення зумовлене, насамперед, воєнним станом в країні, зростанням багатозадачності й мобільності особистості в сучасному суспільстві, доступністю транспортних засобів для більшості сімей, а також розвіюванням стереотипів про наявність особливостей у водійській поведінці осіб певної статі тощо [17, 998]. Для більшості

учнів автошкіл віком 18–25 років проміжок часу від моменту усвідомлення бажання водити авто до моменту запису в автошколу становить кілька місяців. Для учнів автошкіл старшого віку цей часовий відрізок становить 10, 20 і більше років. Серед мотиваційних і лімітуючих чинників навчання в автошколах є і матеріальні, і психоемоційні, і внутрішні, і зовнішні. Деякі з них одночасно є і в списку мотиваційних, і в переліку обмежуючих для навчання в автошколах: наприклад, воєнний стан в країні для одних осіб є мотивацією опанувати навички водіння транспортних засобів, а для інших – обмежуючим чинником; члени родини для одних є підтримкою в рішенні записатися в автошколу, а для інших – перешкодою на шляху до цього; особисті страхи, пов'язані з водінням авто, одних стримують у намірі записатися на курси водіння транспортних засобів, для інших – є викликом змінювати себе й розвивати свою особистість.

Вважаємо, що результати здійсненого дослідження можуть бути корисними для ефективної організації мережі автошкіл у Волинській області, навчального процесу в них з метою підготовки успішних і кваліфікованих водіїв транспортних засобів, а також для підвищення ефективності функціонування соціальної сфери держави, рівня добробуту та якості життя населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Prasolenko O., Lobashov O., & Galkin A. The Human Factor in Road Traffic City. *International Journal of Automation, Control and Intelligent Systems*. 2015. 1(3). P. 77–84.
2. Taylor Joanne, Deane Frank P. & Podd John. The Relationship Between Driving Anxiety and Driving Skill: A Review of Human Factors and Anxiety-Performance Theories to Clarify Future Research Needs. *New Zealand Journal of Psychology*. 2008. Vol. 37. No 1. P. 28–37. URL: <https://ro.uow.edu.au/hbspapers/1698>
3. Ветушка Ю. Р. Емоційна характеристика трудової діяльності водія. *Сталий розвиток міст: матеріали XII Всеукраїнської студентської науково-технічної конференції* (23–25 квітня 2019 р.). Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2019. 146–147.
4. Гайдукевич В. А., Потійчук О. Б. Основи транспортної психології: навч. посіб. Рівне: НУВГП, 2012. 207 с.
5. Головний сервісний центр МВС. URL: <https://hsc.gov.ua/>
6. Гюлев Н. У. Особливості ергономіки та психофізіології в діяльності водія: навч. посібник. Харків: ХНАМГ, 2012. 185 с.
7. Гюлев Н. У., Доля В. К., Жукова А. В., Бабаєв Г. До питання про залежність безпеки дорожнього руху від емоційної напруженості водія. *Наукові нотатки. Міжвузівський збірник*. Вип. 46. Луцьк: ЛНТУ, 2014. С. 121–125.

8. Гюлев Н. У., Доля В. К. Вплив дорожніх заторів на функціональний стан водіїв різних вікових категорій. *Сучасні технології в машинобудуванні та транспорті. Науковий журнал*. Луцьк: Луцький НТУ, 2016. № 3(7). С. 36–41.

9. Гюлев Н. У., Зозулевський В. С., Клименко С. О. Вплив віку водія на динаміку змінювання його стану у дорожньому заторі. *Науково-технічний збірник «Комунальне господарство міст»*. 2016. Ви. 132. С. 104–109.

10. Закон України про дорожній рух. *Відомості Верховної Ради України*, 1993, № 31, ст. 338. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12#Text>

11. Інструкція про порядок приймання іспитів для отримання права керування транспортними засобами та видачі посвідчень водія (із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства внутрішніх справ) від 22 січня 2010 р. за № 74/17369. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/-laws/show/z0074-10#Text>

12. Конспект лекцій з дисципліни «Методи багатомірної статистики в психології» / Розробник: старший викладач кафедри економічної та інформаційної безпеки Тютченко С. М. Дніпро, 2020. 44 с.

13. Крутенко Ю.М. Сучасні підходи до психологічної підготовки водіїв. *Наука і Освіта*. 2010. Вип. 8. С. 23–28.

14. Лобашов О.О., Прасоленко О.В., Бурко Д.Л. Закономірності зміни часу реакції водія у темну пору доби. *Наукові нотатки*. 2019. Вип. 65. С. 142–147.

15. Лопаткіна В., Вишневська Н. Особливості підготовки водія автомобіля з урахуванням його психофізіологічних якостей. *Collection of scientific papers «SCIENTIA»*, August 19, 2022, Tel Aviv, State of Israel. Tel Aviv, 2022. С. 217–220.

16. Осташевський С.А., Старий А.М. Надійність водія та основні фактори, що її визначають. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2013. № 1. С. 278–284.

17. Павловська Т.С., Коць М.О. Зв'язок рівня тривожності із копінг-стратегіями учнів автошкіл. *Перспективи та інновації науки*. Серія «Психологія». Київ, 2024. № 4(38). С. 992–2002. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-4\(38\)-992-1003](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-4(38)-992-1003)

18. Павловська Т.С., Коць М.О. Конфліктні емоційні стани учнів автошкіл. *Психогенеза особистості: норма і девіація*: збірник наукових статей і тез. Луцьк: ФОП Мажула Ю.М., 2024. С. 190–198.

19. Павловська Т.С., Коць М.О. Феномен страху в освоєнні водійських навичок. *Міжгалузеві диспути: динаміка та розвиток сучасних наукових досліджень*: зб. наук. праць з матеріалами V Міжнар. наук. конф. (м. Тернопіль, 22 березня, 2024 р.). / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2024. С. 144–147.

20. Постанова «Про затвердження Положення про порядок видачі посвідчень водія та допуску громадян до керування транспортними засобами» від 8 травня 1993 р. за № 340. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/340-93-%D0%BF#Text>

21. Прасоленко О. В. Емоційне напруження в психологічній діяльності водія. *Цивільна безпека як чинник розвитку виробничої та невиробничої сфер суспільства: матеріали Всеукраїнської науковопрактичної конференції* (м. Луцьк, 20–21 квітня 2018 р.). Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2018. С. 37–38.
22. Регіональний сервісний центр ГСЦ МВС у Волинській області (філія ГСЦ МВС). URL: <https://vol.hsc.gov.ua/pro-gsc/>
23. Савченко О. С. Вплив психофізіологічних якостей майбутніх водіїв на безпеку дорожнього руху. *Педагогіка та психологія*. 2015. Вип. 51. С. 219–227.
24. Скляров М. В., Святець О. І. Визначення психофізіологічних якостей водія, необхідних для успішного керування автомобільною технікою. *Збірник наукових праць Національної академії Національної гвардії України*. Харків, 2018. Вип. 1. С. 85–88.
25. Толмачов І. Підходи до визначення емоційного напруження водіїв. *Проблеми з транспортними потоками і напрямки їх розв'язання: тези доповідей* (м. Львів, 28–30 березня 2019 р.). Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2019. С. 116–117.
26. Хворост М. В., Прасоленко О. В. Вплив факторів дорожнього руху на емоційний стан водія. *Комунальне господарство міст*. 2017. Вип. 137. С. 49–54.
27. Чернишов В. О. Психологічний супровід вивчення правил дорожнього руху курсантами з урахуванням індивідуальних особливостей. *Габітус*. 2020. № 20. С. 171–175.

Володимир ТКАЧЕНКО, Ілля ХОМЕНКО, Володимир ФОМЕНКО
(Київ, Україна)

ЯКОЮ БУДЕ УКРАЇНСЬКА ЖУРНАЛІСТИКА ПІСЛЯ ВІЙНИ? (ПРАВДА ФРІДРІХА ВЕЛИКОГО ПРОТИ ФАНТАЗІЙ МАКІАВЕЛЛІ)

The article examines the potential trajectories of post-war media development in Ukraine, exploring alternative possibilities for the evolution of the national communication space. One possibility involves the consolidation of expertise and technologies developed during information operations to counter Russian aggression, with the goal of protecting and advancing Ukrainian state interests in peacetime. The second possibility concerns integrating the combat information experience into the architecture of peaceful media within an open society, emphasizing a clear distinction between specialized and public, civil communication methods. The study demonstrates that, although the first model offers tactical effectiveness and utilitarian appeal, its implementation could have profoundly detrimental consequences for democracy and is not suitable for building a modern state. Simultaneously, the article substantiates the need to proactively counter the subversive influence of hostile intelligence services on both global and Ukrainian media.

Keywords: media, social communications, open society, manipulation, war.

Актуальність теми впливає з еволюції сучасного медіапростору. Виклики і ризики доби повномасштабної війни, з одного боку, перевірили резистентність світової медіасистеми щодо девіантних впливів, а з іншого - увиразнили необхідність формування засад розбудови повоєнного медіапростору, одночасно демократичного і захищеного від спроб перетворити його на знаряддя маніпуляції масовою свідомістю.

Об'єкт дослідження – засоби масової комунікації у діахронічному і синхронічному вимірі, **предмет** – перспективи розвитку українських медіа в контексті досвіду «холодної» і «гарячої» фаз російської агресії.

Мета праці – оптимізація національного медіапростору. **Завдання** – визначити різні можливі моделі розвитку українських медіа, виявити позитивні риси цих моделей і ризики, пов'язані з їхнім впровадженням та узагальнити результат.

Матеріали і методи. Дослідження реалізовано на матеріалах моніторингових досліджень медіаконтенту часів повномасштабної війни. Застосовано також бібліографічний метод, системний аналіз і компаративний аналіз феноменів світового комунікаційного простору у діахронічному та синхронічному вимірах.

Огляд літератури за темою дослідження. Праця ґрунтується на протиставленні двох політичних парадигм: закритого суспільства, що спирається на

обмеження громадянських прав, цензуру, маніпулятивні технології, і суспільства відкритого (демократичного). Методологічно це протиставлення походить з праць А. Бергсона і К. Поппера. Конкретні механізми реалізації та інформаційного забезпечення цих напрямків суспільного розвитку описані з урахуванням досліджень Г. Д. Лассуелла, Дж. Роддена, Е. Н. Люттвака, Е. Бернейса, П. Лазарсфельда, К. Левіна. **Новою** порівняно з працями попередників є спроба інтегрувати інтелектуальну спадщину минулого в контекст унікального українського досвіду протистояння збройній агресії.

Результати і обговорення. Достовірність результатів запропонованого дослідження відповідає можливостям застосованої методології. Воно має як загальнотеоретичне і світоглядне, так і прикладне, зокрема прогностичне значення. Запропонована модель оптимізації української медіасистеми відповідає світовому досвіду і аксіології відкритого суспільства. Частина матеріалів статті обговорювалася на науковій конференції *Rozwój nowoczesnej edukacji i nauki: rezultaty, problemy, perspektywy. Badania naukowe w kontekście wyzwań i konfliktów* [23].

Українську медіасистему після війни доведеться не відроджувати, а розбудовувати. І справа не тільки у тому, що вона дуже багато втратила внаслідок обмежень громадянських прав, насамперед, невід'ємного права людини на правдиву, повну і точну інформацію. Такі обмеження природні у дні боїв. Критично небезпечно для майбутнього інше. Деякі здобутки національної медіагалузії виявилися не тим, чим здавалися. А саме – паттернами-симулякрами, функціонально досконалими, але не сумісними з журналістською мирного часу і навіть руйнівними для громадянського суспільства. Вони мають залишитися у пам'яті – як сліди танків на асфальті і світліни руїн. Не треба вдавати, ніби їх не було. Усі шаблі української медіаісторії неодмінно мають стати предметом наукового осмислення, а деякі, не виключено – і журналістських розслідувань, здійснених в процесі самоочищення і самовдосконалення інформаційного простору. Окремі речі (пов'язані з прямим порушенням кримінального кодексу – наприклад, з легендуванням журналістським статусом ворожої розвідувальної діяльності), певно, будуть перевірені у правовій площині. Значна частина напрацьованих прийомів і методів (насамперед, пов'язаних з виявленням і нейтралізацією багатоходових схем рефлексивного контролю, що застосовували у медіапросторі проти України з деструктивною метою спецслужби країни-агресора) залишаться у резерві у військових та контррозвідників. Але переносити у майбутнє модель бойової інформаційної протидії збройному вторгненню, та ще й модель, переобтяжену ворожими «операціями під чужим прапором», що маскуються іміджем суспільно корисних комунікаційних актів – приблизно те саме, що намагатися збудувати здорове суспільство за принципами, викладеними у романі Орвелла «1984» [15]. Варто уточнити: багато з написаного Орвеллом було не прогнозом белетриста на майбутнє, а результатом професійної аналітики, яка стосувалася минулого. Концепти дистопії

«1984» [15] збігалися з реальними узагальненими даними спецслужб, оприлюдненими шефом ФБР Е. Гувером [10]. Принаймні, ідея «новомови» як засобу маніпуляції була висловлена саме у цьому джерелі [23]. Таким чином, згадка про Орвелла у науковому дослідженні – цілком виправдана. Спробуємо пояснити, чому сьогодні, коли доля України вирішується на полі бою, ми заговорили про мирний час.

Війна проти України почалася не з бомбардувань і ракетних обстрілів. Вона почалася з двох нібито помітних, навіть публічних, але не розпізнаних як ознаки біди дій РФ у медіапросторі. З перебудови власної російської медіасистеми на воєнні рейки – коли пошук істини елімінується за межі журналістики, мистецтва, соціальних наук, а правда перетворюється на утилітарний додаток, що підсилює дію маніпулятивного наративу. І з глибинної інфільтрації інструментів кремлівського впливу у світовий, зокрема, український комунікаційний простір. Стосовно першого – аналітики вважають, що переведення російських медіа під латентний контроль таємних служб і функціональна мутація їх з інформаційних засобів на інструменти реалізації спеціальних завдань відбулася приблизно у 2008 році [16]. Хоча ознаки такої трансформації були помітні раніше, і охоплювали вони не просто медіагалузь, а всю царину культури. Мілітарний путінізм у цьому розумінні не є чимось принципово новим, це лише окремих екстремальний засіб розв'язання завдань, що стояли перед російською компрадорською плутократією завжди. По суті, це більш глибоке занурення у те саме болото, в яке вгрузили російські псевдоліберали ельцинської доби (з якої путінізм і походить). Інакше кажучи, «спецчас» у РФ розійшовся зі світовим часом ще тоді, коли взаємодія російських та світових медіа сприймалася в Україні як явище безпечне і природне. Це надзвичайно спростило російським спецслужбам другий складник трансформаційного процесу: знищення і переформатування під власні цілі української медіасистеми. Воно відбувалося за різними схемами, але завжди з однаковим результатом: ліквідації або спотворення механізму соціального зворотного зв'язку, залежного від засобів масової комунікації. Знищувалися ресурсні складники (згадаємо ліквідацію радіоцентру «Борея», що покривав російську територію сигналом у середньохвильовому діапазоні), медіаустанови, кадри і результати праці (зачистка редакцій від не корумпованих і не скомпрометованих журналістів, згорання проєктів, спрямованих на превентивне викриття суспільно небезпечних явищ). Цікаво, що найпідступніший механізм знищення комунікаційних засобів, застосований не тільки проти України, а саме перехоплення управління на різних функціональних ланках, був докладно описаний американськими теоретиками, див., наприклад, [11; 13; 19]. Ці та інші праці були відомі українським дослідникам. Але, як часто трапляється, знання теорії не захистило на практиці від ворога. Ця тема потребує окремого і ретельного дослідження. Та наслідки її очевидні: «інформаційний Чонгар» було розмі-

новано саме тоді, коли медійний захист від деструктивних інформаційних інвазій був дуже потрібний.

Але предметом цього дослідження є не минуле, а перспектива. В української медіагалузії вона поки що не визначена – і це велика перевага порівняно з тою визначеністю, що притаманна сучасній медіасистемі РФ. Опустимо деталізований опис конкретних механізмів кремлівської спецпропаганди: вони ґрунтуються на тих самих засадах, що і доктрина війни нового покоління, яку приписують начальнику генштабу російських збройних сил Валерію Герасимову. Скажемо головне: свою систему неоімперських симулякрів Кремль почав будувати за принципами республіканця Нікколо Макіавеллі. Згідно з Макіавеллі, керманич держави має наслідувати звички лева і лисиці (силу і підступність). Він не повинен бути правдивим і дотримуватися обіцянок, якщо від того нема користі. А оскільки люди у більшості безчесні, то право влади на брехню і підступність – цілком природне, виправдати імморалізм інтересами держави володар завжди зможе [14]. Російська «четверта влада» сьогодні існує виключно у описаному вище дискурсі. На жаль, наслідки цього ще не усвідомлені повною мірою як критична небезпека для майбутнього. Між тим, найгіршою загрозою подібних практик є не зниження порогу критичності і не вразливість аудиторії для брехні, а те, що, говорячи мовою невибагливого споживача медіаконтенту, «на правду зараз ніхто не ведеться», оскільки достовірна інформація часто сприймається як фейк або щось другорядне і несуттєве порівняно з вигадкою. Навіть достовірні факти і суб'єктивну порядність окремих людей маніпулятивна пропаганда використовує інструментально з метою реалізації небезпечних соціальних технологій, у деструктивний спосіб. Як підступна тактика – це може бути результативним. Але спробуємо у стратегічній перспективі оцінити соціальну і політичну стабільність системи, побудованої за принципами еристики (брудного спору, де категоріями правди і брехні ніхто не мислить і важливий лише успіх). Будемо оперувати виключно утилітарними категоріями і науково обґрунтованими аргументами, уникаючи моралізаторства.

Розглянемо новітню політичну історію з погляду того, наскільки міцними виявилися режими, які обмежували право на інформацію і трималися завдяки маніпулятивним технологіям. Майже сталонним поєднанням репресивного апарату і медійних маніпуляцій була нацистська Німеччина. У цьому розумінні вона значно випередила навіть сталінський режим. Їй були притаманні предписана тематика літературної творчості, тотальний партійний контроль над пресою і кінематографом, злиття різних радіостанцій в єдине радіо Рейху і формування багаторівневої системи керування радіомовленням. Наприклад, пропагандистські радіовистави, так звані «Kunze Hörspiele», рецензувалися спецслужбами, і це були розумна аналітика, фільтри якої не могла оминати «Езопова мова» – як це траплялося в СРСР [7]. Спецслужби також відстежували реакцію аудиторії на радіопрограми – відзначаючи тугу деяких німців за високохудожньою радіодраматургією

Веймарської республіки, знищеної нацистами [8]. Але результат такої практики – загальновідомий. Позбавлене механізмів критичного осмислення реальності, інструментів соціальної рефлексії, нацистське керівництво врешті решт почало некритично сприймати власну пропаганду, ігнорувати навіть дані розвідки, якщо ті суперечили офіційній ідеології, вірити власній брехні [22] – і це стало одною з причин воєнної та політичної катастрофи гітлеризму.

Схожа ситуація склалася і в СРСР, який був серед переможців, а не переможених у Другій світовій війні – що не врятувало його від системної політичної кризи. Гойдалка між закручуванням ідеологічних гайок і періодами відлиг скінчилася розпадом цієї наддержави, значно міцнішої і в матеріальному, і в ідейному сенсі, ніж путінська Росія. Стверджувати, ніби причиною здобуття незалежності союзними республіками стала гласність – плутати причину зі слідством. На гласність було потужне соціальне замовлення. До того ж, цей феномен масового прозріння, що межувало із самозасліпленням, був би неможливий, якби у зоні неочевидності не накопичилася б критична маса суспільно небезпечних даних. Роками нарощувалася гребля між громадянами та інформацією – і роками зростала не завжди усвідомлена потреба на заповнення інформаційного вакууму. У кризовий період це спрацювало проти влади. Не будемо спрощувати. Інформаційний тоталітаризм не завжди маскується соціалістичними, націонал-шовіністичними, фашистськими, монархічними фікціями. Він може за певних обставин імітувати демократичні механізми і маскуватися лібертаріанською риторикою чи навпаки – клерикальними псевдодуховними симулякрами. Але доля південноамериканських диктатур і авторитарних режимів Африки свідчить, що жоден пропагандистський камуфляж не додає стабільності неефективній системі. До небезпечної межі у цьому розумінні наблизилися США доби маккартизму – але змогли впоратися із загрозами національній безпеці, не піддаючи сумніву пріоритети громадянських прав і свободи слова.

Спробуємо розглянути роль вільного обігу інформації у суспільстві з погляду соціальної кібернетики. Загальновизнаним сьогодні є поділ суспільств на закриті і відкриті, тобто, громадянські [17]. Фундаментальним недоліком перших є відсутність ефективних механізмів зворотного зв'язку, що забезпечують соціальний гомеостаз. Н. Вінер порівнював самокеровану і самоврівноважену систему з автомобілем на слизькій дорозі: фари висвітлюють небезпеку, водій вчасно реагує і аварія не відбувається [24]. Достатньо розірвати ланцюг самокорегування хоча б в одному місці (прибрати фари, гальма, кермо або відволікти водія) – і система не спрацює. Роль медіа у цій схемі можна порівняти з фарами. Соціальна ефективність її, з погляду кібернетики, визначається співвідношенням двох параметрів: сигнал (потрібна інформація) і шум. Корисний сигнал можна заглушити різними методами: від прямого тиску (знищення медіаресурсів, цензура, репресії) до поглинання його зайвими несуттєвими даними (за Вінером, інформаційним мулом).

Як зазначалося, брак механізмів саморегуляції є критичним недоліком закритих суспільств, що виявляється на всіх рівнях функціонування соціуму: від економічного до культурного. У політичному вимірі це неодмінно призводить не тільки до системної дезінформації населення щодо реального стану речей, але і до дезінформування влади щодо ресурсів, можливостей і перспектив реалізації її проєктів (феномен страти посланця, який приносить недобру звістку). Це мало місце в нацистській Німеччині, в російській імперії (Лев Толстой писав про агентів «охранки», які імітували «народну любов» до імператора), в Румунії часів Чаушеску, Португалії часів Салазара. Саме це відбувається і в путінській Росії. Міфи про «другу армію світу», «Київ за три дні» та «газпромівська утопія» (яка ґрунтувалася на хибній оцінці перспектив вуглеводневої енергетики) були складниками не тільки пропагандистських медіакампаній, але і сформованого корумпованими таємними службами світогляду вищого керівництва. Тотальний контроль інформаційного поля бумерангом вдарив регуляторів медіапростору: вони повірили дезінформації, генерованій у межах їхнього запиту. Спроба Бориса Немцова зруйнувати зручну для влади матрицю реальності, зокрема, пояснити, що не слід безальтернативно покладатися на гіпотезу про те, ніби ХХІ століття буде добою російського газу, призвела до його вбивства, дуже схожого на публічну страту.

Інша ситуація – із суспільствами відкритими. Соціальний гомеостаз там підтримується завдяки глибокому резервуванню комунікаційних каналів. Спробуємо визначити їх стосовно медіа (не претендуючи на повноту схеми, просто з метою показати її складність).

- Соціальні мережі і блогосфера. Вони завжди матимуть перевагу у певних аспектах діяльності щодо професійних редакцій: наприклад, ймовірність оперативної фіксації події випадковим свідком завжди вища, ніж оператором телестудії;

- Професійні медіа різних форм власності і різної тематичної спрямованості. Вони також завжди матимуть у деяких аспектах перевагу щодо блогерів: наприклад, щоб здійснити журналістське розслідування, потрібний високий рівень фахової підготовки, час і редакційна підтримка;

- Медіанаука, яка має власні інструменти пошуку, фіксації, дослідження і поширення інформації.

Професійні медійники опинилися у центрі цієї системи не випадково. Занепад їхньої праці нівелює всі інші складники. Наука – безсила без практики. До блогосфери ж, у мережу переважна більшість ексклюзивного контенту потрапляє завдяки професіоналам – журналістам, кінематографістам, письменникам, композиторам, науковцям; блогери ж, як правило, користуються вторинною інформацією – як від фахівців, так і від випадкових свідків. Навряд чи навіть по-справжньому талановитий і порядний, але не навчений і не підготовлений блогер зможе, використовуючи визначення Дж. Емброуза [2] «боротися з монстрами», як журналіст-розслідувач, або долати

феномен «інституційного забуття», як історик медіа). Спробуємо розглянути ті специфічні завдання, які стоять перед професіоналами - медійниками, з погляду соціальної кібернетики, виходячи з ключових понять «сигнал-шум». Це – створення сигналу (новини, повна, достовірна і точна інформація про актуальні події і явища); оптимізація сигналу шляхом пошуку даних, які перебувають у зоні неочевидності та очищення їх від «шуму» (розслідування, аналітика); і (це дуже суттєво) оптимізація тезаурусу, тобто, «приймача»; вдосконалення аудиторії, розвиток її до того рівня, який дозволить сприймати, самостійно осмислювати і оцінювати складну інформацію та розпізнавати маніпулятивні технології. Один із найефективніших інструментів такого впливу – мистецтво, наприклад, кінематограф (художній, документальний, науково-популярний) і радіодраматургія. Недооцінювати роль мистецтва у соціальному гомеостазі не варто: це Арістотель наголошував на прогностичній цінності художніх моделей реальності, здатності поезії говорити не про те, що було, а про те, що може бути [3]. Крім того, давно відомо, що демократія є оптимальною формою самоуправління для розумних і розвинених людей, а правом на вибір людей нерозвинених та дезінформованих легко маніпулювати. Як писав Бернард Шоу, демократія – це лад, який гарантує нам, що нами будуть керувати саме так, як ми на те заслуговуємо [18]. Зважте, що ми цитуємо цю думку не за зібранням творів Шоу, а за дискусією із сучасного сайту, присвяченого проблемам демократії в Індії, де, крім іншого, обговорюється можливість розвитку демократії в епістократію – владу, яку обирають добре інформовані люди. Отже, думка великого драматурга не застаріла.

Жоден із трьох перерахованих складників комунікаційної системи (створення сигналу – вдосконалення сигналу – розвиток аудиторії) не можна прибрати: вони працюють емерджентно. Завдяки сучасним технологіям така медійна архітектура відкрита для зворотного зв'язку з аудиторією. У неї легко вписується будь-який корисний контент – освітній, навчальний, науково-популярний, релігійний, розважальний, спортивний, комерційний. Якщо ми врахуємо описані вище принципи – то створимо медіа, здатні одночасно задовольнити інформаційні, духовні та естетичні потреби людей і оперативно попередити суспільство про небезпеку, оцінити її рівень, підготувати громадян до адекватної реакції на неї. На жаль, елементи подібної медійної конструкції, що почали утворюватися, були частково знищені, частково спотворені у часи В. Януковича і не відродилися й сьогодні. А саме вони, збагачені унікальним українським досвідом протистояння агресору, можуть стати надійним знаряддям захисту демократії.

Але спробуємо розглянути альтернативну модель розбудови українських повоєнних медіа. Припустимо, із кращих намірів (якими часто маскуються непривабливі прагматичні цілі) ми вирішимо протиставити злу – ще більше зло. Взяти на озброєння комунікаційний маккіавелізм. Почнемо розбудовувати медіа мирного часу за функціональними принципами бойової інформа-

ційної зброї. Технічно це зробити нескладно. Особливо у мілітаризованому суспільстві з високим кредитом довіри до збройних сил. Російські методи трансформації комунікаційних механізмів громадянського суспільства на керовані спецслужбами фікції добре відомі, і вони не складні: перехоплення управління старими медіа (так зване «переформатування» у спеціальному значенні цього слова), організація нових медіа під дахом спецслужб, гейткіпінг, штучне просування корисних лідерів думок, «темники», спецметодички з переліком предписаних наративів, перетворення журналістської освіти на курси підвищення кваліфікації для агентури. Більшість цих схем відомі з радянських часів. З погляду історика це ніщо інше, як підміна афінської, демократичної моделі Солона і Перікла (усі зібралися на майдані, розібралися у стані речей, встановили істину, проголосували, обрали, і як вирішили, так і буде), зовні схожою, але принципово відмінною спартанською, олігархічною моделлю Лікурга (зібралися на майдані, проголосували, щоб схвалити вже обране, а якщо результат голосування не влаштовує істеблішмент – у олігархів є право вето). Ми не випадково згадуємо Спарту у контексті цього дослідження: за часів розквіту української олігархії (на тлі деградації паростків громадянського суспільства) кілька спроб подати українському суспільству ідеологію «спартанської моделі», замаскованої під демократію, мали місце. Отже – уявімо собі, що ми розбудовуємо медіасистему як потужний пропагандистський інструмент, який імітує інформаційні засоби відкритого суспільства, але по суті є монолітним маніпулятивним механізмом, керованим із спільного центру прийняття рішень. Зовні подібний конструкт буде здаватися надійною зброєю, яку можна використовувати для захисту держави та її громадян і просування українських інтересів у світовому медіаполі. Насправді він стане, насамперед, засобом інституційного самознищення медіа, а згодом – тою вразливістю державного устрою, що призведе Україну до загибелі. По-перше, просування предписаних наративів і пошук істини (наукової, мистецької, журналістської) – це функціонально протилежні речі, які потребують різних навичок. Без критичного самоосмислення суспільство не зможе вчасно реагувати на виклики і ризики. Перебудувати ж пропагандистську авторитарну модель на громадянську не вдасться: для цього знадобиться інший досвід та інші кадри. Гейткіперам нема сенсу доручати креативні завдання: вони просто не здатні їх виконувати. По-друге – підміна незручної правди корисним зручним наративом врешті решт неодмінно призведе до введення в оману лідерів. Дезінформовання суспільства призводить до дезінформації влади. Тобто, розриву ланцюга зворотного зв'язку між реальністю та уявленням на вищих щаблях керівного апарату, про яке згадувалося вище. Саме це зараз і відбувається в РФ. Є ще один ризик у побудови медіасистеми за принципами сервісних додатків «закритого суспільства». Управління такою системою може бути перехопленим. Перехоплення це може відбутися непомітно для лідерів країни, якщо до певного моменту конструкт з перехопленим управлінням буде симулювати керованість. Мережа незале-

жних інформаційних засобів, які здобувають інформацію самостійно, а не імітують цю самостійність, виконуючи розподілені завдання з єдиного контрольного центру, буде значно менш вразливою для перехоплення управління, ніж унітарна конструкція.

Витончено і гостро осміяна у французькому фільмі «Високий блондин у чорному черевику» конкуренція спецслужб виникла не на порожньому місці. Вона захищає державу та її громадян від викривлення інформації, неминучого у випадку, якщо дані надходять з одного джерела. Незручні, некеровані, непідготовдані медіа громадянського суспільства виконують аналогічну функцію: надають самостійно здобуті з різних джерел дані, які дозволяють краще зрозуміти реальний стан речей у суспільстві всім: і громадянам, і політичним лідерам, і таємним службам. У цьому розумінні – навіть журналістські розслідування діяльності розвідки, неприємні і, можливо, навіть образливі для її службовців, такі, як [20] – зміцнюють і оптимізують державні інституції.

Академічна коректність вимагає додати до цього абзацу кілька уточнень.

- Думати про розбудову мирної медіасистеми варто вже зараз. Але, перш ніж переходити на мирні рейки – слід спочатку перемогти.

- Комунікаційні практики війни і миру – принципово різні речі. Те, що придатно, прийнятно і виправдано на війні, як на повномасштабній, так і на холодній – може у мирний час спрацювати проти нації і світової спільноти.

- Конверсія бойових технологій у мирні має свою специфіку і свої обмеження. Соціальні комунікаційні технології не є винятком із цього правила.

- Розібратися з межею між ефективним і небезпечним, корисним і припустимим треба вже зараз. Добре, що плюси і мінуси від втручання спецслужб у природну еволюцію медіасистеми відкрито обговорюються у демократичних країнах. Досвід холодної війни, коли таємні служби західних країн спробували стати для утилітарно корисних видів мистецтва і медіа тим, чим був Папа Римський Юлій II для Мікеланджело [21] розглядається і в критичному ключі, і в іронічному, і з огляду на можливість та доцільність відтворення цього досвіду зараз [5]. А в коментарях читачів підкреслюється, що проблема ця непроста і підкреслюється ймовірність того, що вразливості взаємодії таємної служби (системи, принципово закритої) та публічної медіагалузії (системи, принципово відкритої) можуть використати «під чужим прапором» сили, ворожі демократії, і на підтвердження цієї думки наводяться посилення на приклади і джерела [6]. Але ці дані стосуються реалій доби, не схожої на часи, коли у центрі Європи відбувається повномасштабна війна.

- Якщо американський і західноєвропейський досвід впливу спецслужб на культуру – віддалений від нас у часі і менш очевидний, то результати модерації, переформатування і модерування культури спецслужбами в РФ – наочно жакливі. Гарні агенти – не завжди гарні журналісти, письменники, кінематографісти. Спроба ж залучити талановитих митців до спеціальних

завдань найчастіше приводить до дисфункціональності їх у тій галузі, в якій вони компетентні, простіше – до творчої і моральної деградації. Наслідком цього є руйнація культури як галузі в діахронічному та синхронічному аспектах, знищення і дискредитація всього мистецькі повноцінного, що було раніше. Фундаментальна ідея Ф.М. Достоевського, що благо людства не варте слёзи дитини, похована сьогодні не тільки дописами тих росіян, що раділи влучанню ракети у «Охмадит», але і сучасним російським теологічним обґрунтуванням того, що сам Достоевський цієї думки не поділяв [25].

Спроби кремлівської пропаганди підлаштувати надбання російської культури минулого під пропагандистське замовлення сучасності спрацювала контрпродуктивно. Вона перетворила сучасний культурний простір РФ на сукупність неузгоджених симулякрів. А симулякри, як давно доведено, не можуть бути фундаментом стабільного устрою, див. про це [4].

- Поділ мистецтва на «чисте» і утилітарне – фікція. Такою ж фікцією є поділ мистецтва на масове і елітарне: межі між культурними рівнями еліти та широкого загалу рухомі, чітко не окреслені, масовий глядач доби Шекспіра розумів античні алюзії, доступні не всім сучасним інтелектуалам. Утилітарність високоякісної, тобто, складної і вишуканої, але в ідеалі естетично доступної і зрозумілої без коментарів мистецької комунікації полягає не в просуванні корисних наративів (для цього існують інші засоби впливу), а в духовному, інтелектуальному і моральному вдосконаленні, розвитку нації шляхом художньо достовірного віддзеркалення і моделювання реальності. Саме за цю функцію мистецтво перед нацією і відповідає – і якщо існує інший ефективний інструмент національної культурної розбудови, формування цивілізаційної основи нації, то він авторам не відомий. Спроби навантажити мистецтво агітаційними завданнями, перетворити інформаційну журналістику на продукування пропагандистських шоу і зробити науку провідником партійної ідеології завжди закінчувалися втратою функціональності цих галузей на основних напрямках діяльності і формуванню андеграунду як альтернативи. А за Лессінгом, кожне мистецтво (вид творчої діяльності у широкому розумінні) має відповідати саме за ті завдання, які воно спроможне виконувати найкращим чином [12].

- Розбудову повоєнних медіа нема сенсу розглядати як абстрактне ідеальне явище, ізольоване від реальних економічних обставин, загроз і викликів. Цей процес неможливо відокремити від іншого, важливого і надзвичайно складного: боротьби з корупцією. Велика проблема України у тому, що корупцію їй здолати не вдалося. І якщо з найкращих міркувань перетворити медіа на потужний інтегральний інструмент впливу, керований за латентними спеціальними схемами, своєрідну бойову зброю – ймовірність перехоплення управління цим комунікаційним інструментом з боку тих, у кого є ресурси і мотив це зробити, буде дуже високою. Боротьба з корупцією і «п'ятою колоною» в повоєнному світі потребуватиме не меншої концентрації сил, ніж бойові дії. І там, де, умовно кажучи, оперативні і незалежні мо-

більші медійні команди, що спираються на власні інформаційні джерела, матимуть шанс на успіх – просування згуртованою колоною у передбачуваному напрямку максимально спростить перехоплення управління медіаполем для внутрішнього ворога так само, як спростило колись для ворога зовнішнього.

Звісно, доведеться пройти стадію оновлення системи. Зокрема, виявити і нейтралізувати пастки минулого, такі, як інформаційно-психологічні операції ворога, закамфльовані патріотичною риторикою, замасковані під критичне осмислення реальності та добросовісні розслідування. Але відокремлення журналістики від її симулякрів і самоочищення медіа від ворожих впливів – завдання, в умовах громадянського суспільства цілком здійсненне.

Хочемо ми того чи ні, але в реальному житті спеціальні служби використовували і будуть використовувати медіа для виконання своїх завдань. А гарно організовані медіа будуть захищатися від цього впливу і викривати зловживання спецслужб. Це природно, поки існують війни, і звично, як голлівудський шаблон протистояння шерифа федеральному агенту у детективі. Катастрофічною буде спроба передати владі та її спеціальним інституціям явний чи латентний контроль над інформаційним простором, тим більше – контроль, прикритий міркуваннями державної безпеки і фікцією «вищого блага для всіх». Результати цього ми бачимо зараз на теренах країни-агресора, і це не той досвід, який хотілося б навіть випадково і з кращих намірів відтворити. Чітке дотримання правил чистої гри щодо медіа з боку держави має і зворотній бік. Розмежування чистих медійників і тих, хто використовує медіа як дах для діяльності, не сумісної з журналістським статусом (зокрема, найманців, ворожої агентури) дозволить вивести останніх за межі тих норм і правил, які захищають непродажного журналіста.

У подібному самоочищенні, образно кажучи, у прополюванні інформаційного поля, будуть зацікавлені і самі медійники. Адже зрадник не може сподіватися на притаманну професії корпоративність. Репресивні кампанії зайві. У кожному випадку треба буде ретельно перевіряти докази і встановлювати мотиви (маніпулятивні схеми рефлексивного контролю, які російські спецслужби часто застосовують під чужим прапором, мають небезпечну властивість затягувати у вир ворожої діяльності суб'єктивно чесних людей). Але журналістика напрацювала досить ефективні механізми інституційного самозахисту. Йдеться не просто про медіакритику чи формальне співвіднесення конкретного медіаакту з абстрактним етичним кодексом або багато у чому відірваною від життя сукупністю стандартів, а про високопрофесійні розслідування з метою виявлення неочевидних феноменів функціональної девіації журналістської праці. Свого часу в Україні почала формуватися практика журналістських досліджень, скерованих на перевірку добросовісності медіа, зокрема, виявлення сторонніх впливів на редакції і кореспондентів, у тому числі впливів латентних і для репортера не завжди помітних. Наприклад, «викиду» в інфопростір замаскованих під добросовісну інфор-

мацію фейків або створення у репортера ілюзії самостійного здобуття сенсаційних даних, які насправді є ретельно підготовленим зацікавленими структурами маніпулятивним наративом. Автори цієї розвідки були причетні до кількох журналістських розслідувань і досліджень такого характеру. Нема сумніву, що вчасна і систематична оптимізація медіапростору у такому ключі якщо не унеможливила б російську агресію, то принаймні вкрай ускладнила б експансіоністські плани кремля. Але, на жаль – свого часу в інфопросторі кремлю вдалося те, що не вдалося на полі бою. І все одно – це не привід намагатися запозичити бодай крихти кремлівського досвіду для мирного життя демократичної України. Ніхто не заперечує необхідності вивчення бойових інформаційних технологій і збереження даних про них для захисту демократії так само, як знання про заборонену біологічну зброю слід зберігати з метою створення вакцин та засобів біологічної безпеки. Але спроба застосувати їх у мирний час з суспільно корисною метою, наприклад, щоб підсилити позитивний вплив соціальних комунікацій, нівелює всі результати перемоги. Вона неодмінно обернеться руйнацією довіри до медіа і втратою аудиторії – як це завжди траплялося з підцензурною журналістикою або спробами часткового обмеження права громадянина на інформацію з метою створення так званого «телебачення гарних новин» або «телебачення здорового глузду» (тобто, контрольованого і модерованого зовні). Як це працює, точніше, не працює – в гротескному ключі показала відома британська комічна група на Бі-Бі-Сі [1]. Із цієї репризи, до речі, легко зрозуміти, що цивілізований світ на подібні «дитячі хвороби» лімітування природної еволюції медіапростору давно перехворів.

Отже, якщо російська атака на принципи відкритого суспільства частково і ситуативно вдалася – тим краще мотивовані ми не відступати від принципів відкритого суспільства, захистити демократію, у гнучкості якої закладений більший резерв міцності, ніж у диктатурі та притаманному їй інформаційному тоталітаризмі.

Праці теоретика Макіавеллі не витримали критичного осмислення з боку уславленого і відомого політичного практика, Фрідріха Великого. У трактаті «Анти-Макіавеллі» Фрідріх Великий стверджував, що розбестити хибними ідеями політичного лідера не тільки небезпечніше, але і простіше, ніж звичайну людину, тому що у лідера значно більше можливостей накоїти лиха і менше гальм на шляху до хибних рішень. Але, проаналізувавши подальший шлях тих можновладців, які практикували макіавеллізм (імморалізм заради прикладного результату), Фрідріх дійшов висновку, що скінчили вони погано – так само, як і країни, що збагачувалися несправедливими завоюваннями. «Сумна доля тої держави, керманич якої захотів би володарювати за правилами Макіавеллі» – стверджував Фрідріх Великий, один з найвидатніших прагматиків у світовому політикумі [9].

Висновки. 1. Величезний і унікальний досвід інформаційної діяльності, здобутий Україною під час війни, має бути після перемоги переосмислений відповідно до функціональних особливостей медіа відкритого суспільства.

2. Складником цього процесу має стати виведення за межі публічного інформаційного простору інструментів бойового і спеціального ворожого впливу, у тому числі таких, що діяли під чужим прапором і маскувалися патріотичною риторикою.

3. Спроба виконати перше завдання (створення оновленої медіасистеми як елементу реальної демократії) без другого приречена на тактичну поразку, відмова від першого навіть за умов виведення за межі інформаційного поля рудиментів ворожого девіантного впливу - приречена на поразку у стратегічній перспективі.

4. Не варто ототожнювати поразку країни-агресора і перемогу України: це пов'язані, але не однакові речі. І, оскільки агресію проти України в інформаційному просторі було розпочато задовго до гарячої фази бойових дій – нема підстав вважати, що з останнім пострілом війни все погане для українських медіа залишиться в минулому.

ЛІТЕРАТУРА

1. A Bit of Fry & Laurie. Series 1. The libraty (2011). URL: <https://youtu.be/ZwB4Bps3pT4?si=E6UmGIDhm1dtlGFM> (access 2024/08/08)

2. Ambrose, J. (1991). Foreword // J. Heuvel J.V. Untapped Sources. America's Newspaper archived and Histories. – New York: Gannet Foundation Media Center at Columbia University. 1991. P. V-VI. (p. 5–6).

3. Aristotle (1974). Poetics. Translator: S. H. Butcher. URL: <https://www.amherst.edu/system/files/media/1812/The%252520Poetics%252520of%252520Aristotle%25252C%252520by%252520Aristotle.pdf> (access 2024/08/08)

4. Baudrillard, Jean (1981). Simulacra and simulation. Originally published in French by Editions Galilee 1981. URL: <https://0ducks.files.wordpress.-com/2014/12/simulacra-and-simulation-by-jean-baudrillard.pdf>. (access 2024/08/08)

5. Bunch, Sonny (2018). The CIA funded a culture war against communism. It should do so again. Opinion. The Washington Post. August 22, 2018 at 9:00 a.m. EDT. URL: <https://www.washingtonpost.com/news/act-four/wp/2018/08/22/the-cia-funded-a-culture-war-against-communism-it-should-do-so-again/> (access 2024/08/08)

6. Communist Goals (1963). Congressional Record-Appendix, pp. A34-A35 January 10, 1963. URL: <https://www.marxists.org/subject/art/literature/children/ref/gov/gov1.html> (access 2024/08/08)

7. Döhl Reinhard (2021). Tannewitz Joachim: «Öl» Zur Dramaturgie des Hörspiels im Dritten Reich. URL: http://doehl.netzliteratur.net/mirror_uni/tannewitz.htm (access 10/09/2021)

8. Evans, Richard J. (2005) *The Third Reich in power, 1933-1939*. Penguin Press. <https://archive.org/details/thirdreichinpowe00evan>. (access 2024/08/08)
9. Frederick the Great (2024) ANTI-MACHIAVEL. URL: <https://www.oocities.org/danielmacryan/antimac.html#para0>. (access 2024/08/08)
10. Hoover, J. Edgar. (1947). Speech before the house committee on Un-American Activities (26 march 1947). URL: <https://voicesofdemocracy.umd.edu/hover-speech-before-the-house-committee-speech-text/>. (access 2024/08/08)
11. Lasswell Harold D. (1938). *Propaganda Technique in the World War*. New York: Peter Smith. 1938. 231 p.
12. Lessing, Gotthold Ephraim (2024). *Laocoon: An essay upon the limits of painting and poetry*. With remarks illustrative of various points in the history of ancient art. English, Translator Frothingham, Ellen. Boston: Roberts Brothers, 1873. Release Date February 29, 2024. URL: <https://www.gutenberg.org/ebooks/73078> (access 2024/08/08)
13. Luttwak, Edward (1969) *Coup d'état, a practical handbook*. New York: Alfred A. Knof. 210 p. URL: https://www.google.com/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://mirror.explodie.org/108765924-Luttwak-1969-Coup-d-Etat.pdf&ved=2ahUKEwj5mNzgs5OIAxXLR_EDHcFQLGcQFnoECAMQAg&usg=AOvVaw0ba9e079CcWur8GxNAXk5z. (access 2024/08/08)
14. Machiavelli, Niccolò (2014) *The Prince*. Translated and Introduced by Tim Parks, PENGUIN CLASSICS an imprint of penguin books. URL: https://www.google.com/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://apeiron.iulm.it/retrieve/handle/10808/4129/46589/Machiavelli%252C%2520The%2520Prince.pdf&ved=2ahUKEwi6v9Lg8JWIAxV7RvEDHaiODr0QFnoECAsQAg&usg=AOvVaw2SDBP49_nmKkPLnwNRQJji. (access 2024/08/08)
15. Orwell, George (1949). 1984. <https://www.planetebook.com/1984/> (access 22-10-2023)
16. Paul, Christopher, Matthews, Miriam (2016). *The Russian «Firehose of Falsehood» Propaganda Model. Why It Might Work and Options to Counter It*. Commentary Published Jul 11, 2016. URL: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE198.html> (access 2024/08/08)
17. Popper, Karl (1947). *The Open Society and its Enemies*. The spell of Plato. London, George Routledge & son, Ltd, 1947 (first published reprinted 1947). URL: https://www.google.com/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://-antilogicalism.com/wp-content/uploads/2018/04/open-society-2.pdf&ved=2ahUKEwi3ytL_2Mj6AhWDlosKHeg0CmlQFnoECAYQAg&usg=AOvVaw2T-9mwqZxLYy6PuTEM-xcZ (access 10/05/2022)
18. Quora (2024) URL: <https://www.quora.com/Democracy-is-a-device-that-ensures-we-shall-be-governed-no-better-than-we-deserve-George-Bernard-Shaw-Isnt-politics-in-India-and-the-political-leaders-make-it-clear-Shouldnt-we-wonder-why-people-are-voting-the> (access 2024/08/08)

19. Rodden J. (1992). Ma Bell, Big Brother and the information Service Family Feud. *Media Studies Journal*. 1992. V.6, number 2. P. 1–16.
20. Saunders, Frances Stonor (1999). *The Cultural Cold War – Red Star Publishers*. Originally published in the United Kingdom under the title. *Who Paid the Piper?* by Granta Publications, 1999. URL: <https://redstarpublishers.org/CulturalColdWar.pdf> (access 2024/08/08)
21. Saunders, Frances Stonor (1995). Modern art was CIA ‘weapon’. *The Independent*. Sunday 22 October 1995 00:02 BST. URL: <https://www.independent.co.uk/news/world/modern-art-was-cia-weapon-1578808.html>. (access 2024/08/08)
22. Schellenberg Walter. *The labyrinth: memoirs of Walter Schellenberg, Hitler’s chief of counterintelligence*. [Boulder, CO]: Da Capo Press, 2000. 423 p. URL: <https://archive.org/details/labyrinthmemoirs0000sche> (access 05/10/22)
23. Tkachenko, V., Khomenko, I., Fomenko, V. Views from different planets. (Experience of comparative research of military analytics of the YouTube channel «Waldman LINE» and Telegram channel Andrei Tsaplienko). *Rozwój nowoczesnej edukacji i nauki: rezultaty, problemy, perspektywy. Badania naukowe w kontekście wyzwań i konfliktów. Wartość użytkowa badań naukowych*. Tom XV, Konin – Użgorod – Przemyśl – Chersoń, 2023. St. 229–233.
24. Wiener, Norbert (2015). *Cybernetics: Or Control and Communication in the Animal and the Machine*. Uberty. URL: https://uberty.org/wp-content/uploads/2015/07/Norbert_Wiener_Cybernetics.pdf. (access 2024/08/08)
25. Wikipedia (2024) URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BB%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%B0_%D1%80%D0%B5%D0%B1%D1%91%D0%BD%D0%BA%D0%B0#. (access 2024/08/08)

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Александрова Ольга – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Одеського національного університету

Алексєєва Ганна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри комп'ютерних технологій в управлінні та навчанні й інформатики Бердянського державного педагогічного університету

Барановська Олена – старший науковий співробітник відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, м. Київ

Галів Микола – доктор педагогічних наук, професор кафедри історії України та правознавства, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Горбатюк Лариса – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри комп'ютерних технологій в управлінні та навчанні й інформатики Бердянського державного педагогічного університету

Горбачик Оксана – кандидатка історичних наук, доцентка кафедри всевітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Ґжесяк Ян (Grzesiak Jan) – д-р габ., надзвичайний професор Академії прикладних наук у Коніні (Польща)

Драницький Дмитро – здобувач магістерського рівня за спеціальністю 103 Науки про Землю (освітня програма «Гідрологія») Волинського національного університету імені Лесі Українки

Зимомря Іван – доктор філологічних наук, професор, академік АН Вищої школи України, завідувач кафедри теорії та практики перекладу Ужгородського національного університету; професор Поморського університету в Слупську

Зимомря Микола – доктор філологічних наук, професор, академік АН Вищої школи України, професор кафедри німецької та французької мов і методики їх навчання Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Ільницький Василь – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України та правознавства, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка; доцент кафедри мобілізаційної, організаційно-штатної та кадрової роботи, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Калініченко Тетяна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загального мовознавства і романо-германської філології Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди

Корольова Тетяна – доктор філологічних наук, професор кафедри філології Одеського національного морського університету

Коць Михайло Онисимович – кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогічної та вікової психології Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Кришталь Аліна Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України

Матяшук Юлія Іванівна – головний спеціаліст із зв'язків із громадськістю Регіонального сервісного центру ГСЦ МВС у Волинській області (філія ГСЦ МВС)

Михальченко Наталія – проректор з науково-педагогічної роботи Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського, доцент кафедри початкової та дошкільної освіти, кандидат психологічних наук

Новікова Ольга – доцент кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Павловська Тетяна – кандидат географічних наук, доцент кафедри фізичної географії Волинського національного університету імені Лесі Українки

Ткаченко Володимир – доктор історичних наук, професор, заступник директора Науково-дослідного інституту передових оборонних технологій Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (Київ)

Федоренко Яніна Анатоліївна – доктор історичних наук, професор, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України

Фоменко Володимир – кінодраматург, журналіст (Київ)

Хоменко Ілля – доктор наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри аудіовізуальних медіа Навчально-наукового Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ)

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**ROZWÓJ NOWOCZESNEJ EDUKACJI I NAUKI –
STAN, PROBLEMY, PERSPEKTYWY.**

***TOM 12: WYZWANIA I MOŻLIWOŚCI NAUKI I EDUKACJI W KONTEKŚCIE
AKTUALNYCH TRENDÓW***

**Pod redakcją naukową:
Jan Grzesiak, Ivan Zymomrya, Vasyl Hnytskyj**

**РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ОСВІТИ І НАУКИ:
РЕЗУЛЬТАТИ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ.**

***TOM 12: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ НАУКИ ТА ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ
СУЧАСНИХ ТРЕНДІВ***

***Наукові редактори –
Ян Гжесяк, Іван Зимомря, Василь Ільницький***

***Макетування та верстка – Василь Герман
Дизайн обкладинки – Олег Лазебний***

***Редакція не завжди поділяє думки авторів, за зміст, достовірність
інформації та точність цитувань відповідальності не несе.
При передруці статей посилання на збірник є обов'язковим.***

Здано до набору 21.10.2024 р. Підписано до друку 04.11.2024 р.
Гарнітура Times. Формат 60х84 1/16.
Друк офсетний. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 14,53. Зам. № 12304
Наклад 300 примірників

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК № 2509 від 30.05.2006 р.

Друк ПП «ПІСВІТ»
Адреса: вул. І. Мазепи, 7, м. Дрогобич, 82100 Україна
тел. факс (03244) 2-23-35, тел.: 3-38-50, 2-23-76.
E-mail: posvitdruk@gmail.com